

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА
Факультет філософії та суспільствознавства**

ГУМАНІТАРНИЙ КОРПУС

**Випуск 34
(Том 1)**

**Збірник наукових статей з актуальних проблем
філософії, культурології, історії, психології та педагогіки**

Вінниця
«ТВОРИ»
2020

Рекомендовано до друку Вченою радою факультету філософії та суспільствознавства Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 9 від 26 червня 2020 р.)

Редакційна колегія:

Бондар В.І. – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, факультет педагогіки та психології НПУ імені М.П. Драгоманова, заслужений працівник освіти України.

Дробот І.І. – доктор історичних наук, професор, декан факультету філософії та суспільствознавства НПУ імені М.П. Драгоманова, заслужений діяч науки і техніки України.

Долінська Л.В. – кандидат психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології факультету філософії та суспільствознавства НПУ імені М.П. Драгоманова, заслужений працівник освіти України.

Глушко Т.П. – доктор філософських наук, професор кафедри філософії факультету філософії та суспільствознавства НПУ імені М.П. Драгоманова, заступник декана з наукової роботи та міжнародних зв'язків

Крагель К.О. – голова Студентського наукового товариства факультету філософії та суспільствознавства НПУ імені М.П. Драгоманова

Матвієнко О.В. – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки та методики початкового навчання, заступник декана факультету педагогіки та психології НПУ імені М.П. Драгоманова з наукової роботи.

Морозов І.В. – доктор культурології, професор кафедри менеджмента соціокультурної діяльності Білоруського державного університету культури і мистецтв.

Меднікова Г.С. – доктор філософських наук, професор кафедри культурології та філософської антропології НПУ імені М.П. Драгоманова.

Митник О.Я. – доктор педагогічних наук, завідувач кафедри практичної психології НПУ імені М.П. Драгоманова.

Можейко М.О. – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та методології гуманітарних наук Білоруського державного університету культури і мистецтв.

Політевич О.Е. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інформаційних ресурсів і комунікацій Білоруського державного університету культури і мистецтв.

Приходько Ю.О. – доктор психологічних наук, професор кафедри психології і педагогіки факультету педагогіки та психології НПУ імені М.П. Драгоманова.

Синьов В.М. – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, почесний декан факультету спеціальної та інклюзивної освіти НПУ імені М.П. Драгоманова, президент Асоціації корекційних педагогів України.

Stępaniuk Joanna – Doktor nauk społecznych, Państwowa Uczelnia im. Stefana Batorego w Skierniewicach, Uniwersytet Warszawski.

Рецензенти:

Лапченко І.О. – кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри психології і педагогіки факультету педагогіки та психології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Майданюк І.З. – доктор філософських наук, завідувач кафедри культурології гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування.

Упорядники:

Можгін Віктор, міжфакультетські кандидатацькі культурологічні студії, Факультет міжнародних і політичних досліджень, Ягеллонський університет в Кракові

Русаків С.С. – кандидат філософських наук, доцент кафедри культурології та філософської антропології НПУ імені М.П. Драгоманова.

За точність викладених фактів та коректність цитування відповідальність несе автор

Г 94 Гуманітарний корпус: [збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії] – Випуск 34 (том1). Вінниця : ТВОРИ, 2020. 168 с.

ISBN 978-966-949-483-2

У збірнику подано наукові статті за матеріалами III Міжнародної науково-практичної конференції «Наукові пошуки: актуальні дослідження, теорія та практика» (5 червня 2020 р), яка відбулась з використанням сервіса відеоконференцій ZOOM.

У працях аспірантів, студентів та молодих вчених з України, Польщі та Білорусі висвітлено актуальні теоретичні та прикладні проблеми психології, філософії, культурології, історії, педагогіки, а також представлено міждисциплінарні пошуки та здобутки.

УДК 159.9+1+37+93](063)
ББК 88я431+87я431+74я431+63я431

ISBN 978-966-949-483-2

© Автори статей, 2020
© Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2020
© ТОВ «ТВОРИ», 2020

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
M.P. DRAHOMANOV NATIONAL UNIVERSITY OF PEDAGOGY
Faculty of Philosophy and Social Science

HUMANITARIAN CORPUS

Issue 34
(Volume 1)

**Collection of scientific articles on contemporary problems of
philosophy, cultural studies, psychology, pedagogy and history**

Vinnytsia
«TVORY»
2020

Members of Scientific Board:

V.I. Bondar, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor, full member of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Faculty of Pedagogy and Psychology of M.P. Drahomanov National University of Pedagogy, Meritorious Worker of Education of Ukraine

I.I. Drobot, Doctor of Sciences in History, Professor, Dean of the Faculty of Philosophy and Social Science of M.P. Drahomanov National University of Pedagogy, Meritorious Worker of Science and Engineering of Ukraine

L.V. Dolynska, PhD in Psychology, Professor, Chair of the Psychology Department of Philosophy and Social Science of M.P. Drahomanov National University of Pedagogy, Meritorious Worker of Education of Ukraine

T.P. Hlushko, Doctor of Sciences in Philosophy, Assistant Dean of the Faculty of Philosophy and Social Science of M.P. Drahomanov National University of Pedagogy for Academic Matters and International Relations

K.V. Krahel, Chairman of the Student scientific society, Faculty of Philosophy and Social Science of M.P. Drahomanov National University of Pedagogy

O.V. Matviyenko, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor at the Department of Pedagogy and Methodology of Primary Education, Assistant Dean of the Faculty of Pedagogy and Psychology of M.P. Drahomanov National University of Pedagogy for Academic Matters

I.V. Morozov, Doctor of Cultural Studies, Professor at the Department of Management of Sociocultural Activities of Belarusian State University of Culture and Arts

H.S. Mednikova, Doctor of Sciences in Philosophy, Professor at the Department of Cultural Studies of Philosophy and Social Science of M.P. Drahomanov National University of Pedagogy

O.Y. Mytnyk, Doctor of Sciences in Pedagogy, Chair of the Department of Practical Psychology of M.P. Drahomanov National University of Pedagogy M.O. Mozheiko, Doctor of Sciences in Philosophy, Professor, Chair of the Department of Methodology of Humanities of Belarusian State University of Culture and Arts

M.A. Mozheiko, Doctor of Sciences in Philosophy, Professor, Chair of the Department of Philosophy and Methodology of Humanities of the Belarusian State University of Culture and Arts

A.E. Palitsevich, PhD in Pedagogy, senior lecturer of the Department of the theory and history of information-document communication of Belarusian State University of Culture and Arts

Y.O. Prykhodko, Doctor of Sciences in Psychology, Professor at the Department of Psychology and Pedagogy of the Faculty of Pedagogy and Psychology of M.P. Drahomanov National University of Pedagogy, Academician of the Academy of Sciences of the Higher School of Ukraine

V.M. Syniov, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor, full member of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, honorary Dean of the Faculty of special and inclusive education of M.P. Drahomanov National University of Pedagogy, President of the Association of Correctional Pedagogues of Ukraine

Stepaniuk Joanna – Doktor nauk społecznych, Państwowa Uczelnia im. Stefana Batorego w Skierniewicach, Uniwersytet Warszawski.

Reviewers:

Maydanyuk I.S., Doctor of Sciences in Philosophy, Professor, Chair of the Cultural Studies Department, Faculty of Humanities and Pedagogy of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Lapchenko I.O., PhD in Psychology, Associate Professor, Chair of the Department of Psychology and Pedagogy of M.P. Drahomanov National University of Pedagogy

Compiled by:

mgr Wiktor Możgin, Wydziałowe Kulturoznawcze Studia Doktoranckie, Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

S.S. Rusakov, PhD in Philosophy, Associate Professor at the Department of Cultural Studies of M.P. Drahomanov National University of Pedagogy

The author is responsible for the accuracy of the facts and correctness of citation.

Humanistic Corpus: [collection of scientific articles on contemporary problems of philosophy, cultural studies, psychology, pedagogy and history] – Issue 34 (volume 1). Vinnytsia: TVORY, 2020. 168p.

ISBN 978-966-949-483-2

This collection features scientific articles based on materials of the III International scientific conference “Scientific research: current research, theory and practice” (June 5, 2020), on the basis the ZOOM video conferencing service.

Works by undergraduate and postgraduate students and young scientists from Ukraine, Poland and Belarus address contemporary theoretical and applied problems of psychology, philosophy, cultural studies, history and pedagogy, and present interdisciplinary research and findings.

ISBN 978-966-949-483-2

© Article authors, 2020

© M.P. Drahomanov National University of Pedagogy, 2020

© LLC «TVORY», 2020

LEXICAL AND GRAMMATICAL ASSIMILATION OF THE NEWEST ANGLICISMS IN THE SLAVIC LANGUAGES

Anisimova Anastasiia

student Uniwersytetu Łódzkiego

anastasiia.anisimova@unilodz.eu

Promotor – Udovichenko Hanna, PhD, associate professor

The concept of an anglicism

The definition of the term “borrowing” is not very complicated, because a large number of linguists give this linguistic phenomenon approximately the same characteristics. These are new lexical structures: words, phrases, expressions, idioms, or word endings that came from another language. Borrowing is a reflection of international communications over the centuries, which is why linguists are working on this issue. This is the path to knowledge in history - which countries maintained relations, in what period of time and at what level. It is believed that the influence of borrowings is inevitable during language contacts. And somehow it is true, not depending on our wish, we are slowly getting used to speaking in a new way. However, it should be emphasized that a large number of borrowings does not lead to radical changes. “Borrowing, on the one hand, enriches the language system, and on the other - impoverishes it by displacing native elements” (L. Derua).

The encyclopedia of the Ukrainian language [2, p. 318] gives the following definition of an anglicism - a kind of borrowing, word, its separate meaning, expression, etc., which are borrowed from English or translated from it, or formed on its model. Anglicisms are majorly perceived by Slavic speakers as a foreign element and retain signs of their origin: phonetic (jam, image), word-forming (marketing), semantic (‘yastruby’ in Ukrainian /hawks/ - politicians, supporters of a brutal aggressive course in different countries). A number of anglicisms denote national (English, American) realities: Scotland Yard (English reality), Disneyland (American reality), as well as objects and phenomena in the field of sports, technology, economics, politics. Anglicism - an idiom or a winged expression - is associated in the minds of speakers with the English source, regardless of the words: “skeleton in the closet (family secret)”, “to be or not to be”.

Today, foreign languages are in a high demand [1, p. 38]. More and more people learn foreign languages and make extensive use of these skills in practice. The revival of intercultural communication makes a foreign language a necessary tool for intercultural dialogue. This contributes to the widespread use of English words in real life, including in the names of outlets. In this regard, the issue of English borrowings in the names of institutions of the range of services and offers becomes especially important and dictated by life itself.

There is a growing need for intensive communication with people who

use other languages. And this is an essential condition not only for the direct borrowing of vocabulary from these languages, but also for the attachment of native speakers of Slavic languages to the international (and more often - created on the basis of the English language) terminological systems. Thus, the process of borrowings from the English language in the late 20th century is caused by the needs of everyday life. Anglicisms have the biggest impact on the youngsters, which is why many anglicisms, interfering into the other languages, first find the usage at the stage of jargon used by adolescents and youth, and only then become fully relevant parts of speech.

The process of borrowing foreign words effects the development of our languages in an ambiguous way. On the one hand, the lexicology becomes enriched, but, on the other hand, native elements are replaced by the words with a similar meaning. This negatively affects the state of the national language and the people's national identity preservation. "... English words and phrases have recently been more actively supplemented by our lexicon than Russian ones; the pronunciation, morphological systems, and syntax are greatly influenced by the English language" (V. Radchuk). The reasons for this are obvious: computerisation, attraction to international standards of business and financial partnerships, western science and education models, advanced commodity production in English-speaking countries, leadership of English as an international language. However, a lot of anglicisms simply displace specific native words out of the circulation in original context, and this is defined a linguistic aggression [3, p.318]. It is a pity not only for Slavic languages - humanity is losing unique tools of knowledge expressed as lexical units.

Cases of grammatical assimilation of borrowings

The analysis of about 600 modern anglicisms has shown that the adaptation of modern anglicisms to the grammatical systems of the chosen Slavic languages is carried out in accordance with the traditional mechanisms of grammatical borrowings. Nouns traditionally acquire the category of gender, becoming masculine, feminine or neuter despite the fact that there is no gender in the English language. Adjectives acquire word-forming suffixes directly in the process of borrowing. They are characteristic of this lexical-grammatical class, however some of them may remain unchanged, but are actively combined with the original nouns. Most anglicisms retain their partial linguistic affiliation. Borrowed complex words and phrases function in language as morphologically undecomposed lexical units. Anglicisms acquire a niche of derived words and supplement the grammatical system of the language with word-forming elements. At the same time, semantically unlearned anglicisms are the source of a large number of non-derivative bases.

For the last few decades, linguists have been reflecting on the emergence of several hybrid languages: Français (français + anglais), Germish (German + English), Rusangl (Russian + English) or Inter-Russian, about the slow transformation of a number of European languages - Italian, French, German and

Spanish - in “local forms of English”. As a result of these transformations, people feel anxious about losing their original lexical roots. Such and similar fears are probably caused by the mass borrowing of English vocabulary and replacement of native equivalents leading to slow process of forgetting them.

Slavic languages are no exception, which is confirmed by the data of our analysis of a number of dictionaries of foreign words of the Ukrainian, Russian and Polish language, according to which the number of modern Anglicisms that supplemented the Ukrainian language in the 1990s and the beginning of the XXI century. And this is only a direct graphical development of borrowing. This does not include hybrid borrowings created directly in the host language from previously borrowed word-forming elements and proper names that denote the realities of the source language.

Anglicisms of the 20th century

Recently, there has been an intensification of borrowings of foreign language vocabulary into the Ukrainian language. This is closely related to changes in the political, economic and cultural spheres of our society.

The vast majority of them are words related to:

1) equipment: blooming, bulldozer, buffer, grader, dispatcher, escalator, combine, conveyor, radar, tender, tractor, tram, tunnel, film, nozzle;

2) navigation and military affairs: browning, bunker, docker, drift, sniper, tank, tanker, yacht;

3) politics, economics and trade: banknotes, bluff, blockade, boycott, budget, gangster, dumping, dollar, interview, leader, lockout, rally, check;

4) sports: boxer, polo, volleyball, goal, goalkeeper, match, knockout, round, record, athlete, start, tennis, track, coach, finish, forward, football, hockey;

5) clothes and fabrics: jumper, jacket, pajamas, plaid, plush;

6) food and drinks: steak, cup cake, pudding, roast beef, sandwich;

7) culture: humour, jazz, clown, club, comfort, pamphlet, square, foxtrot, folklore.

Borrowings from English are characterized by [10]:

1) sound combination /dz/: budget, jazz, gentleman, jumper;

2) sound combinations /ai/ and /ei/: inside, trolleybus, hockey;

3) suffix -ing: meeting, pudding, dumping, tubing.

Active borrowing of new foreign language vocabulary occurs in less specialized areas of human activity. Suffice it to mention such popular words now as ‘presentation’, ‘nomination’, ‘sponsor’, ‘video’ (and derivatives: video clip, videotape, video store), ‘show’ (and derivatives show business, talk show, showman), thriller, hit, disco, disc jockey [5]. Many find foreign vocabulary more attractive: prestigious, “scientific”, “beautifully-sounding”.

There have also been noted several cases in which borrowings have been used to denote concepts that are new to the language of the recipient and not available in the language of the source: detector, virtual, investor, digest, spray,

etc. In this case it cannot be clearly stated that the influence of the foreign language is negative – people widen their horizons and create new concepts.

The emergence of jargon on the base of the English language borrowings is not only a result of the English expansion itself, but the popularization of the Western way of life [10], the desire of young people to be like the heroes of popular movies and TV shows, and hence they mechanically transfer English tokens to their home country. Borrowings from English into the youth jargon already has its “history”, they are marked by “waves”: the wave of the 60’s, the wave of the 70-80’s, late 90’s. If at the early stage of this process it was possible to talk about English-language elements in the jargon [7] of a certain group of young people, today the area of distribution of such tokens has significantly increased.

The process of borrowings from the English language into the jargon is somewhat specific, in contrast to borrowings into literary language. In case of literature, the reason for borrowings is the lack of a word to denote a reality, but the jargon borrows lexical elements to nominate concepts that already have a verbal form in literary language. This indicates the secondary nature of youth jargon, its sub-character, and a focus on the system of literary language.

Once in another language, borrowings undergo a process of phonetic, grammatical, morphological adaptation to the system of the language of the recipient. In the system of jargon, such a process occurs with a focus on the oral, sound form of the word, rather than its graphic interpretation. Thus, only a small number of jargons reflect the phonetic system [7] of the corresponding English tokens: crazy [kreizi], party [pa: ti], etc., and most of them reflect rather the sound form of English: man [maen], super [su: pa] and others. By meaning, all jargons can be divided into several thematic groups:

1) tokens to denote items of clothing, footwear, various household items: shoes, Nike (this way sneakers of the Nike company and other sneakers can be called in Russian and Ukrainian) [6], Adidas (the way sneakers can be called in Polish), boots;

2) names of people by national, sexual, age differences:

- by age and sex: guy, boy, girl, old;
- by family ties: olds, friends, sister;
- by profession: security, DJ;
- by nationality and race: Niger, Rasha;

3) entertainment events, concerts: session, dance, party, disco.

Anglicisms play a crucial role in many languages of the world. As an example, we can contemplate the Polish language, the study of which I have recently paid considerable attention to. The English language began to appear in Polish at the end of the 19th century. The most noticeable influence of foreign words was visible in the 1950s, with the advent of the media and the widespread use of English in business communications. However, this process became the most intense only in the 1990s, which is primarily due to the economic and political consequences of Poland’s withdrawal from the socialist camp.

The anglicisms that emerged at that time were a necessary means of survival for the Polish economy, and now they are an integral part of the globalisation processes in the world society and the growth of international communications. Borrowings of that period became common in use (now widely used household words such as “hot dog”, “jumper”, “exporter”, “inflation”, “hamburger”, “shopping”, etc.) [4] and are most often used to denote subject, process or phenomenon. Poles, like Ukrainians and Russians as well have concerns about preserving the national language, as the number of borrowings from the English language has increased 10 times over the past century. In colloquial language, among young people and in certain professional groups, the use of English borrowings can be unreasonable and excessive, which raises concerns about the possible “spoilage” [5] of the Polish language by English and American realia.

More and more people prefer using modernity borrowings instead of their native language equivalents as they appear to be shorter and easier to pronounce. For example, the original Polish name for football, “piłka nożna” (pronounced “pílka nożna”), is being replaced by a shorter, modern English analogue, “futbol”. It should be noted that newspaper texts are of great thematic and stylistic diversity, they are the reliable sources of information, most acutely responsible for any changes and absorb novelty very fast. According to researchers, in the texts of newspapers and magazines one native word has one borrowing, while in others – three native per borrowing. Therefore, according to these observations, we can say that words of foreign origin occupy from 33 up to 50 percent, which is a very high position. In my opinion, the process of borrowing words from other languages is not a “polluting” process, but the evolution of language, the process of acquiring new language structures, and accordingly its enrichment.

Among those adopted from English into Polish, the majority (about 1,300 borrowings) got the masculine gender. This gender is most frequently given to nouns borrowed from a language with no grammatical gender. The tendency to accept the masculine gender can be explained by the fact that most nouns borrowed from English end in a consonant. Female gender is usually given to English borrowings that graphically end in -a, such as gwinea, nappa, sekwoja, edukacja, as well as anglicisms that in Polish receive -a, such as ‘stewardessa’ or take the suffixes -ka (dżokejka, trenerka), -ówka (tenisówka, treningówka) or -cja (szerardyzacja, wiwercencja, standardyzacja). In turn, the neuter gender is adopted by those anglicisms that have the phonemes / i / or / o / in the proclamation, for example bikini, derby, party, rugby, disco, water-polo, kanoe, dziu-dzitsu or graphically end in a vowel, and in the English pronunciation have a consonant. Much less frequently, the neuter gender is made from English borrowings ending in a consonant, such as hula-hoop. This means that the assignment of the neuter gender to words of English origin is influenced by only the first two criteria [4].

English verbs have influenced Polish [5], too. There are many examples of the original Polish verb transforming into a new one, basing on English borrowing. That is, even if you have your own word equivalent in your language, there are words that have pushed them into the background because you are

using borrowings as more prestigious and modern language. A large number of Polish verbs taken from newspapers, books, and Internet pages have been studied. All of them take both phonological and visual similarities. The first one is undoubtedly leading as historically borrowings are perceived through the prism of native languages. The most obvious examples of borrowings occurring in Polish are [4]:

English	Borrowing	Polish equivalent
Eliminate	Eliminować	usunąć
Analyse	Analizować	badać
Decide	Decydować	wybierać
Define	Definiować	określać
Discuss	Dyskutować	omawiać
Question	Kwestionować	pytać
Locate	Lokować	umieszczać
Observe	Obserwować	przestrzegać
Accept	Akceptować	przyjmować
Edit	Edytować	poprawiać

Table 1

There are also many neologisms related to English realities. For example, the word “googlować” (to google something up), which means the very process of searching on Google (which was also adjusted to both Ukrainian and Russian). Therefore, it is safe to say that the Polish language has absorbed much more borrowings and this process began a little earlier. Anglicisms are actively used both in the form of nouns and in the form of verbs and adjectives.

Processes of borrowing new words are inevitable, and it is widely considered that when the percentage of the borrowings gets higher than 3 percents the possibility of language getting extinct is very high. However, to my mind, in the languages studied in this research (Ukrainian, Russian and Polish) the amount definitely exceeds the norm, and the languages are not likely to disappear at all. This only enriched them, made them easier to use because of existing huge variety of synonyms and much easier for the foreigners to study, which definitely plays a crucial role in the interest to study culture.

The borrowing of individual words from the English language has been going on for several centuries, which has been facilitated by the development of trade and economic ties for almost five centuries, beginning in the sixteenth century, when the first political contacts arose between England and Ukraine. The influx of words of English origin into the Ukrainian language is increasing in the 19th century [9], especially in the 20th century, which is due to the

internationalization of science and technology and the strengthening of economic and cultural ties between the countries. The leading role of England, and later the English-speaking United States, in the field of economics and politics raised the prestige of the English language, which also encouraged borrowing. One of the reasons for the increase in the Ukrainian language of words of English origin in the late twentieth century, there is an expansion of American culture and its propaganda through the media. At the same time there is a massive influx of anglicisms, the adoption of which is not always justified. Examining the English vocabulary of the last decades of the twentieth century in the Ukrainian language, we came to the conclusion that if the concept affects important areas of human activity, the word that denotes this concept becomes widely used.

In connection with the relevance of the topic of anglicisms in modern life, the ways of grammatical assimilation of modern anglicisms in the Ukrainian, Russian and Polish languages and the correspondence of their use have been studied. It was found out that anglicisms are starting to take up more and more space in all studied Slavic languages, which contributes to their enrichment. They already occupy an average of 30% of the text in newspapers and magazines, and knowing that the media are the fastest absorbing novelty and they responsible for all changes in language structures, we can say that the lexical units of our native languages are very easily replaced by foreign language analogues. Particular attention was paid to the main means of grammatical assimilation of modern English, as well as solving problems of its influence on the Slavic languages.

As a result of the study, there were found numerous cases of complete or partial assimilation of anglicisms. The work contributes to the adequate perception of English borrowings in the languages studied, which is its practical value. Therefore, it is necessary to purposefully study the meaning of English words to use them accurately and relevantly.

BIBLIOGRAPHY:

1. Breiter M. A. 2005. Anglicisms in the Russian language: history and perspectives: Resource for the foreign Russian language students – Vladivostok: «Dialog».
2. Dubovyk O. A. 2009. Українсько-російський словник термінології. Chernivtsi: Bukrek.
3. Dubrovin M. I. 1991. English-Russian Dictionary. Prosveshchenie.
4. Fisiak J. 2012. Polish Dictionary. Collins Gem.
5. Kosmal L. 1998. Język polski od A do Z: nauka o języku: repetytorium, Warszawa: Wydawnictwo Kram.
6. Krysin L. P. 1996. Foreign words in the modern life. The Russian language of the end of the 20th century.
7. Melnychuk O. S. 1974. The Dictionary of foreign words. – Kyiv : YPE.
8. Pustosvit L. O. 2000. The Dictinary of foreign words. Kyiv. Dovira: Ridna Mova.
9. Romanov S. D. 2008. The great modern English-Ukrainian dictionary. Donetsk: TOB BКФ «БАО».
10. Vorobyova, S.V. 2009. Grammatical assimilation of the newest anglicisms in the Russian language. Minsk. Minsk University Press.

Internet resource used to provide the basic definitions – Wikipedia .

POWSTANIE ZAKONU OO. PAULINÓW NA ZIEMIACH POLSKICH

Bekus Ewelina, Łukasz Majewski
Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy
im. Jana Długosza w Częstochowie

Zakon Świętego Pawła Pierwszego Pustelnika (*Ordo Sancti Pauli Primi Eremita*) powstał na Węgrzech w połowie XIII wieku. W roku 1215 Biskup Pięciu Kościołów, Bartłomiej z Pecs, erygował na Górze Ürög w lasach Patacs klasztor pod wezwaniem św. Jakuba. Było to pierwsze zgromadzenie eremickie znajdujące się na terenie Węgier. Zakon Paulinów powstał jednak ok. 40 lat później. Założył go Euzebiusz, kononik ostrzyhomski. W 1246 r. rozdał swój majątek ubogim i za zgodą biskupa osiedlił się w lasach Pilisium jako pustelnik. W 1250 z jego inicjatywy w górach Pilis powstał mały kościółek pod wezwaniem św. Krzyża. Tam też gromadzili się żyjący w okolicy pustelnicy, tworząc klasztor. Po kilku latach obie kongregacje połączyły się. Zgromadzeni tam pustelnicy zaczęli się odwoływać do tradycji Pawła Eremity żyjącego prawdopodobnie na przełomie III i IV w., pierwszego uznanego przez Kościół świętego pustelnika, reprezentanta chrześcijańskiego życia eremickiego. Autorem jego żywota był św. Hieronim. Dzieło powstało w drugiej połowie XIV wieku i odtąd postać ta stała się wzorem dla pustelników zakładających swe eremy w różnych częściach Afryki i Europy.

W 1256 r. Euzebiusz został pierwszym prowincjałem zakonu. Nadał nowemu zgromadzeniu nazwę Zakon Braci św. Pawła Pierwszego Pustelnika. Wstępne stadium organizacyjne zakonu dobiegło końca, kiedy 13 grudnia 1308 roku kardynał Gentilis de Mone Florido, jako legat papieża Klemensa V, zatwierdził Zakon Świętego Pawła Pierwszego Pustelnika nadając mu regułę św. Augustyna. W 1309 roku kapituła zebrana w klasztorze św. Wawrzyńca pod Budą opracowała pierwsze Konstytucje zakonne. Określały one ramy organizacyjne i charakter duchowości paulińskiej, cechującej się kultem Męki Pańskiej oraz Maryi. Prowincjał Wawrzyniec (czwarty z kolei następcą bł. Euzebusza na urzędzie prowincjała) został mianowany pierwszym generałem zakonu.

W tymże czasie powstał klasztor św. Wawrzyńca pod Budą. Stał się on szybko ośrodkiem życia paulińskiego i siedzibą prowincjała. Rozwój zakonu przypadł na wiek XIV, kiedy to zakładano nowe placówki paulińskie, zakonowi przyznano wiele przywilejów, a poparcia udzielali im Andegawenowie. Ten okres dziejów paulinów zwieńczyła translacja relikwii św. Pawła Pustelnika, które zostały uzyskane przez Ludwika Andegawęńskiego po pokonaniu Wenecji, na mocy traktatu pokojowego zawartego w 1381r. w Turynie. Posiadanie tych relikwii czyniło z paulinów głównych spadkobierców najstarszej tradycji eremickiej.

Do Polski Paulini zostali sprowadzeni przez Władysława Opolczyka. Częstochowski klasztor został ufundowany w 1382 roku w starej Częstochowie,

na wzniesieniu znanym nieco później jako Jasna Góra (ta nazwa pojawiła się po raz pierwszy w 1388 roku). Przebieg fundacji obrazują trzy dokumenty wystawione przez księcia Władysława Opolczyka, do dziś przechowywane w jasnogórskim archiwum. Jeden z nich wystawiono 22 czerwca 1382 r. w Starej Częstochowie, dwa inne 9 sierpnia tegoż roku w Częstochowie. Na ich podstawie można stwierdzić, że klasztor ufundował Opolczyk.

Zakon św. Pawła Pierwszego Pustelnika nie był dobrze znany na ziemiach polskich. Dlaczego zatem Opolczyk sprowadził akurat paulinów? Założenie zakonu na obcych terenach uzależniało sprowadzonych zakonników od nowego protektora. Wszystko to było dogodne dla księcia pragnącego zabezpieczać swój stan posiadania oraz pozycję w Królestwie. Sprowadzając paulinów Opolczyk zyskiwał sprzymierzeńców zainteresowanych trwałością jego władzy w księstwie. Co więcej – posiadali oni przywilej egzempcji.

Zgodę na założenie nowego klasztoru wyraziła paulińska kapituła generalna w 1382 roku. Następnie wszelkich formalności w Częstochowie dokonał Brat Grzegorz, przeor klasztoru św. Wawrzyńca na Węgrzech. Zgodnie z obyczajem praktykowanym na Węgrzech, nowe siedziby klasztorne osadzano często przy istniejących już wcześniej kościołach. Podstawą fundacji klasztoru jasnogórskiego stał się kościół parafialny p. w. Najświętszej Maryi Panny położony na wzgórzu w Starej Częstochowie. Stanowił on ośrodek parafii powstałej w pierwszej ćwierci XIV wieku. Decyzję co do lokalizacji palcówki paulińskiej wzmocniło zapewne znaczenie pobliskiej Częstochowy w nadanej księciu części ziemi krakowskiej oraz rola tego miasta w prowadzonej przez Opolczyka polityce kolonizacyjnej na ziemiach księstwa. Dawna parafia została przeniesiona do kościoła filialnego w mieście Nowa Częstochowa, leżącym nad brzegiem rzeki Warty. Od tego czasu siedzibę miejską nad rzeką poczęto nazywać Starą Częstochową, zaś narastającą wokół Jasnej Góry przyklasztorną osadę i dawną wieś Nową Częstochową lub Czestochówką.

Kościół w Starej Częstochowie przekazywał na rzecz zakonu ówczesny pleban częstochowski - Henryk Biel z Błeszna herbu Ostoja, pochodzący z rodziny związanej z księciem. Kościół ten stał prawdopodobnie na przestrzeni dzisiejszej nawy głównej bazyliki jasnogórskiej. Opodal znajdował się folwark i wieś Stara Częstochowa. Przejęty przez Paulinów obiekt nie miał już spełniać funkcji parafialnych – ośrodek parafii częstochowskiej przeniesiony został do dotychczasowego kościoła filialnego (znanego później jako kościół św. Zygmunta), istniejącego w rozwijającej się dynamicznie Częstochowie.

Do rezygnacji i przekazania kościoła – za zgodą biskupa krakowskiego Jana Radlicy – doszło 22 czerwca 1382 roku. Akt został dokonany w kościele staro częstochowskim pod przewodnictwem księcia Władysława Opolczyka i przez niego poświadczony. Na miejscu stawili się: proboszcz Henryk Biel z Błeszna; Mikołaj Ticzkonis kustosz kościoła wrocławskiego, kanclerz książy; Mikołaj Mroczkonis z Marszowic, kustosz; Heidan, kanonik kościoła Św. Krzyża w Opolu; Mikołaj, pleban wieluński; Jan z Moraw, Kapelan; domownicy: Andreasz z Bobolic; Driscon z Zoraw; Prokop z Jawornika, Konrad Bernhardt z

Kroszczyna; Mikołaj z Marszowic, burgrabia krzepicki i inni książęcy poddani. Proboszcz, ksiądz Henryk Biel z Błeszna odstąpił paulinom kościół parafialny, wraz z dziesięciną z folwarku książęcego, leżącego w Starej Częstochowie, oraz pola i ogrody przylegające do tego folwarku, a należące do kościoła. Dokument dokonanego aktu prawnego spisał Piotr, notariusz księcia. Zawiesił na nim na pergaminowych paskach osiem pieczęci. Jest to pergamin o wymiarach 28,5x 13,9 cm, po dziś dzień znajdujący się w Archiwum Paulinów na Jasnej Górze. Pieczęcie niestety nie zachowały się.

Drugim krokiem ku założeniu Jasnej Góry, jako klasztoru, było jego erygowanie przy Kościele Najświętszej Maryi Panny w Starej Częstochowie. Potwierdzono je dokumentem wystawionym 9 sierpnia 1382 r. w Częstochowie przez Mikołaja - kustosa wrocławskiego, kanclerza książęcego - a spisany przez notariusza Piotra. Z grona wielu świadków, podano imiona 9 wiarygodnych dostojników książęcych. Dokument ten to pergamin o wymiarach 50x17,5 cm, dość dobrze zachowany. Obecnie znajduje się w archiwum OO Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie. Pieczęć zawieszona jest na jedwabnym sznurku koloru zielonego i bladoloróżowego. Wyobraża ona rycerza stojącego na koniu, z twardą zwróconą do widza i dzierżącemu miecz w prawicy. Nad jego głową mieści się tarcza podzielona na 4 pola z orłem piastowskim w 1 i 4. W otoku znajduje się napis łaciński, który głosi, że wystawcą dokumentu jest Władysław z Bożej łaski książę opolski i wieluński. Stojący na zadzie konia piesek wspina się na biodro księcia.

Uposażając klasztor książę nadał paulinom dwie wsie - Starą Częstochowę i Krowodrzę, przylegającą do klasztoru kuźnicę z sadzawką oraz folwark. Ponadto paulini otrzymali dziesięcinę pieniężną z cel pobieranych w Częstochowie i Ostrzechowie, dziesięcinę zbożową z 5 wsi w dystrykcie brzeźnickim, dziesięcinę w zbożu i słodzie z miejskich młynów należących do Częstochowy i Żarek oraz dziesięcinę miodową, pobieraną w 8 wsiach leżących w dystrykcie olsztyńskim i dystrykcie wieluńskim.

Pierwotne uposażenie klasztoru częstochowskiego stanowiło jedno z najbogatszych. Było jednak tak bardzo porozrzucane, że pobieranie z nich należności jak i gospodarowanie nimi stanowiło dla zakonników problem. Szybko jednak doszło do skomasowania ich ziem. Jednak prócz tych praktycznych przyczyn, zmiana uposażenia klasztoru mogła wiązać się z nową rolą, jaką w księstwie wieluńskim miała odgrywać fundacja jasnogórska. Miała stać się centrum duchowym, o czym zadecydowało umieszczenie w świątyni paulińskiej obrazu Matki Bożej z Dzieciątkiem.

Obraz Bogurodzicy Jasnogórskiej należy do tak zwanego typu Hodegetrii, to znaczy Maryi Panny – Matki Boga, Orędowniczki u Syna, wstawiającej się za ludzkością, oraz Przewodniczki wiodącej do Chrystusa. Według przyjętego dla tego typu schematu, Maryja przedstawiana jest frontalnie, z prawą ręką złożoną na piersi i z Dzieciątkiem Jezus na lewym ramieniu. Jezus, zwrócony ku Matce, prawą rękę unosi w geście błogosławieństwa, w lewej zaś trzyma zwój lub księgę Ewangelii. Obraz jasnogórski malowany jest techniką tempery

na płótnie naklejonym na 3 lipowe deski grubości 3,5 cm, o wymiarach 120,2 na 81,6 cm. Matka Boża przedstawiana jest frontalnie, z lekkim zwróceniem głowy w lewo, w kierunku głowy Dzieciątka. Ubrana jest w ciemnogrnatową suknię i takiego samego koloru płaszcz z czerwoną podszewką. Zdobią go złote lilie, a głowę wieńczy sześcioramienna złota gwiazda. Jasnokarminową tunikę dzieciątka zdobiją trzy rodzaje złożonych rozet i lilie.

Czas pojawienia się cudownego Wizerunku Matki Boskiej częstochowskiej nie jest dokładnie znany. Według tradycji zakonnej, przekazanej w drugiej połowie XVI wieku przez pisarza paulińskiego Mikołaja z Wilkowiecka, obraz Matki Bożej został złożony na Jasnej Górze w dwa lata po założeniu klasztoru, czyli w 1384 r.

Najstarszą, zachowaną legendą o Obrazie Matki Bożej jest opowiadanie spisane w *Translatio tabule*. Źródło to wskazuje Opolczyka, jako osobę, dzięki której obraz znalazł się na Jasnej Górze. Książę latem 1377 r. przebywał na Rusi Halickiej przy boku króla Ludwika. Obraz miał odnaleźć w Bełzie po poddaniu zamku przez księcia litewskiego Jerzego. W testamencie Elżbiety Łokietkówny, datowanym na rok 1380 istnieje informacja o posiadaniu przez nią wizerunku Matki Bożej pędzla św. Łukasza. Został on darowany klasztorowi klarysek w Budzie. Według przypuszczeń węgierskich historyków, na dworze andegaweńskim skopiowano z niego kilka innych obrazów, z których oprócz przeznaczonych do Akwizgranu, niektóre trafiły do Pragi, czy Krakowa. Jednym z nich mógł być obraz dla Częstochowy, który jako malowidło łukaszone otrzymała wnuczka Jadwiga lub pośrednio Opolczyk, czyniąc zeń dar dla Jasnej Góry. Inna hipoteza oparta na analizie ikonograficznej samego wizerunku wiedzie w krąg Italii. Weidhass sugeruje możliwość pozyskania wizerunku podczas którejś wyprawy Ludwika do Neapolu, któremu zwykł był również towarzyszyć Opolczyk.

Najstarsza legenda o częstochowskim obrazie, spisana około 1425-1430 roku pt. *Translatio tabulae beatae Mairae Virginis, quam sanctus Lucas depinxit propriis manibus*, informuje, jak za sprawą Władysława Opolczyka ikona trafiła do klasztoru jasnogórskiego. Tak podają też – różniące się oczywiście pewnymi szczegółami – XVI-wieczne przekazy paulińskie. W podobnym tonie pisze Jan Długosz w *Liber beneficiorum*, podkreślając, że obraz podarował klasztorowi książę opolski, zwany ruskim. Według *Translatio*, obraz ten miał być namalowany przez św. Łukasza Ewangelistę na deskach stołu w jerozolimskim domu Maryi. Z Jerozolimy do Konstantynopola miał go sprowadzić cesarz Konstantyn Wielki. Następnie za sprawą księcia halickiego Lwa, znalazł się na Rusi, gdzie był otaczany wielką czcią. W jakiś czas później, kiedy król Polski Kazimierz Wielki rozpoczął podbój Rusi Halickiej, obraz ukryty został na zamku w Bełzie. Dopiero jednak następcą Kazimierza Wielkiego, Ludwik Węgierski zdobył Bełz i oddał go pod władzę Władysława Opolczyka. Ten w skarbcu zamkowym miał odnaleźć obraz i już wkrótce doświadczyć jego cudownej mocy. Dzięki bowiem Matce Boskiej udało mu się obronić Bełz przed najazdem Litwinów i Tatarów. Pod wpływem tych zdarzeń, książę opolski, mając na względzie niepewność

swoich rządów na Rusi, postanowił stamtąd zabrać święty wizerunek. W konsekwencji przewiózł go na Jasną Górę. Legendę w tym fragmencie kończy ustęp o rycerzach, którzy zaświadczaali o prawdziwości przedstawionych zdarzeń, w tym przede wszystkim o translacji obrazu do klasztoru częstochowskiego i złożeniu go tam 31 sierpnia 1384 roku.

Historycy różnie zapatrywali się na wiarygodność powyższych relacji, w tym także na to – co się wydaje najbardziej istotne – a mianowicie, że obraz NMP miał podarować paulinom Władysław Opolczyk. Próby wyjaśnienia pochodzenia obrazu i okoliczności złożenia go na Jasnej Górze zajmują więc historyków od wielu lat, a liczba publikacji wynosi dziesiątki.

Głosy w sprawie pochodzenia Obrazu są bardzo podzielone. Niektórzy badacze, przyjmując za wiarygodny opis *Translatio* i relacje Długosza, szczególnie fragment odnalezienia Obrazu na Rusi i przekazaniu go Paulinom przez Władysława Opolczyka. Druga grupa badaczy – odrzucając wspomniane XV-wieczne przekazy i opierając się na analizie ikonograficznej – w Andegawenach widziała bezpośrednich dobrodziejów klasztoru Częstochowskiego, z księcia opolskiego czyniąc jedynie wykonawcę woli dynastii. Według niektórych opinii Obraz miał być własnością Elżbiety Łokietkówny, która pozyskała go podczas pobytu we Włoszech.

Na powiązania z Andegawenami miały wskazywać dwa elementy – lilie na sukni Matki Boskiej, podobne do tych z herbu Andegawenów i z ich polecenia rzekomo domalowane oraz testament Elżbiety Łokietkówny z 1380 r. W nim zapisano, że ofiarowuje plenarium św. Łukasza swej synowej Elżbiecie Bośniaczce. Stąd wysuwa się hipoteza, że ta ostatnia chcąc uświetnić fundację swojego męża w Częstochowie. Oponenti tej hipotezy stwierdzili jednak, że po pierwsze, lilie (rozmieszczone zresztą nieheraldycznie), nie muszą jednoznacznie wskazywać, że obraz był w posiadaniu Andegawenów, a w dodatku, mogły być namalowane później, gdy obraz odnowiono po uszkodzeniu go w 1430 r. Po drugie, nie można dowolnie łączyć plenarium św. Łukasza, wymienionego w testamencie królowej Elżbiety z obrazem częstochowskim – to jakby zakładać, że w II połowie XIV wieku na terenie Europy istniał jedyny obraz przypisywany temu świętemu. Po trzecie, raczej wątpliwe jest, aby słowo plenarium miała oznaczać obraz, raczej księgę liturgiczną lub relikwiarz. W legendach paulińskich, ani w przekazie Jana Długosza, nie wspomina się ani słowem o związkach z Andegawenami. To powinno skłonić do przyjęcia tezy, że obraz przywiózł z Rusi Opolczyk, i że nie był on wcześniej w posiadaniu Andegawenów. Nie ma powodu, aby podważać daty przekazania obrazu, 31 sierpnia 1384 roku, zaczerpniętą zapewne z oryginalnego aktu dokumentującego tę uroczystość, której wiarygodność potwierdzają świadkowie: Jan Schoff, Jan Radło, Wiktor z Mierzyc i Gęsipiór z Małaszyna. Jak dowiedziono, wymienieni są postaciami autentycznymi, zaliczanymi do otoczenia książęcego.

Nie należy deprecjonować przekazu *translatio* odnośnie Bełza, z którego Opolczyk miał wziąć obraz, najprawdopodobniej między jesienią 1377 roku a końcem 1378 roku, kiedy zamek był w jego rękach. Legenda o obrazie, jak

większość znanych nam legend, wykorzystuje w swoim przekazie rzeczywiste wydarzenia. W tego typu opowieściach szczegóły chronologiczne są z reguły przemieszane, niejednokrotnie dodane są fikcyjne sytuacje, aby udratyzować wydarzenia czy wyłumaczyć motywy postępowania bohaterów, ale ogólna wymowa jest zgodna z historyczną rzeczywistością.

Złożenie na Jasnej Górze otoczonego czciami obrazu, w którym Matka Boża przejawiała się jako obrończyni i opiekunka księcia i jego ziem, połączyło w sposób szczególny klasztor paulinów z fundatorem. Translacja, podobnie jak kolejne fundacje erygowanych przez Opolczyka klasztorów paulińskich, służyły wsparciu religijnych i politycznych zamysłów księcia. Było to przedsięwzięcie ideowo-polityczne, kreujące klasztor pauliński z obrazem NMP, jako zwornik duchowy ziem własnych Opolczyka. Ponadto książę cztery lata po fundacji klasztoru jasnogórskiego stał się fundatorem dwóch dalszych klasztorów: na Łąkach koło Głogówka i w Wieluniu poza murami miasta. Klasztory te zostały w większości zasiedlone przez Węgrów, Ślązaków i Małopolan.

Bibliografia:

1. Bania Z., Kobielski S., *Jasna Góra*, Warszawa 1983.
2. Degórski B., *Powstanie Zakonu Paulinów w świetle „Paulina Eremus” o. Bartłomieja Bolesławskiego*, [w:] *Studia Claromontana*, T. III, pod. red. J. Zbudniewka, s. 274.
3. Jackowski A., Pach J., Rudziński J.S., *Jasna Góra*, Wrocław 2001.
4. Elm K., Eliaz, *Paweł z Teb i Augustyn jako założyciele zakonów. Przyczynek do historiografii i egzegezy historycznej zakonu eremitów zakonu żebraczego w XIII w.*, [w:] *Studia Claromontana*, T. VII, pod. red. J. Zbudniewka, Częstochowa 1987.
5. Kajetan Paulin, *Św. Paweł pierwszy pustelnik: patriarcha zakonu OO. Paulinów*, Leśna Podlaska 1930.
6. Kurpiak W., *Jasnogórska Bogurodzica – splendor najwyższy Władysława Opolczyka*, [w:] *Władysław Opolczyk jakiego nie znamy. Próba oceny w sześćsetlecie śmierci*, pod. red. A. Pobóg-Lenartowicz, Opole 2001.
7. Mikołaj z Wilkowiecka, *Historija o obrazie w Częstochowie Maryjej i o cudach rozmaitych tej wielebnej tablice*, [w:] *Najstarsze historie o Częstochowskim obrazie Panny Maryi: XV i XVI*, pod. red. Z. Rozanow, H. Kowalewicz, tłum. H. Kowalewicz, M. Kowalewiczowa, Warszawa 1983.
8. Pasternak S.F., *Najstarsze węgierskie reguły zakonu paulinów na tle kościelnego prawa kanonicznego*, [w:] *Studia Claromontana*, T. XXVI, pod. red. J. Zbudniewka, Warszawa 2008, s. 45.
9. Poniatowski Z., *Mały słownik religioznawczy*, Warszawa 1996.
10. Rozanow Z., Szumlikowaka E., *Skarby kultury na Jasnej Górze*, Warszawa 1974.
11. Rozanow Z., *Dzieje klasztoru i fundacja Jasnej Góry*, [w:] *Najstarsze historie o Częstochowskim obrazie Panny Maryi: XV i XVI*, pod. red. Z. Rozanow, H. Kowalewicz, tłum. H. Kowalewicz, M. Kowalewiczowa, Warszawa 1983.
12. Sperka W., *Władysław książę opolski, wieluniński, kujawski, dobrzyński, Pan Rusi, Palatyn Węgier i namiestnik Polski (1326/1330-8 lub 18 maja 1401)*, Kraków 2012.
13. Szafraniec K., *Z Dziejów Jasnej Góry, Próba wyjaśnienia genezy klasztoru i sanktuarium w świetle analizy źródeł historycznych*, Warszawa 1980.
14. *Translatio tabule Beatae Mariae Virginis, Quam Sanctus Lucas depinxit propriis manibus*, [w:] *Najstarsze historie o Częstochowskim obrazie Panny Maryi: XV i XVI*, pod. red. Z. Rozanow, H. Kowalewicz, tłum. H. Kowalewicz, M. Kowalewiczowa, Warszawa 1983.
15. Wojciechowski L., *Fundacja klasztoru jasnogórskiego*, [w:] *Częstochowa, Dzieje miasta i klasztoru jasnogórskiego, okres staropolski*, T. I, pod. red. F. Kiryka, Częstochowa 2002,
16. Zakrzewski A. J., *W kręgu kultu maryjnego: Jasna Góra w kulturze staropolskiej*, Częstochowa 1995.
17. Zbudniewek J., *Fundacje Opolczyka dla paulinów*, [w:] *Władysław Opolczyk jakiego nie*

znamy. *Próba oceny w sześćsetlecie śmierci*, pod. red. A. Pobóg-Lenartowicz, Opole 2001.

18. Zbudniewek J., *Klasztor jasnogórski i jego rola pielgrzymkowa*, [w:] *Częstochowa. Dzieje miasta i klasztoru jasnogórskiego. Okres staropolski*, T. I, pod. red. F. Kiryka, Częstochowa 2002.

19. Zbudniewek J., *Paulini*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, T. XV, pod. red. A. Gigilewicz, Lublin 2011.

20. Początki zakonu św. Pawła Pierwszego Pustelnika - C. Błogosławiony Euzebiusz z Ostrzyhomia organizatorem i prowincjałem zakonu braci pustelników św. Pawła Pierwszego Pustelnika <http://www.jasnagora.com/prasa/opracowania/84/2> (dostęp 2/06.2020).

МУЗЕЙНА ЕКСПОЗИЦІЯ: ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ТА РОЗШИРЕННЯ

Бегаль Тетяна Олександрівна
аспірантка КНУКіМ
tetiana.berezniuk@gmail.com

Науковий керівник - д.і.н., доцент С.Ж. Пустовалов

Як відомо, «музейна експозиція - це основна форма презентації музеєм історико-культурної спадщини у вигляді штучно створеної предметно-просторової структури. Включає архітектуру, музейні предмети та їх колекції, відтворення музейних предметів (об'єктів), науково-допоміжні матеріали, спеціально створені твори експозиційного мистецтва, тексти, інформаційні технології тощо» [1, с.19]. Тобто експозиція являє собою специфічне середовище чи простір, який є досить поліструктурним. Музейна архітектура, твори експозиційного мистецтва, науково-допоміжні матеріали, тексти, інформаційні технології, що є структурними елементами експозиції, можуть видозмінюватися та еволюціонувати .

Музейна експозиція також здатна розвиватися та розширюватися. Дослідниця Е.Н. Мастеница досліджуючи питання музейного простору, виділила основні аспекти його розширення, серед яких: експансія, інтенсифікація, реорганізація [2, с. 3]. Спробуємо розглянути способи розвитку та розширення музейного простору більш детально.

Різновидом експансії можна вважати філіалізацію [2, с.6], тобто організацію нових музейних філій і відділень, винесення службових приміщень в периферійні зони міст або навіть за місто. Багато музеїв створюють філії, розміщені в іншому кінці міста, в передмістях, в області чи регіоні. Прикладом цього може слугувати Національний музей історії України, філією якого є Музей історичних коштовностей, де зібрані унікальні речі з дорогоцінних металів і коштовного каміння; Музей історії міста Києва, який об'єднує у своєму складі Музейно-виставковий центр «Музей історії Києва» та 8 філій - Історико-меморіальний музей Михайла Грушевського, Літературно-меморіальний музей Михайла Булгакова,

Музей культурної спадщини, Київський музей О. С. Пушкіна, Музей партизанської слави, Музей Шолом-Алейхема, Музей шістдесятництва тощо.

Інша помітна тенденція може бути визначена як інтенсифікація [2, с.7]. Це розвиток музейного простору, який заснований на підвищенні інтенсивності використання окремих приміщень, всієї будівлі і прилеглої ділянки, що передбачає проведення аналізу щільності відвідування окремих залів, відкриття публіці приміщень, до цього призначалися для службового користування. Прикладом інтенсифікації може слугувати таке явище «як відкриті фонди», яке є досить актуальним у сучасній музейній практиці і надзвичайно цікавим для музейної аудиторії. Адже «відкриті фонди» - це вид музейного експонування, який дозволяє відвідувачу побачити музейні предмети, які раніше ніколи не приймали участі у виставках та не експонувалися..

Ще одна тенденція розвитку музейного простору - реорганізація, розуміється як якісна, змістовна і нерідко структурна зміна або зміна профілю музею [2, с.7]. Це питання стає надзвичайно актуальним, якщо згадати період 1930-х років, який ввійшов в історію під назвою «період пролетарських музеїв». Безліч українських музеїв гідно носили звання «ленінських музеїв» і були змушені займатися комуністичною пропагандою. Після здобуття Україною незалежності вони «перепрофілювалися», оновивши свої експозиції.

Проте, враховуючи швидкий технічний розвиток суспільства, ми пропонуємо виділити ще один вид розширення музейного простору – віртуалізацію. На початку XXI ст. поняття «віртуальний музей» міцно закріпилося в лексиконі користувачів мережі-інтернет і музейних фахівців. Теоретичні розробки проблеми взаємодії музеїв та інформаційних мереж здійснювалася Л.Я. Нолем, А.В. Лебедевим, М.В. Глаголевим. «Віртуальні музеї - це музеї, що існують у глобальній інформаційно-комунікаційній мережі інтернет завдяки об'єднанню інформаційних і творчих ресурсів для створення принципово нових віртуальних продуктів: віртуальних виставок, колекцій, віртуальних версій неіснуючих об'єктів та інші» [3, с.53]. Сьогодні в мережі- інтернет склалися три види віртуальних музеїв:

- віртуальні експозиційні галереї чи окремі тематичні виставки, що є цифровими аналогами реальних експозиційних залів, колекцій та виставок відповідного музею (вони репрезентовані на веб-сайті цього музею);

- віртуальні музеї “другого покоління”, створені шляхом суміщення масштабних міжмузейних колекцій та експозиційних галерей. Такі музеї поєднують у собі цифрові зображення реальних пам'яток, що зберігаються й експонуються у сотнях різних музеїв, розкиданих по всьому світу;

- музеї віртуального мистецтва (net-art). «Net-art – це комп'ютерне мистецтво... За своєю суттю, net-art-творіння – це сукупність візуальних та акустичних образів, анімації, тексту, графіки, алгоритмізованої естетичної взаємодії різного роду додатків і програм, що втілюють авторський задум»

[3, с. 56].

Віртуальні музеї, не замінюючи реальні музеї, можуть надавати максимально широкий доступ до інформації про культурну спадщину широкому колу користувачів, служити експериментальним майданчиком для музейного проектування. Зокрема, сьогодні відповідно до концепції відкритості та прозорості Музей грошей Національного банку України активно запрошує відвідувачів відвідати експозицію. Ознайомитись з експозицією стало можливо і дистанційно, переглянувши розміщений на сторінці Офіційного інтернет-представництва НБУ віртуальний тур, який демонструє всі вітрини у вигляді 3D-фотооб'єктів. Крім того сьогодні віртуальні тури пропонують такі українські музеї як Національний музей Тараса Шевченка, будинок-музей Тараса Шевченка на Майдані Незалежності у Києві, музей Григорія Сковороди, музей Писанкового Розпису, музей М.С. Грушевського, Музей волинської ікони, Національний музей “Чорнобиль”, Музей історії Острозької академії, Національний художній музей України, Львівський музей історії релігій та багато інших.

Тому підсумовуючи, можемо сказати, що ми зробили спробу проаналізувати і виділили основні способи розширення музейного простору, серед яких експансія, інтенсифікація, реорганізація та віртуалізація (створення віртуальних екскурсій, використання інтернет-порталів, які дозволяють оглянути експонати широкому колу відвідувачів). На нашу думку, основною причиною розширення та розвитку музейного простору є демократизація суспільства. Сьогодні музеї прагнуть стати максимально наближеними і зрозумілими для відвідувача. Тому крім просторового розширення, ми можемо говорити і про його якісне наповнення, як одну із основних характеристик. Якісне наповнення музею, на нашу думку, залежить від якісної зміни та організації музейної експозиції.

Список використаних джерел

1. Ключко Ю. М. Музеезнание : словник-довідник. Київ, 2013. 82 с.
2. Мастеница Е.Н. Феномен музея: опыт музееведческой рефлексии. Вопросы музеологии. Москва, 2011. №1 (3).с. 20-30.
3. Рутинський М. Й., Стецюк О. В. Музеезнание. Київ: Знання, 2008. 428 с.

WROBRAŻENIA SĄDU OSTATECZNEGO W GOTYCKIM MALARSTWIE TABLICOWYM

Bekus Ewelina, Majewski Łukasz
Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy
im. Jana Długosza w Częstochowie

Wyobrażenia Sądu Ostatecznego można odnaleźć w całej średniowiecznej sztuce. W monumentalnej formie były umieszczane we wnętrzach chrześcijańskich świątyń, najczęściej na zachodniej ścianie, czy na ołtarzach. Z kolei w wersji miniaturowej pojawiały się jako iluminacje, ozdabiały modlitewniki, ewangeliczne cykle i Apokalipsy.

Korzenie malarstwa gotyckiego wywodzą się z Italii, gdzie w XIII stuleciu sztuka obrazowania była ciągle zdominowana przez styl bizantyński, zwany tam „manierą grecką”. W malarstwie gotyk przyjmował się z większym oporem niż w architekturze i rzeźbie. Dopiero z końcem XIII wieku styl gotycki zaistniał trwale w malarstwie tablicowym Florencji i Sieny.

Wczesne malarstwo gotyckie charakteryzowało się znacznie większym dążeniem do realizmu i naturalizmu, niż sztuka romańska, czy bizantyńska. Różniło się także pod względem formy. Naczelnym zamierzeniem mistrzów pędzla było ożywienie emocji w postaciach ludzkich, jednak niezbyt gwałtownych czy skrajnych. Wytworzyli oni sobie w ten sposób własny ideał człowieka, któremu nieobce były takie uczucia jak smutek, pokora, czy pobożność. Coraz bardziej wyraźne stawało się zamiłowanie do stwarzania iluzji, prawdziwie wyglądającej przestrzeni i pogłębiania perspektywy, bądź do tworzenia narracji obrazowej.

Malarstwo gotyckie dzieli się na kilka rodzajów, różniących się techniką, przeznaczeniem i funkcją. Możemy wyróżnić malarstwo: ścienne, tablicowe, miniaturowe. Nie rozwijały się one jednak w jednakowym stopniu.

Malarstwo ścienne musiało podporządkować się architekturze i było z nią ściśle związane. Poza funkcją zdobniczą, jego celem było podkreślenie konstrukcji. Malowidła ścienne były wykonywane na mokrym lub suchym tynku. Malowanie na świeżym tynku zapewniało większą trwałość dzieła, gdyż pigment głębiej wnikał w podłoże.

Malarstwo tablicowe, zwane też deskowym, lub sztalugowym, było właściwie jedynym samodzielny rodzajem malarstwa, choć praktycznie najczęściej wchodziło w skład większej całości, jaką często stanowił ołtarz. Doszło do znaczenia dopiero w wieku XIV, kiedy przyjęła się powszechnie nowa forma ołtarzy, których zamykająca się jak szafa nastawa ozdobiona była wewnątrz i na zewnątrz rzeźbami i malowidłami.

Malarstwo miniaturowe w sztuce gotyckiej cieszyło się największą popularnością. Zdobiło ono nie tylko wspaniałe księgi liturgiczne i kodeksy Pisma Świętego, ale także, religijne książki ludzi świeckich, jak również zbiory praw, kroniki, śpiewniki. Bardzo popularnym motywem prywatnych modlitewników,

szczególnie zawierających modlitwy za zmarłych, był wizerunek Chrystusa sędziego, często wzbogaćany przedstawieniami śmierci, czy obrazem dusz cierpiących w ogniu.

W okresie gotyku, malarstwo tablicowe osiągnęło bardzo wysoki poziom pod względem technicznym. Jego rozwojowi sprzyjały potrzeby religijne, związane z coraz popularniejszymi w średniowieczu nastawami ołtarzowymi. W pracy tej zostaną przedstawione przykładowe dzieła malarstwa tablicowego, przedstawiające najbardziej charakterystyczne cechy kompozycji i symboliki wyobrażeń Sądu Ostatecznego w sztuce gotyckiej.

Sąd Ostateczny van Eycka namalowany został w 1426 r. na skrzydle podróznego ołtarzyka. Ma on pionowy, prostokątny format, a jego kompozycja klasycznie podzielona została wertykalną osią. Na górze tronuje Chrystus, którego głowę otacza wielowarstwowy, kolorowy nimb. Ma narzucony na ramiona szkarłatny płaszcz, spięty klamrą z błękitną gwiazdą. Wznosi ręce ku niebu, odsłaniając przy tym rany, z których promienieje światło. Przy Jego bokach unoszą się dwaj aniołowie, niosący kolejne atrybuty męki pańskiej: włócznię, gąbkę, koronę ciemniową i bicz. Słowa płynące z ust Chrystusa tworzą zdanie, będące cytatem z *Ewangelii św. Mateusza: Venite, benedicti patris mei.*

Jan van Eyck, Połowa dyptyku Ukrzyżowanie i Sąd Ostateczny, 1426 r.

Ponad Chrystusem dwaj aniołowie unoszą w powietrzu krzyż z wieńczącym go napisem: „Chrystus, król żydowski”. Inni aniołowie dmą w trąby, wzywając zmarłych na sąd. Po prawicy Chrystusa klęczy Maria, a po lewicy Jan Chrzciciel, tworząc deesis. Trybunał składający się z dwunastu apostołów siedzi w dwóch grupach na stallach, stojących po obu stronach osi środkowej. U ich stóp znajdują się święci, praojcowie oraz kościelni dostojnicy.

W dziele van Eycka nie występuje rozdzielenie ludzi na dwie części, czyli zbawionych i potępionych. Po prawicy Pana zmarli powstają z grobów, natomiast po Jego lewicy z wody i morza. Niektórzy jeszcze w nadziei wznoszą ręce do Boga, inni w przerażeniu wpadają z powrotem do grobów.

Niżej widać archanioła Michała, stojącego na plecach kościotrupa, przygotowującego się, by zadać mu cios mieczem. Kościotrup ma rozpostarte kości ramion i nóg, które zamykają sferę piekła. U jego ramion zawieszono są słowa: *Chaos magnum* i *Umbra mortis*. W znajdującym się pod nim piekle, kłębią się zrzucone w otchłań nagie, ludzkie ciała, dręczone przez straszliwe potwory. Wśród potępionych widać przedstawicieli wszystkich

warstw społecznych, w tym wyższych duchownych czy władców, o czym świadczą noszone przez nich tiary, kapelusze kardynalskie, czy korony. Jest to bardzo popularny w sztuce średniowiecznej motyw pokazujący, że w obliczu śmierci wszyscy są równi.

Kolejny artysta - Roger van der Weyden w swym malarstwie troszczył się przede wszystkim o duchową wymowę dzieł. Sąd Ostateczny malowany wspólnie z uczniami w latach 1445-1455 przedstawia sztukę aluzyjną, dążącą do wyjaśnienia sensu Sądu Ostatecznego.

Dzieło to zostało wykonane na zlecenie księcia Burgundii Filipa Dobrego, popierającego polityczne działania ówczesnego papieża Eugeniusza IV. Dlatego też obie te postacie widać na obrazie po prawej stronie Chrystusa. Mają tę samą wielkość i umieszczone są na tym samym poziomie co Maryja Panna i Jan Chrzciciel.

Roger van der Weyden malował swój obraz trzymając się tradycyjnego, średniowiecznego schematu. Choć podzielony jest na dziewięć tablic, centrum całej sceny tworzy oś pionowa. Na głównym planie ukazany jest dostojny Chrystus, tronujący na tęczy, z lilią i mieczem przy ustach. Poniżej wyłania się olbrzymia, górująca nad wszystkimi postać archanioła Michała. Trzyma on w ręku wagę, od której zależy los dusz, przedstawionych tutaj jako małe, ludzkie figurki. Powyżej środkowej sceny z objawieniem Chrystusa znajdują się dwie tablice, a na nich aniołowie z atrybutami Męki Pańskiej. Maryja Panna i Jan Chrzciciel klęczący po lewej i po prawej stronie Chrystusa na dole tęczy, wstawiają się, jak nakazuje tradycja, za grzeszną ludzkością. Mieszkańcy nieba, razem z apostołami i świętymi, siedzą na chmurze, która jest tłem objawienia Chrystusa. Malarz podkreślił wagę tego niebiańskiego spotkania poprzez wielkość postaci, które dorównują postaciom tworzącym deesis. Zmartwychwstali ludzie natomiast przedstawieni są jako niewielkie, nagie postacie. Niektórzy, odprowadzani przez anioła, wchodzą w bramy niebiańskiej Jerozolimy. Inni nie mają odwagi podnieść spojrzenia i pochyleni udają się do otchłani piekła. Raj symbolizuje strzelista, gotycka budowla, podobna do katedry. Piekło z kolei przedstawia ciemna woda i przerażająca szczelina, z której wydostają się języki ognia. Nie ma tutaj jednak diabłów i demonów.

Roger van der Weyden, *Sąd Ostateczny*, ok. 1445-1455

Sąd Ostateczny Hansa Memlinga namalowany został między rokiem 1467 a 1471, na trzech polach otwartego ołtarza skrzydłowego. W centrum przedstawiony jest Chrystus na symbolizującym boskość, złotym tle. Sędzia tronuje na tęczy, a Jego stopy spoczywają na złotej sferze. Otaczają Go apostołowie, Maryja i Jan Chrzciciel. Anioły niosą *arma Christi*: kolumnę, przy której Zbawiciel został ubiczowany, krzyż, włócznię, itd.. Jezus unosi prawą dłoń błogosławiąc wybranym, lewą zaś trzyma opuszczoną, na znak braku miłosierdzia dla grzeszników. Gesty te odpowiadają ukazanej wyżej lilii zmiłowania oraz rozżarzonemu mieczowi sprawiedliwości. Poniżej odziany w zbroję Archanioł Michał, trzymający w dłoniach wagę i miecz oddziela dusze wybranych od potępionych. Memling przedstawił dobro na jego wadze jako cięższe, a więc odmiennie niż Weyden

W Sądzie Ostatecznym Memlinga widać wiele inspiracji dziełem Rogera van der Weydena. Znaleźć można w nim jednak także wiele różnic. W obrazie Weydena święci sędziowie siedzą na burzowych chmurach, umieszczonych nisko nad głowami dopiero powstałych z grobów nieszczęśników. U Memlinga sfera niebios znajduje się gdzieś wysoko, poza polem widzenia sądzonych. Poza tym zdecydowanie bardziej została rozbudowana sfera ziemska. Po lewej stronie tryptyku widać procesję uniewinnionych dusz, prowadzoną przez znane osobistości kościoła do niebiańskiej Jerozolimy, symbolizowanej przez gotycką katedrę. Zbawieni są nadzy, ale tuż przed wejściem do niebiańskiego miasta, aniołowie ubierają ich w falujące szaty. Św. Piotr z kluczem w dłoni, wita ustawione na kryształowych schodach dusze sprawiedliwych. U wrót niebios kwitną lilie. Przeważająca ilość wskrzeszonych dusz została jednak osądzona surowo – widać je po prawej stronie. Prowadzone są przez czarne, demoniczne stwory ku ogniom piekielnym.

Hans Memling, *Sąd Ostateczny*, ok. 1467-1471r.

Kolejnym obrazem przedstawiającym sąd u kresu czasów jest dzieło Stefana Lochnera. Artysta namalował swój Sąd Ostateczny ok. 1435

r., najprawdopodobniej do sali obrad ratusza w Kolonii, skąd później trafił do tamtejszego kościoła św. Wawrzyńca. Obecnie znajduje się w zbiorach kolońskiego Wallraf-Richartz-Museum.

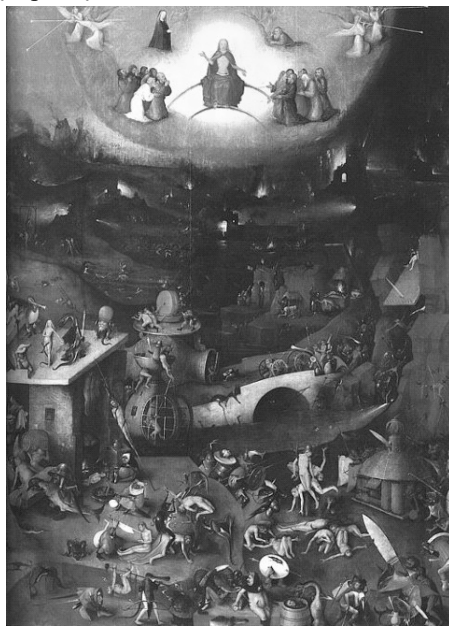
Typowo w centralnej części obrazu znajduje się Chrystus, którego tron oraz podnóżek tworzą dwa łuki tęczy. Otaczają Go aniołowie trzymający *arma Christi*. Lochner zachował też tradycyjny motyw deesis. Charakterystyczną innowacją dla jego dzieła jest dramatyczna batalia, która rozgrywa się u stóp orędowników ludzkości i zajmuje przeważającą część kompozycji. Aniołowie walczą do ostatnich chwil o każdą ludzką duszę. Ugodzony włócznią zielony demon o błoniastych skrzydłach spada na ziemię, wypuszczając z rąk swoją ofiarę. Ocaleni zmierzają do raju, który symbolizuje gotycka świątynia. Potępieni są prowadzeni z kolei do piekła przedstawionego jako trawiony przez ogień zamek. Grzesznicy atakowani są przez demony i bestie o najprzeróżniejszych kształtach. Na pierwszym planie diabeł o szerokim, zwierzęcym pysku wyciąga łapy po mężczyznę, który szuka przed nim ucieczki w objęciach anioła. Inny anioł - wojownik z małą, okrągłą tarczą - wbija włócznię w otwarty pysk demona o kształtach niedźwiedzia. Wielu jednak z tych nieszczęśników nie uzyska żadnej ochrony.

Stefan Lochner, *Sąd Ostateczny*, ok. 1435r.

Temat Sądu Ostatecznego podejmował również Hieronim Bosch. W swym najbardziej monumentalnym dziele przedstawiającym Sąd Ostateczny, czyli w

tryptyku ze zbiorów wiedeńskich, odbiega od tradycyjnych przedstawień dies irae. Przy głowie Chrystusa nie ma lilii i miecza. Maria oraz apostołowie ze zboląłym wyrazem twarzy modlą się o zbawienie dla grzesznej ludzkości, ale św. Jan Chrzyciel wydaje się być obojętny wobec rozgrywających się dramatów. Cała ziemia stała się miejscem masowych, najwymyślniejszych tortur ludzkich. Różne grzechy popełnione za życia, wpływają na rodzaj kary, jaka czeka po śmierci. Bosch inspirował się motywami z ludowych żartów, moralitetów, sztuk odgrywanych w zapusty w ludowym teatrze flamandzkim. Tworzył swoje poczwary stosując zabieg odwrócenia skali, łączył różnorodne elementy rzeczywistości. Wszystkie te zabiegi stosował Bosch, by ukazać diaboliczną parodię dzieła boskiego aktu stworzenia, mając świadomość, że szatan dla czystej uciechy mąci porządek boski.

Hieronim Bosch, *Sąd Ostateczny*, ok. 1480 r.

Motyw Sądu Ostatecznego był jednym z najpowszechniej występujących i najczęściej podejmowanych tematów w sztuce gotyckiej. Miał on szczególne znaczenie w średniowiecznej ikonografii. Nad porządkiem tych wyobrażeń oraz prawidłową interpretacją artystyczną czuwali duchowni, posiłkujący się pracami średniowiecznych komentatorów i teologów. Wszystkie te zabiegi miały jeden najważniejszy cel - dydaktyczny. Obrazy strasznych, złowrogich, odrażających demonów i okrutnych, krwawych kar piekielnych, przy odpowiednim doborze środków kaznodziejskiej perswazji, miały wywołać strach i respekt wobec

groźnego Boga i zmienić w ten sposób postępowanie wiernych. Ich zadaniem było jednak także wzbudzanie nadziei na lepsze życie po śmierci dla ludzi prawych, co miało przyciągać do kościoła nowych wyznawców. Byli to głównie ludzie najbiedniejsi, którzy nie mając możliwości wybicia się ze swego stanu, w obrazie rajy i wiecznej szczęśliwości, widzieli dla siebie nadzieję.

Bibliografia:

1. Beckett W., *Historia malarstwa: wędrówki po historii sztuki zachodu*, tłum. H. Andrzejewska, I. Zych, Warszawa 1995.
2. Boczkowska A., *Hieronim Bosch*, Warszawa, 1974.
3. Boczkowska A., *Tryumf Luni i Wenus. Pasja Hieronima Boscha*, Kraków 1980
4. Ferrari S., *Van Eyck*, Warszawa 2006.
5. Forstner D., *Świat symboliki chrześcijańskiej*, tłum. W. Zakrzewska, P. Pachciarek, R. Turzyński, Warszawa 1990.
6. Genaille R., *Słownik malarstwa holenderskiego i flamandzkiego*, Warszawa 1975.
7. Karłowska-Kamzowa A., *Komu służyły moralitety Hieronima Boscha? Próba interpretacji treści tzw. Sądu Ostatecznego ze zbiorów wiedeńskich*, [w:] *Pauvres et Riches. Société et Culture du Moyen - Age aux Temps Modernes*, Warszawa 1992.
8. Kłębowski J., *Polska sztuka gotycka*, Warszawa 1983.
9. Liedtke A., *Historia sztuki kościelnej w zarysie*, Poznań 1961.
10. Maurin-Białostocka J., *Jan van Eyck*, Warszawa 1973.
11. Oesterreicher-Mollwo M., *Leksykon symboli*, tłum. J. Prokopiuk, Warszawa 1992,
12. Walicki M., *Hans Memling - Sąd Ostateczny*, Warszawa 1981.
13. Ward L., Steeds W., *Demony: wizje zła w sztuce*, tłum. E. Romkowska, Warszawa 2008.
14. Zalewska-Lorkiewicz K., *Księżę ciemności: o średniowiecznych wyobrażeniach szatana*, Warszawa 1996.
15. Ziemba A., *Sztuka Burgundii i Niderlandów 1380-1500. Niderlandzkie malarstwo tablicowe*, T. II, Warszawa 2008.
16. Zlatohlávek M., Rätsh Ch., Müller-Ebeling C., *Sąd Ostateczny: freski, miniatury, obrazy*, tłum. A. Kleszcz, Kraków 2002.

SYMBOL OF GDAŃSK IN THE SELECTED LITERARY WORKS

Bień Agnieszka, M.A.

Uniwersytet Marii Curie – Skłodowskiej w Lublinie
akazmierczak128@gmail.com

The city of Gdańsk was founded in 997 as a port city of the Principality of Poland. In 1308 it came under the reign of the Teutonic Order and returned to Poland in 1466. After the Partitions of Poland, Gdańsk came under the reign of the German Empire, and during the years of 1920-1939 it had the status of the Free City of Gdańsk. After World War II, the city was incorporated into Sopot and the newly established Gdynia in the form of a metropolis and has been functioning on these principles to this day. The description of Gdańsk refers to many symbols - the city of freedom, the city of solidarity, the port city and the

like. The aim of my speech is to present symbols referring to Gdańsk, which most often appear in literature.

In Leopold Lewin's poem "Gdańsk is free!" composed in 1945, immediately after the liberation of the city from German Nazi occupation, we can read:

*Znów nad falami polska bandera,
Znów nam bałtyckie rozbłyły zorze,
A piersi wzniosła дума rozpiera -
Żołnierz nam polski wywalczył morze[...]
Drogę im wskażą morskie latarnie,
A zahartują nawalne burze,
Zdobyczy wicher wnet ich ogarnie,
W dalekomorskie porwie podróże.*

In this poem, Lewin describes, in a metaphorical way, the most important features of Gdańsk - striving for freedom and the location by the sea. It also refers to the history of the city before 1939. Oliver Lowe describes Gdańsk as a multi-page book that requires extraordinary concentration, knowledge of many languages and narration. In a very picturesque way, the historian describes his journey through Gdańsk: "[...] only after a long walk along the sea shore will you return in the evening [...]" and take the novel by Günter Grass or Stefan Chwin in your hand, you will fully realise what depths this city hides. When the next day you enter the tower of Saint Mary's Church and look at the space stretching between the blue waters of the Baltic Sea and green Żuławy [...] to the very centre of the history - the city of contrasts, the city of overlapping epochs, layers, symbols and stories" [Loew 2013, p. 12]. At this point you can ask yourself why people wrote about Gdańsk? The literature on Gdańsk was based on the myth that Gdańsk is Venice of the North or Young Switzerland. Albert Wiek wrote:

*Czy w dzień, czy w nocy blaskiem jaśnieje.
To miasto ma zapach wiersza.
Okrętów ślad tu na wodzie widnieje-
Wenecja nie jest piękniejsza [Wiek, 1915]*

Gdańsk was also described because of its complex symbolism: as a city regarded as a symbol of the Treaty of Versailles (Free City of Gdańsk), as a symbol of the beginning (Defense of Westerplatte) and the end of World War II (demolition of the city and burning down the church of Saint Joseph) as well as the reconstruction and fight against the communist regime ("Solidarność" (Solidarity), Ruch Społeczeństwa Alternatywnego (Alternative Society Movement. TOT- ART). At this point, I would like to stop and analyse in more detail individual ways of understanding Gdańsk presented in the pages of literary studies. Donald Tusk wrote about Gdańsk: "We all have a common homeland, just as we have a common national memory. And each of us individually has his or her own small homeland and his or her own memory, growing out of experience, from a specific place, from a unique course of events. My homeland is Kashubia, Gdańsk, August '80 and Solidarity. Gdańsk has the words "With courage and prudence" written in its coat of arms. We consciously placed the

coat of arms of the city with this sentence on the first bulletins issued during the strike. It was not long before it became one of the most recognisable marks of our Solidarity. It put us directly in the history and experience of Gdańsk. It made us the citizens with a long tradition, not only inhabitants of one of the cities” [Tusk 2005, p. 10-11].

During the interwar period in Poland, Gdańsk was named the Free City of Gdańsk. Under the Treaty of Versailles concluded in 1919, the city gained autonomy from Germany and, in part, from Poland (as a sovereign). The boundaries of the Free City of Gdańsk were defined in Article 100 of the Treaty, in which Germany simultaneously waived all and any rights and titles to it for the benefit of the main Allied and Associated Powers territory covered by the city. Speaking more precisely, however, in accordance with Article 101 of the Treaty, the special delimitation committee was to take care of their delimitation. In the Free City of Gdańsk, there was a separate constitution and a legal code corresponding to the Polish law [Mikos 1979]. In the peace treaty with Germany signed on 28 June 1919, articles 100-108 concerned Gdańsk and coincided with projects submitted by the British Prime Minister Wilson on 22 April 1919. The Free City of Gdańsk also had sovereign relations with the League of Nations and remained within the customs borders of Poland. Polish citizens were to be treated on an equal footing with German citizens. In the *Guide to Gdańsk* from 1923, we can read: “Poland has the right and obligation to substitute Gdańsk in international relations. The Polish State, on behalf of Gdańsk, concludes all international agreements and treaties. Before that, however, the Polish Government should have had carried out so-called consultation with the Senate of the Free City. The only exception to this rule is the substitution of Gdańsk before the Council of the League of Nations’. Cases brought before the Council of the League of Nations are handled by Gdańsk without the intermediation of Poland. The consequence of the substitution of the Free City in international relations by Poland is the protection of its citizens abroad. This protection is primarily exercised by Polish consulates. It also results from the right of the representation of Gdańsk by Poland that “*exequatur*” towards foreign consuls to hold office in Gdańsk is granted by the President of the Republic of Poland in agreement with the Senate of the Free City” [Zawirowski 1923, p. 3].

On 1st September, at 4.45 a.m., “Schleswig-Holstein” battleship fired a salvo from its deck cannons, which was a sign to launch the invasion of Poland. The scene, captured in film and photography, was seen by millions of people. And although in reality these were not the first shots fired that day, in the visual sphere, the World War II began in Gdańsk. German society welcomed the incorporation of the city into the Reich with joy expressed in the speeches of the Nazi leaders and during public ceremonies. This fact has been commemorated by occasional studies by several authors with revealing titles: *Artur Bassarek, Danzigs Befreiung. Ein Tatsachenbericht mit Bildern* (Liberation of Gdańsk. ze zdjećiami); *Hugo Landgraf, Kampf um Danzig. Mit Mikrophon und Stahlhelm an der Danziger Front* (Walka o Gdańsk. Z mikrofonem i hełmem stalowym na

froncie gdańskim); *Hans Sponholz, Danzig – deine SA! Einsatz und Bewährung im Polenfeldzug* (Gdańsk - your SA! Actions and merits in the Polish campaign); *Friedrich Heiss, Danzig im Reich* (Gdańsk in the Reich); Günther Sawatzki, *Danzig ist deutsch* (Gdańsk is German). Photographs played an important role in all these publications.

Julian Tuwim, an eminent Polish poet and playwright, in his poem *Do prostego człowieka* (*To a Common Man*), opposed the description of the war created by the Second Reich. We can read:

*Gdy znów do murów klajstrem świeżym
Przylepiać zaczną obwieszczenia,
Gdy „do ludności”, „do żołnierzy”
Na alarm czarny druk uderzy
I byle drab, i byle szczeniak
W odwieczne kłamstwo ich uwierzy,
Że trzeba iść i z armat walić,
Mordować, grabić, truć i palić;
Gdy zaczną na tysięczną modłę
Ojczyznę szarpać deklinacją
I ludzi kolorowym godłem,
I judzić „historyczną racją”,
O piędzi, chwale i rubieży,
O ojcach, dziadach i sztandarach,
O bohaterach i ofiarach;
Gdy wyjdzie biskup, pastor, rabin
Pobłogosławić twój karabin,
Bo mu sam Pan Bóg szepnął z nieba,
Że za ojczyznę - bić się trzeba;
Kiedy rozścierwi się, rozchami
Wrzask liter pierwszych stron dzienników,
A stado dzikich bab - kwiatami
Obrzucać zaczną „żołnierzyków”.
- O, przyjacielu nieuczony,
Mój bliźni z tej czy innej ziemi!
Wiedz, że na trwogę biją w dzwony
Króle z panami brzuchatemi;
Wiedz, że to bujda, granda zwykła,
Gdy ci wołają: „Broń na ramię!”,
Że im gdzieś nafta z ziemi sikła
I obrodziła dolarami;
Że coś im w bankach nie sztymuje,
Że gdzieś zwęszyli kasy pełne
Lub upatrzyły tuste szuje
Cło jakieś grubsze na bawełnę.
Rznij karabinem w bruk ulicy!*

*Twoja jest krew, a ich jest nafta!
I od stolicy do stolicy
Zawołaj broniąc swej krwawicy:
„Bujać - to my, panowie szlachta!”* [Tuwim 1929].

This poem is considered to be one of the most important Polish anti-war manifestos. It was conceived by a representative of the poetry of the interwar period, a member of the Skamander group, whose creativity was often strongly involved politically. “To a common man” was first published in 1929. The poem aroused much controversy, especially in ruling circles, where not only was it perceived as an attack on sovereign, but also as a clear incentive to leave the ranks and stand against any war. However, we can also read the poem in a different way - a lyrical subject suggests that war is evil and, therefore, all people, regardless of their origin and religion, should oppose it. Criticism of invasive wars aimed at gaining financial resources is an obvious gesture towards stigmatization of aggressive political and military actions. During the period of World War II, reality was strongly marked by the aggression of the Nazi Third Reich, which met almost all the criteria given to the invader by Tuwim in his poem. Nowadays, the poem still enjoys its considerable popularity. It entered pop culture due to “Akurat” music band founded in 1994. In 2003, a great song having an original arrangement, recorded in the realities of the war in Iraq, was released.

After World War II, Gdańsk was reached by the waves of migration. The city was crossed by the ranks of migrants from Varmia and Masuria, as well as from Vilnius. The German population was displaced and the city lost its identity. In *Dziennik Bałtycki*, the topic regarding Gdańsk during this period was discussed many times. A number of articles described the reconstruction works of the city, the policy of the authorities and social relations. After 1989, *Dziennik Bałtycki* reported on the historical reconstruction of Gdańsk, that is, in 2016, a number of articles were published as a photoreport from the reconstruction of the city. In the article entitled: “*Propagandowa rekonstrukcja miasta. Książka o odbudowie Głównego Miasta w Gdańsku*”(Propaganda reconstruction of the city A book about the reconstruction of the Main City of Gdańsk) in “Dziennik Bałtycki”, on 30 July 2017, that “The work of war destruction caused that the historical centre of Gdańsk in 90 percent was razed to the ground. The scale of devastation was so huge that even the possibility of the creation of the city centre in a new location was taken into consideration. Ultimately, the concept of reconstruction prevailed. The author focused their attention mainly on its political aspects. The main aim of the people’s authority was to achieve the results of the reconstruction that had begun as soon as possible. The costs were not taken into account (absurd records were also surpassed; voivode St. Zrałek stated to the public: “With our own eyes, we saw how a new house was built within 4 and a half days”). At the same time, the aim was to use the obtained results for propaganda purposes as an instrument of the mobilization for socialism. Socialist realism was imposed on architecture and art. Press was subordinated to the propaganda. The author took most of the

information presented in the book from the then editions of “Dziennik Bałtycki” and “Głos Wybrzeża”. It turns out that the first socialist-realist building in Gdańsk is... Dom Prasy (Press House). Discussions were stirred up because of the facade of the Leningrad cinema on Długa Street”.

Gdańsk of the post-war period was presented by the Polish press of that period as a symbol of expanding Soviet Union - Lenin Shipyard was founded, huge blocks of flats called “falowce” were built and Marxist philosophy dominated at universities. At the same time, Gdańsk became a place where freedom movements were strongly developing. The aspiration for political autonomy of the country was expressed in the artistic activity of artists from Tricity. A breaking point was reached when a young teenager, an employee of Gdynia Shipyard was shot on 17th December 1970. The lyrics of the following poem - song has become a permanent part of the Polish culture:

*Chłopcy z Grabówka, chłopcy z Chyloni
Dzisiaj milicja użyła broni
Dzielnieśmy stali, celnie rzucali
Janek Wiśniewski padł
Na drzwiach ponieśli go Świętojańską
Naprzeciw glinom, naprzeciw tankom
Chłopcy, stoczniowcy, pomścijcie druha
Janek Wiśniewski padł
Huczą petardy, ścielą się gazy
Na robotników sypią się razy
Padają starcy, dzieci, kobiety
Janek Wiśniewski padł
Jeden raniony, drugi zabity
Krew się polala grudniowym świtem
To partia strzela do robotników
Janek Wiśniewski padł
Krwawy Kociołek to kat Trójmiasta
Przez niego giną dzieci, niewiasty
Poczekaj draniu, my cię dostaniem
Janek Wiśniewski padł
Stoczniowcy Gdyni, stoczniowcy Gdańska
Idźcie do domu, skończona walka
Świat się dowiedział, nic nie powiedział
Janek Wiśniewski padł
Nie płaczcie matki, to nie na darmo
Nad stoczną sztandar z czarną kokardą
Za chleb i wolność, i nową Polskę
Janek Wiśniewski padł*

The cited version of the song comes from Włodzimierz Pasikowski’s film entitled: “Psy” (Cops). Gdańsk is presented as a city of resistance, rebellion and tenacity - as the city of Lech Wałęsa, Solidarity and ruthlessness in terms of

freedom, including artistic freedom. It is Gdańsk, where the artistic group: TOT-TART was formed. One of the leaders of this group, Tymon Tymański, says about it that through its artistic creation: “we wanted to puke the martial law, the lack of a passport, parents’ indifference, stupidity and conformism of our generation” [Wróblewski 2015, p. 3]. Another group leader, Zbigniew Sajnuik, in his piece entitled: *Co to była Sztuka Totalna (What was the Total Art)* wrote about Poland: “The Polish people were recognized as a nation - a genetic waste to be used and destroyed. And so at the beginning of the war, and at the end of the war - betrayed by its “allies”, they were also used and thrown by them as a bite to clog the trap of the beast. The feelings we had were bitterness, a sense of deep injustice - in a certain sense, a sense of superiority, but also humiliation and oppression. Also the fact that there are so many traitors in the nation turned out to be traitors. the Security Service officers, apparatchiks, various ZOMO (Motorized Reserves of the Citizens’ Militia) and ORMO (Volunteer Reserve Militia) grunts. It was terrible - painful and, in a sense, also appalling. Incomprehensible. So an inferior nation, a slave nation, a broken nation, but also: a laughing stock nation - those famous Polish jokes which echoes reached us, those gadgets: a Polish mug - with an ear inside. How painful it also was - so shoddily they betrayed us - the English, Americans - and now they put us down calling village fools” [Excerpts from the introduction to the archiving of Totart in the Museum of Modern Art in Warsaw].

Texts published in Totart were ruthless and sincere. Gdańsk artists did not mince their words and dress up in deeds. They expressed what most the Polish people wanted to say, but in a more direct way. For them, the University of Gdańsk became an enclave of artistic activity [Maniak 2014, p. 20-31]. They also made performances in a psychiatric hospital at Srebrzysk in Gdańsk, where activists of Anarchistyczny Ruch Społeczeństwa Anarchistycznego (Anarchist Movement of Anarchist Society) and Wolność i Pokój (Freedom and Peace) were detained [Skiba, Konnak, Janiszewski 2010, p. 130-152].

However, let us return to the events of 1980 and the strikes at the Lenin Shipyard. “The strikes in Poland in the summer of 1980 aroused friendly interest and even fascination of journalists, trade unionists and the public opinion in many countries of the free world, but at the same time it was difficult to hide the embarrassment or even fears of a large part of politicians. After the Soviet invasion of Afghanistan in 1979, mass, peaceful and prudent, yet determined speeches of Polish workers, supported by advisors respected in the West, could have caused (and ultimately caused) new tensions between the two great powers. Polish strikes announcing Solidarity, greeted with enthusiasm and hope by many people, were, at the same time, a deadly threat to the already strongly limping process of ease to the world’s “detente” [Frybes 2010, p. 35]. In the light of these events Gdańsk is described in magazines such as *New York Time*. The peaceful end of the strikes caused an astonishment all over the world. Generally, however, only those who survived and saw with their own eyes the determination, calmness and maturity of Polish workers understood that the world was confronted with

a completely new phenomenon and that the previously binding categories of description of the situation in the countries of the communist bloc suddenly ceased to apply. The French correspondent of "Le Monde" newspaper described the atmosphere in the Shipyard on 31 August: "People are crying, laughing, jumping, kissing, young, old, children, couples, whole families. It resembles a collective trance. The longest strike in the history of Poland (and probably the longest in the history of the communist world) ends in victory without shedding a drop of blood, without breaking any glass. A real miracle - perhaps, as they say so. For certain, it is a fundamental historical turn. Above all, however, there is an unbelievable proof of the intelligence and political maturity of this nation and its leaders, at least of those who were able to put the argument of reason above the argument of a machine gun" [Frybes 1990, p. 8].

Descriptions of the events in Gdańsk presented in the global press were identical to the real situations and the political situation in Poland. Through propaganda activities, the authorities strove for ridiculing opposition activists and present the pointlessness of their anti-political activity. "Dziennik Telewizyjny" presented journalistic materials aimed at distorting reality and blaming "Solidarity" and the Church for the social oppression. The above activities were supported with articles in such periodicals as: "Trybuna Ludu" (People's Tribune), "Żołnierze Wolności" (Soldiers of Freedom), "Płomień", "Rzeczywistość", "Barwy" and "Polityka". "The press has often proved that the opposition activists have weakened their country and defamed its name in the international arena by speaking out against the official authorities. Allegedly, actions undertaken by the Solidarity leaders were aimed at leading to the discredit of Poland in the eyes of other states and nations. It was stressed that they not flinch from ridiculing Poland before the whole world, because they had already lost their sense of national pride. The aim of these actions was to deprive the opposition of its right to be guided by the sense good of their own country. Since the protests were supposed to weaken the internal and external situation of the country, they were often referred to as "anti-Polish" or "anti-national" actions. As it was written in August 1982 in "Rzeczywistość" newspaper, appeals for undertaking various forms of resistance, which were to be expressed by underground leaders, were "actions undertaken against the homeland" [*Mój punkt widzenia*, „Rzeczywistość”, 26 IX 1982].

Summary

The image of Gdańsk created in fiction, political or opposition literature seems to be of twofold character. On the one hand, it presents the city "permeated" with history as a monument with a beautiful tradition (Polish and German), on the other hand, as a city of pain, suffering of the victims of World War II and opposition activists of the period of the People's Republic of Poland. In the context of Gdańsk, however, it should be remembered that "memory is something you carry within yourself. It does not necessarily have to have an immediate impact on people's choices and attitudes; all the more so, it has not led to open anti-communist speeches by the public at large. Memory is a ballast that can inhibit activity, but also induce the verbalisation of dissatisfaction and then organisation of resistance" [Marszałec 2010, p. 173]. Everything took place in Gdańsk and all these events shaped it then and are still shaping it now.

BIBLIOGRAPHY:

Frybes M., *Reakcja Zachodu na Polski sierpień*, in: „Wolność i Solidarność. Studia z Dziejów Opozycji Wobec Komunizmu i Dyktatury” nr 1 (2010).

Frybes M., *Une experience de dialogue Est-Ouest. L'engagement de la CFDT en faveur du mouvement Solidarność*, Paris 1990.

Loew P. O., *Gdańsk. Przewodnik Literacki. Osiem spacerów po gdańsku*. Gdańsk 2013.

Mania P., *Zlew. Historia, twórcy, poetyka*, Poznań 2014.

Marszałec J., *Po długie lata będzie pamiętał lud...*, w: „Wolność i Solidarność. Studia z Dziejów Opozycji Wobec Komunizmu i Dyktatury” nr 1 (2010).

Mikos S., *Wolne miasto Gdańsk a Liga Narodów*, Gdańsk 1979.

Skiba K., Konnak P., Janiszewski J., *Artyści, Wariaci, Anarchiści*, Warszawa 2010.

Tusk D., *Solidarność i дума*, Gdańsk 2005.

Tuwim J., *Do prostego człowieka*, Warszawa 1929.

Wiek A., *Danzing*, 1915.

Wróblewski T., *Żyję w czasie Prezent Perfect*, in: *GDN Miasto Kultura Ludzie*, Gdańsk 2015.

Zawirówki J., *Przewodnik po Gdańsku*, Gdańsk 1923.

Press

„Dziennik Bałtycki”

„Głos Wybrzeża”

„Homek. Czasopismo Ruchu Społeczeństwa Alternatywnego”

Wolność i Solidarność. Studia z Dziejów Opozycji Wobec Komunizmu i Dyktatury”

WHAT IS THE VISION OF A UNIVERSITY? CONCEPTUAL DIMENSION OF EDUCATION

Warchol Adam,

PhD student of Maria Curie-Skłodowska University, Lublin, Poland

warcholadam82@gmail.com

Supervisor –

Professor of humanities (English), Professor Henryk Kardela

1. Introduction: basic tenets of Conceptual Metaphor Theory

The field of education is still “in a state of perturbation, with prospects of a *new equilibrium* not yet in sight” ([14, p. 4]). Seen in this light, it is instructive to search in the past for finding out how educators sought to achieve this “equilibrium” and what visions of education they had in mind. What is more, some previous methods may serve as a solution to the issue of social and ethnic diversity, and ethical dilemmas that modern educational institutes, particularly the public ones, need to address [5]. A particularly interesting from this point of view is John Henry Newman’s (1801-1890)¹ vision of university

¹ As a well-recognised English writer, a prominent philosopher, the leader of the Oxford Movement, a theologian, a preacher, and a convert from the Anglican Church to the Roman Catholic Church, Newman was appointed a rector of the Catholic

education, which he formulated, almost two centuries ago, in his book *The Idea of a University* [13]. In his idea of education, Newman represents the group of educators who argue for the need of restructuring a concept of pedagogical effectiveness and ethical concern.

This aim of this paper is to reconstruct Newman's vision of a university using the theory of conceptual metaphor, as initially proposed by George Lakoff and Mark Johnson in their book *Metaphors We Live By* (henceforth L&J, [9]). Section 1 of the article specifies the purpose of the research and outlines the basic assumptions of the Conceptual Metaphor Theory. Section 2 elaborates a part of Newman's frame of a university that is activated by metaphors he uses in his work. Chapter 3 provides a summary of the main points raised in this paper.

According to L&J, we do not have direct access to reality by our intellect. Our conceptual system, L&J insist, "in terms of which we both think and act, is fundamentally metaphorical in nature" ([9, p. 4]). Conceptual metaphors involve "understanding and experiencing one kind of thing in terms of another," and they involve "unidirectionality" ([9, p. 5]), from a source domain to a target domain, but not *vice versa*. What is more, since some domains are said to be "abstract, diffuse and lack clear delineation" ([6, p. 20]), they need to be metaphorically conceptualized. Thus, the notion of LIFE may be conceptualised in terms of JOURNEY, but it does not imply conceiving JOURNEY in terms of LIFE [10].

Finally, conceptual metaphors not only evoke individual and primary mappings, but they may also carry entailments or rich inferences, give rise to relatively complex metaphorical mappings, complex event structure and compound metaphors, and thus bring a more detailed knowledge about the reality ([9], [8], [3], [11], [12], and [2]). According to Kövecses ([7, p. 60]), a concept is expected to be represented in the human mind by "a number of other concepts that form a coherent whole, a functional domain, that is, a mental frame (...) forming a (...) network of ideas," where "the connections may be strong or weak, and the network of connections has an overall structure" ([9, p. 98]). These connections may constitute a less or more complex network of entities and relations between them. To be precise, the *competition* frame, for instance, comprises *participants, place, prize, rank, score, venue*, and some relations, e.g. *win, lose, play, score, defeat, come in, and tie* ([7, p. 36]).

2. Conceptual metaphors in Henry Newman's *The Idea of a University*

In order to understand the idea of university as delineated in *The Idea of a University*,² we have to unravel the networks of metaphors which, we believe,

University of Ireland in 1851, known today as University College in Dublin. *The Idea of a University* is a series of lectures concerning the role and nature of education, which he was delivering as the rector between 1852 and 1858. Having retired in 1858 from the rectorship, he was nominated a cardinal in the Catholic Church in 1879 [1].

2 Newman's lectures entitled *The Idea of a University* comprise ten chapters broken into two parts each, "University Teaching" and "University Subjects." Newman accounts for a number of stimulating statements, e.g. launching an idea that the chief goal of a university is "intellectual, not moral" ("Preface"); that the influence of Church authority, yet given a primary significance,

underlie Newman’s vision of this site of learning. Due to the space limit, only a part of the THEORIES ARE BUILDINGS network is to be elaborated in this section. The analysis is supplied with the relevant extracts from Newman’s *The Idea of a University* [13].

Newman’s assertion that university is a place of universal knowledge forms a structure for the network given in Figure 1. This set is based on the metaphor **UNIVERSITY IS AN INTEGRATED SYSTEM**, which derives from the higher level metaphor, i.e. **UNIVERSITY IS A CONSTRUCTION** and from even higher, **THEORIES ARE BUILDINGS** ([9, p. 52]). The system or one whole metaphor generates the next two metaphors used in Newman’s *The Idea of a University*, namely, **UNIVERSITY IS A NATION**, and **UNIVERSITY IS A COMBINATION**. Truly, John Newman sets a goal for a university to form a nation of its citizens, providing them “privileges within its legitimate range of action,” and “imperial power,” as he states:

To bring under one yoke, **after the manner of old Rome**, a hundred discordant peoples; to maintain each of them in its **own privileges within its legitimate range of action**; to allow them severally the indulgence of **national** feelings, and the stimulus of rival interests; and yet withal to blend them into one great **social** establishment, and to pledge them to the perpetuity of the one **imperial power**; this is an achievement which carries with it the unequivocal token of genius in the race which effects it ([13, p. 458]).

Besides, the metaphor of an **EMPIRE** is evoked, which strengthens the powerful position of a university when it comes to the field of philosophy and research.

What an empire is in political history, such is a University in the sphere of philosophy and research. It is, as I have said, the high protecting **power of all knowledge and science**, of fact and principle, of inquiry and discovery, of experiment and speculation; **it maps out the territory of the intellect, and sees that the boundaries of each province are religiously respected**, and that there is neither encroachment nor

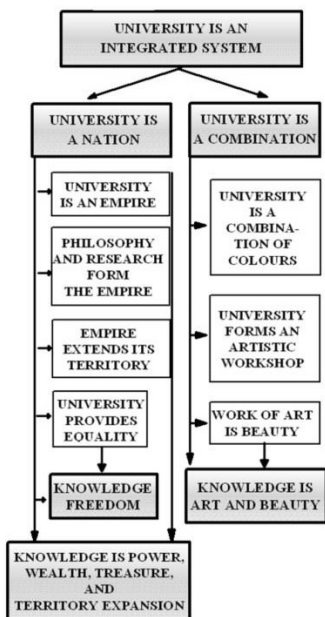

Figure 1. The network of conceptual metaphors deriving from the metaphor **UNIVERSITY IS AN INTEGRATED SYSTEM**, as seen in *The Idea of a University* by Newman (own source)

should not constrain university education (Discourse I); but the university, instead, should be determined “on the grounds of human reason and human wisdom” (Discourse I). University education is supposed to be as broad and liberal as possible, covering all branches of knowledge, including science and religion (Discourse II); while students’ knowledge, if limited or narrowed, leads to biased and obstinate judgments (Discourse IV) [4].

surrender on any side([13, p. 459]).

Therefore, the kind of **KNOWLEDGE** one is likely to obtain at a university, according to Newman, is compared with **POWER**, which means a scientifically and philosophically formed-mind, an ability to make clear judgements, while its results are external to themselves.

Knowledge is called by the name of Science or Philosophy, (...) when thus exalted into a scientific form, is also **power**; not only is it excellent in itself, but whatever such excellence may be, **it is something more**, it has a result beyond itself (...) [but] prior to its being a power, it is a good; that it is, not only an instrument, but an end ([13, pp. 111-112]).

What is more, even though universities had always adjusted curriculum to reproduce the changing world, a university in Newman's opinion should provide a territory for all subjects separately and equally, since all the subjects and knowledge form **ONE WHOLE**.

All knowledge forms one whole, because its subject-matter is one (...) **As they all belong to one and the same circle of objects, they are one and all connected together** ([13, pp. 50-51]).

Indeed, only when treated as A WHOLE, with all the subjects connected together, may knowledge receive its proper value, regain its powerful educational effect on its learners, and be claimed a "SOVEREIGN position."

This, however, is not the reason why I claim for it so **sovereign** a position. (...) a **University professes to assign to each study, which it receives, its own proper place** and its just boundaries; to define the rights, **to establish the mutual relations**, and to effect the intercommunion of one and all; to keep in check the ambitious and encroaching, and to succour and maintain those which from time to time are succumbing under the more popular or the more fortunately circumstanced; to keep the peace between them all, and to convert their mutual differences and contrarities into the common good([13, pp. 457-458]).

UNIVERSITY seen as a **NATION** provides **WEALTH** for its inhabitants. However, for Newman, education obtained at a university is much dearer than gold, health or even "WEALTH." It stems from the fact that a well-educated graduate becomes a gentleman with all the possible skills, with mental, human and spiritual values, and with all the features of character which make him a perfect human being, a hard-working employee, an eager worshiper, and a devoted citizen. Therefore, such a person feels fulfilled, pleased and respected.

It is the education which gives a man a clear conscious view of his own opinions and judgments, a truth in developing them, an eloquence in expressing them, and a force in urging them. (...) **He has a gift which serves him in public**, and supports him **in retirement**, without which good fortune is but vulgar, and with which failure and disappointment have a charm. **The art which tends to**

make a man all this, is in the object which it pursues as useful as the art of wealth or the art of health, though it is less susceptible of method, and less tangible, less certain, less complete in its result ([13, p. 178]).

Besides, knowledge is compared by Newman to a **TREASURE**. The rewarding result of education means forming a real virtuous gentleman with good habits.

There is a Knowledge, which is desirable, though nothing come of it, as being of itself a **treasure**, and a sufficient remuneration of years of labour ([13, p. 114]).

Furthermore, each nation and **EMPIRE** maintains its territory, trying to gain new lands at the same time. Hence, knowledge, in Newman's vision of a university, is said to be a necessary condition to grow up, develop one's intellectual perspectives; thus, to provide an **EXPANSION** or **ENLARGEMENT** of mind. The metaphor which is evoked is sounds **KNOWLEDGE IS TERRITORY EXPANSION**.

Knowledge then is the indispensable condition of **expansion of mind, and the instrument of attaining to it**; this cannot be denied, it is ever to be insisted on; I begin with it as a first principle; however, the very truth of it carries men too far, and confirms to them the notion that it is the whole of the matter. A **narrow** mind is thought to be that which contains little knowledge; and an **enlarged mind**, that which holds a great deal ([13, pp. 129-130]).

Newman attributes a great deal of importance to proper knowledge, which, if universal and philosophically-oriented, enlarges the intellectual horizons, releases the heart, like "a **PRISONER**" set free from captivity, overcomes chain-like limits, wings but does not overwhelm. Thus, for Newman, **KNOWLEDGE IS FREEDOM**.

And so again, the sight of beasts of prey and other foreign animals, their strangeness, the originality (if I may use the term) of their forms and gestures and habits and their variety and independence of each other, throw us out of ourselves into another creation, and as if under another Creator, if I may so express the **temptation** which may come on the mind. We seem to have new faculties, or a new exercise for our faculties, by this addition to our knowledge; **like a prisoner**, who, having been accustomed to wear manacles or fetters, suddenly finds his arms and legs **free** ([13, pp. 131-132]).

Additionally, the branch of knowledge is conceptualized by means of a palette of different colours, which are selected and mixed together. The degree of this combination of particular subjects or research areas i.e. "colours," depends on one's intellectual possibilities. Consequently, **UNIVERSITY IS THE COMBINATION OF COLOURS**, and it must **FORM AN ARTISTIC WORKSHOP**. The works of art are likely to be beautiful; thus, **KNOWLEDGE**

obtained in such a workshop, must be **ART AND BEAUTY**.

Let me make use of an illustration. In **the combination of colours**, very different effects are produced by a difference in their **selection** and **juxtaposition**; **red, green, and white**, change their shades, according to the contrast to which they are submitted. **And, in like manner, the drift and meaning of a branch of knowledge varies** with the company in which it is introduced to the student ([13, p.100]).

In brief, Newman’s concept of **UNIVERSITY AS A PLACE OF UNIVERSAL KNOWLEDGE** constitutes the ground for the overall network, presented in Figure 1, in which **UNIVERSITY** is recognised as **AN INTEGRATED SYSTEM**, such as **A NATION** or **A COMBINATION OF COLOURS**.

3. Concluding remarks

In our attempt to capture the essence of Henry Newman’s idea of a university we have formulated a number of conceptual metaphors, set in the **UNIVERSITY IS AN INTEGRATED SYSTEM** network, that originates from Lakoff and Johnson’s **THEORIES ARE BUILDINGS** metaphor ([9, p. 52]). The results obtained in our discussion are summarised in Table 1 below.

Table 1. Conceptual metaphors used in **UNIVERSITY IS AN INTEGRATED SYSTEM** network, in Newman’s *The Idea of a University* (1858) (own source)

UNIVERSITY	EMPIRE NATION TERRITORY FOR ALL SUBJECTS COMBINATION OF COLOURS ARTISTIC WORKSHOP	
KNOWLEDGE	FREEDOM POWER WEALTH	A TREASURE TERRITORY EXPANSION ART & BEAUTY

All these metaphors make a reference to different spheres of human life, including:

a) the political and economic life:

UNIVERSITY IS A NATION, EMPIRE, TERRITORY

KNOWLEDGE IS POWER, WEALTH, FREEDOM, SYSTEM, TERRITORY

b) the artistic and cultural aspects of human life:

UNIVERSITY IS A COMBINATION OF COLOURS

KNOWLEDGE IS BEAUTY, ART

Newman’s all the spheres of human life are involved into the university education, which is responsible for “supplying true principles,” as he described it

in the following words:³

a University training is the great ordinary means to a great but ordinary end; it **aims(...)** **atsupplying true principles** to popular enthusiasm and fixed aims to popular aspiration, at giving enlargement and sobriety to the ideas of the age, at facilitating the exercise of political power, and refining the intercourse of private life ([13, pp. 177-178]).

The final remark: using the achievements of the past and the visions of university education that devoted educators and authorities, such as Cardinal John Henry Newman used to create, may be a good step forward for making a positive change. Hence, the ethical component is more than desired to constitute an intrinsic element of higher education. It may be especially helpful for Polish universities, at dawn of the new educational reform, contributing to pedagogical effectiveness.

REFERENCES

- [1] *Catholic Encyclopedia*: John Henry Newman. Available at <http://www.newadvent.org>
- [2] **Croft, William, and Cruse, D. Alan.** 2004. *Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- [3] **Grady, Joseph E.** 1997. *Foundations of Meaning: Primary Metaphors and Primary Scenes*. PhD Thesis, University of California, Berkeley. Available at: <http://www.il.proquest.com/umi/dissertations/>
- [4] **Hiner, Amanda.** 2015. John Henry Cardinal Newman, *The Idea of a University*. HMXP Anthology Summary. Available at <http://www2.winthrop.edu/login/uc/hmxp/Newman%20Summary%20Hiner.pdf>.
- [5] **IICE (Ireland International Conference on Education) Blog.** 2017. Ethical Issues in Education – Barriers to Learning in Schools. Available at <http://www.iicedu.org/blog/>
- [6] **Kövecses, Zoltán.** 2002. *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- [7] **Kövecses, Zoltán.** 2015. *Where Metaphors Come from?* Oxford: Oxford University Press.
- [8] **Lakoff, George.** 1993. The contemporary theory of metaphor. In Ortony, Andrew (ed.). *Metaphor and Thought*, 2nd ed., 202-251. Cambridge: Cambridge University Press.
- [9] **Lakoff, George, and Johnson, Mark.** 1980 [2003]. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
- [10] **Lakoff, Georg, and Turner, Mark.** 1989. *More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago: University of Chicago Press.
- [11] **Langacker, Ronald W.** 1987. *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 1, Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- [12] **Langacker, Ronald W.** 1990. *Concept, Image, and Symbol: The Cognitive Basis of Grammar (Cognitive Linguistics Research 1)*. Berlin and New York: Mouton de Gruyter.
- [13] **Newman, John Henry.** 1858 (1907). *The Idea of a University*. London: Longmans, Green and Co. Online version available at: <http://www.newmanreader.org/works/idea/in dex.html>
- [14] **Sfard, Anna.** 1998. On two metaphors for learning and the dangers of choosing just one. *Educational Researcher* 27 (2), 4-13.

WHAT IS THE VISION OF A UNIVERSITY? CONCEPTUAL DIMENSION OF EDUCATION

3 The issue of values in Newman's teaching seems to deserve a more thorough discussion, but due to the space limit it is only mentioned here.

Summary

In his book *The Idea of a University* [13], John Henry Newman (1801-1890) formulated almost two centuries ago his vision of university education. This paper attempts to frame Newman's view by using the theory of conceptual metaphor as initially proposed by Lakoff and Johnson in their book *Metaphors We Live By* ([9], also [8], [3], [11], [12], [2], and [7]). In particular, the paper seeks to unravel the networks of metaphors which, we believe, underlie Newman's vision of university learning. Due to the space limit, only a part of the THEORIES ARE BUILDINGS network is elaborated. The analysis is supplied with the relevant extracts from Newman's *The Idea of a University*. The results obtained in the analysis reveal that UNIVERSITY is recognised as AN INTEGRATED SYSTEM, such as A NATION or A COMBINATION OF COLOURS. KNOWLEDGE is seen as, e.g. FREEDOM, POWER, TREASURE, ART AND BEAUTY.

Keywords: John Henry Newman, university education, conceptual metaphor, networks of implicational metaphors

UDZIELENIE ZABEZPIECZENIA NA PODSTAWIE ART. 730 K.P.C. W SPRAWACH Z ZAKRESU REGULACJI ENERGETYKI - CASE STUDY

Węglińska Justyna

*doktorant na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II
w Lublinie*

jweglinska93@gmail.com

I. Uwagi wstępne

Postanowieniem Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 29 listopada 2019 r., sygn. akt VII AGz 533/19, zostało uchylone postanowienie Sądu Okręgowego – Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 22 marca 2019 roku o sygn. akt XVII AmE 50/19 (oddalającego wniosek o udzielenie zabezpieczenia), zaś wniosek o udzielenie zabezpieczenia został przekazany sądowi I instancji do ponownego rozpoznania. Co istotne, w ocenie sądu I instancji wniosek o udzielenie zabezpieczenia w trybie art. 730 § 1 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2019 r. poz. 1460 ze zm.) (dalej: „k.p.c.”) nie znajduje zastosowania w sprawach z zakresu regulacji energetyki. Uchylając ww. postanowienie Sąd Apelacyjny stwierdził, że nie została rozstrzygnięta istota sprawy, a przy ponownym rozpoznaniu sąd I instancji powinien ocenić, czy wnioskodawca uprawdopodobnił wystąpienie przesłanek wskazanych w treści art. 730¹ k.p.c. Powyższe rozstrzygnięcie stanowi asumpt do podjęcia rozważań na temat zagadnienia o doniosłym walorze praktycznym związanym z wykorzystaniem instytucji udzielenia zabezpieczenia w postępowaniu cywilnym w sprawach z zakresu regulacji energetyki.

Celem niniejszego artykułu jest analiza możliwości udzielenia zabezpieczenia na podstawie art. 730 § 1 k.p.c. w postępowaniu w sprawach z zakresu regulacji energetyki poprzez usunięcie z rejestru przedsiębiorstw energetycznych posiadających koncesję treści nieprawomocnej decyzji Prezesa URE zmieniającej (ograniczającej) dotychczasowy przedmiot i zakres

działalności Powoda.

II. Tło faktyczne sprawy

Dla jasności niniejszego artykułu warto przedstawić najważniejsze okoliczności faktyczne sprawy, w której zostało wydane Postanowienie. Powód posiadał koncesję na obrót paliwami ciekłymi wydaną w 2013 r., która została zmieniona decyzją Prezesa Urzędu Regulacji Energetyki (dalej: „Prezes URE”) z 2018 r. Wbrew wnioskowi Powoda o zmianę decyzji koncesyjnej w punkcie dotyczącym przedmiotu i zakresu jego działalności działalności nie ujęto stacji paliw w jednej z miejscowości ze względu na brak posiadania tytułu prawnego do przedmiotowej stacji paliw oraz dwóch cystern, które nie spełniały wymagań technicznych. Od ww. decyzji koncesyjnej Powód złożył odwołanie, w którym wniósł o zmianę zaskarżonej decyzji w części poprzez objęcie zakresem decyzji koncesyjnej i ujęcie w jej treści infrastruktury w postaci określonych pojazdów oraz uprzednio nieuwzględnionej stacji paliw. Co więcej, Powód na podstawie art. 730 k.p.c. wniósł o udzielenie zabezpieczenia poprzez usunięcie z rejestru przedsiębiorstw energetycznych posiadających koncesję, o których mowa w art. 43b – ustawy z dnia 10 kwietnia 1997 r. - Prawo energetyczne (Dz. U. z 2020 r. poz. 833 ze zm.) (dalej: „ustawa – Prawo energetyczne”), treści nieprawomocnej decyzji Prezesa URE z 2018 r.

Sąd Okręgowy Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów (dalej: „SOKiK”) postanowieniem z dnia 22 marca 2019 roku o sygn. akt XVII AmE 50/19 oddalił wniosek Powoda o udzielenie zabezpieczenia. SOKiK odnosząc się do treści art. 730 § 1 k.p.c., zgodnie z którym w każdej sprawie cywilnej podlegającej rozpoznaniu przez sąd lub sąd polubowny można żądać udzielenia zabezpieczenia, stwierdził, że stosownie do art. 730 i 730¹ k.p.c. przesłankami ustawowymi udzielenia zabezpieczenia roszczenia są:

1. uwiarygodnienie roszczenia, tj. uprawdopodobnienie jest zasadności,
2. uprawdopodobnienie interesu prawnego w udzieleniu zabezpieczenia.

SOKiK wskazał również, że ww. przesłanki muszą istnieć łącznie, co oznacza, że brak chociażby jednej z nich powoduje, że udzielenie zabezpieczenia roszczenia jest niedopuszczalne. Wobec powyższego sąd zważył, że w rozpoznawanej sprawie nie mamy do czynienia z roszczeniem, ponieważ przedmiotem postępowania jest ocena prawidłowości decyzji wydanej przez Prezesa URE, nie występuje więc roszczenie, którego powód dochodzi przed sądem. W ocenie SOKiK trudno przyjąć, z uwagi na specyfikę sprawy, że brak zabezpieczenia uniemożliwi lub poważnie utrudni wykonanie zapadłego w sprawie orzeczenia lub w inny sposób uniemożliwi lub poważnie utrudni osiągnięcie celu postępowania w sprawie, co jest kolejną przesłanką niezbędną do udzielenia zabezpieczenia na podstawie art. 730¹ § 1 k.p.c. SOKiK podkreślił, że ustawodawca, będąc świadomy odrębności postępowania w sprawie z odwołania od decyzji Prezesa URE przewidział inny adekwatny sposób zabezpieczenia interesów odwołującego na czas trwania postępowania w postaci wniosku o wstrzymanie wykonania decyzji (art. 479⁵² k.p.c.). Z racji, że

takiego wniosku powód reprezentowany przez profesjonalnego pełnomocnika nie złożył, SOKiK postanowił oddalić wniosek o zabezpieczenie roszczenia.

Od wyżej opisanego postanowienia Powód złożył zażalenie do Sądu Apelacyjnego w Warszawie zarzucając sądowi I instancji naruszenie art. 233 § 1 k.p.c. w zw. z art. 730¹ § 1 i 2 k.p.c. poprzez pominięcie okoliczności faktycznych sprawy i błędne ustalenie, że w przedmiotowej sprawie stronie nie przysługuje uprawdopodobnione roszczenie oraz interes prawny w uzyskaniu zabezpieczenia, w sytuacji gdy roszczenie strony zostało jasno określone i uprawdopodobnione, a interes prawny w uzyskaniu ochrony dostatecznie wykazany, art. 233 § 1 k.p.c. w zw. z art. 479⁵² k.p.c. poprzez błąd w ustaleniach faktycznych i przyjęcie, że w przedmiotowej sprawie właściwe byłoby złożenie wniosku o wstrzymanie wykonania decyzji, w sytuacji gdy środek taki ze względu na brak ostateczności decyzji nie jest właściwy, a także art. 730 § 1 k.p.c. w zw. z art. 730¹ § 1 i 2 k.p.c. i art. 755 k.p.c. poprzez ich błędną wykładnię i przyjęcie, że w niniejszej sprawie brak jest podstaw do udzielenia zabezpieczenia wobec niemożności ich zastosowania do przedmiotowej sprawy ze względu na jej specyfikę.

W oparciu o powyższe zarzuty Powód wniósł o zmianę zaskarżonego postanowienia poprzez udzielenie zabezpieczenia zgodnie z wnioskiem Powoda.

Sąd Apelacyjny postanowieniem z dnia 29 listopada 2019 r., sygn. akt VII AGz 533/19, postanowił uchylić zaskarżone postanowienie i przekazać wniosek o udzielenie zabezpieczenia sądowi I instancji do ponownego rozpoznania. Sąd Apelacyjny zważył, że w analizowanym przypadku uprawniony wniósł odwołanie od decyzji wydanej przez Prezesa URE i wystąpił z wnioskiem o udzielenie zabezpieczenia roszczenia niepieniężnego, tj. zniesienia ograniczenia w zakresie infrastruktury, przy wykorzystaniu której spółka może prowadzić obrót paliwami ciekłymi. Wobec powyższego, zdaniem Sądu Apelacyjnego zgodzić należy się z Powodem, że istnieje po jego stronie roszczenie podlegające merytorycznej weryfikacji przez SOKiK wbrew twierdzeniom sądu I instancji. Wobec tego Powód władny był wystąpić w trybie art. 730 k.p.c. z wnioskiem o jego zabezpieczenie, gdyż zgodnie z treścią przepisu w każdej sprawie cywilnej podlegającej rozpoznaniu przez sąd lub sąd polubowny można żądać udzielenia zabezpieczenia. Przepis art. 730¹ § 1 k.p.c. wskazuje dodatkowo, że udzielenia zabezpieczenia może żądać każda strona lub uczestnik postępowania, jeżeli uprawdopodobni roszczenie oraz interes prawny w udzieleniu zabezpieczenia. Co więcej, k.p.c. nie przewiduje wyłączenia stosowania przepisów postępowania zabezpieczającego (art. 730 – 757 k.p.c.) w przypadku postępowania w sprawach z zakresu regulacji energetyki. Reasumując, zdaniem Sądu Apelacyjnego z powyższych względów błędne było oddalenie wniosków Powoda przez sąd I instancji z uwagi, iż w rozpoznawanej sprawie nie mamy do czynienia z roszczeniem, a jedynie z oceną prawidłowości wydanej przez Prezesa URE decyzji.

W ocenie Sądu Apelacyjnego rozstrzygnięcie SOKiK wskazuje niewątpliwie na nierozpoznanie istoty sprawy, co zaś skutkuje koniecznością uchylenia wydanego w sprawie postanowienia i przekazania wniosku o

udzielenie zabezpieczenia sądowi I instancji do ponownego rozpoznania. Zdaniem Sądu Apelacyjnego, SOKiK ponownie rozpoznając wniosek o udzielenie zabezpieczenia powinien ocenić, czy wnioskodawca uprawdopodobnił wystąpienie obu wskazanych w treści art. 730¹ k.p.c. przesłanek.

III. Analiza prawna

Zgodnie z art. 730 § 1 k.p.c., w każdej sprawie cywilnej podlegającej rozpoznaniu przez sąd lub sąd polubowny można żądać udzielenia zabezpieczenia. Co do zasady udzielenia zabezpieczenia może żądać każda strona lub uczestnik postępowania, jeżeli uprawdopodobni roszczenie oraz interes prawny w udzieleniu zabezpieczenia. W przepisie art. 730¹ § 1 k.p.c. wprowadzono dwie podstawy uzasadniające udzielenie zabezpieczenia, tj. uprawdopodobnienie roszczenia oraz interes prawny w udzieleniu zabezpieczenia, które możemy określić jako przesłanki zasadności zabezpieczenia. Przesłanki te powinny być spełnione łącznie, chyba że z przepisu szczególnego albo okoliczności sprawy wynika inaczej. Uprawdopodobnienie oznacza uzasadnienie zgłoszonych twierdzeń, w tym przypadku twierdzeń o istnieniu roszczenia, które ma być zabezpieczone, dające przekonanie o ich prawdopodobieństwie, a nawet pewność, będące wynikiem postępowania zmierzającego do poznania rzeczywistości, ale bez zachowania szczegółowych przepisów o postępowaniu dowodowym (zob. postanowienie Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 23 kwietnia 2012 r., sygn. akt I ACz 530/12). Z przepisu art. 730¹ § 2 k.p.c. wynika natomiast, że interes prawny w udzieleniu zabezpieczenia przejawia się raczej jako potrzeba wydania nakazów lub zakazów zmierzających do usunięcia zagrożenia albo poważnego utrudnienia osiągnięcia celu postępowania w sprawie niż wydania określonej treści orzeczenia, jak ma to miejsce w innych przypadkach, w których odwołuje się do interesu prawnego, np. przy interwencji ubocznej (art. 76 k.p.c.), powództwie o ustalenie stosunku prawnego lub prawa (art. 189 k.p.c.) czy w sprawach o uznanie orzeczeń sądów zagranicznych. Ponieważ celem (funkcją) zabezpieczenia jest udzielenie tymczasowej ochrony prawnej podmiotom potrzebującym, interes prawny jako przesłanka zabezpieczenia istnieje w przypadku, gdy zachodzi potrzeba zapewnienia uprawnionemu „należytej ochrony prawnej”, zanim uzyska ochronę definitywną (ostateczną), czyli zanim zostanie osiągnięty cel postępowania w sprawie, w związku z którym następuje udzielenie zabezpieczenia.

W piśmiennictwie wyróżnia się trzy rodzaje zabezpieczeń, tj. konserwacyjnych, nowacyjnych i antycypacyjnych. Zabezpieczenie konserwacyjne co do zasady ma polegać na utrwaleniu istniejącego stanu faktycznego i prawnego (np. ustanowieniu zakazu zbywania lub obciążania nieruchomości), w celu umożliwienia przyszłego wykonania orzeczeń. Zabezpieczenie nowacyjnedziała natomiast w ten sposób, że modyfikuje istniejący stan faktyczny i prawny oraz *de facto* kształtuje na nowo stosunki między stronami na czas toczącego się postępowania. Wreszcie, zabezpieczenie antycypacyjne w założeniu ma prowadzić do zaspokojenia uprawnionego jeszcze przed wydaniem

orzeczenia co do istoty sprawy (np. poprzez przekazywanie uprawnionemu, za zgodą obowiązanego, dochodu z zarządu przymusowego wykonywanego nad przedsiębiorstwem lub gospodarstwem rolnym obowiązanego) [1, LEX/el].

Należy wyjaśnić, że co do zasady udzielenia zabezpieczenia można żądać w każdej sprawie cywilnej, co oznacza, że zabezpieczenie może być udzielone zarówno w przypadku spraw rozpoznawanych w procesie, jak również w postępowaniu nieprocesowym [2, Legalis/el]. Jak wskazuje D. Zawistowski, „stwierdzenie o dopuszczalności zabezpieczenia, w każdej sprawie cywilnej prowadzonej przez sąd lub sąd polubowny, ma dwojakie znaczenie. Oznacza bowiem zarówno możliwość zabezpieczenia, praktycznie w każdej kategorii spraw cywilnych podlegających rozpoznaniu przez sąd, jak i odnosi się do aspektu podmiotowego uzyskania zabezpieczenia, które jest możliwe na rzecz różnych podmiotów uczestniczących w postępowaniu” [8, LEX/el]. Zdaniem A. Jakubeckiego nie stanowi przeszkody do udzielenia zabezpieczenia przez sąd fakt, że w sprawie zawarto umowę o poddanie jej rozstrzygnięcia sądowi polubownemu, choćby miejsce postępowania przed sądem polubownym znajdowało się poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej lub nie było oznaczone [3, LEX/el]. W judykaturze przyjmuje się, że przepisy o postępowaniu zabezpieczającym nie mają zastosowania do roszczeń o zwrot kosztów, gdyż mają one akcesoryjny charakter w stosunku do przedmiotu sprawy i zależą od jej wyniku, a rozstrzygnięcie o nich staje się aktualne dopiero przy wydaniu orzeczenia kończącego sprawę w instancji (zob. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 3 czerwca 1971 r., sygn. akt I CZ 57/71). W rodzimym piśmiennictwie wskazuje się także, iż z treści art. 730 k.p.c. *explicite* wynika, że udzielenia zabezpieczenia można żądać bez względu na to, czy przyszłe orzeczenie rozstrzygające sprawę będzie wykonalne, czy tylko skuteczne [5, Legalis/el].

Ponadto, jak wskazuje D. Rystaź literalnego brzmienia art. 730 k.p.c. wynika zasada, że udzielenie zabezpieczenia powinno nastąpić przed wszczęciem postępowania lub w jego toku. „Wyjątkiem jest sytuacja, w której udzielenie zabezpieczenia następuje dopiero po prawomocnym zakończeniu danej sprawy i ma na celu zabezpieczenie roszczenia o świadczenie, którego termin spełnienia jeszcze nie nastąpił, z tym istotnym zastrzeżeniem, że to świadczenie musi wynikać z przedmiotowego tytułu – procedura cywilna przewiduje możliwość dochodzenia przyszłych powtarzających się świadczeń, jeżeli nie sprzeciwia się temu treść łączącego strony stosunku prawnego” [4, Legalis/el]. W piśmiennictwie wskazuje się także, iż przed wszczęciem postępowania w sprawie, zabezpieczenie może być udzielone tylko na wniosek i tylko w tych sprawach, które nie mogą być wszczęte z urzędu. Wymaga bowiem podkreślenia, że gdyby wniosek o zabezpieczenie w sprawie, która może być wszczęta z urzędu, został zgłoszony przed wszczęciem postępowania i był uzasadniony (wnioskodawca uprawdopodobniłby istnienie roszczenia), sąd, udzielając zabezpieczenia, powinien jednocześnie wszczęć postępowanie w sprawie z urzędu [6, Legalis/el].

Należy także nadmienić, że w postępowaniu zabezpieczającym wyróżnia

się co do zasady dwa etapy. Pierwszy etap związany jest z rozpoznaniem wniosku o udzielenie zabezpieczenia, zaś drugi ze skutkami wydanego postanowienia sądu o udzieleniu zabezpieczenia i ma charakter wykonawczy [7, LEX/el].

IV. Konkluzja

Mając na uwadze powyższe należy wskazać, że rozstrzygnięcie Sądu Apelacyjnego wydane na kanwie opisywanej sprawy zasługuje na aprobatę. Słusznie wskazał Sąd Apelacyjny, że SOKiK zbyt pochopnie uznał, iż w rozpoznawanej sprawie nie mamy do czynienia z roszczeniem, a jedynie z oceną prawidłowości wydanej przez Prezesa URE decyzji. Wobec złożenia przez Powoda wniosku o udzielenie zabezpieczenia SOKiK winien był zbadać jego zasadność z punktu widzenia przesłanek warunkujących dopuszczalność udzielenia zabezpieczenia wynikających z art. 730¹ § 1 k.p.c. Aprioryczne stwierdzenie negujące istnienie roszczenia w przedmiotowej sprawie należy uznać za zbyt daleko idące.

Jednocześnie wątpliwości budzi wskazanie przez SOKiK mechanizmu uregulowanego w art. 479⁵² k.p.c. jako innego adekwatnego sposobu zabezpieczenia interesów odwołującego na czas trwania postępowania w postaci wniosku o wstrzymanie wykonania decyzji. Wydaje się bowiem, że art. 479⁵² k.p.c. (analogicznie jak art. 479³⁰ k.p.c.) odnosi się do decyzji, którym został nadany rygor natychmiastowej wykonalności. *In casu* zaskarżonej decyzji nie został nadany rygor natychmiastowej wykonalności, wobec czego art. 479⁵² k.p.c. nie znalazłby zastosowania.

Wobec powyższego należy uznać, że w omawianej sprawie SOKiK powinien oddalić wniosek o zabezpieczenie wypowiadając się merytorycznie co do przesłanek wynikających z art. 730¹ k.p.c. Jednocześnie warto przytoczyć stanowisko SOKiK wyrażone w sprawie pod sygn. akt XVII AmE 327/19, gdzie sąd oddalił wniosek powoda o udzielenie zabezpieczenia wskazując, że powód nie wykazał przesłanki w postaci uprawdopodobnienia roszczenia, o której mowa w treści art. art. 730¹ § 1 k.p.c., a co zatem idzie, nie podlega badaniu istnienie po stronie powoda interesu prawnego w udzieleniu zabezpieczenia. Należy bowiem nadmienić, że w przytoczonej sprawie powód wniósł o uwzględnienie odwołania poprzez uchylenie decyzji w całości i nakazanie Prezesowi URE wpisania powoda na listę odbiorców przemysłowych, którzy złożyli oświadczenie, o którym mowa w art. 52 ust. 3 ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o odnawialnych źródłach energii (Dz. U. z 2020 r. poz. 261 ze zm.) (dalej: „ustawa oze”), na rok 2019. Sąd podkreślił, że o ile ustawodawca przewidział możliwość uchylenia decyzji albo jej zmiany w całości lub w części i orzeczenia co do istoty sprawy na skutek wniesienia odwołania od decyzji Prezesa URE, to na gruncie przedmiotowych przepisów nie można spełnić żądania nakazania określonego zachowania Prezesowi URE. Mając na względzie art. 479⁵³ §2 k.p.c. powód nie uprawdopodobnił części jego roszczenia w postaci nakazania Prezesowi URE wpisania powoda na listę odbiorców przemysłowych, którzy złożyli oświadczenie, o którym mowa w art. 52 ust. 3 ustawy OZE, na rok 2019. Ponadto, w omawianej

sprawie SOKiK wskazał, że zgodnie z treścią art. 731 k.p.c., zabezpieczenie nie może zmierzać do zaspokojenia roszczenia, chyba że ustawa stanowi inaczej. Zgodnie z treścią art. 755 § 1 pkt 1 k.p.c. jeżeli przedmiotem zabezpieczenia nie jest roszczenie pieniężne, sąd udziela zabezpieczenia w taki sposób, jaki stosownie do okoliczności uzna za odpowiedni, nie wykluczając sposobów przewidzianych dla zabezpieczenia roszczeń pieniężnych. W szczególności Sąd może: unormować prawa i obowiązki stron lub uczestników postępowania na czas trwania postępowania. Zgodnie natomiast z treścią § 2¹, przepisu art. 731 nie stosuje się, jeżeli zabezpieczenie jest konieczne dla odwrócenia grożącej szkody lub innych niekorzystnych dla uprawnionego skutków. W ocenie SOKiK wnioski o udzielenie zabezpieczenia zmierzały w istocie do osiągnięcia tego samego skutku co żądania zgłoszone przez powoda w odwołaniu. Z powyższych względów SOKiK oddalił wniosek o zabezpieczenie.

Wykaz źródeł:

1. E. Stefańska, *Komentarz do art. 730* [w:] M. Manowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II*, 2020, LEX/el.
2. I. Gil, *Komentarz do art. 730* [w:] E. Marszałkowska-Krześ, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, 2020, Legalis/el.
3. A. Jakubecki, *Komentarz do art. 730* [w:] A. Jakubecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom II. Art. 730-1217*, 2019, LEX/el.
4. J. Jagiela, *Komentarz do art. 730* [w:] A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom IV. Komentarz. Art. 730-1095¹*, 2020, Legalis/el.
5. A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, *Komentarz do art. 730* [w:] A. Zieliński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, 2019, Legalis/el.
6. D. Rystała, *Komentarz do art. 730* [w:] T. Szancilo (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 506-1217. Tom II*, 2019, Legalis/el.
7. T. Ereciński, *Komentarz do art. 730* [w:] T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom IV. Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające*, wyd. V, 2016, LEX/el.
8. D. Zawistowski, *Komentarz do art. 730* [w:] H. Dolecki, T. Wiśniewski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom IV. Artykuły 730-1088*, wyd. II, 2014, LEX/el.
9. Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 3 czerwca 1971 r., sygn. akt I CZ 57/71.
10. Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 29 listopada 2019 r., sygn. akt VII AGz 533/19.
11. Postanowienie Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 23 kwietnia 2012 r., sygn. akt I ACz 530/12.
12. Postanowienie Sądu Okręgowego – Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 22 marca 2019 roku, sygn. akt XVII AmE 50/19.
13. Ustawa z dnia 10 kwietnia 1997 r. - Prawo energetyczne (Dz. U. z 2020 r. poz. 833 ze zm.).
14. Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2019 r. poz. 1460 ze zm.).
15. Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o odnawialnych źródłach energii (Dz. U. z 2020 r. poz. 261 ze zm.).

ZASADY DORĘCZANIA, UZASADNIANIA ORAZ STOSOWANIA ŚRODKÓW ODWOŁAWCZYCH OD ORZECZEŃ WYDANYCH W POSTĘPOWANIU CYWILNYM PO NOWELIZACJI POLSKIEGO KODEKSU POSTĘPOWANIA CYWILNEGO Z 2019 R.

Węgliński Konrad

*doktorant na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II w
Lublinie*

koonrad.w@gmail.com

I. Wstęp

Nowelizacja przepisów postępowania cywilnego dokonana ustawą z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2019.1469 ze zm.) (dalej: „Nowelizacja”) wprowadziła szereg zmian w polskiej procedurze cywilnej, w tym także dotyczących systemu środków odwoławczych. Zmiany przepisów dokonane na mocy Nowelizacji są stosunkowo obszerne. Podstawowym celem Nowelizacji, co jest wielokrotnie podkreślane w jej uzasadnieniu, jest przede wszystkim przyspieszenie i usprawnienie postępowań sądowych w sprawach cywilnych.

W niniejszym artykule zostały przedstawione i uporządkowane kluczowe regulacje dotyczące doręczania i uzasadniania orzeczeń wydawanych w postępowaniu cywilnym, a także zasady wnoszenia środków odwoławczych, z uwzględnieniem zmian wprowadzonych na mocy Nowelizacji w 2019 r.

II. Analiza ustawy

W pierwszej kolejności należy wskazać, że art. 191¹ § 1 – 4 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2019 r. poz. 1460 ze zm.) (dalej: „k.p.c.”), który został wprowadzony na mocy Nowelizacji, przewiduje, że jeżeli z treści pozwu i załączników oraz okoliczności dotyczących sprawy wynika oczywista bezzasadność powództwa, sąd co do zasady może oddalić powództwo na posiedzeniu niejawnym, nie doręczając pozwu osobie wskazanej jako pozwany ani nie rozpoznając wniosków złożonych wraz z pozwem. Wówczas ustawodawca przewidział w § 4 komentowanej regulacji obowiązek sporządzenia uzasadnienia wyroku na piśmie z urzędu, z tym że takie uzasadnienie powinno zawierać jedynie wyjaśnienie, dlaczego powództwo zostało uznane za oczywiście bezzasadne. W uzasadnieniu projektu Nowelizacji wskazano, że sankcja wniesienia pozwu oczywiście bezzasadnego winna przede wszystkim pozwolić na uniknięcie szkodliwych następstw polegających na zmuszeniu sądu do rozpoznania pseudo-sprawy wynikłej z takiego pozwu i wywołanej tym stracie czasu i pracy. Nie może to jednak stać się kosztem pozbawienia strony prawa do sądu. W piśmiennictwie wskazuje się, że oczywista bezzasadność powództwa to stan, w którym dla każdego prawnika, bez potrzeby dokładnej analizy sprawy pod względem faktycznymi prawnym jest jasne, że nie

ma podstawy do udzielenia żądającemu merytorycznej ochrony prawnej [1, LEX/el]. Należy wskazać, że *de lege lata* sąd, oddalając powództwo jako oczywiście bezzasadne, wydaje wyrok, który wraz z uzasadnieniem sporządzonym z urzędu doręcza stronie powodowej wraz z pouczeniem o sposobie i terminie wniesienia środka zaskarżenia.

W dalszej kolejności należy zwrócić uwagę na art. 328 § 1 – 4 k.p.c., który także został zmodyfikowany na podstawie Nowelizacji potwierdza i wzmacnia dotychczas obowiązującą zasadę, że pisemne uzasadnienie wyroku sporządza się na wniosek strony. Należy podkreślić, że uzasadnienia wyroku nie sporządza się co do zasady z urzędu. Co istotne, *de lege lata* powyższa reguła w pełnej rozciągłości odnosi się do uzasadnień wyroków wydawanych przez sąd I instancji. Warto podkreślić, że wobec uchylecia art. 517 i 519 k.p.c. zasada sporządzania uzasadnienia na wniosek znajduje zastosowanie także w przypadku wydawanych w I instancji w postępowaniu nieprocesowym postanowień co do istoty sprawy. Wniosek o sporządzenie i doręczenie wyroku z uzasadnieniem w świetle komentowanego przepisu powinien być zgłoszony w terminie tygodnia od dnia ogłoszenia wyroku albo – w przypadkach gdy wyrok doręcza się z urzędu – od dnia doręczenia wyroku. Termin do zgłoszenia wniosku ma charakter ustawowy [2, LEX/el].

Ponadto, Nowelizacja z 2019 r. zmodyfikowała treść art. 331 § 1 – 4 k.p.c., ustanawiając zasadę, że wyrok z pisemnym uzasadnieniem doręcza się tylko tej stronie, która zgłosiła wniosek o doręczenie wyroku z uzasadnieniem. Co istotne, sporządzenie pisemnego uzasadnienia wyroku z urzędu nie zwalnia strony od obowiązku zgłoszenia wniosku o doręczenie wyroku z uzasadnieniem. Należy podkreślić, że *novum* wprowadzone przez ustawodawcę w ww. regulacji jest wymóg złożenia przez stronę wniosku o doręczenie wyroku z uzasadnieniem nawet jeśli wyrok powinien zostać uzasadniony z urzędu. Tym samym niezależnie od tego, czy uzasadnienie wyroku jest sporządzane na wniosek, czy z urzędu, do rozpoczęcia biegu terminu do wniesienia środka zaskarżenia konieczne jest złożenie wniosku o doręczenie wyroku z uzasadnieniem. Ponadto, nowym rozwiązaniem prawnym jest treść § 4 komentowanego przepisu, która nakazuje zawiadomienie strony przez prezesa sądu o niemożności sporządzenia uzasadnienia oraz normuje sposób obliczania terminu do wniesienia w takim przypadku środka zaskarżenia i zakres dokonywanych przy tej okazji pouczeń [3, LEX/el].

Należy także zwrócić uwagę na wprowadzony przez ustawodawcę na mocy Nowelizacji art. 331¹ k.p.c., który stanowi, że jeżeli przebieg posiedzenia jest utrwalany w sposób przewidziany w art. 157 § 1 k.p.c., tj. za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk oraz pisemnie, pod kierunkiem przewodniczącego, uzasadnienie może być wygłoszone po ogłoszeniu wyroku i utrwalone za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk, o czym przewodniczący uprzedza przed wygłoszeniem uzasadnienia. Wówczas, zgodnie z § 2 omawianej regulacji, nie podaje się odrębnie zasadniczych powodów rozstrzygnięcia, a zamiast pisemnego uzasadnienia wyroku sporządza

się transkrypcję wygłoszonego uzasadnienia. Do transkrypcji wygłoszonego uzasadnienia odpowiednio stosuje się przepisy o pisemnym uzasadnieniu wyroku. Jak wskazuje się w piśmiennictwie, uzasadnieniewygłaszane po ogłoszeniu sentencji wyroku i utrwalone za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk, musi spełniać wymagania z art. 327¹k.p.c. W takim przypadku nie podaje się odrębnie zasadniczych powodów rozstrzygnięcia, a zamiast pisemnego uzasadnienia wyroku sporządza się transkrypcję wygłoszonego uzasadnienia. Zgodnie z § 3, do transkrypcji wygłoszonego uzasadnienia odpowiednio stosuje się przepisy o pisemnym uzasadnieniu wyroku. W razie niespełniania wymogów, wyrok może nie nadawać się do kontroli instancyjnej i z tej przyczyny zostać wyeliminowany z porządku prawnego poprzez jego uchylene z powodu naruszenia art. 327¹k.p.c. [4, Legalis/el].

W przypadku wyroku zaocznego ustawodawca przewidział w art. 342 k.p.c., że sąd uzasadnia wyrok zaoczny, jeżeli powództwo zostało oddalone w całości lub części, a powód zażądał uzasadnienia w terminie tygodnia od dnia doręczenia mu wyroku. W tym kontekście należy jednak pamiętać o treści art. 343 k.p.c., zgodnie z którym wyrok zaoczny doręcza się stronom z urzędu. Stronie niezastępowanej przez adwokata, radcę prawnego, rzeczownika patentowego lub Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej doręcza się go z pouczeniem o przysługujących jej środkach zaskarżenia, a pozwanemu - także z pouczeniem o obowiązku przedstawienia w sprzeczynie wszystkich twierdzeń i dowodów oraz skutku niedopełnienia tego obowiązku w postaci możliwości pominięcia spóźnionych twierdzeń i dowodów. Jeżeli wyrok, zgodnie z art. 342 k.p.c., nie podlegał uzasadnieniu, termin do wniesienia przez powoda apelacji biegnie od dnia jego doręczenia. Reasumując, zmiana wprowadzona Nowelizacją dotyczy obligatoryjnego wniosku o uzasadnienie w aspekcie dopuszczalności środka odwoławczego. W nowym stanie prawnym wyrok zaoczny sąd uzasadnia, gdy powództwo zostało oddalone w całości lub w części, a powód zażądał uzasadnienia w terminie tygodnia od doręczenia mu wyroku [5, Legalis/el].

W kontekście zmian dotyczących doręczania i uzasadniania postanowień należy zwrócić uwagę na art. 357 k.p.c., zgodnie z którym postanowienia ogłoszone na posiedzeniu jawnym sąd uzasadnia tylko wtedy, gdy podlegają one zaskarżeniu, i tylko na żądanie strony zgłoszone w terminie tygodniowym od dnia ogłoszenia postanowienia. Postanowienia te doręcza się tylko tej stronie, która zażądała sporządzenia uzasadnienia i doręczenia postanowienia z uzasadnieniem. Natomiast postanowienie wydane na posiedzeniu niejawnym sąd doręcza z urzędu stronom, chyba że przepis szczególnie stanowi inaczej, przy czym postanowienie takie sąd uzasadnia tylko wtedy, gdy podlega ono zaskarżeniu, i tylko na żądanie strony zgłoszone w terminie tygodnia od dnia doręczenia postanowienia. Postanowienie z uzasadnieniem doręcza się tylko tej stronie, która zażądała sporządzenia uzasadnienia i doręczenia postanowienia z uzasadnieniem. Należy także nadmienić, że art. 357 § 6k.p.c. dodany przez ustawodawcę w 2019 r., przewiduje, że wydając postanowienie podlegające zaskarżeniu sąd może, według swej oceny opartej na rozważeniu wszystkich

okoliczności sprawy, postanowić o odstąpieniu od jego uzasadnienia, jeżeli w całości uwzględnią zawarty w piśmie procesowym wniosek strony i podziela argumenty strony przytoczone na jego poparcie. W postanowieniu należy powołać to pismo. Jeżeli pismo to zostanie doręczone później niż postanowienie, termin do złożenia zażalenia biegnie od dnia doręczenia tego pisma. W piśmiennictwie wskazuje się, że „odstąpienie od sporządzenia uzasadnienia postanowienia, uregulowanie w § 6 komentowanego przepisu, dotyczy każdego wydanego postanowienia sądu, które jest zaskarżalne, czyli co do zasady podlega uzasadnieniu. Sąd, który w całości uwzględnią zawarty w piśmie procesowym wniosek strony i podziela argumenty strony przytoczone na jego poparcie, może według swojej oceny, opartej na rozważeniu wszystkich okoliczności sprawy, rozstrzygnąć o odstąpieniu od uzasadnienia postanowienia. W postanowieniu należy powołać to pismo. Podstawowym warunkiem zastosowania instytucji odstąpienia od uzasadnienia postanowienia przez sąd jest uwzględnienie w całości zawartego w piśmie strony jej wniosku i podzielenie argumentacji tam zawartej” [6, Legalis/el].

Ponadto, należy podkreślić, że zgodnie z art. 369 k.p.c. apelację wnosi się do sądu, który wydał zaskarżony wyrok, w terminie dwutygodniowym od doręczenia stronie skarżącej wyroku z uzasadnieniem. W przypadku przedłużenia terminu do sporządzenia pisemnego uzasadnienia wyroku termin na złożenie apelacji wynosi trzy tygodnie. O terminie tym sąd zawiadamia stronę doręczając jej wyrok z uzasadnieniem. Jeżeli w zawiadomieniu termin ten wskazano błędnie, a strona się do niego zastosowała, apelację uważa się za wniesioną w terminie. Zmiana wprowadzona Nowelizacją w zakresie art. 369 k.p.c. polega na tym, że ustawodawca usunął dotychczasowy § 2 ww. przepisu wprowadzając w jego miejsce §1¹. W razie przedłużenia terminu do sporządzenia pisemnego uzasadnienia wyroku termin, o którym mowa w § 1, wynosi trzy tygodnie. Sąd ma obowiązek zawiadomić o tym terminie stronę, doręczając jej wyrok z uzasadnieniem. Pozostawiono rozwiązanie, zgodnie z którym skuteczne jest złożenie apelacji bezpośrednio do sądu drugiej instancji [7, Legalis/el].

W dalszej kolejności należy nadmienić, że zasady doręczania i uzasadniania wyroków sądów II instancji zawierają pewne odmienności względem opisanych wyżej zasad dotyczących wyroków sądów I instancji, ale zasadniczo nie różnią co do *meritum* w odniesieniu do regulacji w kształcie przed Nowelizacją. W tym kontekście warto przede wszystkim zwrócić uwagę na art. 387k.p.c., w myśl którego sąd II instancji uzasadnia z urzędu wyrok oraz postanowienie kończące postępowanie w sprawie. W sprawach, w których apelację oddalono lub zmieniono zaskarżony wyrok, pisemne uzasadnienie sporządza się tylko wówczas, gdy strona zgłosiła wniosek o doręczenie wyroku z uzasadnieniem. Powyższą regulację stosuje się odpowiednio do uzasadnień wyroków i postanowień wydawanych przez Sąd Najwyższy (art. 398²¹ k.p.c.). Ponadto zgodnie z art. 387 § 4 k.p.c., jeżeli nie sporządzono pisemnego uzasadnienia wyroku ani transkrypcji wygłoszonego uzasadnienia, a w sprawie została wniesiona skarga kasacyjna lub skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem

prawomocnego orzeczenia, sporządza się je w terminie 2 tygodni od dnia wniesienia skargi, a jeżeli skarga była dotknięta brakami – od dnia usunięcia tych braków. Uzasadnienie można ograniczyć do zakresu, którego dotyczy skarga. Art. 387 § 3 k.p.c. stanowi, że orzeczenie z uzasadnieniem doręcza się tej stronie, która w terminie tygodnia od dnia ogłoszenia orzeczenia zgłosiła wniosek o doręczenie orzeczenia z uzasadnieniem, przy czym art. 327 § 2 k.p.c. znajduje w tym przypadku odpowiednie zastosowanie. Jeżeli ogłoszenia nie było, orzeczenie z uzasadnieniem doręcza się stronom z urzędu w terminie tygodnia od dnia sporządzenia uzasadnienia.

W dalszej kolejności należy zwrócić uwagę na art. 391¹ k.p.c. dodany przez ustawodawcę w 2019 r., który dotyczy apelacji od wyroku stwierdzającego oczywistą bezzasadność powództwa. Zgodnie bowiem z §4 ww. regulacji, uzasadnienie wyroku oddalającego apelację sąd drugiej instancji może ograniczyć do odwołania się do ustaleń i wyjaśnienia podstawy prawnej wyroku zawartych w uzasadnieniu wyroku sądu pierwszej instancji. Co do zasady wyrok z pisemnym uzasadnieniem, o ile je sporządzono, i wymaganymi przez ustawę pouczeniami z urzędu doręcza się tylko powodowi. Wymaga podkreślenia, że omawiany przepis dotyczy wyłącznie postępowania apelacyjnego od wyroku wydanego na podstawie art. 191¹ k.p.c. w postępowaniu apelacyjnym toczącym się na skutek apelacji powoda sąd II instancji może nie wzywać powoda do usunięcia braków formalnych apelacji ani o jej opłacenie i rozpoznać apelację na posiedzeniu niejawnym, nie doręczając pozwanemu odpisu apelacji. W przypadku wątpliwości co do zakresu apelacji i jej wniosków uważa się, że została wniesiona co do całości wyroku z wnioskiem o jego uchylenie i przekazanie sprawy sądowi I instancji do ponownego rozpoznania [8, Legalis/el].

Warto także zwrócić uwagę na regulacje dotyczące wnoszenia zażaleń. Jak bowiem stanowi art. 394 § 2 k.p.c. termin do wniesienia zażalenia wynosi tydzień od dnia doręczenia postanowienia z uzasadnieniem. Jeżeli przy wydaniu postanowienia sąd odstąpił od jego uzasadnienia, termin liczy się od dnia ogłoszenia postanowienia, a jeżeli podlegało ono doręczeniu - od dnia jego doręczenia. Należy podkreślić, że Nowelizacja znacząco ogranicza liczbę postanowień zaskarżalnych zażaleniem do sądu drugiej instancji. Pozostałe postanowienia, dotychczas zaskarżalne zażaleniem do tego sądu, będą co do zasady zaskarżalne zażaleniem do innego składu tego samego sądu na podstawie art. 394^{1a}. Ustawodawca nie zmienił jednak terminu do wniesienia zażalenia, który w dalszym ciągu wynosi tydzień od dnia doręczenia postanowienia z uzasadnieniem, a jeżeli sąd odstąpił od uzasadnienia postanowienia, od ogłoszenia postanowienia [9, Legalis/el].

Natomiast w myśl art. 397 § 2 k.p.c. w postępowaniu toczącym się na skutek zażalenia sąd uzasadnia z urzędu postanowienie kończące to postępowanie. W sprawach, w których zażalenie oddalono lub zmieniono zaskarżone postanowienie, pisemne uzasadnienie sporządza się tylko wówczas, gdy strona zgłosiła wniosek o doręczenie postanowienia z uzasadnieniem. Należy mieć na uwadze, że do postępowania toczącego się na skutek zażalenia stosuje się

odpowiednio przepisy o postępowaniu apelacyjnym. Warto podkreślić, że w nowym brzmieniu nadanym Nowelizacją sąd rozpoznaje zażalenie w składzie 3 sędziów, którzy orzekają na posiedzeniu niejawnym. Ponadto, ustawodawca doprecyzował brzmienie § 2 poprzez dookreślenie, że w sprawach, w których zażalenie oddalono lub zmieniono zaskarżone postanowienie, pisemne uzasadnienie sporządza się tylko wówczas, gdy strona zgłosiła wniosek o doręczenie postanowienia z uzasadnieniem [10, Legalis/el].

Wreszcie, w odniesieniu do terminu na wniesienie skargi kasacyjnej należy wskazać, że Nowelizacja nie wprowadziła zmian w tym zakresie. Zgodnie z art. 398⁵ § 1 k.p.c. skargę kasacyjną wnosi się do sądu, który wydał zaskarżone orzeczenie, w terminie dwóch miesięcy od dnia doręczenia orzeczenia z uzasadnieniem stronie skarżącej. Natomiast jak stanowi art. 398²¹ k.p.c. jeżeli nie ma szczególnych przepisów o postępowaniu przed Sądem Najwyższym, do postępowania tego stosuje się odpowiednio przepisy o apelacji, z tym że skargę kasacyjną cofnąć może również sama strona, a termin na sporządzenie uzasadnienia orzeczenia przez Sąd Najwyższy wynosi miesiąc.

III. Podsumowanie

Nowelizacja Gwoli podsumowania analizy przeprowadzonej w niniejszym artykule należy zwięźle przedstawić aktualnie obowiązujące zasady związane z doręczaniem i uzasadnianiem orzeczeń z uwzględnieniem zmian wprowadzonych Nowelizacją. Warto pamiętać, że zgodnie z art. 327 § 3 k.p.c. wyrok wydany na posiedzeniu niejawnym doręcza się obu stronom z urzędu. Co do zasady, w myśl art. 327¹ § 2 k.p.c., obowiązuje wymóg uzasadniania wyroków w sposób zwięzły. *De lege lata* złożenie wniosku o uzasadnienie wyroku jest co do zasady przesłanką wniesienia środka zaskarżenia. Ponadto, co do zasady sąd odrzuca wniosek o uzasadnienie, który jest niedopuszczalny, spóźniony, nieopłacony lub dotknięty brakami, których nie usunięto mimo wezwania, na podstawie art. 328 § 4 k.p.c. Należy także pamiętać, że zgodnie z art. 329 § 1 k.p.c., pisemne uzasadnienie wyroku sporządza się w zakresie wynikającym z wniosku o doręczenie wyroku z uzasadnieniem. Sporządzenie pisemnego uzasadnienia wyroku z urzędu nie zwalnia – zgodnie z art. 331 § 2 k.p.c. strony od obowiązku zgłoszenia wniosku o doręczenie wyroku z uzasadnieniem. W przypadku przedłużenia terminu do sporządzenia pisemnego uzasadnienia wyroku termin na wniesienie apelacji wynosi trzy tygodnie. O terminie tym sąd zawiadamia stronę, doręczając jej wyrok z uzasadnieniem. Jeżeli w zawiadomieniu termin ten wskazano błędnie, a strona się do niego zastosowała, apelację uważa się za wniesioną w terminie. Ponadto, zgodnie z art. 397 § 2 k.p.c. w postępowaniu toczącym się na skutek zażalenia sąd uzasadnia z urzędu postanowienie kończące to postępowanie. W sprawach, w których zażalenie oddalono lub zmieniono zaskarżone postanowienie, pisemne uzasadnienie sporządza się tylko wówczas, gdy strona zgłosiła wniosek o doręczenie postanowienia z uzasadnieniem.

Wykaz źródeł

1. O. Piaskowska, *Komentarz do art. 191[1]* [w:] O. Piaskowska (red.), *Kodeks postępowania*

cywilnego. *Postępowanie procesowe. Komentarz*, 2020, LEX/el.

2. M. Skibińska, *Komentarz do art. 328* [w:] T. Zembruski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II*, 2020, LEX/el.

3. P. Telenga, *Komentarz do art. 331* [w:] A. Jakubecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do wybranych przepisów nowelizacji 2019*, 2019, LEX/el.

4. A. Góra-Błaszczkowska, *Komentarz do art. 331* [w:] A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I A. Komentarz. Art. 1-424¹²*, 2020, Legalis/el.

5. K. Flaga-Gieruszyńska, *Komentarz do art. 342* [w:] A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, 2019, Legalis/el.

6. A. Gałas, *Komentarz do art. 357* [w:] T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–505³⁹. Tom I*, 2019, Legalis/el.

7. A. Góra-Błaszczkowska, *Komentarz do art. 369* [w:] A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I A. Komentarz. Art. 1-424¹²*, 2020, Legalis/el.

8. I. Wiszniewska, *Komentarz do art. 357* [w:] T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–505³⁹. Tom I*, 2019, Legalis/el.

9. A. Góra-Błaszczkowska, *Komentarz do art. 394* [w:] A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I A. Komentarz. Art. 1-424¹²*, 2020, Legalis/el.

10. A. Góra-Błaszczkowska, *Komentarz do art. 397* [w:] A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I A. Komentarz. Art. 1-424¹²*, 2020, Legalis/el.

11. Ustawa z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2019.1469 ze zm.).

12. Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2019 r. poz. 1460 ze zm.).

LEM W GATUNKU LITERATURY KRYMINALNEJ

Woźniak Marcel

doktorant Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu

m.wozniak@doktorant.umk.pl

Przedmiotem niniejszego artykułu jest gatunek literatury kryminalnej i detektywistycznej w wykonaniu Stanisława Lema. O swoim sentymencie do kryminału *Śledztwo* sam autor powiedział, iż „wzięło po prostu stąd, że zawsze miałem maniakałny stosunek do tego, co potrafi zdziałać przypadek, koincydencja, ślepy traf czy Los”. Te kategorie odgrywają istotną rolę w trzech z dorobku Lema powieściach, jakie zaliczyć można do gatunku *crime novel*. Co je łączy, to lemowskie ciągoty do relatywizowania świata, w którego centrum zawsze stoi człowiek, odmieniany przez wszystkie przypadki. W tym – również przez te kryminalne.

Lema zawsze cechowała odwaga fabularna i gatunkowa brawura, nigdy też nie bał się zmieniać reguł gry. Tak jest i z utworami mniej znanymi szerokiemu gronu czytelników (nie licząc oczywiście lemofilów), o których tu mowa. Rozpatrywać je można w kategorii próby materiału i pewnej propozycji

Śledztwo jako kryminał matematyczny

Akcję wydanego w 1959 roku *Śledztwa* umieszcza Lem w zamglonej Anglii, pełnej starych kapliczek i małych, podmokłych cmentarzy. Sprawę zmartwychwstających zwłok prowadzi Scotland Yard, a rzecz dzieje się na początku lat 50.

„Zaproszenie mnie tutaj traktuję, jako novum. Rozumiem, że klasyczne metody śledztwa czyli kolekcjonowanie śladów, wyszukiwanie motywów – zawiodły zupełnie...” [1, s. 9] – słowa te wypowiada matematyk, doktor Sciss. Figura naukowca – nie ostatni raz! – odgrywać będzie w lemowskim kryminale istotną rolę. Lem, niczym kuglarz, proponuje w *Śledztwie* inny niż w klasycznych kryminałach punkt widzenia i inne rozłożenie akcentów.

Zaproszony przez komendanta Sheparda doktor Sciss twierdzi, że serią czynów przestępczych kieruje... geometria. Naukowiec uchyla się od odpowiedzi na pytanie o realia lub metafizykę. Przyznaje, że zagadka jest trudna do wyjaśnienia, a odpowiedzi mogą dać liczby.

[...] – Nic tu nie pozostawiono przypadkowi. Za dużo skrupulatności, żadnych potknięć... – mówi doktor Soerensen.

– Sprawcą mógłby być psychopata-matematyk – proponuje Sciss. – Który obliczył sobie, że byłoby zabawne, że iloczyn z odległości czasu pomiędzy kolejnymi wypadkami pomnożony przez różnicę temperatur będzie pewną wartością stałą.

– Można mnożyć i dzielić przez siebie różne rzeczy - ironizuje Soerensen.
– Długość lasek przez szerokość kapeluszy. [1, s. 14]

Lem odpowiedzi więc nie daje, natomiast w centrum śledztwa umieszcza dwóch naukowców. *Śledztwo*, to więc w istocie kryminał matematyczny.

Ze statystyk doktora Scissa wynika, że zachodzi związek między obszarem, gdzie jest niski odsetek zachorowań na raka, a wysoki odsetek znikania zwłok. Sciss ironizuje nawet, że sprawców zachorowań na raka się jednak nie szuka.

Gdy Gregory dodaje, że przy ruszanych zwłokach znaleziono martwe koty, Sciss sugeruje, że mogą odgrywać taką rolę, jak szczury przy dżumie: przenośnika czynnika uruchamiającego zwłoki. Po czym dodaje, że badanie tego zająć może 50 lat. Tak, jak i badania nad rakiem.

Koncepcja, którą ustala Sciss, przypomina pomysły proponowane sześćdziesiąt lat później w dobrze znanym czytelnikom (i widzom HBO) utworze Stephana Kinga *Outsider*. Przyczyna zbrodni, która tkwi poza światem widzialnym, a jednak – zachowująca sprawnie działający mechanizm spoza świata logiki. Mechanizm próbuje racjonalizować policjant, dla którego świat jest kwestią faktów, a nie przeczuć. U Lema – Gregory, u Kinga – Ralph Anderson.

Gdy wynik równania w śledztwie jest wciąż niejasny, wtedy sprawę otrzymuje skryty porucznik Gregory. Choć zdaniem Sheparda ani nie jest zdolny, ani pracowity, dla Sheparda istotne jest jednak to, co Gregory'emu zaprzęta

głowie:

[...] — Myślę, że to paskudna sprawa — wypalił naraz, jakby mówił do kolegi. — Jest w niej coś... coś przewrotnego. Nie chodzi o to, że jest taka trudna. Tam są szczegóły, które nie dają się połączyć nie dlatego, że to jest fizycznie niemożliwe, ale dlatego, że wtedy wynika nonsens psychologiczny, i to tak piramidalny, że dalej nie sposób myśleć. [1, s. 21]

Chwilę później dodaje:

– Seria działań bez jednego potknięcia. Mnie to przeraża, bo to nie jest ludzkie!

– W tej serii – odpowiada Shepard – jest matematyczna doskonałość. Doskonałość, która być może podpowiada, że sprawca... nie istnieje. Przestraszyłem pana? A kto robi dzień i noc, i znów dzień? Prawdliwość, która wyłania się z naszej serii jest bezosobowa. Jak prawo natury.

– Bezosobowy, niewidzialny sprawca. To naprawdę świetne! Po komentarzach grasuje imitacja natury!

– Imitacja? Oczywiście. Ale tak idealna, że wróci pan do mnie z pustymi rękami. [1, s. 35]

Kryminał staje się u Lema zapalnikiem do rozważań o ludzkiej egzystencji, uporczywie nie dającej się w pełni pojąć. Przewodnikami po tych meandrach są policjant i ludzie nauki, pojawia się również pisarz. Jeden Shepard zdaje się od początku przeczuwać, gdzie wszystkie drogi się, prędzej czy później, zbiegną.

Fabulę wypełnia dedukcja, omówienie śladów, zeznań i chronologia zdarzeń. Jak jednak przyznaje Gregory, nigdzie nie prowadzą. Lem sprawnie w *Śledztwie* lawiruje między kolejnymi poszlakami, by zostawić czytelnika z argumentem za tezę, że jedyną stałą w kryminale jest... niewiedza.

Nieprzypadkowo osią tytułowego *Śledztwa* są zmartwychwstające zwłoki: u Lema zagadka nie jest kwestią dowodów, ale wiary. To ona ćmi w głowie Gregory'ego na końcu śledztwa, które pozostaje nierozstrzygnięte. Jego zdaniem, to człowiek wymyślił, że rzeczy muszą mieć początek i koniec.

Śledztwo nie jest kryminałem klasycznym. Z fabularnego punktu widzenia bliżej mu do antypowieści w rodzaju *Dżin. Czerwona wyrwa w bruku ulicznym*. O ile jednak u Robbe-Grilleta logikę zdarzeń celowo zmienia dekonstrukcyjny narrator w myśl pewnej propozycji formalnej, tak u Lema fabuła obudowana jest traktatem filozoficznym, w którym kryminał jest po prostu punktem wyjścia do rozważań o człowieku i jego percepcji. A z tej perspektywy książka od razu staje się lekturą pasjonującą.

Kryminał typu sknocony

Tym razem autor *Głosu Pana* zabiera nas w podróż do Nowego Jorku.

W *Sknoconym kryminale* (!), podobnie jak w *Śledztwie*, historia zaczyna się na cmentarzu. Wzięty detektyw, Pat Cavish, ma rozwiązać sprawę zleconą przez niejakiego Milforda Chrisa Washera. Chodzi o śmierć jego przyjaciela, Cyryla Maystersa. Gdy Cavish przybywa na umówione spotkanie na cmentarzu, Washera znajduje w wozie: jest martwy [zob. 3].

Tu Lem rozpoczyna swoją rzemieślniczą marszrutę, kreśląc całkiem sprawne rozdziały kryminału, w którym kolejne zwroty akcji i kolejne trupy pchają fabułę do przodu. Tropy prowadzą to do tajemniczej kliniki doktora Johnsona, to trop podsuwa szemrana kelnerka. Lem zdaje się czerpać z klasyki gatunku pełnymi garściami, nie brakuje tu atmosfery rodem z książeczkowych wydań Chandlera, tak, jak nie brakuje pięknej kobiety – córki martwego Washera.

Sknocony kryminał tytuł ma jednak nadany nieprzypadkowo. Otóż książka nieoczekiwanie się po prostu... urywa.

– *Sknocony kryminał* pisał w pośpiechu ktoś, kto sam od siebie poznawał dalszy ciąg tego, co wystukiwał na maszynie – opowiadał w 2009 roku biograf, Wojciech Orliński. – Żeby nie tracić czasu na zastanawianie się nad nieistotnymi detalami, Lem wymyślił wiele nazw tymczasowych, które zapewne poprawiłby na koniec, przepisując utwór na czysto. Nigdy tego nie zrobił, stąd mamy w tej powieści adresy takie, jak „Mirdyfirdy Avenue”, „Mumber Drumber”, „Amber Pamber 19” czy miasto „Pimpardula”. [2]

Historia będzie mieć swój finał, ale o tym później.

***Katar* czyli kryminał biochemiczny**

Napisany w roku 1975 *Katar*, to snuta w pierwszej osobie historia emerytowanego astronauty, który ma za zadanie odegrać rolę w eksperymencie detektywistycznym. W związku z serią tajemniczych samobójstw, do jakich doszło w wyniku pobytu kilku mężczyzn we włoskim kurorcie, pada pomysł zdania się na ślepy traf i przypadek. Ponieważ jedną z ofiar był niejaki Adams, były astronauta, rolę jego sobowtóra ma odegrać człowiek tej samej profesji.

W ten sposób nasz bohater odtwarza krok po kroku „ostatnią drogę” Adamsa. Opasany diodami i sprzętem elektronicznym, jest stale monitorowany przez podążających za nim badaczy. Nie unika jednak i komplikacji, kiedy podczas pobytu na lotnisku jest świadkiem zamachu terrorystycznego. W porcie lotniczym – nazwanym Labiryntem – udaje mu się rozpoznać zamachowca i ocalić przed śmiercią małą dziewczynkę. Eksperyment kryminalistyczny prowadzi tymczasem w ślepy zaułek. Nic w historii zdaje się nie zgadzać, a serią samobójstw zdaje się nie rządzić żadna reguła... Przypadek?

Propozycja kryminalna Lema, to jednak nie zawile policyjne śledztwo ani policyjny pościg, ale samotna podróż bohatera, zagubionego w dwóch labiryntach jednocześnie – tym zewnętrznym i tym skrytym pod obrazem anatomicznym człowieka. Nieprzypadkowo bohaterem jest były astronauta, a jego sprawa nieprzypadkowo ma charakter podróży naukowej. Świat bohatera jest bowiem światem nowoczesnym, czuć, że Lem trzyma na wodzy swoje futurystyczne wizje

i jedynie zaznacza pewne zwiastuny nadchodzących przemian. Skonstruowane jako labirynt lotnisko jest tego świata symbolem – portalem pełnym ludzi i króliczych nor, do których w każdej chwili możemy wpaść.

Osią śledztwa jest z kolei zagadka biochemiczna. Wszelkie ślady wskazują, że seria samobójstw ma mglisty związek z wiekiem ofiar, siarkowymi kąpielami, a nawet łysieniem. W *Katarze* Lem idzie więc krok dalej, niż w *Śledztwie* i poza atmosferą absurdu i grozy, serwuje czytelnikom konkretne pytania i konkretne tropy. Finalnie prowadzą do „substancji X”. Problem w tym, że ojciec odkrycia, pocziwy chemik Dunant, nie ma pojęcia, jak jej ekstrakt stworzył.

Bo jest tak – mówi nam Lem – że o losie bohatera od początku decyduje przypadek. Najpierw przez tytułowy katar: to z powodu alergii astronauta jest bezrobotny i dlatego staje się idealnym kandydatem do roli Adamsa. Przypadek również sprawia, że bohater jest o włos od popełnienia samobójstwa, jak prawdziwy Adams, kiedy kombinacja chemiczna leków, kosmetyków oraz prażonych migdałów łączy się w jego organizmie w ową substancję X, w efekcie czego bohater jest o włos od powtórzenia „ostatniej drogi” Adamsa z przystankiem końcowym na cmentarzu włącznie.

Gdy nasz bohater dochodzi do siebie, szybko zostaje sprowadzony na ziemię: w rozwiązaniu zagadki nie było nic niezwykłego. Jego rozmówca, Barth, porównuje to próby ustrzelenia znaczka pocztowego z odległości kilometra:

[...] - Niechaj jednak strzelaniem zajmie się stu strzelców miernych, ale niech prażą całym tygodniami. Jest zupełnie pewne, że kula jednego z nich w końcu trafi tę kropkę. Trafi ją nie dlatego, że był to strzelec fenomenalny, ale dlatego, że tak gęsto się strzelało. (...) Jest lato i w strzelnicy nie brak much. Prawdopodobieństwo trafienia kropki było bardzo małe. Prawdopodobieństwo równoczesnego trafienia kropki oraz muchy, co się nawinęła pod lufę, jest jeszcze mniejsze. Prawdopodobieństwo trafienia kropki i trzech much tą samą kulą będzie już astronomicznie znikome, jak się pan wyraził, a jednak zapewniam pana, że i taka koincydencja się ziści, jeśli tylko strzelanina będzie dostatecznie długo trwała!

– Przepraszam, ale pan mówi o całym potopie strażów, a ja byłem jeden...

– To się tak panu tylko wydaje. W danym przedziale czasu kula trafiająca kropkę przez trzy muchy też będzie tylko jedna. Strzelec, któremu to się przydarzy, będzie się obnosił ze swoim zdumieniem tak samo jak pan. To, że o n właśnie trafił, nie jest ani cudowne, ani dziwne, dlatego że k t o s m u s i a ł t r a f i ć. Pojmuje pan? Zdrowy rozsądek jest tu na nic. (...) Za rok, za trzy lata, za pięć lat. Doszłoby do tego, bo żyjemy już w takim właśnie losowo zgęszczonym świecie. W molekularnym gazie ludzkim, chaotycznym i zdumiewającym „niewiarygodnościami” poszczególne atomy – jednostki. To jest świat, w którym wczorajsza niezwykłość staje się dzisiejszym banałem, a dzisiejsza skrajność – jutrzejszą normą. [4, s. 257]

Zdaniem badacza Jerzego Jarzębskiego Lem w *Katarze* zanotował

pierwsze symptomy zjawiska znanego dziś, jako globalizacja. Realia siódmej dekady XX wieku, to świat po śmierci starych mediów i starej powieści, to czas sieci telewizyjnych i galopującej przez zachodni świat ekspansji zjawisk masowych. Komplikacje zaczynają się w latach siedemdziesiątych – tak, jak w każdej epoce technologicznych przełomów – nie tylko w skali masowej, ale również w skali mikro, na poziomie atomów i molekuł. Sam Lem przyznawał po latach, że *Katar* jest po prostu wiarygodniejszą wersją *Śledztwa*. Uważał, że utwór jest wiarygodny, a sam przywiązany jest do tego pomysłu, bo zawsze miałem emocjonalny stosunek do koincydencji czy Losu.

Katar, to interesująca propozycja, która w odróżnieniu od *Śledztwa*, ani nie zostawia czytelnika bez odpowiedzi, ani też z jego wyborów gatunkowych nie żartuje. Tak, jakby autor pod płaszczem kryminału postanowił zadać pytania równie poważne, jak w swoich największych dziełach science-fiction: „co w związku z tym gatunkiem; co w związku z naszym poznaniem; co w związku z ludzkim ping-pongiem w chaotycznym świecie”. To, co charakterystyczne dla Lema, to żelazna logika, skrupulatność i upór w dążeniu do ułożenia pytań i odpowiedzi w odpowiednie sekwencje. Nawet w labiryncie nic nie jest pozostawione przypadkowi.

[...] – Więc gdyby nie ja, to kto? Jakiś detektyw? - pyta astronom.

– Nie wiem kto i wcale mnie to nie interesuje. Ktoś - odpowiada Barth. [4, s. 258]

W pierwszej połowie roku 2020 labirynt wykreowany przez Lema i diagnoza autorstwa Jarzębskiego brzmią jeszcze bardziej przekonująco. Uparte trwanie przy linearnej logice przegrywa pod naporem naddciągających falami zjawisk. Łańcuch dostaw w Azji znajduje odbicie w osiedlowym sklepie, zaś wyekstrahowane z łańcucha pewnego wirusa białko jest przyczyną zasobności naszej domowej apteczki. Zdaniem badacza, Jerzego Jarzębskiego, świat Lema tak jest w tej powieści skonstruowany, że sam musi w końcu rozwiązać swoje zagadki.

Przypadki kryminalne

Autor *Solaris* opowiadał za życia o stosunku do swoich tekstów niepełnych lub słabych. Te zwykł puszczać z dymem, jako niewarte uwagi wprawki. Pisany pod koniec lat 50. drugi kryminał był jego zdaniem sknocony, jak wiele innych próbek, ale... kartek nie wyrzucił. Był wtedy w posiadaniu tekstu o Stalinie swojego autorstwa. Będąc przezornym, kartki o radzieckim wodzu postanowił zamaskować jakimś innym tekstem. Padło na sknocony kryminał. Potem Lem nie był w stanie odnaleźć brulionów.

Badana przez Lema koincydencja nie opuściła go nawet po śmierci w roku 2006. Na papiery natrafił syn pisarza. Pełne były notatek i adiustacji.

– Gdy Lem był niezadowolony z jakiegoś zdania, pisał je jeszcze raz w

zmienionym szyku, nie troszcząc się nawet o wykreślenie poprzedniego – pisał Wojciech Orliński. – Syn pisarza Tomasz Lem wykonał więc tytaniczną pracę „oczyszczenia” tego maszynopisu z całych zdań czy akapitów, które Lem wystukiwał jakby „na próbę”, szukając właściwej formuły [2].

„Skocony” maszynopis stał się więc lemowską meta-zagadką godną rasowego kryminału. Śmierć autora dała książce suspens. Rozwiązanie napisało życie. Przypadek?

Lem – w poszukiwaniu cudu

Lem nie pozostawał obojętny na kategorii przypadku czy ślepego trafu. Co mogą one w życiu człowieka zdziałać? Czy byt ludzki może się bez nich obyć tak, jak perfekcyjna w sensie logiki machina fabularna powieści detektywnej?

Pytanie to autor *Cyberiady* zawiesza nad każdym z omawianych tu utworów. Ale razem z rozwojem twórczości autora, rozwija się także jego koncepcja kryminalnych przypadków. *Śledztwo*, to ukłon w stronę wyspiarskiej klasyki. Nisko ciągnące nad grzęzawiskami mgły nie pozwalają Gregory’emu rozwikłać zagadki zmartwychwstających zwłok. Lemowska kreacja to staroświecki, znany z klasycznych (wszak głównie takie w latach 50. dominowały gatunek) kryminałów, wypełnionych artefaktami retro, atmosferą opowiadań Edgara Allana Poe i dedukcją rodem z Baker Street. Autor puszcza oko do miłośników powieści detektywistycznych, a potem gra im na nosie, by przez formalną żonglerkę pokazać, jak wiele pytań kryje się za skonwencjonalizowanym i pozornie logicznym światem w *detective stories*.

Skocony kryminał, to wciąż stary świat o zapachu skóry i forniru, choć przeniesiony za Atlantyk, do ojczyzny Philipa Marlowe. Tu autor *Dzienników gwiazdowych* jakby płynął już pewniejszym crawllem, omijając rafy zdaje się pewnie zmierzać do wyjście z labiryntu śledztwa. I wtedy śledztwo się urywa, a maszynopis opatrzony zostaje notatką „skocony kryminał”.

Półtora dekady później doskonale zaprawiony w powieściowych szaradach Lem pisze *Katar*, który jest powieścią nie tylko sprawnie poprowadzoną, ale przede wszystkim lepszą, pełniejszą i nader aktualną. Lem z roku 1975, to człowiek o rozwiniętych światopoglądzie i olbrzymim doświadczeniu pisarskim. Opisany w *Katarze* świat nie zapuszcza kotwic w przeszłości, przeciwnie, Lem śmiało galopuje przez epokę rozwoju satelit i podboju kosmosu i daje nam powieść świeżą, zręcznie napisaną, a przede wszystkim – oryginalną w podejściu do gatunku. Lema nie opuszcza poczucie przypadkowości w świecie, dalej podpira się statystyką i ślepym trafem, ale świat w *Katarze*, to dobrze nam dziś znany, globalny labirynt, w którym trzepot skrzydeł motyla może wywołać sztorm na drugim końcu świata (może to być nawet trzepot skrzydeł nietoperza).

Omawiane propozycje Lema rozpatrywać można w kategorii próby materiału. Do tego kryminalnego Lem zdaje się podchodzić na przestrzeni lat, jak materiałoznawca. Niczym chemik Dunant z *Kataru* to opukuje, to podgrzewa, to tnie na mniejsze części, to składa je na nowo. Jego substancją X jest w tym

wypadku ludzkie poznanie i literacka konwencja.

Fakt zatrzymania się jedynie na trzech, a właściwie dwóch utworach kryminalnych, z których dopiero ten ostatni był dla autora zadowalający, świadczy, że Lem poszukiwania uznał za satysfakcjonujące. Z dwóch najbardziej skonwencjonalizowanych gatunków literackich – science fiction i kryminału – jeden znalazł się poza nawiasem. I choć to dobrze, bo dzięki temu mamy pokazać kolekcję wybitnych dzieł popularno-naukowych, to po kryminały Lema i tak warto chwycić. Bo Lem zawsze miał bowiem oryginalne spojrzenie na człowieka. Zagadkę sensu naszego istnienia rozwiązywał jako detektyw przez całe życie.

Bibliografia:

1. Stanisław Lem, *Śledztwo*, Kraków 1959.
2. Wojciech Orliński, *Lem kryminalny i Lem kabaretowy*, dostęp online 30.04.2020: https://wyborcza.pl/1,75410,6204711,Lem_kryminalny_i_Lem_kabaretowy.html
3. Stanisław Lem, *Sknocony kryminal*, Warszawa 2009.
4. Stanisław Lem, *Katar*, Kraków 2018.

HISTORIA UFC I PROBLEMY Z JAKIMI MIERZYŁA SIĘ TA ORGANIZACJA

Galaszewski Michał

Doktorant Uniwersytetu w Białymstoku

Promotor – Jan Poleszcuk

profesor doktor habilitowany nauk socjologicznych i kognitywistycznych

Wprowadzenie

MMA (Mixed Martial Arts) to współczesne zawody sportowe, w których biorą udział zawodnicy wyszkoleni w różnych dyscyplinach uderzających i chwytających, stojkowych oraz walczących w parterze [1, s.68]. Historycznie rzecz ujmując, MMA stanowiło pole rywalizacji o dominację pomiędzy konkretnymi stylami sztuk walki, i jako takie cechowało się kilkoma zasadami, aby nie faworyzować jednego stylu względem drugiego. Ta charakterystyczna cecha była widoczna w zawodach już w starożytnym greckim sporcie olimpijskim Pankration [2, s.939]. Jednak MMA do Stanów Zjednoczonych przywędrowało stosunkowo niedawno. MMA swoje korzenie ma w brazylijskim Vale Tudo (port., dosł. idzie wszystko lub wszystko można). Obecnie wszystkie organizacje sportowe i ogólnie sport przeżywają ogromne problemy. Ze względu na restrykcje przez długi czas nie mogły funkcjonować w większości krajów świata. Celem pracy jest sprawdzenie z jakimi problemami zmagala się organizacja UFC, oraz jak sobie z nimi radziła/radzi?

Opis zagadnienia

The Ultimate Fighting Championship był pomysłem Roriona Gracie, eksperta od brazylijskiego jiu-jitsu (BJJ), i Arthura Davie, reklamodawcy. Gracie chciał promować rodzinną szkołę sztuk walki, która skupiała się na technikach, jakie sprawdzałyby się w prawdziwej walce, i odrzucała te, które były przeznaczone bardziej na pokaz lub styl. Przed pracą nad UFC, rodzina Gracie stała się legendą „Gracie Challenge”, otwartego zaproszenia dla ekspertów w każdej technice walki, aby zmierzyć się z członkiem rodziny Gracie lub jednym z ich uczniów w prawdziwej walce.

Davie przedstawił pomysł turnieju sztuki walki firmie Semaphore Entertainment Group (SEG). W tym turnieju eksperci z różnych dyscyplin sztuk walki zmierzą się ze sobą, aby ustalić, który styl będzie najlepszy. Podobno pracownik SEG o nazwisku Michael Abramson wymyślił nazwę/tytuł „The Ultimate Fighting Championship”. 12 listopada 1993 r. SEG zadebiutowało jako pierwsze wydarzenie UFC. Później wydarzenie nazywa się UFC 1.

Sport ten dotarł do USA w 1993 roku wraz z inauguracyjnym Ultimate Fighting Championship. Mistrzostwa odbyły się w Denver w Kolorado, a nie jak zakładano w Las Vegas, a to ze względu na brak przepisów regulujących ten rodzaj rywalizacji (3, s.54). Pojedyunki odbywają się w ośmiokątnym ringu otoczonym siatką, zwanym oktagonem. Na UFC 1 wystartowało ośmiu zawodników: od holenderskiego kickboxera po hawajskiego zapaśnika sumo. Walki odbywały się bez podziału czasowego i bez rund. Mogły zakończyć się jedynie nokautem lub poddaniem się zawodnika. The ostateczny zwycięzca (Royce Gracie) zabrał do domu 50 000 dolarów za zwycięstwa w swoich trzech walkach tamtego wieczór (4, s.58).

Wydarzenie zostało w mediach uznane za okrucieństwo i barbarzyństwo. Spektakl ten ludzie uznali za sport krwi, w którym „nie ma reguł”, a zawodnicy w nim „walczą o przetrwanie” [5, s.273]. Następnie, pomimo swoich przeciwników, odniósł ogromny sukces finansowy. Wykorzystując niedawno opracowaną platformę transmisji „Pay-Per-View” (PPV), której pionierem była firma SEG, „UFC 1” była transmitowana do około 80 000 gospodarstw domowych za cenę Pay-Per-View wynoszącą 14,99 \$, generując całkowity przychód w wysokości 1 199 200 \$ przed sprzedażą biletów.

Po tym wydarzeniu UFC zostało zalane kondydatarami mężczyzn gotowych wejść do klatki [6,s.67]. Chętnych do walki było wiele osób, od karateki do „ulicznych wojowników”. Nie przewidywano kategorii wagowych oraz nie było podziału na rundy. Pierwsze wydarzenia UFC miały formę turniejową. Brak istotniejszych zasad i sama prostota w wyborze zwycięscy zaowocowało znalezieniem siły roboczej [7, s.234]. UFC zaczęło nabierać rozpędu. Z początkowych 80 000 PPV sprzedanych na UFC 1, liczba ta wzrosła do ponad 100 000 zakupów dla UFC 2. Wskaźnik zakupu PPV dla UFC 5 wynosił 260 000. Zanotowano zdumiewający wzrost o 325%! Do 1995 r. Przemysł sportowy PPV - wcześniej zarezerwowany dla wreslingu (WWF, później przemianowane na WWE) i profesjonalnego boksu - zaczął rozszerzać swoją działalność.

Popularność UFC utorowała drogę do wejścia w szeregi „No Holds Barred” 3. Wydarzenia pojawiające się w Stanach Zjednoczonych i na całym świecie pod koniec lat 90. Kibice nazywali je walki absolutne, walki ekstremalne, walki w klatkach, walki światowe. Później powstały organizacje o podobnym profilu, co UFC tj. Combat, PRIDE, a później World Extreme Cage Fighting [8, s.279].

Co ciekawe, mniej więcej w tym samym czasie, gdy pojawiło się UFC nastąpił wyraźny wysyp programów telewizyjnych i filmów opartych na brutalności i walce. Bohaterami takich filmów byli zawodowi zawodnicy sportów walki, bądź też „uliczni wojownicy”. Do takich produkcji zalicza się Bloodsport (1988) i Bloodsport 2 i 3 (oba wydane w 1996) z udziałem Jean-Claude Van Damme; Bloodfight II (1990); Bloodmatch (1991) Best of the Best 2 (1993); Death Match (1994); Balance of Power (1996); Fight Club (1999); Snatch (2000); oraz Confessions of a Pit Fighter (2005), żeby wymienić tylko kilka. Podobnie WWF także odnotowało wzrost popularności. Odzwierciedlenie zmiany w postrzeganiu przemocy zaowocowało dużym wzrostem wskaźnika kupna PPV. W 1999 roku zakup WrestleMania zwiększył się ponad dwukrotnie do 800 000. Wrestle Mania X-Seven w 2001 roku był pierwsze wydarzenie, które przebiło milion zakupów.

Jednak w przeciwieństwie do WWF lub filmów fabularnych, przemoc w UFC jest prawdziwa. Ten aspekt, podsycany przez promotorów napędzał sprzedaż. To również wywołało poruszenie społeczne i opór polityczny. W połowie lat 90. narastał niepokój społeczny związany z hiperbolicznym sportem pełnym krwi. Przewodniczącym krucjaty przeciwko MMA był senator John McCain, który w 1996 r. napisał list otwarty do wszystkich gubernatorów stanu, odnosząc się do tego sportu jako „ludzkiej walki kogutów” i z wnioskiem o zakazanie go. [9, s.88]. Gale zostały odwołane w prawie wszystkich stanach, a w latach 1997-1998 sieci kablowe, ulegając presji polityczną, ściągnęła ich zasięg.

Organizacja zareagowała na ten problem przenosząc swoje wydarzenia za granicę: do Brazylii i Japonii. Jednak rynki te były drogie i nie obsługiwały kurczącego się rynku amerykańskiego. W odpowiedzi, UFC dążyło do kodyfikacji oraz politycznej akceptacji przez wprowadzenie limitów czasowych i wprowadzenie kategorii wagowych w listopadzie 2000 r. Następnie poprzez opracowanie „Unified Rules of Mixed Martial Arts” przez Komisje Stanową w New Jersey. Reguły te wykluczały między innymi: uderzenia w tył głowy, wsadzanie palców w oczy, czy też kopanie głowy leżącego (tzw. soccer kick) [10, s.134]. Ich stałe przyjęcie przez UFC w maju 2001 r. na UFC 31 doprowadziły powrotu telewizji PPV.

W 2001 r. mające udziały w UFC SEG prawie zbankrutowało. UFC było prawie martwe, gdy spadkobiercy Station Casinos Inc., Frank i Lorenzo Fertitta zdecydowali, aby kupić markę pod nowo utworzoną firmą promocyjną Zuffa LLC. Bracia zostali poinformowani o tej okazji przez swojego kolegę z dzieciństwa, Dana White. White był bokserem-amatorem, który założył firmę bokserską w Massachusetts. Potem przeniósł się do Las Vegas, aby pracować jako menedżer zawodników UFC. Reprezentował takich zawodników jak Tito

Ortiz i Chuck Liddell. Właśnie w tej roli White dowiedział się o zbliżającej się sprzedaży UFC. Mówiąc o umowie w 2012 r., Lorenzo Fertitta wspominał: „była to prawdopodobnie najgorsza marka w Stanach Zjednoczonych ze względu na wszystkie otaczające ją negatywne strony” [11, blomberg.com]. Mimo to Zuffa LLC zapłaciło 2 miliony dolarów za UFC. Lorenzo Fertitta został dyrektorem generalnym i prezesem spółki, a White, który otrzymał w umowie dziewięć procent akcji spółki, został jej prezesem i stał się odpowiedzialny za codzienną działalność firmy. Bracia Fertitta utrzymali pakiet kontrolny w spółce z 40,5% udziałów, podczas gdy Sheik Tahnoun z Abu Zabi i Flash Entertainment dołączyli do White jako mniejszościowy udziałowiec w 2010 r., Kupując dziesięć procent firmy.

Investycja Fertitty z pewnością nie zawróciła się natychmiast. Przez następne trzy lata firma nadal traciła pieniądze. Fertitta wydał podobno 44 milionów dolarów do 2004 roku na promocję firmy [12, blomberg.com], w którym stopy skupu PPV pozostawały tłumione poniżej szybkość ustalonej przez UFC.

W obliczu ciągłych strat bracia Fertitta postanowili sprzedać firmę. W 2004 roku, po niemożności znalezienia godnej oferty dla firmy, Zuffa rozpoczęła produkcję swojego własnego reality show The Ultimate Fighter (TUF) w Spike TV, „Jedynym sieci telewizyjnej w Ameryce Północnej, dla mężczyzn” [13, s.6]. W programie wzięło udział 16 wolnych zawodników (niezakontraktowanych) umieszczonych w jednym domu. Produkcja spoczywałaby na UFC, które wykupiło godzinną emisję programu od 23.05 (po WWE). Spike zarobił 10 milionów dolarów za 13-tygodniowy sezon. Program oferował wgląd w treningi, przygotowanie mentalne i codzienne życie zawodników MMA. Program dążył do ich promowania. Sportowcy rywalizowali między sobą o „sześciocyfrowy kontrakt w UFC”.

Młodzi zawodnicy zostali umieszczeni w jednym z ekskluzywnych osiedli w stanie Nevada. Dom w którym mieszkali był zaopatrzony we wszystko, co jest potrzebne zawodnikowi w przygotowaniu się do walki, w tym: jedzenie, suplementy, łaźnie lodowe, sauny. Pierwszy sezon obejmował regularne i jawne konflikty między sportowcami. Przemoc fizyczna i psychiczna był wchecobecna zarówno wewnątrz, jak i na zewnątrz klatki. Jak stwierdził końcowy triumfator 1 sezonu, Forrest Griffen: „To proces odwrotnej socjalizacji. Wszyscy powróciliśmy do czasów jaskiniowców. Po tej przygodzie dwa tygodnie zajęł mi powrót do normalności” [14 s. 179].

Finałowy odcinek serialu, w którym odbyły się dwa pojedynki, między Diego Sanchezem a Kennym Florianem, oraz Forrestem Griffinem i Stephanem Bonnarem, przyciągnął ponad 3 miliony widzów [15, s.210]. Walka Griffin i Bonnar została odąd ugruntowana przez wielu „najlepszą walkę w oktagonie”, a 6 lipca 2013 r. obaj zwycięscy finałowych walk - po przejściu na emeryturę - zostali wprowadzeni do ekskluzywnej Galerii Sław UFC. Jak zauważa Dana White: „Nikt nie wie bardziej niż ja, ile znaczyła ta walka. Dla nas ta walka znaczyła wszystko i nigdy tego nie zapomnę”.

The Ultimate Fighter, wyprodukował wielu mistrzów UFC oraz bezpośrednio zwiększył popularność MMA. Z braku perspektyw, będące na marginesie UFC szybko zaczynało zyskiwać popularność. W tym samym roku, w którym debiut finału The Ultimate Fighter odbył się na oficjalnym wydarzeniu (UFC 47).

Wydarzenia UFC regularnie przyciągają obecnie większą oglądalność telewizyjną niż NBA, NHL i MLB. MMA zyskało większą sprzedaż PPV, przewyższając dawnego lidera w zakupach PPV od 2009 roku. UFC naprawdę znalazło się w dobrym miejscu, pozyskując umowy sponsorskie z dużymi międzynarodowymi korporacjami, takimi jak Harley-Davidson, Bud Light i US Bank. Szacuje się, że w 2012 r. roczna sprzedaż UFC przyniosła ponad 600 milionów dolarów i była transmitowana do ponad miliarda domów w 148 krajach. Dalej UFC postanowiło przejąć swoich konkurentów zarówno w Ameryce, jak i w USA. UFC stało się wiarygodne. Mistrzowie UFC są przedstawieni jako najlepsi w świecie, w którym powszechnie znormalizowano i ustanowiono sport.

W grudniu 2013 r. UFC uruchomiło UFC Fight Pass, cyfrową usługę subskrypcji, która zapewnia ekskluzywne wydarzenia na żywo, tysiące walk na żądanie i oryginalne treści dla fanów na całym świecie, pozycjonując topową sieć cyfrową jako główny cel podróży dla fanów walki. Przez lata UFC konsekwentnie dążyło do zapewnienia najwyższego poziomu bezpieczeństwa i jakości we wszystkich aspektach tego sportu. Organizacja dążyła do przełamania stereotypów związanych z plcią i ustanowiła nowe standardy w zakresie zdrowia i dobrego samopoczucia sportowców i była pierwszą organizacją sportów walki, która zapewniła swoim sportowcom ubezpieczenie od następstw nieszczęśliwych wypadków związanych z treningami. W ramach dalszego zaangażowania w zdrowie i bezpieczeństwo sportowców, UFC współpracuje z Agencją Antydopingową Stanów Zjednoczonych (USADA) i uruchomiło historyczny i kompleksowy program antydopingowy w lipcu 2015 r. Program UFC, pierwszy w dziedzinie sportów walki, umożliwia USADA przez cały rok samodzielnie zarządzanie losowymi testami sportowców podczas zawodów, i poza zawodami.

Od lipca 2015 r. UFC wprowadziła pierwszą w historii politykę dotyczącą wyposażenia sportowców i zestaw walki UFC. Markowa odzież stworzona we współpracy z Reebok, wyłącznym światowym strojem UFC, została wprowadzona w celu podniesienia wyglądu marki i zapewnienia sportowcom wysokiej jakości sprzętu opracowanego specjalnie dla sportowców MMA. Podpisano kontrakt z tą znaną firmą na sześć lat. Kwota umowy, jaką podano opinii publicznej równa się 70 milionów dolarów. Wiele osób zarzucało, że suma zaoferowana nie jest adekwatna do jakości produktu, jakim jest UFC. Dana White już przed podpisaniem umowy wspominał, że argumenty finansowe nie były najbardziej istotne przy podejmowaniu tej decyzji. Umowa miała nadać organizacji nowego, unikalnego wizerunku, a skorzystać miały na tym obie strony. Zawodnicy zaopatrzeni w sprzęt Reeboka mieli czerpać z tego wymierne korzyści finansowe. Fertitta zadeklarował, że każdy fighter dostanie 20% bonusów ze sprzedaży gadżetów ze swoim wizerunkiem. Część zawodników

UFC nie wypowiadało się o tej wieści w samych superlatywach [16, fight24.pl].

W grudniu UFC rozpoczęła działalność na nowym globalnym kampusie korporacyjnym w Las Vegas, który obejmuje wiodący na świecie UFC Performance Institute - skupiający się na zapewnieniu najlepszych na świecie obiektów szkoleniowych MMA w celu wspierania rozwoju naukowca sportowców i trenerów, zapobiegania urazom, regeneracji, leczenie i rehabilitacja profesjonalnych sportowców.

W lutym 2016 r. UFC ogłosiło pięcioletnie przedłużenie współpracy z Cleveland Clinic, wraz z wkładem w wysokości miliona dolarów, w celu kontynuowania wsparcia dla Profesjonalnego Badania Zdrowia Neurologicznego. Badanie koncentruje się na opracowaniu metod wykrywania najwcześniejszych i najbardziej subtelnych oznak uszkodzenia mózgu u sportowców narażonych na uraz głowy, a także na określeniu, u których osób może wystąpić przewlekłe zaburzenia neurologiczne. W sierpniu 2016 r. Firma UFC została przejęta przez światowego lidera sportu, rozrywki i mody Endeavour wraz ze strategicznymi partnerami Silver Lake Partners i KKR, czyniąc historię największym w historii finansowym nabyciem nieruchomości sportowej. Prezydent UFC, Dana White, potwierdził sprzedaż firmy promocyjnej mieszanych sztuk walki w wiadomościach tekstowych do The Associated Press w niedzielę wieczorem. Współzałożyciel WME, Ari Emanuel, ogłosił również sprzedaż w wiadomości e-mail wewnątrz firmy, która zawierała SNTV - wspólne przedsięwzięcie The Associated Press i IMG. „Jesteśmy zaszczytni, że mamy UFC i wielu jego sportowców jako klientów. Nie możemy być bardziej zadowoleni z przeniesienia naszych relacji na kolejny poziom jako właściciela i partnera operacyjnego organizacji” - powiedział Emanuel. White pozostał na czele UFC, który z nierentownej promocji w drobnym sporcie rozrósł się w globalną markę rozrywkową. Właściciele UFC, Lorenzo i Frank Fertitta, wycofali się z firmy po prawie 16 latach, chociaż zachowali mniejszościowy udział. Rząd Abu Zabi nadal posiada 10 procent UFC.

Obecnie UFC jak i cały świat sportu staje do wyzwania jakim jest organizacja sportowych widowisk w czas pandemii Cov-Sars 2. UFC od początku założyło, że będzie chciało zorganizować wszystkie wydarzenia z godnie z planem. Dana White i spółka musieli dostosować się do prawnych wymogów, które były różne dla każdego stanu. Aby obejść restrykcje, planowano nawet organizować gale na prywatnej wyspie o bliżej nieznanej lokalizacji, bądź w rezerwacie Indian w Kalifornii. Dwie gale zostały odwołane, a jednak do tej pory (stan na 25.05.2020) od wybuchu pandemii zorganizowano 4 gale. Wszystkie odbyły się bez udziału publiczności, z obostrzeniami sanitarnymi np. noszenie maseczek, dezynfekcja rąk. Każdy z zawodników został przebadany. U jednego z nich, brazylijczyka Jacare Souza przed galą UFC 249 zdiagnozowano zakażenie koronawirusem. Walkę odwołano, ale wydarzenie się odbyło.

UFC już planuje kolejne gale. Wiąże się to z jeszcze bardziej rygorystycznymi obostrzeniami. Jak informuje Nolan King z „MMAJunkie”, UFC będzie wymagało od zawodników i ich sztabów dwóch testów przed

walką, jednego po przybyciu do hotelu, a drugiego po piątkowym wazeniu. Dana White chce także, aby osoby biorące udział w gali przestrzegali wytycznych, zawartych w specjalnym protokole. Dotyczy to przede wszystkim dystansowania społecznego i nie opuszczenia hotelu oraz zakazu kontaktu z osobami spoza sztabu trenerskiego. Do tej pory UFC nie wymagało od swoich zawodników pozostania w izolacji po odbyciu testów. Tym razem przepisy muszą być bardziej restrykcyjne, aby komisja stanowa w Nevadzie wydała pozwolenie na organizację gali.

Podsumowanie

UFC zostało założone w 1993 roku jako Ultimate Fighting Championship, organizując brutalne walki, które zostały zakazane lub nieuregulowane w wielu obszarach. Bracia Fertitta i Dana White kupili po przystępnej cenie 2 milionów dolarów w 2001 roku. Z White jako twarzą promocyjną i Lorenzo Fertittą jako przewodniczącym, UFC z Las Vegas utrzymywało się na powierzchni dzięki kasynowej fortunie braci Fertitta, podczas gdy sport, który John McCain nazwał kiedyś „ludzką walką kogutów”, stopniowo zyskał szeroką akceptację i popularność, obecnie bijąc rekordy sprzedarzy *pay-per-view*.

UFC na swojej drodze zmagало się z wieloma przeszkodami. Organizacja na samym początku konfortowała się z krytycznymi głosami odnośnie brutalności tego sportu. Postanowiono wyemitować program *The Ultimate Fighter*, gdzie widz mógł poznać tajniki pracy zawodnika MMA. Program zyskał ogromną popularność i przyczynił się niebywale do rozwoju tego sportu. UFC miało też mniejsze problemy, jak niezadowolone zawodników po podpisaniu kontraktu z firmą *Reebok*. Sportowcy byli sceptyczni co do takiego stanu rzeczy, ponieważ wiązało się to z perturbacjami sponsorskimi (zawodnicy mieli swoich sponsorów, którzy podczas walk reklamowali swoje produkty na strojach sportowych).

LITERATURA

1 García R. S., Malcolm D. (2010) Decivilizing, civilizing or informalizing? The international development of Mixed Martial Arts: *International Review For The Sociology Of Sport*, 45(1), s. 68

Joe Rogan o wypłatach od *Reeboka*: „Nie podoba mi się kiedy zawodnicy cierpią”: <http://www.fight24.pl/joe-rogan-o-wypatach-od-reeboka-nie-podoba-mi-sie-kiedy-zawodnicy-cierpia/> [23.05.2020].

2 Gardiner E. (1906) *The Pankration and Wrestling*. *Journal of Hellenic Studies*, 26, s. 15.

15, Kim S. M., Andrew, D. P., Greenwell T. C. (2009) An analysis of spectator motives and media consumption behaviour in an individual combat sport: Cross-national differences between American and South Korean Mixed Martial Arts fans: *International Journal of Sports Marketing and Sponsorship*, 10(2), s. 155-158.

14 Maher, B. (2010) Understanding and Regulating the Sport of Mixed Martial Arts. *Hastings Communications and Entertainment Law Journal*, 32, s. 179.

11,12 Miller M (2012) Fertittas Made Billionaires by Head Blows With Chokeholds. *Bloomberg.com* Article: <http://www.bloomberg.com/news/2012-08-01/fertittas-madebillionaires-by-head-blows-with-chokeholds.html> [dostęp: 22.06].

13 Walton G, Potvin L (2009) Boobs, boxing, and bombs: Problematizing the entertainment of Spike TV. *Spaces for Difference: An Interdisciplinary Journal*, 2(1), s. 6.

3,4, 6 Wertheim, L. J. (2009) *Blood in the cage: Mixed martial arts, Pat Miletich, and the furious rise of the UFC*. Boston. New York: First Mariner Books. s. 54, 58, 67.

7 Van Bottenburg M., Heilbron J. (2006) De-Sportization of fighting contests the origins and dynamics of no holds barred events and the theory of sportization: *International Review for the Sociology of Sport*, 41(3-4), s. 234.

CZŁOWIEK OCZYMA PRZEDSTAWICIELI SZKOŁY FRANKFURCKIEJ

Garbulińska-Charchut Joanna,

magister filozofii i pedagogiki, doktorantka Uniwersytetu Rzeszowskiego

j.garbulinska@gmail.com

Przedstawiciele dwudziestowiecznej szkoły frankfurckiej, powstałej w 1923 r. do której należeli m.in.: Erich Fromm, Herbert Marcuse, Theodor Adorno, Max Horkheimer czy Jurgen Habermas zastanawiali się nad miejscem współczesnej jednostki w społeczeństwie. W większości istniejącą sytuację postrzegali jako zwrot w stronę społeczeństwa masowej cywilizacji, która ogarnia każdą dziedzinę ludzkiego życia. Erich Fromm zauważył, że ówczesne czasy to moment, w którym ludzkość staje wobec drugiej rewolucji przemysłowej.

Pierwsza rewolucja dotyczyła rozkwitu przemysłu, mechanizacji, zastępowania pracy ludzi i zwierząt przez maszyny. Według niego człowiek jest wyręczany przez myślące urządzenia, które oprócz udogodnień degradują go do miejsca, w którym nie odgrywa już tak znaczącej roli. Cybernetyczny świat umożliwia konstruowanie urządzeń, które pozwalają szybko odpowiedzieć na pytania, na które przeciętna jednostka nie znalazłaby odpowiedzi w ciągu dłuższego czasu.

Natomiast „deklaracje, iż wyznajemy nadal indywidualizm, wolność i wiarę w Boga, okazują się czczymi sloganami, w rzeczywistości bowiem o władnięci jesteśmy obsesyjną zasadą hedonistycznego materializmu” [1, s. 50]. Odczłowieczone procesy życiowe zostały opakowane w slogany i biurokrację, która doprowadza do upowszechniania się unifikacji społeczeństwa.

Już w latach siedemdziesiątych dwudziestego wieku przedstawiciele szkoły frankfurckiej zastanawiali się jaki będzie człowiek dwudziestego pierwszego wieku, oraz w jakim społeczeństwie będzie egzystował. Niemal mistyczną datą przywoływaną przez naukowców, filozofów, badaczy społecznych był rok dwutysięczny. To on w dużej mierze wyznaczał granicę dziejów współczesnej jednostki i zbiorowości do jakiej przynależy. Obawiano się postępującego procesu

pogrążania się ludzi w izolacji, uzależnieniu od techniki. Lewica walczyła o to aby jednostka nie była maszyną w zdehumanizowanym społeczeństwie.

Równocześnie frankfurczycy zauważali brak świadomości jednostki w kwestii sytuacji dotyczącej jej przyszłości. Widzieli oni współczesnego człowieka jako osobę wierzącą, a brak prześladowania politycznego gwarantował wolność osobistą i spełniał oczekiwania ukształtowane już w końcowym okresie średniowiecza. Według nich społeczeństwo nie dostrzegało jednak zagrożenia w postaci sprowadzenia myśli, uczuć, emocji do funkcji mechanicznych. Zgodnie ze spostrzeżeniami frankfurczyków jednostki na myśl o dwudziestym pierwszym wieku „nie biorą pod uwagę, że równie dobrze może on być początkiem okresu, w którym człowiek przestanie być sobą, bo przekształcony zostanie w bezmyślną i pozbawioną uczuć maszynę” [2, s. 51].

Dziewiętnastowieczni myśliciele przewidywali zagrożenia płynące ze strony nadmiernego zaufania dla maszyn i wszelkich urządzeń zastępujących człowieka. Jako przykład przywoływano Johna Stewarda Milla czy Karola Marksa. Pierwszy z nich dostrzegał zagrożenia związane z przemysłowym postępem i jako prawidłowe, wzorcowy model społeczeństwa widział ten, w którym „nikt nie jest biedny, nikt nie pragnie być bogatszy, ani też nie istnieją powody, dla których trzeba by się obawiać, że ktoś zostanie odepchnięty przez tych, którzy prą do przodu” [3, s. 52].

Frankfurczycy postulowali zniesienie zniewolenia przenikającego zarówno sferę materialną, jak również emocjonalną. Zmiany kapitalistycznej sytuacji społecznej upatrywali w socjalizmie. Jednocześnie dostrzegali, że różnorodne próby wprowadzenia go okazywały się niewystarczająco skuteczne, oraz w niepełny sposób odzwierciedlały pokładane w nim nadzieje. „System rosyjski wykazał, że gospodarka uspołeczniona i planowa może działać skutecznie z ekonomicznego punktu widzenia; zarazem dowiódł, że w żaden sposób nie wystarczy to jako warunek stworzenia społeczeństwa wolnego, braterskiego i nie wyalienowanego” [4, s. 275]. To może świadczyć o pomyłce Marksa i Engelsa, którzy widzieli zmiany społeczeństwa na skutek prowadzenia gospodarki planowej.

Podkreślano, że nie tylko Rosja, ale także Wielka Brytania podjęła próbę wcielenia w życie założeń ekonomicznych marksowskiego socjalizmu. Paradoksalnie Labourzyści opowiadali się za uspołecznieniem przemysłu czy służby zdrowia. Jednak także tam założenia socjalizmu Marksa nie znalazły pełnego urzeczywistnienia, ale dodatkowo powiększyło obszar biurokratyzacji. Wszystko to wśród socjaldemokratów zaowocowało brakiem nadziei na zmiany. Dostrzegano słabość socjalistów i komunistów żyjących w czasach Marksa i Lenina oraz to, że nie mieli oni żadnych określonych propozycji dla społeczeństwa socjalistycznego.

W związku z tym jako cel stawiano zmianę obecnej sytuacji, „w której zdrowa gospodarka jest możliwa jedynie za cenę istnienia niezdrowych istot ludzkich. Zadanie polega na zbudowaniu zdrowej gospodarki, służącej zdrowym ludziom” [5, s. 261].

Propozycją zmiany istniejącego porządku był socjalizm dostosowany do nowoczesnych czasów, który „jest syntezą średniowiecznej tradycji religijnej oraz post renesansowego ducha myślenia naukowego i działalności politycznej. Był- podobnie jak buddyzm- masowym ruchem ‘religijnym’, który jeśli nawet wyrażał swe cele w świeckich i ateistycznych terminach, zmierzał do wyzwolenia ludzi od egoizmu i chciwości” [6, s. 234]

Do postulatów przedstawicieli szkoły frankfurckiej i osób związanych z lewicą można zaliczyć dążenie do tego aby produkcja zaspokajała potrzeby ludzi, a nie systemu ekonomicznego. W sferze związanej z przyrodą chciano współpracy a nie maksymalnej eksploatacji. W osiągnięciu szczęśliwości jednostek widziano eliminację antagonizmu na rzecz solidarności. Niezdrową konsumpcję podsycałą przez środki masowego przekazu, związane z przemysłem pragnęli zastąpić promowaniem zdrowego nastawienia do świata towarów i usług, w którym każdy stanie się aktywnym uczestnikiem. Jako możliwość walki z konsumpcją widzieli propagowanie nowych wzorców oraz ruch konsumencki, który poprzez działania zdoła zmienić istniejącą sytuację. Groźba strajków konsumenckich manifestujący się zaprzestaniem nabywania określonych towarów to alternatywa dla rynku kreującego nierzadko sztuczne potrzeby obywateli.

Erich Fromm wspominał o Albercie Schweitzerze – niemieckim filozofie i teologu luterańskim, u którego docenił zasługi w postaci ukształtowania pojęcia „czci dla życia”, które miało stanowić alternatywę dla industrialnej konsumpcji i obsesyjnej pracy. Schweitzer opowiadał się za odrodzeniem życia kolektywnego w duchu solidarności, poszanowania i czci dla każdej osoby. W powyższym założeniu dostrzegano podobieństwo idei do nauki i poglądów Buddy, Eckharta, Marksa, ponieważ wszyscy dążyli do odrzucenia orientacji na posiadanie, a także głosili postulat aktywności społecznej, solidarności i metafizyczny sceptycyzm.

Frankfurtczycy mieli świadomość tego, że postępowanie poszczególnych jednostek może się zmienić wtedy, kiedy dokona się przemiana charakteru i rewizja dotychczasowych wartości. Jest to możliwe tylko wtedy, kiedy zaistnieją odpowiednie warunki:

1. Cierpimy i jesteśmy tego świadomi.
2. Rozpoznajemy źródło swego nieszczęścia.
3. Zdajemy sobie sprawę, iż istnieje sposób przezwyciężenia nieszczęścia.
4. Zgadamy się, że w celu przezwyciężenia nieszczęścia musimy zaakceptować określone normy i zmienić nasze obecne podejście do życia” [7, s. 240].

Przedstawiciele Instytutu Badań Społecznych dostrzegali, że marksowski komunizm to nie cel, ale krok w rozwoju człowieka, którzy zmierza do wyzwolenia ludzi z socjoekonomicznych i politycznych uwarunkowań czyniących ich więźniami żądz i rzeczy. Robotnicy mieli uświadomić sobie położenie w jakim się znajdują, a także dostrzec przyczyn cierpienia. Następnie poprzez zniesienie warunków powodujących negatywną sytuację mają sprawić,

że będzie możliwe określenie nowej życiowej praktyki i ustanowienie nowego systemu społecznego.

Nowy człowiek, który ma się narodzić po metamorfozie społecznej to jednostka nastawiona na bycie, a nie na vegetację czy stanowisko niewolnika wobec własności. Realizowanie potrzeby wchodzenia w związki oparte na emocjach, uczuciach i nie nacechowane konsumpcjonizmem mają być naturalnym, pożądanym stanem. Zmiana nastawienia do przedmiotów ma charakteryzować się radością płynącą z dawania i dzielenia się a nie z gromadzenia dóbr i wycisku jaki istnieje podczas ich wytwarzania i nabywania. Miłość dla życia nie może być egzystencją przepelnioną czcią dla bożków i oferowanej przez nich iluzji bezpieczeństwa, radości, szczęścia i bliskości. Naczelnym celem jednostki powinien stać się rozwój odbywający się w poszanowaniu rzeczywistości i uczciwości wobec innych i siebie, szacunku wobec przyrody oraz wiedzy. Wolność w byciu sobą nie może zaistnieć w przypadku wystąpienia narcyzmu i skierowaniu całej uwagi jedynie na swoją postać.

Nowe społeczeństwo

Warto podkreślić, że w konstruowaniu nowego społeczeństwa członkowie szkoły frankfurckiej dostrzegali liczne problemy i utrudnienia dotyczące zmiany mentalności i zachowania społeczeństwa. Widzieli potrzebę rozwiązania problemu kontynuacji indywidualnego modelu produkcji w przypadku zrezygnowania z centralizacji. Uważali, że gospodarka wolnorynkowa jest fikcją, więc należy się jej wyrzec. Chcieli selektywnego wzrostu ekonomicznego przy jednoczesnym zachowaniu godnych warunków pracy.

Pamiętając okrucieństwa wojen, krzywdę ludzkości, eksploatacji przyrody postulowali postęp naukowy, ale w bezpośrednim powiązaniu ze staraniami na rzecz tego, by nie przerodził się w groźbę ataku nuklearnego niosącego ogromne zagrożenie dla świata. Stworzenie warunków i możliwości rozwoju inicjatywy indywidualnej mającej miejsce w sferze życia, relacji międzyludzkich, poszerzaniu zainteresowań, wiedzy to kolejny ważny element zmian przedstawianych przez szkołę znad Menu.

Według nich humanizacja społeczeństwa powinna mieć miejsce także poprzez wyzwolenie kobiet z dominacji patriarchalnej poprzez danie im szansy na indywidualny rozwój. Natomiast praca powinna być na tyle atrakcyjna dla poszczególnej jednostki, aby każdy stał się jej aktywnym uczestnikiem, a także taką, „w której to nie kapitał zatrudniałby pracę, lecz praca – kapitał. (...) Niewolnicza płaca będzie istnieć dopóty, dopóki istnieje człowiek bądź instytucja, która jest panem ludzi: skończy się, kiedy robotnicy się nauczą stawiać wolność nad wygodą” [8, s. 281]. Całkowite zmechanizowanie procesu pracy nierzadko powoduje brak motywacji pracowników, którzy przez większość dnia zajmują się rutynowymi działaniami, które nie dają im satysfakcji i poczucia rozwoju.

Według frankfurtczyków wydajność w pracy można podnieść poprzez lepszą, przyjazną atmosferę, przerwy, dostarczenie posiłku i napojów, które mają na celu polepszenie warunków w zakładzie. Jednak to budowanie przyjacielskich więzi dodatkowo ma działać na poprawę motywacji. Słusznie zauważyli,

że zmniejszenie alienacji pracownika w stosunku do dóbr, które wytwarza powoduje wzrost jego efektywności, zaangażowania i zadowolenia ze swojej roli w fabryce. Zmienione zasady pracy mają ukazać osobę jako jednostkę, która nie stanowi bezosobowego tworu, ale indywidualną osobę, która zasługuje na szacunek.

Do głównych postulowanych zasad wspierających wspólnotę pracowniczą należały:

„1. By żyć życiem prawdziwie ludzkim, człowiek musi się cieszyć całym owocem swojej pracy.

2. Człowiek musi mieć możliwość uczenia się.

3. Człowiek musi podejmować wspólny wysiłek w grupie zawodowej dostosowanej rozmiarem do jego możliwości (maksimum 100 rodzin).

4. Człowiek musi się aktywnie odnosić do całego świata” [9, s. 305].

To wskazuje kierunek traktowania pracowników nie jako biernych i bezrefleksyjnych przedstawicieli klasy robotniczej, ale świadomych i mających dobre relacje z otoczeniem obywateli zdrowego społeczeństwa. Zaistnieje w nim wolność ekonomiczna, rozumiana jako prawo do pracy i wnoszenia do społeczeństwa wytworzonych przez siebie dóbr, intelektualna – gdy będzie możliwość wyboru i moralna, czyli taka, w której człowiek „ma ideały i gdy jego postawa filozoficzna umożliwia mu harmonijną aktywność życiową” [10, s. 313]. Taki stan może być budowany w otoczeniu rzetelnego informowania ludzi o tym co się dzieje i jakie zadania należą do priorytetowych. Tylko obywatele, którzy rozumieją istniejącą sytuację oraz mają możliwość dyskusji połączonej ze swobodną wymianą opinii, mogą być dobrymi pracownikami i członkami społeczeństwa. To ma wpływ również na udział i wyniki wyborów mogących zmienić porządek, ponieważ osoby lepiej wykształcone, mające swoje zdanie w większej mierze oddają głos na przedstawicieli partii głoszących bardziej racjonalne i realistyczne poglądy.

Konformizm oczyma frankfurtczyków

Konformizm, czyli dostosowywanie własnego zachowania do oczekiwań innej jednostki lub grupy może sprawiać w efekcie przyjęcie – internalizacji norm, wartości, zasad uznawanych przez społeczność jest traktowana jako normy, wartości właściwe dla samej jednostki, która z różnych powodów uległa ogółowi. Według frankfurtczyków mogło dojść do wystąpienia zjawiska ulegania, kiedy na przykład jednostka jest manipulowana poprzez otoczenie, które próbuje uzyskać od niej pewne zachowanie. Nierzadko w ten sposób społeczeństwo sprawia, że podążając za wykreowaną modą jednostka nabywa wciąż nowe dobra i mimowolnie angażuje się w podsycaną machinę konsumpcji. Wzorce konformizmu pozwalały na kontrolowanie i wprowadzanie sankcji za zachowania niezgodne z oczekiwanymi postawami. Świat wyglądający w jednakowy sposób, piętnuje tych, którzy chcą wyglądać inaczej oraz nie boją się wygłaszać poglądów sprzecznych z myślą ogółu. Lęk przed odrzuceniem i napiętnowaniem był często silniejszy od potrzeby odnalezienia swojej autentyczności. Podatność na wpływ miał zastosowanie w codziennym życiu,

ale także może prowadzić do bardzo skrajnych postaw, na przykład do faszyzmu czy nacjonalizmu.

Zagrożona jednostkowa tożsamość miała różnorodne substytuty definiowania terminu jednostkowości. Frankfurczycy wymieniali wśród nich naród, klasę społeczną, zawód czy religię. Potrzeba przynależności do tłumu oszukiwała jednostkę, oferując jej złudne poczucie jednostkowego bezpieczeństwa, ale takiego, które kryje się za zasłoną uniformizacji. Jak podkreślił Erich Fromm – „Cóż bardziej oczywistego od faktu, że ludzie godzą się ryzykować życie, rezygnować z miłości, wyrzec się swobód, poświęcić własne myśli w imię bycia jednym spośród stada, w imię konformizmu, by w ten sposób uzyskać, choćby iluzoryczne poczucie tożsamości” [11, s. 74].

Z konformizmem ściśle wiąże się pojęcie autorytetu. Przed dwudziestym wiekiem istniały autorytety jawne, którymi byli na przykład: władca, ojciec, nauczyciel itd., czyli rozpoznawalne postacie, które z łatwością można było nazwać i określić. Natomiast od połowy poprzedniego stulecia jednostka miała do czynienia z anonimowymi, wyalienowanymi autorytetami, których nie sposób opisać w szybki i bezproblemowy sposób. Niewidzialne ‘to’ ustanawiało prawa i nakazy, które były niepodważalne, na wzór niekwestionowanego rynku. Kiedy wystąpił jawny autorytet, jednostka mogła się buntować, natomiast w przypadku braku możliwości nazwania czegoś, także ewentualność buntu przyjmowała zupełnie inne oblicze. Dochodziło do zanikania jednostkowości, następowało zatracenie tożsamości na rzecz nieustannej gotowości do zmiany zdania i postępowania tak, jak nakazywało społeczeństwo. Potrzeba akceptacji grupy to dowód na alienację osoby, która poprzez uniformizację zachowania uzyskiwała poczucie akceptacji. Wpajanie przekonania, że odmienność jest zła sprawiało, że od najmłodszych lat jednostka wykazująca na przykład inne zainteresowania zostawała napiętnowana i jeśli nie zmieni swojego zachowania – wydalona z grupy.

Tajemnice, które chciałyby się zachować dla siebie to inny przejaw nieprzystosowania jednostki do społeczeństwa. Według frankfurczykó w jednocześnie dąży się do lansowania zjawiska odsłaniania szczegółów z życia osobistego. Sąsiedzi zajmują się problemami innych mieszkańców ulicy, czemu pomagają nawet udogodnienia architektoniczne w postaci okien, układu mieszkań, itp. Jak pisał Erich Fromm – „I znów zaczerpnięto terminy z postępowej tradycji politycznej i filozoficznej; cóż mogłoby brzmieć lepiej niż zdanie: ‘nie w samotnej i samolubnej kontemplacji, lecz we wspólnym działaniu spełnia się człowiek.’ Naprawdę jednak oznacza to, że człowiek wyrzeka się siebie, staje się częścią i fragmentem stada – i lubi ten stan” [12, s. 164]. Ludzie otrzymują złudne poczucie wspólnoty społecznej. Na zachowania konformistyczne jednostki ma wpływ jej charakter oraz podatność na manipulację. Dzieci od pierwszych chwil są kształtowane przez rodziców, a ci wychowują potomstwo zgodnie z kanonem kulturowym w jakim żyją.

Podsumowanie

Streszczenie

Współczesny człowiek każdego dnia doświadcza wpływu cywilizacji, która poprzez warunki jakie stwarza, kształtuje jego osobowość, relacje z otoczeniem, postrzeganie siebie i innych. Oprócz pozytywnego wpływu wywieranego na ludzkość, postępujące procesy industrializacji niosą ze sobą szereg niebezpieczeństw. Społeczeństwo nierzadko zapomina lub nie zdaje sobie sprawy z negatywnych skutków postępu obiecującego wygodę i dostęp do możliwości jakich nie otrzymały wcześniejsze pokolenia. Przemysł, technicyzacja i inne procesy industrializmu nie bezinteresownie dzielą się różnorodnymi udogodnieniami. Nierzadko od człowieka oczekuje się bardzo dużego poświęcenia siebie, relacji z bliskimi, a także zmiany postrzegania świata, która niesie redefinicję systemu wartości. Artykuł stanowi próbę określenia przez przedstawicieli szkoły frankfurckiej tego, kim jest współczesny człowiek.

Słowa kluczowe szkoła frankfurcka, człowiek, społeczeństwo, przemysł, konsumpcja

Summary

Modern man experiences the influence of civilization. In addition to the positive impact on humanity, the ongoing industrialization processes carry a number of dangers. Society often forgets about negative effects of progress. Industry, technicization and other processes of industrialism do not selflessly share various amenities. It is not uncommon for a person to be very self-sacrificing, to have relationships with loved ones, as well as to change the perception of the world, which brings a redefinition of the value system. The article is an attempt to determine who, according to representatives of the Frankfurt school, is modern man.

Keywords Frankfurt school, man, society, industry, consumption

Literatura

- [1] Fromm Erich, *Rewolucja nadziei*, Poznań: Dom Wydawniczy Rebis, Wydanie I, 1996. Strona: 50.
- [2] Fromm Erich, *Rewolucja nadziei*, Poznań: Dom Wydawniczy Rebis, Wydanie I, 1996. Strona: 51.
- [3] Fromm Erich, *Rewolucja nadziei*, Poznań: Dom Wydawniczy Rebis, Wydanie I, 1996. Strona: 52.
- [4] Fromm Erich, *Zdrowe społeczeństwo*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1997. Strona: 275.
- [5] Fromm Erich, *Mieć czy być*, Poznań: Dom Wydawniczy Rebis, 1999. Strona: 261.
- [6] Fromm Erich, *Mieć czy być*, Poznań: Dom Wydawniczy Rebis, 1999. Strona: 234.
- [7] Fromm Erich, *Mieć czy być*, Poznań: Dom Wydawniczy Rebis, 1999. Strona: 240.
- [8] Fromm Erich, *Zdrowe społeczeństwo*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1997. Strona: 281.
- [9] Fromm Erich, *Zdrowe społeczeństwo*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1997. Strona: 305.
- [10] Fromm Erich, *Zdrowe społeczeństwo*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1997. Strona: 313.
- [11] Fromm Erich, *Zdrowe społeczeństwo*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1997. Strona: 74.
- [12] Fromm Erich, *Zdrowe społeczeństwo*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1997. Strona: 164.

ZNACZENIE PRZEKROCZONEGO LIMITU WAGOWEGO W WALKACH UFC 2019-2020

Galaszewski Michał

Doktorant Uniwersytetu w Białymstoku

Promotor – Jan Poleszcuk

profesor doktor habilitowany nauk socjologicznych i kognitywistycznych

Streszczenie

Rozważania nad optymalnym weryfikowaniem wagi zawodników sportów walki mają swój początek od momentu wprowadzenia kategorii wagowych i oficjalnych ważeń przed pojedynkami. Problem jest wciąż aktualny. Wraca z każdym przekroczeniem limitu wagowego przez któregoś z zawodników. Pojawiają się liczne propozycje i rozwiązania tj. kary finansowe dla zawodników. Jednakże dyskusje nie znikają, a można nawet odczuć, że narastają. Sportowcy dążą do zoptymalizowania swoich szans w walce poprzez uzyskanie jak największej przewagi fizycznej. W momencie, gdy proces zbijania wagi nie idzie najlepiej, stają przed dylematem dalszego katowania organizmu, odpuścić wydarzenia bądź zaprzestanie dalszego ścinania i przystąpienie do pojedynku z z przekroczonym limitem.

Wstęp

We wszechstyłowej walce wręcz (MMA-Mix Martial Arts) zawodnicy z reguły są podzieleni na kategorie wagowe [1, s.439-446]. Rywalizują z zawodnikami tej samej płci i zbliżonej masy. Sportowcy chcąc konkurować z lepszymi zawodnikami, tracą sporą masę ciała przed ważeniem, jest to tzw. ścinanie wagi. Metody „ścianania” obejmują ograniczenie przyjmowania energii, zmniejszenie całkowitej ilości płynów i pseudo ekstremalną praktykę medyczną. Wpływ obniżania masy ciała na wydajność jest niejasny, a badania sugerują negatywny lub żaden efekt (2, s.67) Jednak większe redukcje masy ciała (~5% masy ciała w <24 godziny) wpływają negatywnie na wydajność powtarzania wysiłku (3, s.79). Nie jest jasne, czy korzyść z rywalizacji z mniejszym przeciwnikiem przewyższa obserwowane zmniejszenie zdolności fizycznej. Zaproponowano wiele mechanizmów obserwowanego zmniejszenia wydajności, od zmniejszonej dostępności glikogenu do zwiększonego odczuwania zmęczenia. Sportowcy podejmujący redukcję masy ciała mogą wykorzystywać strategie dotyczące glikogenu, całkowitej ilości wody w organizmie i uzupełniania elektrolitów w celu przygotowania się do zawodów. Pomimo szeroko zakrojonej dyskusji na temat radzenia sobie ze ścinaniem wagi w sportach walki, nie zaproponowano jasnego rozwiązania. Biorąc pod uwagę rozpowszechnienie redukcji masy ciała, ważne jest pogłębienie zrozumienia takich praktyk, aby można było udzielić odpowiednich porad.

Federacje, aby ograniczyć sytuacje zagrażające zdrowiu zawodników (np. zasłabnięcia spowodowane wyciężeniem organizmu) oraz dla zachowania konkurencyjności stworzyły podział na kategorie wagowe. Na przykładzie KSW, zgodnie z artykułem drugim: walki mogą toczyć się w dziesięciu różnych kategoriach wagowych. Jeśli KSW nie zatwierdzi pojedynku w innej kategorii

wagowej, pojedynki MMA oraz walkipokazowe rozgrywane są w następujących kategoriach:

- * Słomkowa – 115 funtów (52,2 kg)
- * Musza – 125 funtów (56,7 kg)
- * Kogucia – 125-135 funtów (61,2 kg)
- * Piórkowa – 135-145 funtów (65,8 kg)
- * Lekka – 145-155 funtów (70,3 kg)
- * Półśrednia – 155-170 funtów (77,1 kg)
- * Średnia – 170-185 funtów (83,9 kg)
- * Półciężka – 185-205 funtów (93 kg)
- * Ciężka – 205-265 funtów (120,2 kg)
- * Superciężka – ponad 265 funtów

W dalszej części mamy do czynienia z bardziej szczegółową regulacją dotyczącą wagi, a także w pewnych przypadkach można zastosować wyjątki od powyższych reguł:

* W pojedynkach, których stawką nie jest tytuł mistrzowski dozwala się jednofuntową tolerancję (1 lbs = 0,5 kg). W pojedynkach mistrzowskich uczestnicy nie mogą przekroczyć dozwolonego zakresu wagi dla danej kategorii wagowej.

* KSW może pozwolić na walki w umówionym limicie (tzw. catchweight) według własnego poglądu i uznania. Na przykład, KSW może pozwolić na pojedynkę z górnym limitem 177 funtów, jeśli uważa, że taka rywalizacja będzie dalej sprawiedliwa i bezpieczna.

* KSW może też dopuścić do pojedynku dwóch zawodników, z których jeden waży 264 funty, a drugi 267 funtów, jeśli uzna, że takie starcie jest nadal sprawiedliwe i bezpieczne, pomimo, że technicznie zawodnicy są z dwóch różnych kategorii wagowych.

Drugim z aspektów, który warto poruszyć w jest sędziowanie punktowe. Jest to jedna z kluczowych spraw w walce, która ma wpływ na jej ostateczny rezultat. Jeśli dana walka nie zostanie rozstrzygnięta w innym sposób, wówczas zastosowanie ma artykuł jedenasty. W jego skład wchodzi trzy zagadnienia:

A) Wszystkie pojedynki są oceniane i punktowane przez trzech sędziów, z których każdy ocenia pojedynkę z innego miejsca wokół ringu / obszaru walki. Sędzia ringowy nie może być jednocześnie sędzią punktowym.

B) System 10-punktowy jest standardowym narzędziem punktowania pojedynków. Według tego systemu przyznaje się 10 punktów zwycięzcy rundy oraz 9 punktów lub mniej przegranemu, za wyjątkiem rzadkiego przypadku rundy remisowej, która punktowana jest 10-10.

C) Walki punktowane są według najnowszych kryteriów sędziowania stowarzyszenia komisji stanowych w USA (ABC)

Organizacje zadbały też o system ważeń dzień przed walką i kary finansowe za przekroczenie limitu wagowego. We wszystkich organizacjach proces ważenia

odbywa się podobnie. W dzień przed galą rano, bądź koło południa. Zawodnicy mają kilka podejść zależnie od organizacji. W polskich organizacjach FEN i KSW sportowcy mają 3 podejścia do tego, aby zrobić wagę. W organizacji KSW, gdy 3 próba jest nieudana, zawodnik może podejść do ważenia 4 raz w ciągu godziny. Jeżeli i ta próba zakończy się niepowodzeniem zawodnik ma ostatnią szansę zmieszczenia się w limicie wagowym podczas oficjalnej ceremonii tego samego dnia w miejscu i czasie wyznaczonym przez organizatora. Taka sama możliwość została pozostawiona sportowcom zakontraktowanym przez FEN [4. prawosportowe.pl]. W UFC są to maksymalnie 3 podejścia.

Kiedy zawodnicy w żadnym z wyznaczonym przez daną organizację terminów nie osiągną odpowiedniego limitu wagowego, nałożone zostaną na nich kary finansowe.

W KSW wyglądają one następująco:

* przekroczenie do 1,0 kg - 10% od całkowitej gaży za walkę za niezrobienie wagi w regulaminowym czasie porannego ważenia i kolejne -20% od całkowitej gaży za niezrobienie wagi po dodatkowej godzinie

* przekroczenie od 1 kg do 2 kg - 10% od całkowitej gaży za walkę za niezrobienie wagi w regulaminowym czasie porannego ważenia i kolejne -30% od całkowitej gaży za niezrobienie wagi po dodatkowej godzinie

* przekroczenie od 2 kg do 4 kg - 10% od całkowitej gaży za walkę za niezrobienie wagi w regulaminowym czasie porannego ważenia i kolejne - 40% całkowitej gaży za niezrobienie wagi po dodatkowej godzinie

* przekroczenie od 4 kg w górę - 10% od całkowitej gaży za walkę za niezrobienie wagi w regulaminowym czasie porannego ważenia i kolejne - 50% od całkowitej gaży za niezrobienie wagi po dodatkowej godzinie [5. kswmma.com].

Gdy zawodnik UFC nie zmieści się w dopuszczalnym limicie wagowym, zostaje ukarany grzywną w wysokości 20% lub 30% wynagrodzenia przyznanego przeciwnikowi. Procent ten został ustalony przez UFC we współpracy z komisją atletyczną dla stanu, w którym toczy się walka. Jeśli walka była walką o mistrzostwo, to zawodnik, który nie dotrzymał warunków kontraktu, nie będzie kwalifikował się do tytułu. Jeśli problemy ze zrobieniem wagi pojawiają się notorycznie, zawodnik może zostać zmuszony do zmiany kategorii wagowej lub po prostu zwolniony z UFC.

Arykuł został podzielony na 2 części. W części 1 ostaje przedstawiony proces ścinania wagi przed spotkaniem, metody, opinie specjalistów. Przedstawione zostają również przypadki ścinania wagi przez zawodników obojga płci, polskich i zagranicznych. Drugą część stanowią badania własne na podstawie walk UFC w latach 2018-2019. Chciałem sprawdzić wpływ wagi

zawodnika z końcowym wynikiem zawodów, oraz czy hierarchia wydarzenia w danej gali może skłaniać do nagięcia przepisów w postaci przekroczonego limitu wagowego?

Teoretycznie zawodnicy, którzy nie zrobili wagi (są ponad limit), będą wygrywali częściej, niż zawodnicy mieszczący się w limicie wagowym. Dysponują większą masą i jeśli wykorzystają w pełni czas przed walką na nawodnienie organizmu, będą mieli przewagę w oktagonie. Wątpliwości może budzić zagadnienie momentu przerywania ważenia przez zawodnika nie mieszczącego się w limicie. W jakim stanie był jego organizm w momencie zaprzestania dalszego ścinania? Ciężko jednak to sprawdzić. Chęć sprawdzenia tego dał mi wynik walki wymienionej później Cavillo, która mimo nie zmieszczenia się w dopuszczalnym limicie, i skarżeniu się na trudy związane ze ścinaniem wagi, walkę wygrała. Jeżeli chodzi natomiast o związek rangi danego pojedynku do jego wyniku wśród walk, gdzie jeden zawodnik nie zrobił wagi sprawa jest bardziej skomplikowana. W przypadku nie zrobienia wagi w UFC traci się 20-30% swich dochodów. W karcie wstępnej mamy do czynienia z zawodnikami często niedoświadczonymi, dopiero debiutującym w największej organizacji na świecie. Wiąże to się ze stresem, a to nie pomaga w wypełnieniu limitu wagowego. Sportowcy początkujący w UFC będą chcieli za wszelką cenę zrobić limit, bo zdają sobie sprawę że każde złamanie regulaminu (w przypadku dodatkowo słabego widowiska) może skutkować zwonieniem. Zawodnicy tacy, w sytuacji mimo woli nie wypełnienia limiu, będą w słabej formie podczas walki, i będą przegrywać częściej. Walki w karcie głównej są bardzo prestiżowe, ponieważ większość telewizji wykupuje prawa tylko do tej części gali. Na zawodników patrzy cały świat. Są to zawodnicy pierwszej 10, czy 15 rankingu. Szybko można dostać walkę o pas mistrzowski. Często to jedno zwycięstwo może zagwarantować walkę o pas. Dlatego jeżeli zawodnik ma do wyboru przestać ścinać wagę (skoro wie, że i tak jej nie zrobi) i wyjść do pojedynku, albo katować organizm do granic możliwości bez gwarancji zrobienia limitu, a z perspektywą słabej formy podczas pojedynku. Poświęcenie 20-30% procent swojej wypłaty, a szansa dobrego zaprezentowania się i promocji może stworzyć miejsce do kalkulacji i oszukiwania, niegodnego wojownika, czy sportowca w ogóle. W celu znalezienia spisu wszystkich gal UFC 2018-2019 skorzystałem z oficjalnej witryny organizacji ufc.com. Do sprawdzenia wyników ważenia skorzystałem z portalu www.fight42.pl, ponieważ miał wszystkie wyniki w wymaganym wymiarze czasowym.

Opis zagadnienia - Problemy przy ścinaniu wagi – przykłady

Zdania na temat – w szczególności ekstremalnego - ścinania wagi, nadal są podzielone. Między sobą dyskutują zawodnicy, trenerzy, dietetycy, menagerowie, i dzielą się później opiniami z fanami za pośrednictwem mediów. Mimo to wiele osób wciąż nie ma pojęcia, czym tak naprawdę jest „ścinanie wagi”, jak się ono odbywa, jakie istnieją niebezpieczeństwa, a finalnie - jaki jest jego cel. W swojej najprostszej formie, „ścinanie” jest procesem prowadzonym przez zawodników, który polega na jak największym odwodnieniu organizmu w

ramach przygotowań do nadchodzącej walki. Głównym celem redukcji ciężaru jest umożliwienie zawodnikom wagi w najniższej możliwej dla siebie klasie wagowej. W okresie około trzydziestu sześciu godzin między ważeniem a pierwszym gongiem zawodnicy ścinający wagę całkowicie nawadniają organizm do ciężaru, który często daje im przewagę wielkości, wagi i siły nad przeciwnikiem.

Najpopularniejszą techniką zminiejszania masy ciała stosowaną przez zawodników jest rozpoczęcie zaprzestania spożywania posiłków i picia wody w dniach poprzedzających walkę. Korzystają także z szeregu technik, które pozwalają wydalic wodę z organizmu: korzystają z saun, gorących kąpiel. Starają się zrzucic jak największą ilość wody jak to możliwe [6. s.88].

Obniżki masy ciała mogą być różne w zależności od wagi. Niektórzy zawodnicy decydują się na zrzucenie zaledwie kilku kilogramów i walczą w dywizji zbliżonej do ich naturalnej masy. Inni mogą brać udział w brutalnych ciężkich wagi, tracąc do 20 kilogramów, próbując uzyskać przewagę wielkościową nad swoimi przeciwnikami w nocy walki. Jeżeli taki zawodnik redukuje wagę, a potem nawadnia się we właściwy sposób, powinien stawić się do walki, ważąc kilkanaście funtów (kilogramów) więcej. Należy jednak pamiętać, że maksymalny ciężar ciała w dniu pojedynku nie jest rzeczą najważniejszą. Kluczowe są właściwe zawartości glikogenu oraz elektrolitów w organizmie. Wielu zawodników stara się po prostu być tak ciężkimi, jak to możliwe. W efekcie przeładowują swoje ciała zbędną wodą. Procentowy udział czystych, pozbawionych tłuszczu mięśni decyduje, ile kilogramów zawodnik może odzyskać po ważeniu. Im więcej masy mięśniowej, tym więcej glikogenu w organizmie osobnika, który utrzymuje optymalną formę. W większości przypadków mówimy o 13 gramach glikogenu na kilogram mięśnia. Każdy gram glikogenu wiąże 3 gramy wody – i to jest właśnie woda, której organizm pozbawia się podczas zbijania wagi [7. www.bloodyelbow.com].

Jeśli ciało produkuje zbyt dużą ilość glikogenu (co wiąże się z przyjmowaniem cukrów), czujesz się ociężałe i ospale. Glikogen zatrzymuje wodę, co powoduje uczucie spowolnienia i „spuchnięcia”. Zawodnik nie powinien doświadczać tego typu stanów, wchodząc do ringu.

Wielu ludzi zadaje pytanie, ile wody powinien „gubić” zawodnik, występujący w konkretnej kategorii wagowej. Prawda jest taka, że zależy to od cech indywidualnych, głównie od udziału czystej masy mięśniowej w wadze. Występują ogromne różnice, np. pomiędzy zawodnikiem o 20% zawartości tłuszczu w organizmie a zawodnikiem, który ma zaledwie 8% tłuszczu w ciele. Dla tego drugiego odwadniania oraz ponowne nawadnianie stanowią stosunkowo łatwe zadanie, bo w jego przypadku wytrącenie wody z mięśni, oraz ich ponowne nasączenie przebiega bez większych problemów.

5 marca 2017 roku miało dojść do pojedynku o pas kategorii lekkiej między Khabibem Nurmagomedovem a Tonym Fergusonem. Walka między nimi została anulowana po doniesieniach, że Khabib został przewieziony do szpitala na kilka godzin przed ważeniem. Poczł się źle przy próbie ścinania wagi. Zgodnie z

zaleceniem lekarza Khabib nie był w stanie odbyć walki [8.mmafighting.com].

Półśredni UFC Rafael Dos Anjos walczył kiedyś w wadze lekkiej. Był mistrzem tej kategorii wagowej. Przed pojedynkiem Dos Anjos zemlał ścinając wagę podczas gorącej kąpieli solnej w wannie z hydromasażem. Tak Brazylijczyk wypowiadał się o tamtym wydarzeniu: „Wszystko było zgodnie z planem. Mieliśmy 3 funty do zgubienia w poranek poprzedzający ważenie. Poprzedniej nocy waga spadła 8 lub 9 funtów podczas treningu. Wskoczyłem do kąpieli na 15 minut, a kiedy wstałem, poczułem zawroty głowy. Usiadłem ponownie na brzegu wanny i poczułem się dobrze, zacząłem znów wstawać, i po prostu upadłem do tyłu. Moja głowa znajdowała się dwa cale od kranu. Mogłem umrzeć tego dnia. Zawodnik mimo niedogodności wypełnił limit wagi lekkiej i przystąpił do spotkania: „Moi trenerzy wynieśli mnie z wanny i położyli na łóżku. Odzyskałem przytomność na kilka sekund i zemlałem ponownie. Wróciłem i zemlałem po raz trzeci. Od trenerów dostałem informacje, że nie było mnie prawie przez trzy minuty. Ktoś powiedział: „Zadzwońmy na 911 i odwołaj walkę”. Obudziłem się i spytałem ich, co się dzieje. Po tym wszystkim nadal nie wiedziałem, czy wypełniłem limit. Musiałem więc sprawdzić swoją wagę, ale nie mogłem wstać. Dali mi zimny ręcznik na głowę. Zajęło mi około 40 minut, aby wstać. Sprawdziłam swoją wagę, idealnie 155. Gdyby było ponad nie byłbym w stanie nic więcej zrobić. W drodze na ważenie po prostu czułem się przygnębiony [9. the42.ie].

Świadkiem dramatycznych scen był również zawodnik KSW, były mistrz tej federacji w kategorii piórkowej Marcin Wrzosek: W „The Ultimate Fighter” rywalizowaliśmy w wadze lekkiej. Byłem jednym z niższych zawodników, ale było mi na rękę, że nie musiałem za dużo zrzucać. Był tam też taki gość z Hiszpanii. Chłopak ważył na co dzień ponad 80 kg. Jak on się męczył, katował, żeby zbić tę wagę. Odwadniał się, mdlał. Przez cały pobyt pił wodę destylowaną. To bardzo niezdrowe, wypłukujesz wszystkie minerały. Łazienka, w której robił wagę wyglądała jak miejsce zbrodni. Wszystkie odpływy, okna były obklejone taśmą. Żeby nie dochodziło żadne powietrze, żeby było jak najgoręcej. On tam siedział z zatyczkami do uszu. Miał powyginane kończyny, skurcze. Nigdy wcześniej nie widziałem takich scen... [10. weszlo.com].

Tabele i opisy

Tab. 1 Ilość gali UFC w 2018 i 2019 roku, gdzie zawodnicy nie zrobili wagi. Opracowanie własne na podstawie www.fight24.pl i ufc.com

	2018	2019	Ogół
Ilość gal	38	42	80
Ilość walk	474	516	990
Walki, gdzie zawodnicy nie zrobili wagi, a walki się odbyły	20	22	42 20 wygranych, 22 porażki

W 2019 roku odbyło się o 4 imprezy więcej, aniżeli w 2018. Miało to

przełożenie na różnicę w liczbie walk. W 2019 roku odbyło się ich minimalnie więcej (dokładnie o 42). Ogólnie podczas 80 gal UFC odbyło się 990 walk. W tym 42 z udziałem jednego zawodnika, który przekroczył dopuszczalny limit w danej kategorii wagowej, w której rozgrywany ma być pojedynek. Bilans tych pojedynków do 20 wygrane zawodników przekraczających limit, a 22 sportowców robiących wagę i zwycięskich.

Tab. 2 Przebrane i wygrane walki zawodników nie robiących wagi z podziałem na karty wstępne, karty główne i najważniejsze wydarzenia

	suma	Karta wstępna	Kartagłówna	M lub C0
Walki, gdzie zawodnik nie zrobił wagi, wygrał	20	8	12	4
Walki, gdzie zawodnik nie zrobił wagi, przegrał	22	12	9	1

W pojedynkach kart wstępnych o 4 zwycięstwa więcej zanotowali zawodnicy wypełniający limit wagowy. Odwrotną niemal sytuacją w kartach głównych, o 3 zwycięstwa więcej zawodników nie mieszczących się w limicie wagowym). Największą różnicę można zaobserwować, gdy weźmie się pod uwagę tylko najważniejsze wydarzenia, czyli main event oraz co-main event (4-1).

Podsumowanie i wnioski

Więcej wygranych było po stronie zawodników „uczciwych” (Tab. 1). Nie ma znaczenia, czy zawodnik robi wagę czy nie. Istotnym aspektem jest moment przzerwania ścinania wagi. Ważne jest wtedy samopoczucie zawodnika oraz czas na nawodnienie przed walką. Część zawodników odpuszcza dalsze ścinanie, gdy już wiedzą, że nie zrobią limitu. Inni ryzykują ekstremalnie wyniszczając organizm, i osiągają swój cel, bądź nie. Zawodnicy, którzy decydują się na przerwanie procesu czują się lepiej, aniżeli ci, którzy próbują wypełnić limit do końca.

Można mieć przypuszczenia, że zawodnicy bijący się w najważniejszych walkach wieczoru (main lub co-main event) mogą dopuścić się nie zrobienia wagi kosztem lepszego samopoczucia podczas walki, i w konsekwencji wygranej. Walki wieczoru często są eliminatorami o pas. Zwycięstwo bardzo przybliża do roli pretendenta do tytułu w następnej walce. Są zobowiązani, co prawda do oddania części wynagrodzenia, ale laury zebrane podczas wydarzenia pozwalają na zbieranie jeszcze większych profitów w przyszłości.

Literatura

3 Amtmann JA, Berry S (2013) Strength and Conditioning for Reality Fighting: Strength and Conditioning journal, 79.

2, 6 Barkley OR, Chapman DW, Abbis CR (2019) The Current State of Weight-Cutting in Combat Sports: International Journal of Sport Nutrition and Exercise Metabolism, 67,88.

1 Crighton B, Close GL, Morton JPA (2016) Larming weight cutting behaviours in mixed martial arts: a cause for concern and a call for action: British Journal of Sports Medicine 50: 439-446.

9 Dollery P., I could have died that day - Dos Anjos explains why he's changing weight class: <https://www.the42.ie/rafael-dos-anjos-explains-welterweight-move-3205088-Jan2017/>

6, 7 George Lockhart o zawilościach w ścinaniu wagi: <https://www.bloodyelbow.com/2015/8/3/9088923/the-intricacies-of-weight-cutting-with-george-lockhart> (21.05.2020).

4 Kontrowersje wokół ważenia w sportach walki. Analiza środków przyjętych w polskim MMA: <https://prawosportowe.pl/a/kontrowersje-wokol-wazenia-w-sportach-walki-analiza-srodkow-przyjetych-w-polskim-mma> (dostęp: 21.05.2020).

8 Shaun Al -Shatti, Khabib Nurmagomedov vs. Tony Ferguson canceled day before UFC 209: <https://www.mmfighting.com/2017/3/3/14805204/khabib-nurmagomedov-vs-tony-ferguson-canceled-day-before-ufc-209> (21.05.2020).

5 Zasady walk KSW, Procedura ważenia i kary za niezrobienie wagi, art 1/c: <https://www.kswmma.com/archiwum/zasady.pdf> (dostęp: 23.04.2020).

10 Zbijanie wagi – balansowanie na granicy życia i śmierci: <https://weszlo.com/2017/07/20/zbijanie-wagi-> (dostęp 21.05.2020)

VARIOUS COGNITIVE PATHS LEADING TO KNOWLEDGE AND UNDERSTANDING OF AFRICAN ART AND AESTHETICS

mgr Gralak Zofia

*Doktorantka II roku studiów humanistycznych Uniwersytetu Łódzkiego
zofia.gralak543@gmail.com*

The year 1915, when Carl Einstein published *Negerplastik*, which was the first aesthetic analysis of African sculpture, can be considered the beginning of African aesthetics. In the following years, the issue of African aesthetics was also influenced by a growing interest in primitive art. And it was when the discourse on understanding primitive art began. In the 1970s, African aesthetics, in turn, already constituted an unquestionable, independent area of research, within which African researchers and scientists conducted their deliberations. On the other hand, African understanding of beauty may be most aptly described with the notion of *aesthesis*, i.e. perception and interpretation of beauty as a result of sensory stimuli.

The term “aesthetics” has a very complex meaning. Aesthetics can be understood, among other things, as the philosophy of aesthetic phenomena such as values, quality or experience. It can also be perceived as the philosophy of art. In this context, it will relate to a work of art, its creator, recipient, and a way of reception. While the notion of metacritics is the philosophy referring to broadly

understood artistic criticism. Aesthetics may be also recognised as a phenomenon that combines all the features mentioned above.[1, p.17] Aesthetics understood in this way constitutes the widest spectrum of interpretations for this concept.

Assumedly, the origins of human kind can be traced to Africa. This is where we can find the first rock paintings, ornamental utensils or figurines depicting people and animals. It is no coincidence that they are located in Africa, where the unity of man and nature, and thus a strong need to experience beauty, is deeply rooted in tradition. Thus, supposedly, when researching African art, we refer to the beginnings of humanity as seen through the eyes of anthropologists [2, p.9]. From the philosophical point of view, African aesthetics refers to man's artistic thoughts, which meant the need to create own expression, as well as the way of understanding and interpreting the surrounding world. Interestingly, although aesthetics itself as a science has been developing since the 18th century, research into art and the creative thought of the Black Land did not begin until the early 20th century¹. So what was the reason for such a significant time gap between undertaking research in this area and in Europe? Undoubtedly, a tremendous role was played by the fact that African art is "non-classical". Another important issue might be a great variety of concepts associated under its common banner. It should be noted that Africa as a continent is three times the size of Europe. The above multidimensional nature, resulting from, among others, vastness of the area, is a reason for diversity. It is also connected with many ways of interpreting the surrounding reality, which we can see on the example of diverse African culture. However, probably the first reflection on the art of Africa seen from the European point of view can be found among the colonizers who plundered this area, often presenting regional art in the courts of their rulers. Probably this is how the first masks or sculptures made their way to Europe, thus becoming a milestone in further development of African aesthetics. The above phenomenon, along with development of the market and collecting passion, led to consequences in the form of exhibitions in many museums open to the public around the world [3, p.38]. Thinking about African art and aesthetics, we need to mention the colonial perspective, which, for obvious reasons, was deprived of objectivity. African art, considered in this way, was considered primitive, understood more as a peculiar curiosity, an interesting object which should be displayed in a museum of curiosities-Wunderkammer and not in an art museum [4, p. 204]. In the second half of the 16th century, the mighty of this world became obsessed with the fashion for collecting, which in some cases was almost a kind of madness. Although exotic objects had been collected at the European courts much earlier, it was only with the creation of the Cabinets of Curiosities that they became products intended strictly for the intelligentsia [5,s.174].

These unusual cabinets, or more precisely, private collections, became so numerous² that they cannot be overlooked as a social and cultural phenomenon.

1 Previous actions taken by researchers in the field of "African aesthetics" have been scarce and quite limited in scope, so in this work we will consider them as a reflection on African aesthetics.

2 Sources from the era say that there were hundreds of such places. For example, Pierre Borel, who lived between 1620

[6, p.70]. Such collections were a tangible proof that the need to classify concepts, objects and creations of nature was an innate human feature that organized reality. In the late 17th and early 18th century the first private collections were transformed into the public museums. The most important ones included: Elias Ashmole in Oxford (1683), Anna Maria Luisa de Medici in Florence (1743), Clement XII on the Roman Capitol (1734), Sir Hans Sloane in London (1753) [6, p.70]. The essential feature of a collection is its constant supplementation, which, as a result, makes it a little bit infinite, as it can always be considered incomplete and in requiring supplementation [7, p.13]. Acquisition of “products” made by non-European peoples, in turn, triggered a demand for knowledge about the New World, for books, travel accounts, drawings and documents. In the Cabinets of Curiosities, all continents, all elements, all objects, all peoples – the whole “miniaturised universe” – finally had a chance to meet [6, p.70]. Dominik Collet described the attitude towards the exhibits collected within the cabinets in the following way:

“Most collectors did not treat their collections as a tool for checking contemporary travel accounts. In their eyes, cabinets of curiosities were not so much supposed to be a critical check, but rather an affirmative illustration of existing book knowledge. They treated cabinets not as a place where new knowledge could be acquired, but as rooms where existing knowledge would be visualised and made available for friendly chats. A function of the collection as a social meeting place, where such contacts could be established and nurtured, prevailed over their scientific tasks for a long time. This understanding of knowledge characteristic of early modernity also influenced reception of the non-European world. Most of the collection owners never even tried to make exotic objects an independent source of knowledge. Instead, they greatly relied on stereotypical descriptions from travel accounts in order to saturate objects coming from afar with some meaning. Instead of using them as carriers of information, they treated used non-European objects in the collection as projection surfaces” [8, p.355].

Along with slavery, the fashion for wild and exotic servants grew at European courts. “Living souvenirs” brought from faraway expeditions, most often “functioned” as cheap labour force or added colourful and exotic accent to the prose of court life:

„At the Renaissance courts of the Italian dukes there were, unfortunately, great human menageries; it deemed appropriate to have “colourful servants”. At his court, famous Cardinal Ippolito de Medici had a large group of “barbarians”, who spoke over twenty languages. There were Moors from North Africa as horseback riders, Tatar archers, black wrestlers, Indian divers, Turks – the whole cardinal’s entourage on the hunt and so on. And when the cardinal passed away in 1535, the coloured procession carried his corpse on their shoulders to the place of eternal rest in Rome” [9, pp. 26-27].

The European way of classifying the world was based on its own universal

and 1671, had his own cabinet of curiosities, he also knew 163 other cabinets in France alone.

system, which determined what was valuable and what should be excluded as unnecessary. According to this system, Europe naturally had the highest position in the hierarchy. Such way of thinking, assuming superiority of one community over another, led to creation of so-called “human zoos”, which in the opinion of people of the time were the missing link in museology. We refer to places where living people were forced to play out scenes connected with their former lives, which, for the European “intelligentsia”, was a substitute for a journey to the wilderness. This phenomenon appeared for the first time at the courts of magnates financing overseas expeditions to the “New World”. In the 19th century this phenomenon developed into “living images” [10, p.159]., where, paying only “50 cents one could travel around the world”.³ There were probably no other places that would emphasize more clearly the power of Europeans over the conquered wild. The show was more humiliating and offensive to human dignity that one could imagine. As a result of the theoretical desire to show how others live, “human zoos” were established and advertised as “indigenous villages”, where slaves were often forced to play genre scenes or ritual dances. They were a kind of living exhibits. Their role was to satisfy curiosity and to give fun to civilised inhabitants of the world of those times [11, p.147]. The Great British Exhibition in 1899 displayed 174 “natives” from South Africa. One element of the show was to present members of the San people⁴ together with baboons. This juxtaposition was aimed at depicting a fragment of “natural history” [12, p.104]. Structure of such shows was similar to heroic epics, referring to the history of the humanity origins. In these shows, the role of the mythical, civilized winners was played by Europeans, while the primitive losers were the Others [13, p.339], i.e. “wild people” abducted from their homeland.

The above digression aims at highlighting the problem of colonialism and indicating the consequences of this phenomenon, which is still manifested nowadays in many fields, including the art world, both in this West and in the East.

The 20th century saw a change in perception of aesthetic values of objects from Africa. Development of the ideological trend that promoted art of the Black Land around the world was supported by fascinated avant-garde artists. Particularly important role in this case was played by i.a. Pablo Picasso, Georges Braque, Maurice Vlaminck, André Derain, Henri Matisse and Emil Nolde. Their keen interest in exoticism of distant African art had a real impact on the works they created. Following Jack Flam, we can assume that avant-garde artists helped to save and propagate primitive art, and did not want to appropriate it, as was the case with the colonizers [14, p.11]. Sincerity and simplicity of this type of art was a subject which almost every active artist wanted to “explore”. For many years, Maurice de Vlaminck stressed that he was the first Western artist to discover the aesthetic values of African art and was also the first to start buying African masks

³ Reference to the book *HilkeThode-Arory, Für fünf zig Pfenning um die Welt: Die Hagen beck schen Völker schauen*, New York 1989.

⁴ The San peoples are likely to be the oldest population of humans in the world.

to promote these values. The artist also admitted that despite many visits to the Musée Trocadero, for a long time he had perceived the exhibited objects only as barbaric. However, his opinion changed dramatically when he visited one of the bars in Argenteuil in 1905. There Vlaminck saw three African sculptures on a shelf above the counter, between the bottles: two statues from Dahomey and one from the Ivory Coast [14, pp.27-28]. After some haggling, he managed to buy them. The sculptures must have been really unusual, because some time later one of them was bought by Derain, in whose study it was seen by Matisse and Picasso. They were also highly impressed by the sculpture. Although they were all interested in African art, it was Pablo Picasso who contributed most to its promotion. Thanks to, among others, *Les Demoiselles d'Avignon*, Picasso revolutionised a way of thinking about the form and convention of painting. In 1907, the artist painted the mentioned *Les Demoiselles d'Avignon*, under the influence of, i.a., African sculptures exhibited in Trocadero. Thirty years later, during a conversation with André Malraux, the artist recalled it as follows:

“There is a lot of talking of how I was influenced by Negro art. Well! We were all crazy about fetishes. Van Gogh said: We all had Japanese art in our blood. And we had Negroes in our blood. I was no more influenced by their form than Matisse or Derain. But for them masks were sculptures like any others. When Matisse showed me his first Negro head, he spoke of Egyptian art. [...] Masks were not sculptures like all the others. Absolutely not, they were magic. [...] Negroes are exorcists. Since then I've known this word in French. Exorcisms against everything: against dangerous unknown spirits. I could not get enough of the fetishes. And I understood: I am against everything, too. I also believe. That everything is unknown, dangerous. [...] I understood what carving means to Negroes. Why they have to carve like this and not otherwise! And yet they were not cubists! Because cubism didn't exist yet. [...] I understood why I am a painter. That day the *Les Demoiselles d'Avignon* had to appear, but not because of the form: because it was my first painting-exorcism, yes!” [15, p.13].

Les Demoiselles d'Avignon were soon recognized as one of the most important paintings of the 20th century; [11, p.188]. almost immediately it became one of the most important links between primitive and Western art. Girls from the Avignon district, prostitutes from a brothel, for many become a symbol of Africa: destroyed, worn-out, enslaved by a white master, are at the same time a “story of exclusion” and the greatest story ever told. [16, pp.596-611].

Currently, researchers interpret this image mainly through colonial contexts.⁵ At the same time, research was undertaken into Picasso's collection of “primitive art”, of which 96 objects belong to African art [17] The objects included in this collection were mainly purchased by the artist at flea markets or in antique shops, they usually come from French colonies. A quarter of his collection was masks, which served his private artistic needs. However, the criterion for selecting these objects was not their market value but the artist's own taste. According to Kahnweiler, the items bought by Picasso were immediately

5 Among the mentioned researchers are Patricia Leighton and Anna C. Chave.

treated as works of art [14, p.284]. This resulted in little knowledge of the true purpose of these things:

“African masks enabled impersonating the Other, taming it, putting on a new face, penetrating other worlds - Picasso was fascinated by it, he frequently photographed himself and his guests with different masks. He bought, collected, painted and analysed them. Picasso – Spaniard living in France, experiencing many cultures, treated masks as witnesses of his work, spokesmen for the original, non-European form of communication and attitude towards life; at the same time they were a kind of alter ego of the artist, a link with his Iberian past. His collection thus became collectionparlante, one of the most interesting private collections presented in artistic ateliers” [11, pp.189-190].

The period of Picasso’s fascination with primitive art began before his visit to Trocadero or his meeting with Matisse, Vlaminck and Derain. Genuine roots of this fascination can be found in the mystical, primitive element contained in Cézanne’s work, Gauguin’s sculpture, rediscovery of the art of Greece and Rome, or admiration for Japanese art.[18, p.284] This period is also rooted in the interest in Iberian sculpture from before Roman rule, exhibited at the Louvre at that time. It is evidenced by *Portrait of Gertrude Stein* dating from 1906. Even in the period of the greatest fascination, which had its significant impact on the artist’s work, African art was not the only source of inspiration for Picasso. Its dominant and most direct influence can be found as late as in 1912, in the painting *Guitar*, inspired by a Grebo mask from Liberia, which can be proved in Kahnweiler’s account. [14, p.72].

“African sculpture became an inspiration for Picasso’s new formal solutions as early as in the Cubist period, and its crucial moment is the beginning of synthetic cubism. The most important are masks-reliefs, functioning between the reality of image and sculpture, which in Picasso’s eyes created a deforming canon, allowing him to choose solutions far from the old, academic representations” [18, p.286].

In 1909, Guillaume Apollinaire wrote about the need to open the Louvre to “exotic masterpieces”, which were no less moving than the most beautiful sculptures of the West. He regretted that works of art from these countries⁶ were only exhibits of ethnographic collections in museums, where they were placed as curiosities scattered among the most ordinary and common objects from these regions [14, p.36].

Not only Apollinaire’s aesthetic attitude, but also his great role in promoting “primitive art” is unusual for those days [19, p.5]. He is the first art critic to appreciate the value of African sculpture and its role for modernism. Thus, Apollinaire paved the way for later texts by Carl Einstein, Roger Fry or André Salmon. He was also the first one to point out the undeniable aesthetic value of African art, writing that his aim was to give meaning to the criterion of beauty and not to give an “ethnic” assessment of “Negro art” [14, p.109].

Among many texts on African aesthetics, Carl Einstein’s *Negerplastik*,

6 Australia, Tahiti, New Caledonia, New Hebrides, Madagascar, African countries

published in 1915, stands out first. It had a very rich visual background in the form of photographs illustrating it, which were only accompanied by the text. Einstein himself was a close friend of Daniel Henry Kahnweiler. Thanks to Kahnweiler, Einstein had a chance to meet Picasso or Gris, and their fascination with “primitive art”. Although the work was only a purely formal analysis, the author preceded it with an extensive introduction referring to significance of religion for African art. This probably had a great impact on the work of Picasso, who perceived African masks as fetishes – artifacts based on magical powers that link them to the world of gods, spirits and demons.

In the original, Carl Einstein writes about *Negerplastik*, which literally means black sculpture. However, a translator into English, Joachim Neugroschel, suggested a more adequate phrase “African art” [11, p.166].

From the point of view of Europeans and Africans, aesthetics undoubtedly has different interpretative backgrounds. The term “aesthetics” itself is nowadays considered to be one of the main branches of philosophy. As a science, it has an exceptionally interdisciplinary character, which is why we can consider phenomena situated in a broadly understood cultural context through its prism. Gradually, the Black Land became the area of mutual interactions of various ideological currents, such as Christianity and Islam. Each of these cultures had a different form of expression and individual character, each of them left behind certain traits that formed the basis for future African thought. [20, p.17]. It is widely considered that reflection on African aesthetics entered into a kind of ideological polemic, in the form of mutual exchange of thoughts and views. An example may be a 17th century philosopher, Zar’a Ya’ecob from Ethiopia, whose ideas are compared with Cartesian assumptions. Reflection on African aesthetics, just as European aesthetics, stems from a philosophy that has developed a separate ideological trend in relation to the need to interpret and contemplate beauty. The first interest in the ideological analysis of African art can be observed among researchers from the Franconian, Anglo-Saxon and African circles. Naturally, all colonial influences played an undeniable role in shaping African aesthetic thought, but these were the French and English influences that left the most visible mark here. [20].

An important role was played by Anton Wilhelm Amo, an outstanding 18th-century philosopher, doctor and polyglot. A Guinean, who is nowadays considered to be one of the fathers of African philosophical thought. He had an open mind and could see the world through the prism of many philosophical ideas [21, pp.195-199]. Importantly, what indicated a different perception of art by Africans and Europeans, was probably the way of understanding beauty. It is obvious that there is a multitude of different features which primarily result from enormous cultural differences. It seems natural that two communities located so far apart on the geographical and cultural map of the world have their own understanding of art. Therefore, when considering African art, we must assume that it is extremely diverse. From the point of view of the viewer who wants to deal with perception of this art, it would be the safest to adopt a way of understanding

African art, just as we understand European art, that is, in a very broad way. As we know, what we know as European art contains the works of Jan van Eyck and Tadeusz Kantor's *Dead Class*. African art should be considered in a similar way, as a phenomenon with a very large volume and variety of styles and types developed over the years. Therefore, the scope of African art will include both unusual sculptures from Ife dating back to 12th-15th centuries A.D., ashanti baby figurines, or African performance.

Leaving out the already mentioned reference to colonialism, reflection on African aesthetics is a relatively new idea. The first phenomena created on the basis of African aesthetics date back to end of the 19th century. A phenomenon of African aesthetics emerged as a result of interest in this culture, requiring methodological studies trying to refer to this topic. In addressing this issue, we should bear in mind that until the mid-1970s Africans themselves did not undertake a strict analysis of the theory of works of art and their aesthetics. The fundamental lack of understanding of the aesthetic approach in the culture of Africans derives from the very function of the object-work of art, which in this culturally distant environment referred more to sacred or votive functions than to direct experience of beauty. This is most probably due to the lack of museum tradition, which, by definition, makes contemplation of works of art very difficult, as it prevents access to original works. Of course, nowadays, in the 21st century, we can find museums in many African cities, but the lack of tradition associated with visiting them is a kind of stigma resulting from their late establishment. The background to this problem seems understandable. While museums were being established in the west, Africa was facing a completely different, much more important problem, namely colonialism. Naturally, it does not mean that as a result of the lack of this tradition, the recipients are completely deprived of aesthetic experience. It should be taken into account, however, that the feelings resulting from reception of beauty or art are most often empirical or cathartic.

This paper aims at providing a very general outline of an important issue, which is how art and aesthetics of the Black Land can be understood. Nowadays, in order to properly understand works of art of such a different culture as the African one, we must adopt a transcultural and interdisciplinary point of view. Each work must be treated individually. Therefore, it would be best to assess a given work through the prism of placing it in a very broad cultural-cognitive-interpretative context.

Bibliography:

- [1] Dziemidok B., *Główne kontrowersje estetyki współczesnej*, Warsaw 2002, p. 17.
- [2] Theile A., *Sztuka Afryki*, przekł. R. Handke, Warsaw 1974, p.9.
- [3] Encyclopedia of Aesthetic, ed. M. Kenny, vol. 1, New York 1998, s.38.
- [4] Pawłowska A., *Some reflections on African Art and Aesthetics*, "Africana Bulletin" 2008, No. 56, p. 204.
- [5] Yaya I., *Wonders of America. The Curiosity Cabinets as a Site of Representation and Knowledge*, "Journal of the History of Collections" 2008, vol. 20, No. 2, p.174.
- [6] Pomian K., *Zbiornice i osobliwości*. Paryż–Wenecja, XVI–XVIII wiek, Lublin 2001, p. 70,60.

- [7] Baudrillard J., *The System of Collecting*, [in:] J. Elsner, R. Cardinal (red.) *The Culture of Collecting*, London 1994, p.13.
- [8] Collet D., *Die Welt in der Stube*, [in:] *Begegnungen mit Außereuropa in Kunstkammern der Frühen Neuzeit*, Getynga 2007, p. 355.
- [9] Fabiani B., Niziołkowie, łokietkowie, karlikowie, Warsaw 1980, p. 26–27.
- [10] Jordan A., *Images of Empire: Slaves in the Lisbon Household and Court of Catherine of Austria*, [in:] T.F. Earle, K.J.P. Lowe, *Black Africans in Renaissance Europe*, Cambridge 2005, p. 155.
- [11] Schreiber H., Koncepcja “sztuki prymitywnej”. Odkrywanie, osvajanie i udomawianie Innego w świecie Zachodu, Warsaw 2012, pp. 147, 188, 189-190,166.
- [12] J. MacKenzie, *Propaganda and Empire: The Manipulation of British Public Opinion 1860–1960*, Manchester 1984, p. 104.
- [13] Corbey R., *Ethnographic showcases, 1870–1930*, “Cultural Anthropology” August 1993, vol. 8, No, p. 339.
- [14] Flam J., Introduction, [in:] J. Flam, M. Deutch (ed.), *Primitivism and Twentieth-century Art. A Documentary History*, London 2003, pp.11, 27-28, 72,36, 109, 282, 284.
- [15] Malraux A., *Głowa z obsydianu*, transl. A. Tatkiewicz, 1978, p. 13.
- [16] Chave A.C., Pinder K.N. (ed.), *New Encounters with Les Demoiselles d'Avignon. Gender, Race, and the Origins of Cubism*, “The Art Bulletin”, Vol. 76, No. 4 (Dec. 1994), pp. 596-611.
- [17] Stepan P., *Picasso's collection of African & Oceanic art: masters of metamorphosis*, Munich 2007.
- [18] Kahnweiler D.H., *Negro Art and Cubism*, 1948, pp. 284,286.
- [19] K. Samaltanos, *Apollinaire, Catalyst for Primitivism, Picabia and Duchamp*, Charlottesville 1981, p. 5.
- [20] Kur R., *Kto, gdzie, jak, kiedy, skąd i dlaczego zaczął badać estetykę Afryki?*, “Maska”, 7/2009, Krakow 2009, p.17.
- [21] Abraham W.E., *Anton Wilhelm Amo*, Bleckwell 1996, pp.195-199.

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ КУЛЬТУРНОГО ЛАНДШАФТУ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНИХ ПРАКТИК

Дичковський Степан Іванович,

кандидат педагогічних наук, доцент,

директор інституту практичної культурології та арт-менеджменту,

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

227@ukr.net

В сучасних умовах посилення суперечностей процесів глобалізації та діяльності соціально-економічних інституцій, зростає світоглядна значимість культурних ландшафтів в забезпеченні функціонування туристичної та рекреаційної сфери та освоєння просторових параметрів культурних об'єктів. Ландшафти із добре збереженими природним різноманіттям, історико-культурною спадщиною та унікальною культурою місцевих громад, що передається з покоління в покоління у вигляді звичаїв,

обрядів, народних свят та традиційних форм господарювання, мають великі пізнавальні можливості для розвитку нових напрямів туризму, дозволяють моделювати творчі культурні простори, а також вирішувати проблеми, пов'язані з сучасною трансформацією середовища існування локальних співтовариств - носіїв культурних цінностей.

Концепція культурного ландшафту сформувалася в результаті тривалих дискусій і напрацювань в сфері гуманітарного знання, що знайшло відображення у працях зарубіжних та вітчизняних науковців географічного і культурологічного напрямів. Це пояснюється тим, що в структурі культурного ландшафту - як феномена і як об'єкта наукового дослідження, присутні дві рівноцінних складові - природна і культурна, що формують унікальну для кожної території сукупність таких елементів, як природний простір, топографічні найменування, міфологія, пов'язана з місцевістю, обрядовість, побутова та господарська культура, архітектура [1]. Культурний ландшафт представляє самостійну просторово-територіальну одиницю, в рамках якої природна і культурна спадщина збагачують одна одну, роблячи навколишній культурний простір гармонійним, унікальним і привабливим як для громадян країни, так і для іноземних туристів.

Поняття «культурний ландшафт» («cultural landscape»), яке використовують в зарубіжних дослідженнях, почало використовуватися в першій половині ХХ століття в процесі проектування нових територіальних утворень. Пізніше гармонійне поєднання традиційних й інноваційних культурних ландшафтів, що сформувалися в епоху індустріального та постіндустріального суспільства, стало необхідною умовою планування та розвитку населених пунктів. Це проявилось особливо виразно в концепції сталого розвитку, в якій гармонійний культурний ландшафт виступає моделлю інтеграції економіки та екології та використовується для розвитку місцевих промислів, невиснажливого господарювання та зеленого туризму, створення сприятливого іміджу території [2].

Науковцями акцентувалася увага на важливій ролі культурних процесів у формуванні ландшафтів і змінах природного середовища під впливом соціокультурного і ментального освоєння простору людиною [3], образно-символічному значенні культурного ландшафту [4], структурі соціокультурних просторів, що володіють різними визначними пам'ятками і визначають вектори туристичної мобільності в культурних ландшафтах [5].

Саме в мальовничих культурних ландшафтах, де розташовані унікальні з точки зору туристів культурні об'єкти і відбуваються атрактивні події, формуються найчисельніші туристичні потоки, посилюються процеси перетворення навколишнього середовища туристичні простори. В контексті нашого дослідження, найбільший інтерес становить, використання просторової структури культурних ландшафтів для туристичних практик, які Дж. Уррі поділяє за ознаками тимчасовості, екзотичності, глобальності, системності, конструювання місць [6].

Атрибутивна інформація про враження від місця проведеного відпочинку одного суб'єкта рекреації зумовлює характер рекреаційної вибірковості іншого суб'єкта. Очевидно, що позитивний образ будь-якої території, яка може бути представлена як сукупність притаманних їй культурних ландшафтів, сприяє притоку туристів та стимулює розвиток відповідної інфраструктури території в цілому. В цьому відношенні показовим є приклад розвитку малого населеного пункту, розташованого навколо Ніагарського водоспаду, поблизу міста Торонто в Канаді. Поблизу унікального природного об'єкта для туристів було облаштовано більше десяти точок огляду, сотні розважальних закладів, кафе, ресторанів, готелів, музеїв.

Російська дослідниця Т.І.Черняєва виділяє стабільні ландшафти туризму, що пов'язані з визначними пам'ятками і місцями та пов'язані з практиками споглядання, і динамічні ландшафти, які спонукають до постійного просторового переміщення [7, с. 36–46]. Разом з тим, відзначає автор статті, в динамічних ландшафтах все частіше використовуються туристичні практики, які повністю виключають тілесну мобільність - це віртуальні подорожі завдяки інтернет - мережам і поштові послуги, що пропонують в призначений час доставити родичам чи знайомим листівку з будь-якого місця планети.

В умовах розвитку масового туризму ландшафти часто ставали частиною туристського постановочного простору або трансформувалися в одноманітні сквери курортних комплексів. Проектування зон заднього плану в парку розваг Діснейленді в Анахаймі (США), відбувалося з точки зору привабливості лише для туристів, тому їх можна назвати своєрідним «сценічним обладнанням» [8, с. 589 – 603]. Таким чином культурні ландшафти перетворювалися в туристичні місця, що вироблялися для споживання, виснажувалися в міру їх відвідування, і зрештою «повільно вмирили», тобто більше не викликали позитивних емоцій у туристів [9].

Втім, мережу тематичних парків розваг «Діснейленд» можна назвати успішним прикладом конструювання туристичних місць, оскільки технологія її розвитку ґрунтується на ідеї організації сімейного відпочинку, унікальності атракціонів та постійно популяризується і вдосконалюється за рахунок використання сценаріїв мультфільмів виробництва власної студії. Сьогодні в світі відкрито кілька подібних парків, які перетворені в туристичні містечка з мережею готелів і ресторанів, зокрема, в Парижі, Гонконзі і Токіо [10, с. 203–206].

Праобразом казкового замку в Діснейленді став замок Нойшванштайн, який справляє культурний вплив на уяву багатьох поколінь європейців. Він був збудований за вказівкою прихильника культури середньовіччя і епохи французького короля Людовика XIV, баварського короля Людвіг II, який відомий також завдяки розкішним палацам Ліндерхоф і Херренкімзеє [11]. При тому, що більшість сучасників не поділяли захоплення свого правителя, з часом ірраціональні проекти короля стали об'єктами

культурної спадщини, а навколо них сформувалося особливе архітектурно-ландшафтне і суспільне середовище, що привертає щороку увагу сотень тисяч туристів. Палаці і замки, які незабаром після революції 1918 року, були передані представниками династії Віттельсбахів німецькій державі, в процесі туристичного освоєння, давно вже окупили витрати на їх будівництво та виявилися гарними інвестиціями в туристичний бізнес [12]. Подібний кумулятивний ефект у туристичній сфері проявили палац Тадж-Махал в Індії, комплекси Лувр і Версаль у Франції, Петергоф в Росії, помістя Майкла Джексона в США. В Україні, на жаль, палацові комплекси зазнали значного руйнування за останні 100 років, але ландшафтні парки «Олександрія» і «Софіївка», які були закладені біля палаців польських магнатів К. Браницького та С. Потоцького, стали туристичною окрасою Київщини та Черкащини.

Провідні російські культурологи Ю.А. Веденін і М.Є.Кулешова, ідентифікуючи і досліджуючи культурні ландшафти різного типу, розкриваючи основи управління культурними ландшафтами представляють інформаційно - аксіологічний підхід до вивчення культурних ландшафтів, що сформувався в Інституті Спадщини. Вчені акцентують увагу на тому, що в контексті розвитку туризму найкращим є використання методології оцінки культурних ландшафтів в складі об'єктів Всесвітньої культурної спадщини, виробленої ЮНЕСКО в 1992 році, що ґрунтується на визначені пріоритетності культурної спадщини, інформаційному наповненні, автентичності і цілісності природно-культурних територіальних комплексів [13].

Культурні ландшафти як окрема дефініція формально віднесені до культурної спадщини, хоча мають природно-культурний генезис та ілюструють еволюцію людської спільноти і поселень, яка відбувалася під впливом факторів природного середовища проживання людини, а також соціальних, економічних і культурних чинників [14]. Було виділено три види культурних ландшафтів - цілеспрямовано сформовані, ландшафти, що еволюціонували (сільські та історичні індустріальні ландшафти) і ландшафти з сильними релігійними, художніми та культурними асоціаціями, втім під час номінування культурних ландшафтів до Списку об'єктів Всесвітньої культурної спадщини ці дефініції використовуються не часто. До Списку Всесвітньої культурної спадщини увійшло близько 700 культурних об'єктів з 115 країн світу.

В туристичній діяльності використовуються всі види культурних ландшафтів: цілеспрямовано створені ландшафти - це, перш за все, об'єкти ландшафтно-архітектури (парки і сади); природно розвинуті ландшафти, природні компоненти яких, в результаті тривалих впливів, еволюціонували - це залишки древніх міст, курганні комплекси, оазиси стародавніх культурних спільнот; асоціативні ландшафти можуть бути включені в туристичний простір в якості пам'ятних місць, місць творчості, сакральних місцевостей. В асоціативних ландшафтах культурна складова

часто представлена не в матеріальній, а в ментальній формі, за асоціацією об'єкта з будь-яким феноменом культури [15, с. 15–25]. У найменуваннях і описах переважно вказуються функції (селітебні, сільськогосподарські, сакральні, садово-паркові, індустріальні та ін.), з якими пов'язані між собою певні культури – етнічні, станові, духовні, господарські та інші. Культурний ландшафт – рамкова конструкція, в якій знайде собі місце будь-який елемент спадщини, тому існує і більш детальний типологічний розподіл, який визначає характер їх використання в минулому і сьогоденні: міські, сільські, сакральні, палацово-паркові, індустріальні, меморіально-асоціативні, етнокультурні ландшафти та інші.

Література

1. Абаджи О. В. Некоторые аспекты культурологического потенциала понятия «Культурный ландшафт» // Евразийский Союз Ученых. 2014. № 5–2. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/nekotorye-aspekty-kulturologicheskogo-potentsiala-ponyatiya-kulturnyy-landshaft> (дата обращения : 19.01.2020).
2. Integrating Ecology and Economics in Whistler's Shifting Landscape. Whistler Museum and Archives. 2006. 16 p.
3. Fowler P. J. World Heritage Cultural Landscapes 1992–2002 // World Heritage Papers 6. UNESCO World Heritage Center, 2003. 140 p.
4. Cosgrove D. E. Social formation and symbolic landscape. Madison : The Univ. of Wisconsin in Press, 1998. 332 p.
5. Бурдые П. Социология социального пространства / пер. с фр.; отв. ред. перевода Н. А. Шматко. Москва : Институт экспериментальной социологии; Санкт-Петербург : Алетейя, 2007. 288 с.
6. Urry J. Consuming Places. London : Routledge, 1995. 264 p.
7. Черняева Т. И., Шаркова Г. Н. Туризм : производство мест или производство неравенств // Вестник Московского университета. Сер. 18. Социология и политология. 2007. № 4. С. 36–46.
8. MacCannell D. Staged Authenticity: Arrangements of Social Space in Tourist Setting // American Journal of Sociology. 1973. 79 (3). P. 589–603.
9. Урри Дж. Мобильности / пер. с англ. А. В. Лазарева, вступ. статья А. В. Харламова. Москва : Пракси, 2012. 576 с.
10. Отнюкова М. С. Конструирование достопримечательностей туризма: социологический анализ зарубежного и отечественного опыта // Города региона: культурно-символическое наследие как гуманитарный ресурс будущего : материалы науч.- практ. конф. Саратов, 2003. С. 203–206.
11. Плещенко В. И. О положительных экстерналиях иррациональных проектов : дворцы и замки короля Людвига II Баварского // Культурологический журнал. 2018. № 2 (32). URL : <http://cr-journal.moscowjournal.com/journals/442.html&id=35> (дата обращения : 17.08.2018).
12. Жизнь и таинственная смерть Людвига II Баварского. URL : <http://www.partner-inform.de/partner/detail/2015/9/230/7603/zhizn-i-tainstvennaja-smert-ljudviga-ii-bavarskogo> (дата обращения : 14.11.2019).
13. Веденин Ю. А., Кулешова М. Е. Культурный ландшафт как объект наследия. Москва : Институт Наследия; Санкт-Петербург : Дмитрий Буланин, 2004. 620 с.
14. Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention. UNESCO, WHC. 1999. № 99/2. URL : (March). <https://whc.unesco.org/archive/opguide97-99changes.pdf>. (viewed on June 13, 2019).
15. Кусков А. С., Арсеньева Е. И. Культурный ландшафт как ресурс для развития регулируемого туризма : современные представления и подходы к типологии // Устойчивое развитие туризма : направления, тенденции, технологии : сб. материалов междунар. научн.- практ. конф. Улан-Удэ : БИП, 2005. С. 15–25.

WSPÓŁCZESNE INTERNETOWE TRENDY KOMUNIKACYJNE MŁODZIEŻY

Mgr Drozd Iryna

*Uniwersytet Rzeszowski (doktorantka IV roku Socjologii w Kolegium
Nauk Społecznych Uniwersytetu Rzeszowskiego)*

W ostatnich dziesięcioleciach olbrzymi wpływ na ludzkość wywarł wynalazek mający pół wieku – Internet. Jego popularyzacja zmieniła dzisiejszy świat – zmniejszyły się odległości między użytkownikami, wygląd i pochodzenie użytkowników również przestały mieć znaczenie.

Historia powstania Internetu

Historia powstania Internetu sięga drugiej połowy lat pięćdziesiątych XX w. i jest nierozdzielnie związana z okresem zimnowojennych napięć pomiędzy dwoma mocarstwami tj. Stanami Zjednoczonymi i Związkiem Radzieckim. Ze względu na niepokojąco duże postępy w dziedzinie technologii kosmicznych, jakie osiągnął komunistyczny reżim, prezydent USA Dwight Eisenhower sformułował jeden z najważniejszych dla współczesnej sieci priorytetów tj. badania nad nowymi technologiami, stanowiącymi wzmocnienie militarne potencjału państwa. Od stycznia 1958 r. powołano Agencję Zaawansowanych Projektów Badawczych (ARPA), a w 1972 r. przekształcono w Agencję Zaawansowanych Projektów Badawczych Obronnych (DARPA), która w 1967 r. rozpoczęła projekt budowy zdecentralizowanej sieci komputerowej, określonej jako ARPANET. W początkowej fazie rozwoju sieć połączeń obejmowała 15 ośrodków wojskowych i akademickich na terenie USA. O dalszym dynamicznym powiększaniu się siecizadecydowały trzy istotne fakty: opracowanie protokołu *FTP-File Transfer Protocol*, który umożliwił przesyłanie plików, a później tworzył biblioteki programów; stworzenie przez Vintona Cerla i Roberta Kahna protokołu komunikacyjnego *TCP/IP – Transmission Control Protocol/Internet Protocol* – jednego z najważniejszych narzędzi odpowiedzialnych za nawiązywanie komunikacji i przekazywanie danych pomiędzy połączonymi w sieć komputerami oraz opracowanie przez Roya Tomlinsona programu do przesyłania wiadomości w sieci – *e-mail* [4, s. 9-10].

W 1973 r. zostało zrealizowane pierwsze połączenie międzynarodowe pomiędzy Stanami Zjednoczonymi a Wielką Brytanią, przy pomocy norweskiego obserwatorium sejsmologicznego – *NORSAR*, w 1977 na Uniwersytecie Wisconsin powstał pomysł stworzenia sieci *TheoryNet*, opartą na systemie *e-mail*, która połączyła ponad 200 komputerów. W późniejszych latach powstał system powiązanych ze sobą zakładów naukowych *SCNET – Computer Science Network*, już nie powiązanych z Departamentem Obrony USA, który obejmował na początku 11 uniwersytetów, ale już w 1984 – łączyło – 84 ośrodki akademickich. Sieć ta nabierała wymiaru międzynarodowego, stopniowo przyłączono do niej ośrodki w Izraelu, Korei Południowej, Australii, Niemczech, Japonii. Powstała

nowa metoda łączenia się z siecią przy pomocy modemu. Pod koniec 1990 r. Tim Berners-Lee stworzył jeden z najważniejszych elementów współczesnego Internetu – WWW (*World Wide WEB*). Na początku strony internetowe miały służyć wyłącznie grupom fizyków pracujących w różnych ośrodkach naukowych, jako bardzo szybki sposób przekazu. Ale potencjał w tym rozwiązaniu został błyskawicznie przeniesiony na grunt komercyjny i zdominował całkowicie wizerunek znanej obecnie sieci [4, s. 10-11].

W Polsce początek doby Internetu przypada na koniec lat 70 XX w. Ze względu na sytuację geopolityczną, Polska, jako kraj bloku wschodniego, napotykała szereg zarówno wewnętrznych jak i zewnętrznych barier do przyłączenia do globalnej sieci. W początkowej fazie rozwoju jedynym rozwiązaniem było tworzenie lokalnych połączeń, do których należała Międzyuczelniana Sieć Komputerowa, łącząca Gliwice, Warszawę i Wrocław (1981-1983), Krajowa Akademicka Sieć Komputerowa (KASK)(1986). Poważną przeszkodą, usuniętą w 1990 r., było zniesienie restrykcji egzekwowanych przez COCOM (*Coordination Committee for Multilateral Export Controls*) – Komitet Koordynacyjny Wielostronnej Kontroli Eksportu. Zadaniem COCOM było przeciwdziałać przedostawaniu się do krajów bloku wschodniego i za ich pośrednictwem do Związku Radzieckiego najnowocześniejszych technologii, tzw. „podwójnego zastosowania” – które mogłyby służyć z celom cywilnym i mogłyby równocześnie wspierać rozwój techniki wojskowej, skierowanej przeciwko państwu zachodnim. W 1990 r. polska uzyskała członkostwo i została przyłączona do EARN, uzyskując nieograniczony dostęp do istniejącej i szybko rozwijającej się globalnej sieci komputerowej. W 1993 r. powstała Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa – NASK jako jednostka badawczo-rozwojowa Komitetu Badań Naukowych. Z kolei po 2000 r. w Polsce nastąpiło znaczące powiększenie społeczności użytkowników Internetu, których liczba przekracza 20 mln[4, s.11-12].

Digital, mobile i social media na świecie – najciekawsze dane

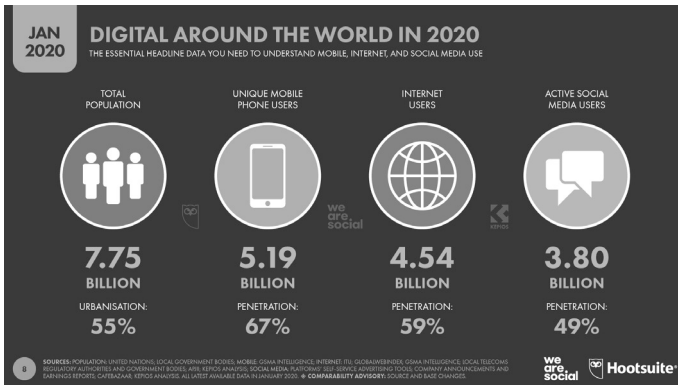
Rola cyfryzacji w naszym życiu osiągnęła nowy poziom. Coraz więcej osób spędza online więcej czasu, robiąc tam więcej rzeczy niż kiedykolwiek wcześniej. Przeciętny użytkownik internetu codziennie spędza 6 godzin i 43 minuty online. Wprawdzie to o 3 minuty mniej niż w ubiegłym roku, ale nadal oznacza to ponad 100 dni rocznie. Jeśli pozwolimy sobie na sen około 8 godzin dziennie, oznacza to, że spędzamy online ponad 40% naszego życia na jawie.

Liczba użytkowników Internetu na świecie (styczeń 2020 r.)

- obecnie na świecie jest 7,75 mld ludzi, z czego 55% mieszka w miastach,
- 5,19 mld unikalnych użytkowników korzysta z telefonów komórkowych, co oznacza 67-proc. udział całej populacji, liczba użytkowników wzrosła o 124 mln ↑ (2,4%) w ciągu ostatniego roku,
- liczba internautów wyniosła 4,54 mld, co stanowi 59% populacji – wzrost o 7% (298 mln nowych użytkowników ↑) w porównaniu ze styczniem 2019 roku,
- z mediów społecznościowych korzysta 3,8 mld użytkowników – 49%

ludności na świecie. Liczba użytkowników wzrosła o ponad 9% (+321 mln nowych użytkowników ↑) od ubiegłego roku [10].

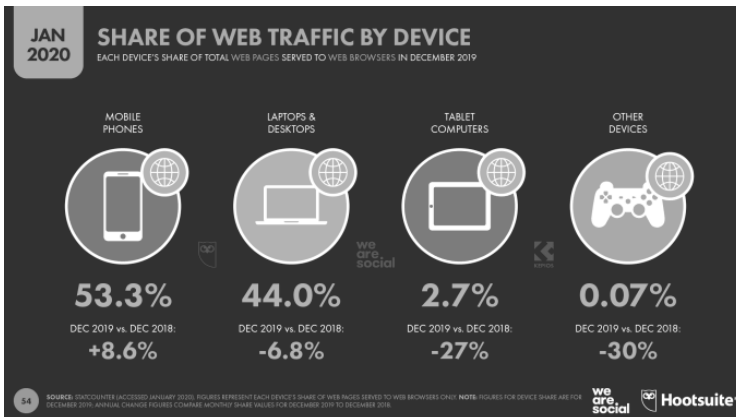
Ryc. 1. Liczba osób korzystających z różnego rodzaju sieci, telefonii

Źródło: <https://mobirank.pl/2020/01/31/raport-digital-i-mobile-na-swiecie-w-2020-roku/>
[online: 1.06.2020]

Pomimo wszechobecności urządzeń mobilnych trzy czwarte internautów w wieku od 16 do 64 lat nadal korzysta z internetu za pośrednictwem laptopów i komputerów stacjonarnych. Dane ze Statcounter ujawniają, że około 53%, wszystkich odwiedzin stron internetowych pochodzi z telefonów komórkowych, jednak komputery stanowią nadal 44% całości.[10]

Ryc. 2 Udział poszczególnych rodzajów urządzeń w ruchu internetowym na świecie

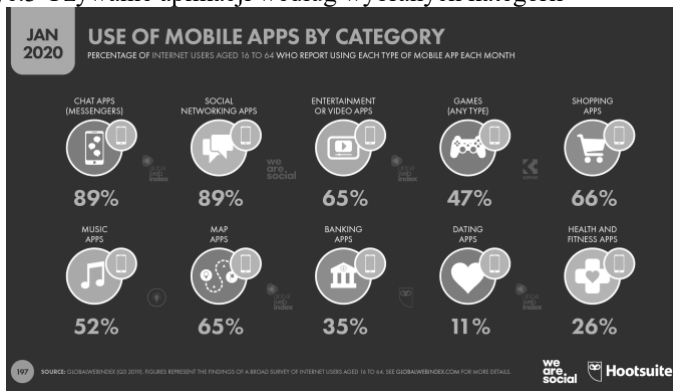
Źródło: <https://mobirank.pl/2020/01/31/raport-digital-i-mobile-na-swiecie-w-2020-roku/>
[online: 1.06.2020]

Analizując ryc. 2 można stwierdzić, iż:

- telefony komórkowe: 53,3% (+8,65)
- laptopy i komputery: 44% (-6,8%)
- tablety: 2,7% (-27%)
- pozostałe urządzenia (m.in. konsole): 0,07% (-30%)

Dane z GlobalWebIndex pokazują, że używa się aplikacji w prawie każdym aspekcie naszego życia, bez względu na to, czy pozostajemy w kontakcie z rodziną i przyjaciółmi, relaksujemy się na kanapie, zarządzamy finansami, nabieramy formy, czy szukamy miłości[10].

Ryc.3 Używanie aplikacji według wybranych kategorii

Źródło: <https://mobirank.pl/2020/01/31/raport-digital-i-mobile-na-swiecie-w-2020-roku/> [online: 1.06.2020]

Z ryc. 3 wynika, że do najczęstszych aplikacji używanych przez użytkowników sieci należą:

- komunikatory mobilne: 89%
- social media: 89%
- rozrywka i aplikacje wideo: 65%
- gry mobilne (wszystkie typy): 47%
- aplikacje zakupowe: 66%
- mobilne aplikacje muzyczne: 52%
- mapy i nawigacja: 65%
- bankowe aplikacje mobilne: 35%
- aplikacje randkowe: 11%
- zdrowie i fitness: 26%. [10].

Sposoby komunikacji w Internecie

Co to jest cyberprzestrzeń? Komisję Europejską zaproponowała następującą definicję cyberprzestrzeni „Wirtualna przestrzeń, w której krążą elektroniczne dane przetwarzane przez komputery PC z całego świata”[11]. Według Słownika Języka Polskiego cyberprzestrzeń – „przestrzeń wirtualna, w której odbywa się

komunikacja między komputerami połączonymi siecią internetową”[12]. Samo słowo cyberprzestrzeń (ang. *cyberspace*) stworzył William Gibson w 1984 r do potrzeby literatury fantastyczno-naukowej. Niektórzy badacze wyróżniają kilka podziałów cyberprzestrzeni: przestrzeń internetowa, w której jest umiejscowiona rzeczywistość wirtualna – kreowana komputerowowizja obiektów; przestrzeń zdarzeń nieistniejących realnie; przestrzeń mediów cyfrowych, której reprezentantem może być telefonia oraz przestrzeń społeczna, czyli miejsce spotkań internautów (użytkowników Internetu)[4, s. 14].

Komunikacja w Internecie

W komunikacji interpersonalnej typu „twarzą w twarz” informacje o rozmówcy przekazywane są równoległe kanałem werbalnym i niewerbalnym, co umożliwi natychmiastową ich weryfikację. Komunikacja internetowa jest uboższa o istotne źródło informacji tj. o komunikację niewerbalną. Internauta sam zdobywa informacje o rozmówcy. Skutecznym sposobem kompensowania braku realnego wizerunku partnera komunikacji jest kreowanie wyimaginowanego obrazu tej osoby na podstawie wcześniejszych informacji zdobytych w przebiegu procesu komunikacji. [5, s. 51-52]. Ważnym aspektem jest też autoprezentacja użytkownika. Zachowanie autoprezentacyjne służy realizacji określonych potrzeb, do których internauta wykorzystuje manipulowanie własnym wizerunkiem w oczach innych. Można wyróżnić takie rodzaje taktyk autoprezentacyjnych:

- atrybucyjne – określające cechy, które przypisuje sobie i aktywnie prezentuje partnerom interakcji;
- repudiacyjne – oparte na zaprzeczeniach względem posiadania określonych cech.

Strategie autoprezentacji najczęściej nie ogranicza się jedynie do aktywnego prezentowania cech posiadanych przez użytkownika, równie często polega też na ukrywaniu (przemilczeniu) cech, które podmiot posiada a jednak w realizacji danego celu są one oceniane jako niepotrzebne bądź zagrażające [2, s. 237]. Umiejętność aktywnej prezentacji własnego wizerunku w kontaktach internetowych uzależniona jest od indywidualnych cech danej osoby i kontekstu sytuacyjnego[5, s. 53].

Zróźnicowanie obszarów użytkowania Internetu

E-mail – jest to poczta elektroniczna, najstarsza funkcja sieci zapewniająca dwustronną komunikację za pomocą elektronicznych wiadomości. Zaletą jest możliwość przesłania listu cyfrowego w dowolnym momencie bez koniecznego aktywnego udziału odbiorcy [4, s. 15].

Tab 1. Najpopularniejsze bezpłatne elektroniczne konta pocztowe

Nazwa dostawcy	Czas założenia konta	Liczba domen	Pojemność konta pocztowego	Wielkość załącznika w maila	Ogólna ocena
interia.pl	1 min 28 sek.	3	brak limitu	100 MB	41/50 pkt
gmail.com	48 sek.	1	15 GB	25 MB	41/50 pkt
onet.pl	46 sek.	4	brak limitu	2 GB	37/50 pkt
wp.pl	1 min 26 sek.	1	brak limitu	100 MB	36/50 pkt
o2.pl	1 min 35 sek.	4	30 GB	100 MB	33/50 pkt

Źródło: <http://www.mamkomputer.info/ranking-najlepszych-darmowych-kont-pocztowych>
[online: 25.05.20]

Chaty – synchroniczne rozmowy z wykorzystaniem kanałów IRC. Zaletą tego rodzaju komunikacji jest spotkanie i poznanie osób połączonych według różnorodnych kryteriów, które decydują o wyborze określonego tematycznie „pokoju pogawędek”. Długość trwania rozmów zależy wyłącznie od uczestników. Ważną zaletą takich spotkań jest możliwość bezpośredniej, odbywającej się w czasie rzeczywistym wymiany komunikatów z dowolną liczbą osób, będących aktywnymi uczestnikami danego pokoju [9, s. 45].

Najpopularniejsze czaty: wp.czat, nk, GG, pandore mt2,worldcam, Talk.io, lastcast.tv i tp.

Listy dyskusyjne (grupy dyskusyjne)

Grupy dyskusyjne opierają się na asynchronicznej korespondencji, umożliwiające przedstawienie swoich poglądów po upływie długiego okresu czasu [9, s.45].

Bez uwzględnienia miejsca występowania i aspektów technicznych dyskusje internetowe można podzielić ze względu na ich dostępność:

- grupy dyskusyjne zamknięte – przeznaczone wyłącznie dla określonej grupy użytkowników, np. kadra danej firmy;
- grupy z ograniczonym dostępem – przyjmuje się dyskutantów, które muszą przejść określoną selekcję i potwierdzić swoje kompetencje, przydatność i kwalifikacje;
- grupy użytkowników zarejestrowanych – warunek udziału jest wcześniejsze udostępnienie danych niezbędnych w procesie rekrutacji;
- grupy otwarte – umożliwiające anonimowe uczestnictwo w rozmowie.

Każda z tych form dyskusji podlega procesowi moderacji, w którym zgodnie z przyjętymi zasadami wypowiedzi uczestników poddawane są cenzurze, a w sytuacji skrajnych upoważniony moderator może usunąć nieprzestrzegającego reguł dyskutanta [1, s. 87].

WWW – strona internetowa

WWW – jest to najpopularniejsza przestrzeń internetu, najczęściej traktowana jest jako istota sieci lub internet sam w sobie. Wyróżnia się kilka rodzajów stron, których można podzielić ze względu na siłę oddziaływanie na użytkownika. Są to: wizytówki, foldery, serwisy, wortale, portale oraz inne np. sklepy internetowe, huby branżowe czy intranet (sieć komputerowa ograniczająca

się do komputerów w np. przedsiębiorstwie lub innej organizacji [13]. Wartość informacyjna stron internetowych jako nośnika informacji pozostaje dyskusyjna, ze względu na konieczność posiadania wiedzy i umiejętności pozwalających odnaleźć poszukiwanego materiału z pośród milionów źródeł wykrywanych przez przeglądarki na poszukiwany temat [9, s. 90].

Pozyskiwanie danych

Użytkownik może zdobywać informacje z internetu, wykorzystując dane zawarte na stronach WWW, może udostępniać własne zbiory informacji w określonej przestrzeni danych i może też liczyć na zasoby innych użytkowników programu transferującego informacje [4, s.19].

Portale internetowe

Portale internetowe są istotnym wielofunkcyjnym obszarem sieci, stanowiącym połączenie tradycyjnej strony internetowej, listy dyskusyjnej, poczty e-malowej, wsparte komunikatorami przeznaczonymi do prowadzenia synchronicznych rozmów tekstowych, głosowych czy wideo [4, s. 22].

Najpopularniejsze portale w Polsce w 2017 r.

TOP 20 wydawców (właścicieli witryn i programów internetowych), z których korzysta najwięcej internautów - wszystkie urządzenia						marzec 2017
lp.	wydawca	liczba internautów	Odsłony	zasięg wśród internautów	różnica l. internautów względem poprzedniego miesiąca	
1	Grupa Google	26 582 895	8 621 339 334	96,0%	238 740	
2	facebook.com	22 850 827	5 951 592 003	82,6%	169 199	
3	Grupa Onet - RASP	21 477 887	2 989 247 862	77,6%	336 985	
4	Grupa Wirtualna Polska	21 142 844	3 182 806 164	76,4%	266 465	
5	youtube.com	20 016 312	1 228 667 766	72,3%	196 017	
6	Grupa Interia.pl	18 793 686	1 303 044 898	67,9%	291 268	
7	Grupa OLX	16 794 840	1 623 455 775	60,7%	1 150 088	
8	Grupa Gazeta.pl	16 386 713	750 135 629	59,2%	-224 923	
9	Grupa Allegro	16 344 195	1 626 586 239	59,0%	710 213	
10	Grupa Polska Press	15 633 359	412 047 093	56,5%	894 107	
11	wikipedia.org	15 337 733	291 944 817	55,4%	237 039	
12	Grupa ZPR Media	13 768 474	115 376 347	49,7%	582 182	
13	Grupa Cyfrowy Polsat	10 989 790	167 211 675	39,7%	1 026 552	
14	Grupa TVN	10 168 189	197 523 423	36,7%	410 314	
15	Grupa Ceneo.pl	10 158 633	105 133 693	36,7%	-559 407	
16	Grupa Edipresse.pl	9 313 002	83 157 959	33,6%	206 400	
17	Grupa Microsoft - MSN	8 031 384	504 014 160	29,0%	833 145	
18	filmweb.pl	7 825 388	149 661 722	28,3%	-415 507	
19	cda.pl	7 378 114	125 384 278	26,7%	-726 320	
20	Grupa Gazetaprawna.pl	7 139 278	47 361 178	25,8%	209 776	

Źródło: <https://businessinsider.com.pl/media/internet/najpopularniejsze-strony-internetowe-w-polsce-w-marcu-2017-roku/ylx1d3d> [online 25.05.2020]

Uwzględniając stale rosnącą liczbę użytkowników portali internetowych, można stwierdzić, iż portal stanowi źródło istotnych czynników gratyfikacyjnych, wśród których badacze wyróżniają najczęściej przynależność do społeczności

wirtualnej, poszukiwanie informacji, doznania estetyczne, rozrywkę, osobisty status czy utrzymywanie związków interpersonalnych [7, s. 22].

Gry sieciowe

Gry sieciowe łączy w sobie większość funkcji komunikacyjnych oferowanych przez Internet tj. gracze najczęściej komunikują się anonimowo, tworzą wirtualne związki interpersonalne, organizują zhierarchizowane społeczności. Świat dostępny w grze jest kreowany przez użytkowników, stanowiąc bardzo silne źródło społecznej stymulacji. Koreańscy badacze podzielili gry na 2 główne grupy:

1. Gry PC – odbywające się z wykorzystaniem jednego komputera.

2. Netgames – gry wymagające użycia wielu komputerów, połączonych ze sobą siecią, wśród których wyróżnić można następujące subkategorie:

- webgames – gry, w których użytkownik jako interfejsu używa strony internetowej, na którą konieczne jest zalogowanie;

- networkgames – pozwalają wielu użytkownikom podjąć wspólną grę, używając w tym celu wielu komputerów połączonych lokalną siecią LAN lub mając podłączenie do internetu. Te gry wymagają zakupu odpowiedniego oprogramowania ale użytkowanie ich w sieci jest bezpłatne;

- online games – gry dające możliwość korzystania z nich przez 24 godziny na dobę. Opuszczenie takiej gry może spowodować nieprzewidywalne konsekwencje zarówno dla gracza jak i jego sytuacji przy ponownym wejściu do gry. Gry te różnią się od poprzednich tym, iż są one płatne, a opłata zależy od czasu spędzonego w wirtualnym świecie. Ten rodzaj gier daje użytkownikom wiele możliwości. [3, s. 21]

Najpopularniejsze darmowe gry online: Slither.io, Agar.io, Diep.io, Limax.io, Sl4sh.io, Narwhale.io, Driftin.io, Bacterio.ca, Entro.space, Gunr.io.

Zagrożenia płynące z korzystania z Internetu – wybrane aspekty

Internet jest ogromnym źródłem informacji, który ułatwia życie a równocześnie może go bardzo skomplikować. Niewłaściwe korzystanie z internetu i komputera może doprowadzić do uzależnienia i do choroby. „Niewłaściwe” odnosi się przede wszystkim do ilości czasu spędzonego przed komputerem i w Internecie. Zdaniem badaczy korzystanie z komputera ponad 30 godzin tygodniowo, jeżeli nie jest to uzasadnione obowiązkami zawodowymi lub powodami merytorycznymi, jest zbyt wiele i trzeba to zmienić [6, s. 29].

Pośród wielu badaczy poszukujących teoretycznych podstaw patologicznego użytkownika internetu na uwagę zasługują poglądy Kimberly Young. Autorka wyodrębniła pięć podtypów uzależnienia związanego z Internetem:

1. Uzależnienie od sieci internetowej (*net comulsions*).

2. Socjomania internetowa, czyli uzależnienie od internetowych kontaktów społecznych (*cyber-relationships addiction*).

3. Erotomania internetowa (*cybersexual addiction*).

4. Przeciążenie informacyjne, tj. przymus pobierania informacji

(*information overload*).

5. Uzależnienie od komputera (*computer addiction*) [8, s. 54].

Sposoby radzenia z uzależnieniem od Internetu

Uzależnienie od Internetu wymaga podobnego leczenia jak alkoholizm. Pierwszym krokiem jest przyznanie się do nałogu, co niełatwo osiągnąć – gdyż chorzy zwykle zaprzeczają, że mają jakikolwiek problem i bardzo rzadko zgłaszają się po pomoc do specjalisty.

Jeśli osobę uzależnioną uda się nakłonić do leczenia, należy podjąć terapię poznawczo-behawioralną, której podstawę stanowi zmiana zachowań związanych z korzystaniem z sieci. Zachowanie całkowitej abstynencji przeważnie nie jest możliwe – współcześnie Internet stanowi podstawowe narzędzie komunikacji, pracy czy nauki. Można co najwyżej zalecić choremu rezygnację z pewnych rodzajów aktywności.

Podobnie jak alkoholicy, osoby uzależnione od internetu mogą korzystać ze wsparcia grupy anonimowych internetoholików. W oparciu o doświadczenia anonimowych alkoholików opracowana została wersja programu 12 kroków dla uzależnionych od internetu. Zdarza się, że nałogowe korzystanie z internetu jest tylko powierzchownym góry lodowej, rzucającym się w oczy objawem, pod którym kryją się poważne zaburzenia osobowości. W takiej sytuacji najbardziej wskazana jest długoterminowa psychoterapia psychoanalityczna lub psychodynamiczna. [16]

Bibliografia

1. Aftab P., Internet dla dzieci. Uzależnienia i inne niebezpieczeństwa, Wydawnictwo Prószyński i S-ka, Warszawa 2003.
2. Doliński D., Inni ludzie w procesach motywacyjnych [w:] red. J. Strelau, Psychologia. Podręcznik akademicki, t. 2, GWP, Gdańsk 2000.
3. Lo S., Wang Ch., W. Fang W., Physical interpersonal relationships and social anxiety among online game players [w:] red. P. Majchrzak, N. Ogińska-Bulik, Uzależnienie od Internetu, Wydawnictwo Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Łódź 2010.
4. Majchrzak P., Ogińska-Bulik N., (red.), Uzależnienie od Internetu, Wydawnictwo Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Łódź 2010.
5. Miotk-Mrozowska M., Komunikacja interpersonalna w internecie, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2009.
6. Schuhler P., Vogelgesang M., Esc Wyłącz zanim będzie za późno Uzależnienie od internetu, Wydawnictwo WAM, Kraków 2014, s. 29
7. Song I., La Rose R., Eastin M., Lin C., Internet gratification and Internet addiction: On the uses and abuses of new media [w:] red. P. Majchrzak, N. Ogińska-Bulik, Uzależnienie od Internetu, Wydawnictwo Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Łódź 2010.
8. Young K.S., *Caught in the Net* [w:] red. P. Majchrzak, N. Ogińska-Bulik, Uzależnienie od Internetu, Wydawnictwo Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Łódź 2010, s. 54.
9. Wallace P., Psychologia Internetu, Wydawnictwo Rebis, Poznań 2005.

Netografia

10. <https://mobirank.pl/2020/01/31/raport-digital-i-mobile-na-swiecie-w-2020-roku/> [online: 1.06.2020]
11. http://ec.europa.eu/information_society/tl/help/glossary/index_en.htm# [online, 25.05.2020]
12. <https://sjp.pwn.pl/> [online, 25.05.2020]

13. <https://pl.wikipedia.org/> [online: 25.05.2020]
14. <http://www.mamkomputer.info/ranking-najlepszych-darmowych-kont-pocztowych> [online: 25.05.2020]
15. <https://businessinsider.com.pl/media/internet/najpopularniejsze-strony-internetowe-w-polsce-w-marcu-2017-roku/ylx1d3d> [online 25.05.2020]
16. <https://wylecz.to/pl/choroby/neurologia-i-psychiatria/uzaleznienie-od-internetu.html#>; <https://zdrowie.tvn.pl/a/uzaleznienie-od-internetu-objawy-skutki-i-sposoby-walki-z-nalogiem>, [online: 25.05.2020]

KURHAN NR II Z MAŁYCH ŁĘK – NOWE UJĘCIE STARYCH BADAŃ.

magister Zgurecki Wojciech

Doktorant, Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk.

Warszawa

wojciech.zgurecki@gmail.com

Artykuł podejmuje próbę analizy i interpretacji kurhanu nr II z cmentarzyska w Łękach Małych, pow. Kościan. Mogiła należy do zespołu czterech w pełni zachowanych obiektów, którą badano jako pierwszą jeszcze w okresie międzywojennym. Niestety z dokumentacji i odkrytych zabytków, które przetrwały wojnę oraz okupację niemiecko-rosyjską do czasów współczesnych zachowały się zaledwie nikielne zapiski z badań w 1935 roku i skromna dokumentacja fotograficzna oraz rysunkowa. W oparciu o posiadane dane i analogie autor stara się w pracy odtworzyć rodzaj zastosowanej konstrukcji grobu głównego dla kurhanu II.

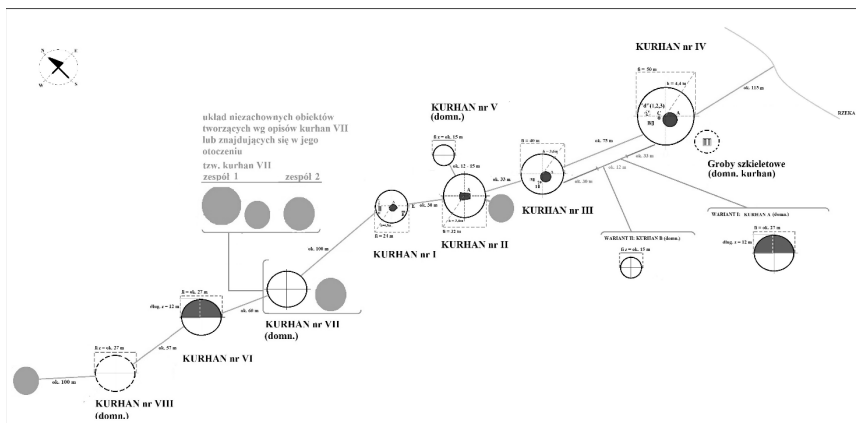
Słowa kluczowe: Wczesny Okres Epoki Brązu, Kultura unietycka, Łęki Małe, Kurhany, możliwości interpretacyjne.

CMENTARZYKO W ŁĘKACH MAŁYCH, POW. KOŚCIAN

Kultura Unietycka (dalej: KU), z którą związane jest cmentarzysko kurhanowe w Łękach Małych (pow. Kościan/Wielkopolska), występowała cztery tysiące lat temu na terenach Polski (Śląsk, Ziemia Lubuska, Wielkopolska), Czech i Niemiec południowo-wschodnich. Znaczenie obszaru Wielkopolski musiało być duże, gdyż występujące tu kurhany są datowane najwcześniej w obrębie wczesnego okresu epoki brązu. Natomiast odnotowywane kolejne obiekty KU występują są zdecydowanie późniejsze.

Cmentarzysko w Łękach Małych (ryc. 1) znajduje się po północnej stronie Pradoliny Warciańsko-Obrzańskej, na wysoczyźnie rozcinanej przez niewielką rzekę o nazwie Mogilnica. Od strony zachodniej do ww. doliny przylega podłużny oz¹, na którym znajdowało się ww. cmentarzysko. Pierwotnie stanowiło ono wyróżniający się element krajobrazu naturalnego.

¹ Bartkowski T. 1954.

Ryc. 1. Lokalizacja kurhanu nr II na cmentarzysku w Łękach Małych, pow. Kościan.

Na mapie wskazano usytuowanie kurhanów w pełni zachowanych, szczątkowych i domniemych (wykonana analiza materiału została wykonana przez autora niniejszego artykułu i jest aktualnie wykorzystywana w prowadzonym projekcie naukowym).

Najstarsze przekazy, które pochodzą z lat 80 XIX wieku, informują o istnieniu 11 mogił w stanie nieuszkodzonym oraz kilku rozwieszonych (trzech z nich uzyskano informacje bliższe). Niestety do czasów współczesnych przetrwały w pełni zaledwie cztery obiekty, stanowiące zaledwie 20% całości dawnej nekropoli. Zachowane mogiły usytuowane są w linii SE-NW w odległości od 30 do 70 m, a jedynie kurhan nr 5 znajduje się poza tą linią².

CHARAKTERYSTYKA MOGIŁY

Kurhan nr II był pierwszym obiektem na cmentarzysku w Łękach Małych (pow. Kościan/Wielkopolska), który był badany sondażowo w okresie międzywojennym. Prace objęły wówczas przede wszystkim centralną część obiektu. Niestety pozostawiona dokumentacja jest uboga i nie pozwala na szeroką analizę zachowanego materiału. Co nie jest wynikiem nie właściwie prowadzonych badań, a raczej efektem działań wojennych oraz brutalnych i związanych z ludobójstwami okupacji: najpierw niemiecko-rosyjskiej (okres: 1939-1941) i niemieckiej (okres: 1941-1945), a następnie rosyjskiej (okres: 1945-1990).

Z uwagi na ww. braki źródłowe nie jest możliwe wykonanie pełnej jego analizy. Dodatkowym utrudnieniem są sprzeczności pomiędzy opisem obiektu a istniejącymi materiałami graficznymi. Kowiańska-Piaszykowa M. posługuje się

² Kowiańska-Piaszykowa M. 2006.

danymi pochodzącymi z opublikowanego przez Kostrzewskiego J. sprawozdania z badań w 1935 roku³, a które są sprzeczne z informacjami podawanymi przez Wandę Sarnowską⁴. Co więcej dane zawarte w materiale graficznym obiektu (źródło: MA w Poznaniu) są odmienne względem ww. opisów tekstowych. Z tego względu te ostatnie stały się podstawą ogólnej analizy jako bezstronne wobec istniejące bazy źródłowej.

W przeciwieństwie do pozostałych obiektów z cmentarzyska wyposażenie grobu z kurhanu II było niezwykle ubogie. Być może więc nie zachowało się w wyniku działań wojennych, albo też nie mamy o nim więcej danych. Wiemy jedynie, że w jamie grobu centralnego odkryto cztery naczynia pochodzących z jamy J. Wśród nich wystąpiły: ostro - profilowany kubek z uchem powyżej załomu (wysokość 12 cm, brzusiec 19 cm, otwór 18 cm), dwa pucharki o kształcie analogicznym do ww. (wysokość 12 cm i 6 cm), naczynie z chropowatym brzuścem oddzielonym podwójną listwą od gładkiej i smukłej szyjki z wylewem (wysokość 38 cm, otwór 23 cm, brzusiec 32 cm, dno 11,2 cm). W oparciu o odkryty materiał sam obiekt można łączyć z fazą klasyczną KU.

W oparciu o skromne materiały fotograficzne i rysunkowe (Archiwum: MA w Poznaniu) można przypuszczać, że komunikacja między strefą eksplorowaną (tj. centrum obiektu) a granicą kurhanu odbywała się poprzez wąski pas ziemi w części wschodniej obiektu. Tym samym zasadnicze badania nie naruszyły większości kurhanu i dotyczyły jedynie centralnej jego części. Prace prowadzono z pozostawieniem tzw. „świadków” zapewne w formie słupowej, na co wskazują materiały fotograficzne. W związku z powyższym należy uznać, że obiekt kwalifikuje się do dalszych badań. Tym bardziej, że do czasów współczesnych nie podjęto szerszej jego weryfikacji wykopaliskowej. Według Kowiańskiej-Piaszykowej M.⁵ podstawową zasługą przeprowadzonych przed wojną prac „było pozyskanie materiałów zabytkowych, w oparciu o które dokonano po raz pierwszy poprawnej naukowo klasyfikacji kurhanu a zarazem całego cmentarzyska jako obiektu należącego do kultury unietyckiej z I okresu epoki brązu”.

W momencie badań kurhan nr II posiadał średnicę podstawy ok. 32 m przy wysokości 3,6 m. Przy czym te same dane według Sarnowska W.⁶ wynoszą odpowiednio: 30 m x 3,9 m. Znajdował się on „idealnie w środku między (...) kurhanami II i III, w odległości ok. 33 m”⁷ pomiędzy ww. obiektami. Płaszcz ziemny kurhanu został uszkodzony przez wkop pochodzący z X wieku.

W centrum kurhanu została zlokalizowana wziemna konstrukcja kamienna, która wg Wandy Sarnowskiej⁸ przyjęła postać usytuowanej pod płaszczem ziemnym „owalnej komory zbudowanej z kamieni w układzie nieregularnym”.

3 Kowiańska-Piaszykowa M. 2006, s. 35.

4 Sarnowska W. 1969, s. 188.

5 Kowiańska-Piaszykowa M. 2006, s. 36.

6 Sarnowska W. 1969, s. 188.

7 Kowiańska-Piaszykowa M. 2006, s. 35.

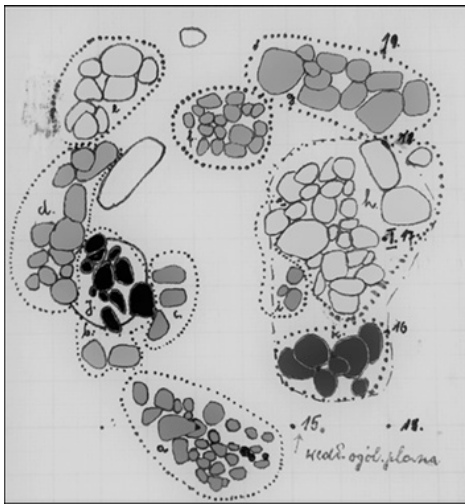
8 Sarnowska W. 1969, s. 188.

Według sprawozdania Józefa Kostrzewskiego (1935) konstrukcja ta występowała na głębokości od 2,5 m do 3,8 m i zawierała szczątki szkieletu młodego osobnika. Odsłonięte zostały tu fragmenty naczynia oraz pozostałości przedmiotu z brązu. Brak jednak interpretacji odnoszących się do domniemyanych zniszczeń lub zakłóceń mogących pochodzić z późniejszego okresu.

OPIS KONSTRUKCJI Z BADANEJ CZĘŚCI KURHANU nr II

Analiza zachowanej dokumentacji kurhanu II (źródło: archiwum MA w Poznaniu) wskazuje, że posiadał on cechy zbieżne z obiektami I oraz III.

Pod płaszczem ziemnym tej mogiły wystąpił kamienny grób główny, a jego struktura mogła być dwu częściowa w analogii do pochówków centralnych z ww. kurhanów. Wskazówką na istnienie tego rodzaju naziemnej konstrukcji lub jej pozostałości może być jednowarstwowy „bruk”, który znajdował się w części wschodniej grobu głównego. Został on umiejscowiony na poziomie pierwotnym gruntu i był tworzony ze 137 kamieni o średnich i małych rozmiarach, które zostały starannie dopasowane względem siebie. Całość tego „bruku” ułożono w kształt półkola, która zwężała się w kierunku wschodnim.

Ryc. 2. Plan odsłoniętych konstrukcji w grobie głównym kurhanu nr II:

1. Bruk B (głębokość 2,65-2,54 m);
2. Bruk G (głębokość 2,70 – 2,30 m);
3. Bruk H (głębokość 3,0 – 2,5 m);
4. Bruk E (głębokość 3,20 – 2,80 m);
5. Bruk D (głębokość 3,30 – 3,15 m);
6. Bruki C oraz I (głębokość 3,40 m);
7. Bruk K (głębokość 3,60-3,30 m);
8. Bruk F (głębokość 3,70-3,40 m);
9. Bruk A (głębokość 3,80-3,50 m);
10. Jama J oraz bruk [bez oznaczenia] (głębokość 4,10-3,60 m).

Część ziemna grobu głównego (ryc. 2) wystąpiła w elipsoidalnej jamie o głębokości 4,10 m. W jej wnętrzu na różnych poziomach odnotowano obecność: pochówku szkieletowego (oznaczenie: a), siedmiu bruków (oznaczenie: d; e; f; g; h; j; k) oraz trzech częściowych obstaw (oznaczenie: b; c; i).

Najniżej w grobie wystąpiła owalna jama „j” o średnicy ok. 1,0 m, która znajdowała się na głębokości 4,10 m - 3,60 m w jego części południowej. Ponad nią umieszczony był bruk kamienny o orientacji EW. W części wschodniej konstrukcji kamiennej wystąpił bruk „a” (poziom 3,80-3,50 m), pod którym

znajdował się pochówek szkieletowy (oznaczenie: II). Grób ten wraz brukiem znajdował się w części wschodniej obiektu i posiadał kształt podłużny o orientacji NE-SW, gdzie większość kamieni miała średnie rozmiary. Kolejny bruk (oznaczenie „f”) wystąpił w części zachodniej na poziomie 3,70 m - 3,40 m. Wyrzyły go niewielkich rozmiarów kamienie usytuowane w kolistej warstwie o średnicy ok. 1,10 m. Z kolei na głębokości 3,60 m - 3,30 m wystąpił owalny bruk (oznaczenie „k”), który znajdował się w części NE konstrukcji kamiennej. Na tym poziomie wystąpił także bruk f oraz stropowe warstwy jamy „j” i pochówku „a” (głębokość 3,60 m). Niewielki bruk „k” (długość 1,5 m i szerokość 0,9 m). Zbudowany był z czterech dużych kamieni, które podpierały kolejne trzy mniejsze. Całość zaś tworzyła strukturę o formie posiadającej kształt zbliżony do elipsy. Na głębokości 3,40 m wystąpiły fragmentarycznie zachowane obstawy kamienne, które umiejscowiono w części południowej (obstawa „c”) i północnej (obstawa „i”) konstrukcji kamiennej. Zostały one usytuowane rzędowo wzdłuż osi EW. Przy czym obstawa „c” wystąpiła powyżej bruku jamy „j” od jego strony północnej. Z kolei obstawa „i” znajdowała się od strony NE pod brukiem „h”. Obydwie struktury były tworzone przez trzy większe kamienie, które znajdowały się na wspólnej osi i zostały umiejscowione naprzeciw siebie. W części południowej jamy grobu wystąpił podłużny dwu-rzędowy bruk „d” (długość 2,10 m, szerokość 0,5 m). Kamienie były ułożone tu na głębokości 3,30 – 3,15 m wzdłuż osi EW. Rząd wewnętrzny tworzyły cztery większe i dwa mniejsze kamienie, zaś rząd zewnętrzny składał się z pięciu średniej wielkości kamieni. Z kolei w części południowo – zachodniej jamy grobu (głębokość 3,20 m - 2,80 m) wystąpił bruk „e”. Bruk (długość 1,7 m, szerokość 1,0 m) posiadał elipsowaty kształt i został umiejscowiony wzdłuż osi NW-SE. Jego strukturę tworzyło osiem ściśle dopasowanych kamieni. Na poziomie 3,20-2,5 m w części północnej został umiejscowiony wzdłuż osi EW bruk „h” (długość 2,10 m, szerokość 0,9 m - 1,1 m). Konstrukcję jego tworzyły stosunkowo ściśle dopasowane duże kamienie i pojedynczo większe głazy, które tworzyły prostokątną w podstawie strukturę. Na północ od niej występowała częściowa obstawa powstała z dwu dużych głazów i jednego mniejszego. W części północno-zachodniej jamy grobu umieszczony został na głębokości 2,70 – 2,30 m bruk „g” (długość 2,5 m, szerokość 0,9 m). Struktura ta posiadała formę prostokątną z dwoma rzędami ściśle dopasowanych niewielkich kamieni i z dwoma większymi głazami, które były umiejscowione pojedynczo na węższych krawędziach bruku. Całość konstrukcji była ułożona wzdłuż osi NS. Najwyżej w jamie grobu znajdowała się częściowa obstawa „b” z części SE, którą tworzyły dwa średniej wielkości kamienie (głębokość 2,65-2,54 m).

INTERPRETACJA POZYSKANYCH DANYCH

Niestety ze zrozumiałych względów interpretacja charakteryzowanego tu obiektu jest niestety mocno ograniczona. Kurhan nr II posiada zbieżne cechy z obiektami nr I oraz III pod względem lokacji i konstrukcji grobu głównego. Z reguły pochówki te występowały w centrum obiektów jako groby ziemne

z możliwymi ich oznaczeniami na powierzchni pierwotnej gruntu, a którymi były płaszcze ziemne i konstrukcje kamienne. Grób centralny z kurhanu III posiadał wał kamienny, a z kolei pochówek główny z obiektu I dysponował najprawdopodobniej nasypem kamiennym. W nawiązaniu do ww. konstrukcji można przyjąć istnienie analogicznej formy oznaczenia grobu jamowego (studniowego) dla obiektu II. W tym wypadku opisany już wcześniej „bruk” mógłby pełnić zbliżoną funkcję. Przy czym podstawową różnicą jest w tym wypadku niemożność określenia rodzaju konstrukcji znajdującej się ponad grobem centralnym. Należy domniemywać, że oznaczenie tego rodzaju grobu musiało być większe aniżeli mały „bruk”. Z tego względu należy dopuścić ewentualność zniszczenia tej części grobu. Co może być sugerowane brakiem informacji o konstrukcji kamiennej występującej ponad powierzchnią gruntu w części opisowej posiadanych źródeł. Biorąc jednak pod uwagę szczątkowe dane graficzne (fotografie, rysunki) można przyjąć, że w części naziemnej grobu mógł istnieć zniszczony nasyp kamienny.

Obecnie posiadane dane metryczne grobu centralnego zostały odtworzone przez autora niniejszego artykułu. Zebrane w całość informacje umożliwiły zatem zaledwie częściową rekonstrukcję rozmiaru grobu centralnego i sposobu zlokalizowania w nim poszczególnych struktur.

Pod domniemaną strukturą nasypu kamiennego, który wystąpił na powierzchni pierwotnej gruntu, została utworzona głęboka jama o zbliżonych rozmiarach (4,10 m głębokości, oraz ok. 4,10 x 4,10 m).

Struktury kamienne związane z grobem głównym nie znajdowały się bezpośrednio pod ww. konstrukcją. Otóż ponad ostatnią warstwą bruku B zalegała ponad dwu metrowa warstwa ziemi. Sytuację tę można tłumaczyć brakiem danych lub zniszczeniem obiektu w bliżej nieokreślonym czasie. Należy jednak tu także brać pod uwagę i trzecią możliwość. Uwzględniając ww. sposobności nie może ująć nam z pola widzenia i to, że struktura kamienna znajdująca się na pierwotnym poziomie gruntu mogła być wtórnym założeniem względem tych zalegających głębiej. Oznaczałoby to istnienie co najmniej dwu faz kurhanu nr II, a które łączyć należałoby z budową mniejszej struktury (faza I) i jego rozbudową (faza 2). Tym samym znajdujący się najniżej pochówek umieszczony mógł zostać w jamie, ponad którą znajdowała się konstrukcja kamienna. Rozmiar jamy (średnica 1,0 m) i jego lokacja (usytuowana na skraju struktur kamiennych) wskazują jednak, że nie był on pochówkiem centralnym. W związku ze sposobem ukształtowania dołu grobowego można przyjąć, że pozostałe w nim bruki mogły stanowić pozostałość większej struktury (np. nasyp). Regularny sposób ich rozmieszczenia, ww. rozmiary grobu a także istniejące analogie z grobem głównym z kurhanu I pozwalają wskazywać na kilka istotnych punktów charakteryzowanej konstrukcji. Zniszczony obiekt mógł posiadać komorę drewnianą dla grobu centralnego, a którą nakrywał nasyp kamienny i płaszcz ziemny. Paradoksalnie rozmiar i sposób ukształtowania mniejszego nasypu kamiennego jest zbliżony do konstrukcji z kurhanu w Szczepankowicach, pow. Wrocław.

Reasumując, w przypadku kurhanu II brak jest wielu niezbędnych danych umożliwiających pełną jego analizę. Tym bardziej, że jedynie część centralna była badana przed wojną, a do chwili obecnej zachowały się zaledwie szczątkowe dane z prowadzonych wykopalisk.

Nie ulega jednak wątpliwości, że mamy w tym przypadku do czynienia z kurhanem wyjątkowym i unikalnym w skali początków epoki brązu. Choć odkryte w obiekcie naczynia pozwalają łączyć go z fazą klasyczną, to już sam kurhan został wzniesiony co najmniej w dwu fazach. W pierwszej z nich powstała mniejsza konstrukcja, najprawdopodobniej drewniano-kamienna. W niej zostały umiejscowione mniejszy grób ziemno-kamienny (zachowana w formie jamy nakrytej brukiem) i najprawdopodobniej większa komora drewniana (nie zachowana) o formie zbliżonej do grobu z kurhanu nr I. Całość mógł nakrywać nasyp kamienny i płaszcz ziemny, który uległy zniszczeniu wskutek działalności człowieka (rabunek). O próbie naprawy kurhanu świadczy istnienie struktury naziemnej, a stanowiącej najprawdopodobniej pozostałości większego nasypu kamiennego. Konstrukcja ta nie została dokończona albo uległa zniszczeniu mniej więcej w tym samym czasie co reszta kurhanu.

Podsumowując, obiekt należy traktować z dużą dozą ostrożności i postulować podjęcie badań weryfikacyjnych. Tym niemniej w zakresie obejmującym przebadaną część centralną kwalifikuje się on do mogił wznoszonych na styku neolitu i epoki brązu. Oznacza to, że o ile samo wyposażenie posiada klasyczne cechy kultury unietyckiej, to o tyle jego konstrukcja wykazuje cechy budownictwa związanego z tradycją schyłkowo-neolityczną.

BIBLIOGRAFIA:

1. Bartkowski T. 1954, Krajobraz okolicy Łęk Małych we wczesnej epoce brązu, [w:] *Fontes Archaeologici Posnanienses*, t. IV, s. 77-86.
2. Czebreszuk J., 2001, Schyłek neolitu i początki epoki brązu w strefie południowo-zachodniobałtyckiej (III i początki II tys. Przed Chr.), Poznań.
3. Furmanek M., Lasak I., 2013, Początki wczesnej epoki brązu na Śląsku w świetle aktualnych badań nad chronologią, [w:] *ŚSA*, t.LV, s. 5-23, Wrocław.
4. Grössler H. 1907, *Das Fürstengrab in grossen Galgenhügel am Paulsschachte bei Helmsdorf*, [w:] *Jahresschrift für die Vorgeschichte der Sächsisch-Thüringischen Länder*, band 6, s.1÷87.
5. Hildebrandt-Radke I. 2011, *Cmentarzysko kurhanowe w Łękach Małych, unikatowa nekropolia KU (WEB)*, [w:] *Landform Analysis*, t. 16, s. 73÷76.
6. Höfer P., 1906, *Der Leubinger Grabhügel*, [w:] *Jahresschrift für die Vorgeschichte der Sächsisch-Thüringischen Länder*, bd. 5, s. 1÷59.
7. Kostrzewski J. 1935, *Kurhany kultury unietyckiej w Małych Łękach*, w pow. Kościańskim. PAU, *Sprawozdanie z czynności I posiedzenia 1934*, Kraków, t. III, s. 25-26.
8. Kowiańska-Piaszykowska M. 2006, *The Barrow burial ground from the Early bronze period in Łęki Małe*, Province of Greater Poland (Wielkopolska).
9. Sarnowska W., 1969, *Kultura Unietycka w Polsce*, tom I, Wrocław-Warszawa-Kraków.
10. Zgurecki W.,
 1. 2014, *Kurhany KU w perspektywie społecznej, refleksje badawcze*, Warszawa, Wiedza i Edukacja;
 2. 2017, *Kurhan unietycki – początek nowej jakości w społecznej interpretacji sakralno-sepulkranej*, [w:] *Humanitarian Corpus*, Issue 14 (vol. 1), s. 75-82;

ЕСТРАДНА ПАРОДІЯ ЯК СИНТЕЗ МИСТЕЦТВ

Ільницька Олександра Анатоліївна,

асистент,

Київський національний університет культури і мистецтв,

ilnitskaya_aleksandra@ukr.net

Ільницький Віталій Андрійович

асистент,

Київський національний університет культури і мистецтв,

vitalyilnitsky.4s@gmail.com

Естрада, як вид сценічного мистецтва, може поєднувати в єдиній програмі виступи (номери), що презентують розмаїття жанрів – від музичних і хореографічних до складних синтетичних форм, в яких органічно поєднано найрізноманітніші засоби зовнішньої та внутрішньої виразності. Розмовні жанри, серед яких найпопулярнішим є пародія, займають особливе місце в естрадному мистецтві ХХІ ст., оскільки позиціонуються як художні носії важливої морально-естетичної інформації та засоби боротьби з недосконалістю навколишнього світу (фіксування певної соціально важливої проблеми, доведення її до абсурду та позбавлення за допомогою сміху. – *Авт.*). Однією з головних функцій естрадної пародії є здійснення процесу взаємодії мистецтв, зміна тональності об'єкту пародіювання засобами переведення його у комічно-критикуючий реєстр.

Відповідно до тенденцій розвитку естрадного мистецтва ХХІ ст., еволюціонування естрадної пародії характеризується інтегруванням та трансформацією розмаїття інноваційних елементів вербального, аудіального, візуального та сценічного мистецтва, що актуалізує дослідження даного жанру у контексті синтезу мистецтв.

На сучасному етапі, в межах системи мистецтв ХХІ ст., характерною тенденцією розвитку естрадного, як просторово-часового мистецтва, є посилення синтетичної взаємодії, що пояснюється відсутністю повноцінної можливості відображення дійсності виключно засобами власної виразності. На думку дослідників, синтезування на естраді відбувається із залученням іманентних (у сценічному просторі «тут і зараз»), загальнохудожніх (походять від семантичних, вербальних канонів, кліше, норм та культурних образів) та допоміжних (аранжування, інструментування, освітлення) засобів – своєрідний тип поєднання в естрадному просторі різноманітних образів, інтонацій та типів культуротворення [Прасолов, 2015, с. 6]. Синтез мистецтв характерний практично для всіх жанрів та жанрових різновидів естради – в структурі номерів, поряд із літературою, акторською майстерністю неабияке значення займає музичне, хореографічне, образотворче мистецтво, технічні засоби виразності та ін., завдяки чому

виступи набувають нового художньо-сенсового наповнення.

Термін «пародія» (від давньогрецького префікса «*παρά*» – «поруч», «окрім» або «проти», відповідно до контексту, та слова «*ῥῶδή*» – «ода» або «пісня»), як свідчить Квінтіліан, уперше було використано по відношенню до глузливо-героїчного епосу, що наслідує оригінальний епос [Quintilian, 2018, р. 28] і першочергово використовувалося для означення комічної переробки відомих старих, або нових, попередньо сформованих, літературних творів.

У контексті специфіки естрадного мистецтва можемо визначити пародію як окремих номер або елемент концертної програми, заснований на майстерному іронічному імітуванні стереотипів або стилістичних особливостей предмету (у випадку пародіювання жанрів, напрямів чи творів мистецтва, актуальних суспільних явищ чи подій), комедійному відтворенні індивідуальних рис та характерних особливостей об'єкту (у випадку пародіювання конкретної особистості), амплітуда використання комічного (з метою нівелювання змісту) в якому коливається від гострої сатири до гумору і залежить від особистого ставлення пародіювальника до оригіналу.

На сучасному етапі популярними в жанрі естрадної пародії є:

- перевтілення пародіювальника на популярних персонажів суспільно-політичного або культурно-мистецького життя (портретна пародія);
- пародіювання актуальних суспільних явищ та подій (сатирична пародія);
- пародіювання відомих мистецьких акцій чи художніх постановок (шоу-програми, театральної вистави, перформансу);
- пародіювання штампів, характерних для конкретного виду мистецтва (наприклад балетного – пародія базується на використанні гіперболізованих, зазвичай недбалих, рухів; іронізації сюжетної основи; застосуванні комічної атрибутики та/або музичного супроводу).

На думку деяких дослідників розмовна пародія (зазвичай портретна та сатирична) – це локалізована, навмисна, звична мовна дія, що повторно представляє певний об'єкт для гумористичної критики і є формою «моралістичної агресії» [Poggi, D'Errico, Vincze, 2011, р. 467].

Розмовна пародія є мовленнєвим актом. Дослідники визначають чотири суттєві особливості її ідентифікації:

- навмисна вербальна репрезентація об'єкта пародії, що включає лінгвістичну форму та мету;
- виставляння напоказ вербальної репрезентації, в якій актор намагається нагадати або перенести попередній акт чи подію, що пародіюється, до пам'яті слухача з власними уявленнями та допомогти слухачам розпізнати їх. Це досягається наявністю комічного та порушенням прагматичних принципів;
- критичний акт, що висміює об'єкт пародії;
- комічний акт (останній суттєвий акт вербальної пародії) – намагаючись

досягти «комічності» або гумору, артист обмежує мову, що використовує для створення навмисної репрезентації об'єкта пародіювання, виставляння напоказ вербальної репрезентації та обмежує критику, поєднуючи або маніпулюючи трьома типами дії з метою створення комічного акту [Rossen-Knill, Henry, 1997, pp. 721-722].

Відповідно, пародія базується на інтертекстуальності або, іншими словами, вона діалектично протиставляє оригінальний текст тексту, побудованому як пародія.

Методи, що використовуються пародистом для перетворення старого тексту або зображення варіюються від карикатури до підміни, перебільшення, применшення, гіперболи, контрасту та невідповідності [Davis, 2013, p. 366].

Створення естрадної пародії – складний процес, що вимагає від виконавця поєднання яскравої гумористичної індивідуальності та вміння органічного використання розмаїття зовнішніх та внутрішніх засобів акторської виразності.

Феномен синтезу мистецтв в естрадній пародії XXI ст. реалізується на основі взаємодії та взаємовпливу різноманітних засобів виразності аудіального, візуального, вербального та сценічного мистецтва, підкорених єдиному художньому задуму, в процесі реалізації унікального (у властивій жанру комічній формі) діалогу між представниками різних політичних поглядів, ідеології, художніх напрямків, соціокультурним та соціомистецьким простором минулого і теперішнього. В умовах сценічного простору XXI ст. даний жанр еволюціонує від специфічної форми критики відомих політичних діячів, представників культури і шоу-бізнесу та конкретних жанрів і видів мистецтва, яскравого видовища у формі комічної гри до основоположної позиції в процесі художнього-образного переосмислення реальності та критичного самоаналізу.

Література:

1. Лушникова Г. И. Когнитивные и лингвостилистические особенности литературной пародии: дис. докт. Филологических наук : 10.02.19 / Кемеровский государственный университет. Кемерово, 2010. 250 с.

2. Смирнова М. В. Художественная специфика слова в разговорных жанрах эстрады. Стратегия речевого обучения артистов и режиссеров эстрады : дис. канд. искусствоведения : 17.00.01 / Санкт-Петербургская государственная академия театрального искусства. Санкт-Петербург, 2011. 141 с.

3. Прасолов Е.Н. Взаимодействие и синтез искусств в современной науке и художественной практике. Художественное образование и наука. 2015. №3. С. 3–16.

4. Davis J. M. Pictorial irony, parody, and pastiche: comic interpictureality in the arts of the 19th and 20th centuries. *The British Journal of Aesthetics*. 2013. Vol. 53. Issue 3. pp. 365–367. <https://doi.org/10.1093/aesthj/ays050>.

5. Partington A. Phrasal irony: Its form, function and exploitation. *Journal of Pragmatics*. 2011. № 43. pp. 1786–1800.

6. Poggi I, D'Errico F, Vinze L. Agreement and its multimodal communication in debates: a qualitative analysis. *Cognitive Computation*. 2011. № 3. pp. 466–479. <https://doi.org/10.1007/s12559-010-9068-x>.

7. Quintilian. *The Institutio Oratoria of Quintilian*. Vol. 4 of 4: With an English Translation

(Classic Reprint). Hardcover, 2018. 568 p.

8. Rose M. A. Pictorial Irony, Parody, and Pastiche Comic interpictureoriality in the arts of the 19th and 20th centuries. Bielefeld : AISTHESIS VERLAG, 2011. 340 p.

9. Rossen-Knill D. F., Henry R. The pragmatics of verbal parody. Journal of Pragmatics. 1997. Vol. 27. Issue 6. pp. 719–752. [https://doi.org/10.1016/S0378-2166\(96\)00054-9](https://doi.org/10.1016/S0378-2166(96)00054-9).

SPOSÓB NA ŻYCIE CZYLI AKTYWNOŚĆ FIZYCZNA UCZESTNIKÓW UNIwersYTETU TRZECIEGO WIEKU

mgr Kawa Janusz

Instytut Nauk Socjologicznych
Uniwersytet Rzeszowski

*Podobnie jak jesień może być najpiękniejszą porą roku,
tak i starość może być najpiękniejszym okresem życia*
A. Kępiński

Wstęp

Aktywny styl życia to jeden z czynników istotnie wpływających na zdrowie osób starszych. Niestety, u większości osób w starszym wieku obserwuje się wyraźny spadek aktywności fizycznej, która ogranicza się do codziennych czynności, takich jak: zakupy, sprząatanie, gotowanie. Niedobór ruchu może prowadzić do przyspieszenia procesów starzenia się oraz niedołęstwa. Zagadnienia dotyczące szeroko rozumianego uczestnictwa seniorów w dbaniu o własne zdrowie zaczęły odgrywać w Polsce coraz większą rolę. Promowanie zdrowego stylu życia wśród seniorów jest krokiem w kierunku profilaktyki niepełnosprawności osób starszych. Styl życia człowieka cechujący się regularnym wysiłkiem fizycznym, usprawnia między innymi funkcjonowanie poszczególnych układów, w konsekwencji prowadząc do poprawy jakości życia. Styl życia uwzględniający aktywność fizyczną wpływa bezpośrednio na stan zdrowia człowieka, ale też pośrednio kształtuje jego pozytywne samopoczucie.¹

Starsze pokolenia, przeżywające swoją młodość w czasach wojny, często miało wybór pomiędzy nauką i obroną Ojczyzny i przeważnie decydowało się na to drugie. Tacy ludzie w wyniku różnych zawirowań w życiu niekoniecznie mieli okazję do poszerzania swojej wiedzy oraz swych umiejętności. UTW pozwala na uzyskanie przez takie osoby upragnionej wiedzy.

Uczelnie są dla nich także miejscem spotkań z podobnymi do nich osobami, które muszą stawiać czoła wielu problemom w tym jednemu, głównemu – problemowi braku akceptacji ze strony młodych. Zajęcia sportowe pod bacznym

¹ M. Cybulski, E. Krajewska-Kulak, Edukacja prozdrowotna seniorów jako szansa na pomyślne starzenie się na przykładzie miasta Białegostoku, Białystok 2016, s. 106.

okiem instruktora to dla tych osób jedno z wielu atrakcji spędzania wolnego czasu nie zależnie od pory roku.

Pierwszy Uniwersytet Trzeciego Wieku powstał w 1973 we Francji, założony przez Pierre'a Vellasa, który w centrum uwagi postawił badania naukowe, ażeby pomóc wszystkim ludziom starszym. Dwadzieścia lat później istniało we Francji ponad 40 tego typu placówek.²

Uniwersytet Trzeciego Wieku (UTW) to placówka dydaktyczna dla osób w wieku poprodukcyjnym, zwanym trzecim wiekiem. Celem działania jest poprawa jakości życia osób starszych. Celem działalności uczelni jest aktywizacja ludzi starszych, a także „wykorzystanie potencjału osób starszych na rynku pracy – wiedzy, umiejętności i doświadczenia życiowego, dla rozwoju gospodarczego i społecznego kraju”.

Aktywność fizyczna seniorów

Zainteresowania sportem sięgają już starożytności. W starożytnej Grecji uważano że sport to trening ciała. Ponadto wraz z wykształceniem w dziedzinie sztuk uznano sport za jeden z dwóch filarów edukacyjnych, który nazwano *gymnastike*. Już Platon uznawał sport za atrybut wychowania przyszłych władców poprzez wychwalając wszelkiego rodzaju gry sportowe jako ważna dla ludzkości aktywność.³

Współcześnie aktywność fizyczna przybiera wiele form. Sport uprawiany jest przez wszystkich ludzi - małych i dużych. Dzieci mają zajęcia sportowe w szkole a dorośli angażują się w zajęcia oferowane dla nich przez organizacje, instytucje, które w swym statucie mają zapis świadczenia aktywności na rzecz ludzi dorosłych. Taką instytucją jest Uniwersytet Trzeciego Wieku, który działa w wielu krajach.

Zachowanie wysokiej aktywności fizycznej w starszym wieku stanowi jeden z czynników prognozujących dłuższe trwanie życia i pomyślne starzenie. Zazwyczaj samo starzenie się oraz towarzyszące mu stereotypy zachowań sprzyjają dezaktywizacji fizycznej. Usposabia do tego: zaprzestanie aktywności zawodowej, ograniczenie kontaktów społecznych, zmniejszenie motywacji do działania, narastające osamotnienie. Bardzo często w świadomości ludzi starszych panuje przekonanie, że większy wysiłek fizyczny nie jest wskazany. Istnieje zatem potrzeba uświadamiania osobom starszym i ich rodzinom korzyści, wpływających z regularnej aktywności fizycznej, dostosowanej do możliwości danej osoby. Rodzaj i intensywność aktywności fizycznej muszą być indywidualnie dostosowane do stanu i możliwości osoby starszej.

Aktywność fizyczna powinna być różnicowana u osób starszych na: rekreacyjną (różne formy wypoczynku czynnego), prewencyjną zorganizowaną w formie kontrolowanego i kompleksowego programu leczniczo-rehabilitacyjnego,

² L. Zan., Die akademische Seniorenbildung. Eine historische Bilanz in methodisch-didaktischer Abricht, Weinheim: Deutscher Studien Verlag, 1993, s. 350.

³ B. Kunicki, Kultura fizyczna starożytnej Grecji. Pobrano z: [http:// www.wbc.poznan.pl/Content/1490/M-317.html](http://www.wbc.poznan.pl/Content/1490/M-317.html) (dostęp:22:05:2019)

indywidualnie określonego do potrzeb pacjenta w celu przywrócenia sprawności po przebytej chorobie lub zapobieżenia utracie sprawności w przebiegu przewlekłych chorób i starzenia. Wśród czynników odgrywających dużą rolę w adaptacji organizmu do zmian zachodzących z wiekiem, należą różne formy aktywności.

Badania wskazują, iż aktywność niezależnie od jej formy pozwala zachować zdrowie. Ludzie aktywni zazwyczaj starzeją się bez cech niedołęstwa oraz dłużej pozostają sprawni i niezależni od otoczenia. Brak aktywności może być przyczyną obniżenia poziomu sprawności, niezależności, może powodować izolację społeczną, samotność, a nawet przedwczesną umieralność wśród osób starszych. Starania o utrzymanie sprawności, witalności i aktywności do późnych lat życia to obecnie priorytetowe działania gerontologii.⁴

Często bywa ona określana jako tzw. szansa na pozytywne starzenie, gdyż daje osobom ją podejmującym szereg korzyści:

— pozytywnie wpływa na większość układów w organizmie i ich funkcjonowanie, niezbędnych do utrzymania niezależności i samodzielności w zakresie czynności dnia codziennego,

— pełni funkcję profilaktyczną w zakresie niepełnosprawności i chorób charakterystycznych dla wieku starszego, m.in. związanych z układem krążenia, dolegliwościami bólowymi w chorobach układu ruchu, a także pomaga opanować stres czy otyłość,

— jest formą rehabilitacji społecznej; udział seniorów w zorganizowanych zajęciach ruchowych umożliwia im zaistnienie w grupie, zawiązanie nowych znajomości oraz wzmacnia poczucie własnej wartości, dodając wiary w bycie potrzebnym społeczeństwu.

Ważnym jest, aby przed przystąpieniem do jakiegokolwiek aktywności fizycznej dobrać jej rodzaj i czas trwania do potrzeb, możliwości osobniczych, wieku, płci i stanu zdrowia danej osoby. Zwłaszcza u ludzi starszych zalecana jest wizyta u lekarza⁵.

Demograficzne starzenie się ludności w Polsce nie jest procesem nieoczekiwanym i nie odbiega od większości społeczeństw europejskich. Jedną z szans na utrzymanie zdrowia i sprawności fizycznej ludzi jest podejmowanie przez nich aktywności turystycznej oraz fizycznej – zaplanowanej, o ustalonej strukturze, powtarzanej, a także nastawionej na poprawę lub utrzymanie wydolności organizmu.

Edukacja zdrowotna jest stałym procesem uczenia się ludzi jak żyć, aby zachować oraz doskonalić zdrowie własne i innych, a w przypadku wystąpienia choroby lub niepełnosprawności aktywnie uczestniczyć w jej leczeniu, radzić sobie i aktywnie zmniejszać jej skutki. Edukacja zdrowotna jest ważnym, wspomagającym elementem działań naprawczych, zapobiegania chorobom oraz promocji zdrowia. Istotą działań jest wyrobienie u odbiorców

4 J. Przewłocka, Zaangażowanie społeczne Polaków w roku 2010, Warszawa 2011, s. 72.

5 A. Marchewka, Aktywność fizyczna – oręż przeciw niepełnosprawności osób w wieku starszym, Warszawa 2013, s. 386..

edukacji umiejętności podejmowania właściwych decyzji w rozwiązywaniu indywidualnych bądź środowiskowych problemów zdrowotnych. Jest to ważne już od najwcześniejszych okresów życia człowieka, gdyż kształtowanie właściwych postaw i rozwijanie odpowiednich nawyków i umiejętności zaowocuje dobrym stosunkiem do zdrowia w przyszłości.

Problem aktywności fizycznej osób starszych, w tym również uczestników Uniwersytetów Trzeciego Wieku, jest coraz częściej poruszany w literaturze polskiej i zagranicznej. Dobroczynny wpływ odpowiedniej i systematycznej aktywności fizycznej na zmniejszenie umieralności i zapadalności na wiele chorób udowodniono w licznych badaniach epidemiologicznych⁶.

Starzenie się i starość to zjawiska obarczone wieloma stereotypami. Jednym z przejawów tzw. wiekizmu jest postrzeganie osoby starszej jako jednostki zmęczonej życiem, niedołążonej, samotnej i bezradnej. W celu stworzenia pożądanego i rzeczywistego wizerunku seniorów niezbędne jest promowanie ich społecznej oraz zawodowej aktywności czy kształtowanie, szczególnie ważnych dla tej grupy wiekowej, dobrych relacji z otoczeniem przez udzielanie im różnego rodzaju wsparcia społecznego⁷.

Biorąc pod uwagę obecny trend do kształtowania gospodarki opartej na wiedzy (GOW), niezmiernie ważną rolę odgrywają szkoły wyższe oraz tworzone w ramach ich struktur kierunki kształcenia i doszkalania, które powinny korespondować z wyzwaniem cywilizacyjnymi.

Jedną z korespondujących z tym założeniem form organizacji, która jednocześnie odpowiada na potrzeby współczesnych czasów, są Uniwersytety Trzeciego Wieku. Priorytetami działalności tych placówek dydaktycznych są: wspieranie rozwoju seniorów, poprawa jakości życia osób starszych oraz ich aktywizacja⁸.

Poza tym, po latach wychowywania dzieci i współuczestnictwie w wychowywaniu wnuków, niekiedy utracie współmałżonka i znajomych, nadmiar czasu może być bardzo szkodliwy. W takim przypadku nowa pasja staje się balsamem dla zbolącej duszy, pozwala ponownie otworzyć się na świat i zaakceptować go takim, jakim się stał się bez bliskich ludzi.

Wielu seniorów jest wciąż sprawnych, nie znosi bezczynnego siedzenia w czterech ścianach, potrzebuje pretekstu do wyjścia z domu. Jedną z form aktywizacji starszych ludzi są uniwersytety trzeciego wieku, które stwarzają możliwości ciągłego poszerzania wiedzy, pobudzają do aktywizacji społecznej w interesie jednostki i ogółu, ułatwiają nawiązywanie przyjaźni, zapewniają możliwość dbania o kondycję fizyczną⁹.

Sprawna osoba starsza to wyższy poziom samodzielności i samoobsługi, a

6 A. Dubanska, Aktywność fizyczna i turystyczna wśród uczestników Uniwersytetów Trzeciego Wieku na przykładzie Krakowa, Kraków 2015, s. 350-353.

7 J. Blecharz, M. Siekańska, Psychologiczne aspekty starzenia się i starości, Warszawa 2013, s. 48.

8 A. Dubanska, Aktywność fizyczna i turystyczna wśród uczestników Uniwersytetów Trzeciego Wieku na przykładzie Krakowa, Kraków 2015, s. 355.

9 Uniwersytet trzeciego wieku, <https://pl.wikipedia.org>.

w konsekwencji – mniejsze koszty opieki zdrowotnej i socjalnej. Jak pokazują wyniki badań przeprowadzone m.in. przez prof. Kozieł i Kaczmarczyk, ludzie starsi, którzy są aktywni intelektualnie, prezentują ogólnie wyższy wskaźnik zachowań prozdrowotnych, mają lepsze nawyki żywieniowe, częściej podejmują zachowania profilaktyczne i praktyki służące zdrowiu, wykazują bardziej pozytywne nastawienie psychiczne. Literatura przedmiotu dostarcza licznych informacji na temat pozytywnych działań UTW nastawionych na wdrażanie szeroko rozumianej profilaktyki gerontologicznej, co skutkuje podejmowaniem prozdrowotnego stylu życia.

Badania potwierdzają, że słuchacze Uniwersytetów Trzeciego Wieku mają dużą świadomością korzystnego wpływu podejmowania aktywności fizycznej na opóźnienie procesów starzenia, plasując ją na pierwszym miejscu wśród takich czynników, jak: aktywność zawodowa, aktywność intelektualna, zdrowy tryb życia, więzi społeczne i rodzinne, optymizm czy dieta. Dla prowadzenia działań na szerszą skalę niezbędne jest jednak mocne wsparcie ze strony państwowych jednostek administracyjnych, by jak mawiał św. Jan Paweł II – dla wszystkich seniorów ćwiczenia fizyczne i aktywność turystyczna były „częścią ich poszukiwania wyższych wartości, które kształtują charakter i dają im poczucie godności i sukcesu we własnych oczach i w oczach innych”¹⁰

Priorytetem wobec ludzi starszych jest dążenie do jak najdłuższego utrzymywania ich w pełni sprawności życiowej umożliwiającej samodzielne funkcjonowanie w środowisku zamieszkania i poprawa jakości ich życia. Uświadamianie czynników ryzyka utraty sprawności i zdrowia, powinno być promowane jako działania profilaktyczne już na przedpolu starości. Im wcześniej podejmowane są takie działania, tym większa jest szansa na pozytywne modyfikowanie starzenia.

Wobec postępującego wzrostu liczby ludzi starszych w społeczeństwach europejskich podejmowanie strategii aktywnego starzenia się jako sposobu życia uważane jest za kluczowy środek zaradczy. Aktywne starzenie się to proces optymalizacji dobrego zdrowia w celu poprawy jakości życia osób w starszym wieku.¹¹

Wpływ aktywności fizycznej na funkcjonowanie seniorów

Jak wspomniano już wcześniej, jedną z kluczowych przesłanek oraz determinantów pomyślnego starzenia się, jest obranie zdrowego stylu życia, który uwzględni również zachowanie odpowiedniego poziomu aktywności fizycznej¹².

Odpowiednio dobrana do wieku aktywności fizycznej pozwala ludziom starszym na długo zachować młodość, wigor życia co w konsekwencji wpływa

10 A. Dubanska, *Aktywność fizyczna i turystyczna wśród uczestników Uniwersytetów Trzeciego Wieku na przykładzie Krakowa*, Kraków 2015, s. 359.

11 M. Cybulski, E. Krajweska-Kulak, *Edukacja prozdrowotna seniorów jako szansa na pomyślne starzenie się na przykładzie miasta Białegostoku*, Białystok 2016, s. 108.

12 L. Kulmatycki, *Edukacja zdrowotna*, Poznań 2012, s. 32..

na opóźnienie procesu starzenia się. Według specjalistów aktywny senior powinien wykonywać ćwiczenia 2-3 razy w tygodniu. Według nich każdy 15-20 minutowy trening siłowy wzmacnia całe ciało seniora, powodując przy tym zmniejszenie ryzyka wystąpienia osteoporozy, cukrzycy, zawału serca i bólów reumatoidalnych. Kontynuacja regularnych ćwiczeń usprawniają u seniorów pracę wszystkich układów i narządów. Poprzez wykonywane ćwiczenia zwiększają oni również zakres ruchomości stawów, co pomaga łatwiej wykonywać wiele codziennych czynności. Przed rozpoczęciem aktywności fizycznej należy zwrócić uwagę na prawidłową rozgrzewkę przed każdym treningiem lub podejmowaną czynnością ruchową. Odpowiednio przeprowadzony trening wpływa pozytywnie na poprawę uwapnienia i wzmacniania układu kostnego starszej osoby. Mięśnie podczas ćwiczeń są lepiej dotlenione, a więc sprawniejsze, dlatego skuteczniej podtrzymują kręgosłup¹³.

W zakresie poprawienia i usprawnienia koordynacji ruchowej pomocne mogą być ćwiczenia gimnastyczne i rozciągające pod baczny nadzorem i kontrolą profesjonalnego trenera. Takie ćwiczenia powinny być wykonywane codziennie od 5 do 10 min i to najlepiej o rannej porze.

Dzięki regularnym ćwiczeniom sportowym min. jazdą na rowerze, pływaniem, bieganiem czy tańcu realizują swoje pasje i aspiracje życiowe. Aktywność fizyczna jest bardzo ważnym elementem życia jednostki i prowadzi do poprawy jakości życia osoby starszej. Seniorzy mogą odczuć radość życia i wyraźnie poprawić samopoczucie co wpływa na ich dobrostan dalszego życia. Warto mieć na uwadze, że uprawianie sportu nie tylko wpływa na dobrą wydolność organizmu ale także na ładną sylwetkę osoby starszej, ale również zapobiega i eliminuje wiele chorób jakimi seniorzy mogą być obciążeni. Dlatego należy pamiętać że „ruch to zdrowie” a poruszać się należy w miarę swoich możliwości¹⁴.

Źródło: <http://faktykaliskie.pl/wiadomosci/zdrowie/aqua-aerobik-dla-seniorow-co-daja-cwiczenia- w-wodzie-zdjecia,338.html>

13 H. Worach-Kardas, *Starzenie się populacji jako wyznacznik potrzeb zdrowotnych i wyzwanie dla zdrowia publicznego*, Warszawa 2015, s. 21-22

14 Ibidem., s. 23.

Inną formą aktywności fizycznej w ostatniej dekadzie stał się taniec. Uczestnicy Uniwersytetu Trzeciego Wieku poruszając się poprawiają krążenie i sprawność swojego ciała. Twierdzą, że „wyginają śmiało swoje ciało” lub „ruch to zdrowie”, co poprawia ich kondycję zdrowotną. Zajęcia odbywają się w grupach kilku osobowych w akompaniamencie ulubionych utworów muzycznych pod bacznym okiem instruktora. Wykonując złożone układy taneczne w parach i ciężkich wielogodzinnych ćwiczeniach dochodzą do zamierzonego celu, co pozwala im na zdobyciu licznych trofeów i nagród na zawodach czy konkursach tanecznych organizowanych dla grup senioralnych.

Źródło: <https://legnica.naszemiasto.pl/tancem-przez-zycie-seniorzy-sie-bawia-w-legnicy-zdjecia/ga/c13-7371135/zd/47296533>

Inną formą aktywnego spędzenia czasu przez uczestników Uniwersytetu Trzeciego Wieku jest popularny na świecie Nordic walking. Aktywność ta polega na użyciu kijków podczas spacerów. Nordic walking to więcej niż spacer. Nordic Walking to technika marszu, który polega na zaangażowaniu do wysiłku ciała tj. jak największej partii układu ruchu poprzez zwiększone wymachy ramion, wydłużony krok przy użyciu prawidłowo zastosowania specjalnie zaprojektowanych kijków. Prawnie zastosowana technika marszu pociąga za sobą wiele korzyści dla organizmu czyli odpowiednie odciążenie stawów kończyn dolnych i kręgosłupa, poprawę siły, kondycji i gibkość. W obecnym czasie ta technika stanowi jedną z najbardziej uniwersalnych i najkorzystniejszych form aktywności ruchowych osób starszych. Jest to forma bezpieczna, przyjemna oraz bardzo efektywna bez dodatkowego obciążania stawów i kończyn dolnych. Podczas marszu są intensywnie angażowane mięśnie kończyn górnych, grzbietu i obręczy barkowej. Przy prawidłowym stosowaniu techniki chodzenia mięśnie tych partii ciała naprzemiennie napinają się i rozluźniają. Ponadto trenowane są mięśnie pośladkowe brzucha i grzbietu.

W trakcie takich spacerów uczestnicy Uniwersytetu Trzeciego Wieku mają szansę na nawiązywanie nowych znajomości, wymianę swoich myśli nie bacząc

na przemierzone kilometry i spalone zalegające niespalone w organizmie kalorie.

Źródło: <http://www.bing.com/images/search?view=detailV2&ccid=vXfhQq6Q&id=CAA6647F2B8C79EB564022C58129A66F2401FEA9&thid=OIP.vXfhQq6QWVybiHhb2VcOBgHaE8&mediaurl=https%3a%2f%2fwwww.kaltern.com%2fmedia%2fitelbilder%2fnordic-walking-in-kaltern.jpg&exph=524&expw=785&q=nor+dic+wooking+zdj%c4%99cia&simid=607991490026537963&selectedIndex=341&ajaxhist=0>

Podsumowanie

Jeszcze do niedawna ludzie starzy byli jedynie obiektem oddziaływań podmiotów polityki społecznej. Proponowano im określony zakres i poziom świadczeń, w niewielkim stopniu interesując się tym, czy odpowiadają one oczekiwaniom starszego pokolenia. Decyzje dotyczące ludzi starszych podejmowane były poza nimi, bez zasięgania ich opinii a ich zakres zależał od możliwości finansowych i organizacyjnych podmiotów polityki społecznej. Sytuację seniorów analizowało się jako przedmiot pomocy, rzadziej postrzegano ich podmiotową rolę. Obok lekarzy specjalistów, pracowników socjalnych, asystentów rodziny funkcjonują różne instytucje, do których podopieczny może się zwrócić o pomoc. Samotni, schorowani, opuszczeni starsi ludzie, zamknięci w swoich domach, często nadaremno wyglądają pomocy rodziny, osób bliskich. W ostatnim czasie w punkcie zainteresowania znaleźli się seniorzy. To dla nich są organizowane i przygotowywane projekty mające na celu uatrakcyjnić im “jesień życia”.

W ostatnim czasie zmienia się stosunek społeczeństwa do wieku starszego, co pozwala żyć starszkom pełnią życia. Społeczeństwo można przygotować do odpowiedniego traktowania starości, dając mu wcześniej możliwość poznania specyfiki i cech charakteryzujących ten etap życia. Edukacją należy objąć całe społeczeństwo, popularyzując wychowanie do starości, zaczynając od

przedszkola, szkoły podstawowej, przez szkołę średnią i na studiach wyższych kończąc.

Dobra organizacja życia ludzi starszych w społeczeństwie, utrwalenie dobrych praktyk, pozytywnych stereotypów starości to inwestycja procentująca na rzecz obecnych i przyszłych pokoleń seniorów. Jest to zapewne inwestycja historyczna, wyznaczająca poziom kultury każdego ze społeczeństw.

„Pośród wszystkich sprzeczności życia szukamy jego prawdziwego sensu. Zdumiewamy się i zapytujemy: dlaczego? Dlaczego tu jesteśmy? Po co żyjemy? Co powinniśmy zrobić? Wszyscy zadajemy sobie pytania. Cała ludzkość odczuwa nagłą potrzebę nadania sensu i celu temu światu, który staje się coraz bardziej skomplikowany i w którym coraz trudniej jest być szczęśliwym”¹⁵

Jan Paweł II, Denver 14.08.1993 r.

Streszczenie

Proces starzenia się jest nieodwracalną częścią ludzkiej egzystencji. Prawidłowa aktywność fizyczna pozwala osobie starszej na: samorealizację, spełnianie się, poprawienie lub zachowanie wydolność fizycznej, utrzymanie odpowiedniej wagi, realizację planów życiowych, zachowanie siły mięśniowych, która stabilizują stawy i kręgosłup, na wzrost odporności, osiągnąć lepsze samopoczucie i rozwijanie swoich aspiracji życiowych. Ponadto inną pozytywną konsekwencją ruchu jest zapobieganie wszelkim chorobom cywilizacyjnym, w tym chorobom serca. Aktywny starszy człowiek to osoba zadowolona z życia mająca poczucie sensu życia i własnej wartości.

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie Czytelnikowi zagadnień związanych z aktywnością osób starszych. W każdej fazie życia człowiek powinien wkraczać z pełną świadomością zmian, które należy zaakceptować z dobrym nastawieniem, ukierunkowanym na ekspozycję i wykorzystanie zalet każdej z faz.

Słowa kluczowe: osoba starsza, senior, aktywność fizyczna, proces starzenia się, sport

Summary:

The way of live and physical activity of participants of the University of the Third Age

Proper physical activity allows the elderly to: self-fulfillment, fulfillment, improve or maintain physical performance, maintain proper weight, implement life plans, maintain muscle strength, which stabilize joints and spine, increase resistance, achieve better well-being and develop their life aspirations. In addition, another positive consequence of the movement is the prevention of all civilization diseases, including heart diseases. An active older person is a person who is satisfied with life who has a sense of life and self-worth.

The purpose of this article is to show the reader issues related to the activity of older people. In every phase of life, a person should enter with full awareness of changes that should be accepted with a good attitude, focused on displaying and using the advantages of each phase. The process of scaring is an inseparable part of human existence.

Keywords: older person, senior, physical activity, aging process, sport

Bibliografia

- Blecharz J., Siekańska M., *Psychologiczne aspekty starzenia się i starości*, Warszawa 2013.
Cybulski M., Krajweska-Kułał E., *Edukacja prozdrowotna seniorów jako szansa na pomyslnie starzenie się na przykładzie miasta Białegostoku*, Białystok 2016.
Dubanska A., *Aktywność fizyczna i turystyczna wśród uczestników Uniwersytetów Trzeciego Wieku na przykładzie Krakowa*, Kraków 2015.

¹⁵ „L'Osservatore Romano” 14: 1993 nr 11, s. 28.

- Jan Paweł II *L'Osservatore Romano* 14: 1993 nr 11.
Kulmatycki L., *Edukacja zdrowotna*, Poznań 2012.
Kunicki B., *Kultura fizyczna starożytnej Grecji*. Pobrano z:
<http://www.wbc.poznan.pl/Content/1490/M-317.html> (dostęp:22:05.2019)
Marchewka A., *Aktywność fizyczna – oręż przeciw niepełnosprawności osób w wieku starszym*, Warszawa 2013.
Przewłocka J., *Zaangażowanie społeczne Polaków w roku 2010*, Warszawa 2011, s. 72.
Uniwersytet Trzeciego Wieku, <https://pl.wikipedia.org>.
Worach-Kardas H., *Starzenie się populacji jako wyznacznik potrzeb zdrowotnych i wyzwanie dla zdrowia publicznego*, Warszawa 2015.
Zan L., *Die akademische Seniorenbildung. Eine historische Bilanz in methodisch-didaktische*

ІДЕЯ «ДЕРЖАВИ ЗАГАЛЬНОГО ДОБРОБУТУ» У ЄВРОПЕЙСЬКІЙ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІЇ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Коваль Олеся Олексіївна,
аспірантка ВДПУ ім. М.Коцюбинського
koval.vinhistory@gmail.com

Науковий керівник –
к.і.н., доцент П.М. Кравченко

Сприятливим періодом, в якому започаткувався активний розвиток соціал-демократичного руху в Європі та осмислення ідеї держави загального добробуту, став міжвоєнний час (1918-1939). Умови Interbellum спонукали до створення демократичних устроїв у державах та вирішення соціальних питань, які були наріжним каменем політики більшості післявоєнних урядів.

Міжвоєнний період став часом практичного втілення провідної соціал-демократичної концепції створення держав добробуту. Процес стартував по закінченню Першої світової війни, коли соціалістичні партії ряду демократичних країн створили уряди самостійно або в коаліції з іншими демократичними партіями. Факт включення до управлінського сектору став вирішальним, оскільки до 1914 р. соціалістичні партії завжди перебували в опозиції до влади. Після світового конфлікту, поширення ліберальних урядів стало бажаним як для жителів країн, так і в міждержавних відносинах. У свою чергу, входження соціал-демократів у державні апарати ряду країн Європи дало можливість впливати на політику урядів своїх держав та стримувати поширення радикальних настроїв.

Ідея «держави загального добробуту» у міжвоєнному часі ще не була сформована як концепція і тим більше, як державна стратегія. Практичні способи будівництва держави добробуту в тій чи іншій формі звучали в

політичних колах Європи вже в 1920-х рр., зокрема на засіданнях Ліги Націй [3, с.365], серед членів Британського уряду [3, с.353], на Віденському Інтернаціоналі [3, с.280], в італійських соціалістів [3, с.393] та ін.

Прихильники такого підходу та значної мірою його творці - соціал-демократичні партії, переважали у міністерських офісах Веймарської республіки (1919-1923, 1928-1930), у Відні соціал-демократи були лідерами уряду Першої Австрійської Республіки у 1919- 1934 рр. Навіть у Франції та Іспанії, де постійно протиборствували комуністи та соціалісти, впродовж короткого періоду, у 1930-х рр., спостерігалася підтримка урядом Народного Фронту соціал-демократичних поглядів [4, с.26]. У Швеції після виборів 1915 р. соціал-демократична робітничка партія стала другою партією в парламенті. У 1917-1920 рр. соціалісти були у складі уряду К. Я. Брантінга в коаліції з ліберальною партією. Цей уряд запровадив загальне голосування в Швеції і створив конституційний лад у державі: відповідальність уряду перед парламентом [2, с.169].

Об'єктивна необхідність перетворення держав, заснованих на ліберальних принципах, у «держави добробуту» виникла паралельно із запитом на демократичний устрій та соціально орієнтовану політику.

Коли у 1929 р. у США розпочалась економічна криза, вона поширилась на весь світ і завдала, крім іншого, удару соціалістичному рухові. Світова криза викликала масштабне безробіття в індустріальних країнах, що, в свою чергу, стало підґрунтям для суспільної підтримки ряду диктаторських режимів у Європі. Лише одна країна із соціалістичним урядом мала успіх у боротьбі з господарською кризою і безробіттям – Швеція. У відповідь на кризову економіку та масову еміграцію населення, шведський соціалістичний уряд на чолі з П.А. Ханссоном організував громадські роботи державним коштом. Протягом 1932-1936 рр. урядом було започатковано будівництво шкіл, лікарень, залізниць і доріг, технічне покращення сільського господарства. Робітники на громадських роботах мали таку ж оплату праці, як і на інших підприємствах, що збільшувало купівельну спроможність населення і розширило ринок для продажу продуктів сільського господарства. Громадські роботи державним коштом та коштами органів місцевого самоврядування реанімували будівельну промисловість, а це дало поштовх до розвитку й інших сфер виробництва в країні [2, с.100-101]. Шведський приклад показав, що демократична влада плановою політикою може впливати на розвиток народного господарства в інтересах всього суспільства та забезпечувати загальний добробут у державі.

Зазначимо, що в роки негативних наслідків Великої депресії ідеї соціал-демократів виявилися особливо актуальними та дієвими. В цей час відбулось конституційне закріплення принципів соціальної держави або «держави добробуту» та формування її основних атрибутів, зокрема, різноманітних соціальних служб, громадських організацій, відповідної нормативної бази. [1, с.66].

У політиці європейських урядів пріоритетними та підтриманими суспільством були декілька ключових позицій, які стали міцним підґрунтям держави добробуту у міжвоєнний період. *По-перше*, це взаємодія уряду з профспілками. Соціал-демократи покладали значні сподівання на розвиток професійних спілок, які були створені в першу чергу для захисту матеріальних інтересів робітників. У тих країнах, де професійні спілки були найкраще організовані, спори між робітниками й підприємцями про розмір заробітної платні рідко призводили до страйків. Ці справи вирішувались здебільшого на переговорах між представниками профспілок і делегатами підприємців. *Друга* ключова позиція – взаємодія з кооперативним рухом та його підтримка. У міжвоєнний період соціалістичні партії брали активну участь у кооперативному русі. Кооперація виступала сателітом демократичного соціалізму, оскільки у кооперативних товариствах було і досі є самоуправління на основі виборності, рівноправність між членами та підвищення добробуту учасників. *Третя* важлива позиція соціал-демократів – свобода віросповідання і церков. Соціал-демократія створювала добробут громадян тим, що унеможлилювала ворожнечу влади з церковними організаціями.

У економічній сфері представники соціал-демократії головне завдання вбачали у наданні ринку демократичного і соціального звучання. Держава, яка раніше відігравала роль «нічного сторожа», тепер мала здійснювати активну економічну та соціальну політику. Окрім того, до функцій держави тепер належали регулювання умов праці та найму, встановлення мінімальних розмірів заробітної плати [1, с.67].

Яскравою ознакою формування ідеї «держави загального добробуту» було те, що соціал-демократи особливу увагу приділяли покращенню якості життя населення шляхом запровадження розширеної системи соціального захисту. В міжвоєнний період був сформований головний постулат ідеї держави добробуту: держава має піклуватись про своїх громадян не тільки сьогодні, а й гарантувати їм та їхнім дітям стабільне та забезпечене майбутнє. Соціал-демократи визначили стратегію працювати не на результат до наступних виборів, а на результат для наступних поколінь. Їх програми були розраховані на кілька десятиліть роботи урядів. Особливістю було те, що не лише соціал-демократи дотримувались цього перспективного плану. Навіть коли вони переходили в опозицію, нові уряди дотримувались стратегії реформування та не відходили від головної цілі – будівництва «держави загального добробуту».

Отже, соціал-демократичні партії у міжвоєнний період перебували в урядах ряду європейських країн та на практиці втілювали ідею «держави загального добробуту». Пріоритетними напрямками роботи соціал-демократів у розбудові держав добробуту стала співпраця з коопераціями та вільними професійними спілками, що мобілізували значні трудові ресурси для самодіяльності в демократичних організаціях і допомагали підняти життєвий рівень громадян. Ці організації часто виконували ті завдання, за

які вели боротьбу партії демократичного соціалізму.

Проаналізувавши основні принципи діяльності та заходи соціал-демократів міжвоєнного періоду у європейських країнах, робимо висновок, що вони реалізовували стратегію будівництва держави, яка могла б забезпечити добробут кожного громадянина. Ідеї гуманізму та добробуту населення розглядалися як базові в організації життя. Громадянин став найвищою суспільною цінністю, а держава почала враховувати його повсякденні інтереси, комплексно забезпечувати економічні, політичні та соціальні права. Тож стає очевидним те, що було закладено практичні основи майбутньої концепції «держави загального добробуту».

Список використаних джерел:

1. Заїка Н.Ю. Роль соціал-демократії у становленні та розвитку соціальної держави. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. 2008. №89-90. С.66-69
2. Феденко П. Соціалізм давній і новочасний. Лондон-Париж-Мюнхен, 1968. 231 с.
3. Cole G. A History of Socialist Thought: Volume IV, Part I - Communism and Social Democracy 1914-1931. London Macmillan Co LTD, 1958. 455 p.
4. Morgan R. Social Democracy in Europe: a Comparative Examination. Government and Opposition. 1982. Vol. 17, No. 1. P. 22-34.

OBRAZ RODZINY DYSFUNKCYJNEJ NA WYBRANYM PRZYKŁADZIE

*Janusz Kawa
Instytut Nauk Socjologicznych
Uniwersytet Rzeszowski*

Wstęp

Rodzina to najstarsza i najważniejsza komórka społeczna. Rodzina to pierwsza grupa społeczna z jaką identyfikuje się człowiek. Dorastająca jednostka ludzka przysiąka wartościami w niej kultywowanymi, obyczajami, postawami, wzorcami czy poglądami (Adamowicz 2011, s. 194). Rodzina jest systemem cyrkularnym, który można porównać do układu naczyń połączonych: zaburzenie w funkcjonowaniu jednego członka rodziny wpływa na prawidłowe funkcjonowanie całego systemu rodzinnego. Badacze i teoretycy zasadniczo zgodnie stwierdzają, iż na tożsamość jednostki mają wpływ ludzie dla nich najbliżsi, w szczególności ojciec i matka (Steinberg 2001, s. 83-110). W rodzinie w pełni wydolnej, relacje pomiędzy małżonkami są równoległe o dwukierunkowe, oparte na równym podziale obowiązków, natomiast dzieci są wychowywane w atmosferze poczucia bezpieczeństwa i akceptacji. W rodzinie prawidłowo funkcjonującej istnieją jasne i czytelne reguły, które są

ustalone z poszanowaniem odrębności i godności każdego z jej członków, dzieci otrzymują odpowiednie warunki do socjalizacji, nabywania pożądanego systemu wartości oraz właściwych wzorów, mają przestrzeń do rozwijania kontaktów z rodzeństwem oraz rówieśnikami.

Budowanie prawidłowych relacji na linii rodzic – dziecko są procesami długoterminowymi, które stanowią fundament determinujący życie potomka w przyszłym życiu. Jak wskazują badania John'a Bowlby'ego, a następnie kontynuowane badania jego współpracownicy Mary Ainsworth stanowiły pierwowzór teorii przywiązania a także jego wpływu na rozwój emocjonalny jednostki. Mając na względzie przeprowadzone badanie i zgodnie z prezentowanymi wynikami, relacja dziecka z rodzicem czy też rodzica z dzieckiem może wpływać na to, w jaki sposób będzie się te relacje rozwijać pod względem emocjonalnym. Ponadto jakie relacje społeczne będzie tworzyło mu w jego życiu, czy rozwiną się formy psychopatologii czy też w jaki sposób będzie odbierało świat a przy tym siebie samego jako wartość (Suwalska-Barancewicz 2016, 41-52).

Powyższe rozważania i zebrane dane wraźnie wskazują na słuszność słów Donald'a Woods Winnicott'a: *ten, kto doszedł do stabilnej dorosłości, nie mógłby tego osiągnąć, gdyby ktoś inny nie przeprowadził go przez początkowe etapy* (Winnicott 2009, s. 139–140).

Przeciwieństwem rodziny w pełni wydolnej jest rodzina dysfunkcyjna, której definicję podaje I. Jundziłł: *W sytuacji gdy rodzina z różnych przyczyn nie może wypełniać podstawowych funkcji opiekuńczo-wychowawczych, wówczas mamy do czynienia z rodziną dysfunkcyjną*. W rodzinie dysfunkcyjnej zaburzona jest komunikacja między jej członkami, co wpływa na nieprawidłowe kształtowanie się obrazu własnej osoby i poczucia wartości jej członków, a w szczególności dzieci. Dziecko nie ma zaspokojonej potrzeby bezpieczeństwa, miłości, akceptacji, nie posiada również ukształtowanego spójnego systemu wartości. Te czynniki wywołują poczucie wstydu, złość i strach, które są przenoszone na sposób funkcjonowania dziecka w innych środowiskach. W rodzinie dysfunkcyjnej zaburzeniu ulega również jej struktura. Uwaga członków skupiona jest nie na dziecku, ale na rodzicu, który jest przyczyną dysfunkcji: alkoholiku, sprawcy przemocy, tyranie rodzinnym. Działanie całego systemu rodzinnego jest zdeterminowane przez samolubne potrzeby jednego lub dwojga rodziców, którzy są przyczyną dysfunkcji. Dysfunkcje te w efekcie mogą prowadzić do przewlekłych zaburzeń w zachowaniu i osobowości jednostek, szczególnie dzieci.

Satysfakcja z życia rodziny dysfunkcyjnej stanowi poznawczą ocenę stopnia zgodności między stanem rzeczywistym a jej standardami. Dla każdego z osobna jest ona inna, inaczej pojmowana i definiowana.

W celu przybliżenia rodziny dysfunkcyjnej postaram się przedstawić taką rodzinę, której dane personalne zostały zmodyfikowane i całkowicie zmienione zgodnie z regulacjami prawnymi. Opisywana rodzina zmaga się z

niedogodnościami losu oraz posiada wiele deficytów i potrzebuje profesjonalnej pomocy czy wsparcia służb pomocowych zgodnie z obowiązującymi przepisami min. ustawą o pomocy społecznej (Ustawa o pomocy społecznej z dnia 12 marca 2004r.)

Formalna struktura rodziny (skład rodziny, sytuacja rodzinna, stan rodziny)

Opisywana rodzina składa się z 5 członków: babcia- matka Pana Ludwika- Helena (67 lat), ojciec - Ludwik (38 lat), matka- Jolanta (35 lat), córka małżeństwa- Julia (16 lat) oraz syn - Maciej (8 lat). Julia uczęszcza do pierwszej klasy liceum ogólnokształcącego w mieście, jej brat- Maciej uczęszcza natomiast do drugiej klasy szkoły podstawowej mieszczącej się rodzinnej miejscowości. Chłopiec i dziewczyna są biologicznymi dziećmi Pani Jolanty i Pana Ludwika. Wychowują się w pełnej- naturalnej rodzinie, którą można także określić jako wielopokoleniową ze względu na matkę Pana Ludwika, którą opiekuje się małżeństwo i która zamieszkuje razem z rodziną dom. Rodzeństwo mimo nawarstwiających się m.in. problemów finansowych, czy też trudnej sytuacji mieszkaniowej nigdy nie byli poddani interwencji opieki społecznej, a co się z tym wiąże- częściowego umieszczenia ich w rodzinie zastępczej czy też domu dziecka. Pomimo wielu problemów małżeńskich Pani Jolanta i Pan Ludwik nigdy nie byli w separacji, poznali się, gdy Pani Jolanta miała 17 lat, a Pan Ludwik - 20 lat. Ze względu na ciążę, w którą zaszła Pani Jolanta dwa lata później oraz w wyniku nacisku ze strony rodzin, które kierowały się pewnymi utartymi normami społecznymi i pobudkami religijnymi, para pobrała się.

Sytuacja materialna, dane o rodzicach

Sytuacja rodziny jest trudna. Zarobki rodziny nie są stałe, poziom ekonomiczny rodziny jest poniżej przeciętnej. Ojciec- Ludwik ma 38 lat, pracuje dorywczo jako budowlaniec, posiada wykształcenie zawodowe w tym kierunku. Nie posiada wykształcenia wyższego. Pochodzi z ubogiej rodziny, co znacząco wpływa na dotychczasowe życie rodziny. Pan Ludwik oprócz prac dorywczych w kraju, pracuje także dorywczo poza jej granicami w okresie 2- miesięcznym trzy razy w roku. Te zagraniczne wyjazdy znacznie wpływają na utrzymanie dotychczasowego poziomu życia rodziny, jak również pozwalają na dokonywanie powolnych remontów w domu. Matka - Jolanta to 35 - letnia kobieta, która posiada średnie wykształcenie- licealne. Kobieta nie posiada jednak dyplomu maturalnego ze względu na ciążę, która uniemożliwiła podejście do egzaminu. Pani Jolanta również pracuje dorywczo w szkółce ogrodniczej, jednakże praca ta jest sezonowa i trwa w okresach od maja do września. Poza okresem sezonowym kobieta jest bezrobotna, zajmuje się domem, ciągle bezskutecznie poszukuje stałej pracy, lecz ze względu na brak wykształcenia zawodowego oraz doświadczenia znalezienie jej jest niemożliwe. Zarobki rodziny są niskie, dlatego korzysta ona z zapomogi socjalnej oraz emerytury matki Pana Ludwika - Heleny (67 lat), jednakże suma pieniędzy pobierana przez Panią Helenę wystarczają jedynie na

zakup leków dla niej i zaspokajanie podstawowych potrzeb starszej kobiety.

Atmosfera w rodzinie.

Różnorodne problemy, z którymi boryka się rodzina m. in. trudna sytuacja finansowa, choroba cukrzycowa oraz artretyzm babci Heleny oraz zaburzenia nerwicowe Julii, jak również uzależnienie alkoholowe Pana Ludwika wpływają na zmieniającą się atmosferę w domu rodziny. Największe napięcie w rodzinie można zauważyć w sytuacjach, gdy Pan Ludwik znajduje się po wpływie alkoholu, generuje to atmosferę dezorientacji, pomieszania ról, frustracji, niezrozumienia, wzajemnego obwiniania się. Znacznemu polepszeniu ulega atmosfera w rodzinie w okresie wyjazdu Pana Ludwika za granicę w celach zarobkowych. W takich sytuacjach atmosfera w rodzinie znacznie się rozluźnia, jednakże jest ona obciążona pozostającymi problemami finansowymi i zdrowotnymi członków rodziny. Nadal dochodzi do kłótni i aktów niezrozumienia, co znacząco wpływa na relacje między członkami rodziny, a co za tym idzie- zmiany w osobowości członków rodziny, szczególnie Julii oraz brak poczucia bezpieczeństwa, stałości tak istotny w przypadku rozwijającego się młodego organizmu ludzkiego.

Charakterystyka oddziaływania wychowawczego w rodzinie.

Istnieje niewątpliwa zależność między postawami rodzicielskimi, a rozwojem emocjonalnymi dzieci. Dla prawidłowego procesu rozwoju więzi uczuciowych w rodzinie konieczne jest uczestnictwo i zaangażowanie w nim obojga rodziców oraz prezentowanie przez nich właściwych postaw rodzicielskich. Doświadczenia wyniesione z domu rodzinnego przenoszone są w przyszłości przez dzieci na kontakty z innymi ludźmi. System wychowawczy, jak również związane z nim rodzaje postaw rodzicielskich, które są stosowane przez małżeństwo w opisywanej rodzinie są rozbieżne, dlatego trudno jest je jednoznacznie określić. Przyjmowanie różnych postaw rodzicielskich i stylów wychowania jest kontrastowe również w odniesieniu do działań jednego rodzica- w tym przypadku Pana Ludwika, który przyjmuje różne postawy rodzicielskie w zależności od tego czy jest trzeźwy czy działa pod wpływem alkoholu. Można stwierdzić na podstawie obserwacji, że Pani Jolanta w wychowaniu zarówno Julii jak też Macieja kieruje się stylem niekonsekwentnym. Być może jest to wynikiem braku czasu matki przeznaczanego dla dzieci, z powodu mnogości obowiązków na nią nałożonych. Z jednej strony duży zakres swobody i pobłażliwości w stosunku do dzieci może wynikać z próby zrekompensowania im strat, które są skutkiem uzależnienia ojca. Z drugiej strony przeplatające się ze swobodą sytuacje autorytarnego działania mogą wiązać się z niestałością emocjonalną matki. Istotną cechą stylu wychowania prezentowanego przez Panią Jolantę jest zarówno pobłażliwy stosunek do dziecka- szczególnie Macieja, jak i przesadna uległość, pozostawianie całkowitej swobody, bez stałych reguł, wyrażająca się m.in. w spełnianiu wszelkich jego zachcianek i życzeń. Takie zachowanie widocznie wpływa na zachowanie chłopca, ponieważ często kieruje on matką,

korzysta z nadmiernej swobody i przywilejów, staje się interesowny, a czułość okazywana przez Macieja może być motywowana egoistycznymi pobudkami. Matka często nie podejmuje konkretnych, stałych działań. Albo w ogóle nie zwraca uwagi na jego wybryki albo surowo za nie karze. Postępowanie takie nie jest korzystne dla dziecka, bowiem zaburza poczucie bezpieczeństwa, powoduje niepewność. Matka okazuje również postawę nadmiernie chroniącą wobec chłopca, często wyręcza go w najdrobniejszych czynnościach, w efekcie Maciej kształtuje w sobie wyuczoną bezradność oraz bierną postawę na przyszłość, zwiększa to ryzyko, że w życiu dorosłym nie będzie potrafił poradzić sobie z napotykanymi trudnościami, a uczucie doznanej porażki będzie bardzo bolesne. Z powodu trudnej sytuacji rodzinnej matka stara się w każdy możliwy sposób chronić dziecko przed niebezpieczeństwami, jakie, na co dzień niesie życie. W okresie częstej nieobecności ojca w domu z powodu pracy, matka pozwala chłopcu na spanie z nią we wspólnym łóżku małżeńskim, co może prowadzić do niebezpieczeństwa triangulacji, zatracenia granic w systemie rodzinnym. Ojciec Ludwik wykazuje wobec zarówno chłopca jak i dziewczyny głównie postawę unikającą, gdy jest on pod wpływem alkoholu. Objawia się to unikaniem kontaktu z dzieckiem, ograniczeniem go do minimum, w takiej sytuacji bagatelizuje problemy dzieci, przerzuca wszelką odpowiedzialność za życie dzieci na żonę. Jest obojętny uczuciowo, bierny i uległy. Nie zaspokaja potrzeb emocjonalnych dzieci, przebywanie z nim jest dla niego trudne i nie sprawia mu przyjemności. Mimo iż dzieciom bardzo zależy na ojcu, takie zachowanie rodzica powoduje odczuwanie przez nich braków w zaspokajaniu potrzeb uczuciowych, stają się one niezdolne do nawiązywania trwałych więzi. W rzadkich okresach trzeźwości ojciec całkowicie odmienia swoje zachowanie, co zaburza poczucie stałości dzieci. Pan Ludwik wykazuje zainteresowanie sprawami dzieci, akceptuje odmienność ich zdań, okazuje czułość, organizuje czas wolny dzieciom, np. wspólne wycieczki rowerowe, wyjazdy nad jezioro, jednak takiemu zachowaniu często towarzyszy dawanie pełnej swobody dzieciom w ich działaniach, nie stawia żadnych zasad, jest lekkomyślny, co może generować niebezpieczne sytuacje, szczególnie w przypadku Macieja. W takich sytuacjach to córka-Julia czuwa nad bezpieczeństwem chłopca, weryfikuje decyzje ojca, pełni w ten sposób rolę, którą powinien spełniać Pan Ludwik. Ciężko jest określić postawę rodzicielską, którą przyjmuje matka w stosunku do Julii, ponieważ z powodu konieczności przejścia w pewnym stopniu roli zarówno ojca i matki przez dziewczynę w wychowaniu brata-rola córki, którą powinna pełnić zostaje zaburzona, co całkowicie zmienia jej relacje z matką. Julia staje się niejako rodzicem dla brata. Można przyjąć jednak, że matka wykazuje postawę liberalną, o czym świadczy swoboda dana córce w jej działaniu co jest umotywowane świadomością dużej odpowiedzialności i dojrzałości córki. Matka kieruje się także postawą akceptującą i współdziałającą w wychowaniu dziewczyny- Pani Jolanta akceptuje córkę w pełni, uznaje jej autonomię, daje dziecku prawo do wyrażania swoich opinii, daje jej do zrozumienia, że jest kochana i ceniona w rodzinie. Te działania sprawiają, że Julia staje się wytrwała w dążeniu do celu,

pokonuje przeszkody i wzmacnia poczucie własnej wartości, czuje się potrzebna w rodzinie, co niewątpliwie pomaga w terapii jej zaburzeń. Błędy, jakie popełnia matka w stosunku do córki dotyczą szczególnie sfery emocjonalnej, jak już wspominałam- matka obciąża emocjonalnie Julię, włączając ją w sprawy dorosłych, często Pani Jolanta uzewnętrznia przy córce swoje skrajnie negatywne uczucia wynikłe z trudnej sytuacji w domu, co powoduje wzmocnienie zaburzeń dziewczyny. Co więcej matka często obciąża córkę własnymi niespełnionymi marzeniami, o czym również wspominałam, co wzmacnia poczucie presji u dziewczyny, zwiększa poziom stresu, z którym Julia nie potrafi sobie radzić.

Styl życia rodziny- ogólna ocena funkcjonowania rodziny.

Styl życia rodziny można określić jako zaburzony, ponieważ uzależniony jest od poziomu napięcia emocjonalnego w rodzinie. Ze względu na problemy ekonomiczne i te związane z uzależnieniem Pana Ludwika- rodzina rzadko spędza wspólnie czas wolny. Nadmiar obowiązków spoczywających szczególnie na matce uniemożliwia jej udział w spędzaniu czasu wolnego z rodziną. W funkcjonowaniu rodziny trudno jest doszukać się rodzinnych tradycji, zwyczajów, istnieją jedynie pewne schematy zachowań jej członków, związane np. z chęcią zatuszowania problemów, z którymi zmaga się rodzina. Życie rodzinne głównie skupia się na zaspokajaniu potrzeb systemu, przez co zaniedbywane są potrzeby indywidualne jej członków, więzi występujące w rodzinie są zaburzone, role pomieszczone, natomiast granice z jednej strony sztywne, z drugiej natomiast elastyczne i zmienne, zależne od sytuacji. Te wszystkie negatywne cechy prowadzą do poczucia braku stabilności u jej członków- głównie dzieci, które w okresie dorastania potrzebują szczególnej opieki, prawidłowych autorytetów, jasno postawionych przez rodziców zasad oraz konsekwencji w ich działaniu. Zaburzenia istniejące w rodzinie mogą diametralnie wpłynąć na przyszły problem dzieci w nawiązywaniu relacji z innymi ludźmi i jakości więzi międzyludzkich, może to również zaburzyć obraz postrzegania przez nich świata i własnej osoby.

Zakończenie

Zagadnienie rodziny dysfunkcyjnej jest złożone, gdyż w literaturze występuje pod różnymi pojęciami, jest także wyjaśniane na wiele sposobów. W zależności od badacza i dziedziny dyscypliny naukowej, której jest reprezentantem termin satysfakcji z życia opisywany i objaśniany jest pod innym kątem z uwzględnieniem tego, co dla danej dziedziny istotne. Satysfakcja z życia rodziny borykającej się z wieloma problemami o charakterze egzystencjalnym stanowi poznawczą ocenę stopnia zgodności między stanem rzeczywistym a jego standardami. Dla każdego z osobna jest ona inna, inaczej pojmowana i definiowana.

Osoby z rodzin dysfunkcyjnych posiadają wiele trudności które korelują ze sobą i się nakładają na siebie co w rezultacie prowadzi do wielu problemów na tle emocjonalnym. Frustracje i wybuchy gniewu często towarzyszą takiej osobie. Osoby te posiadają wiele specyficznych trudności w prawidłowym

funkcjonowaniu, edukacji, rehabilitacji, komunikacji. Ten stan jest bardzo złożony i wymaga programu zaradczego i profesjonalnego podejścia służb pomocowych, które uwidaczniają się praktycznie we wszystkich aspektach życia.

Bibliografia:

- Adamowicz 2011, s. 194.
Steinberg 2001, s. 83-110.
Suwalska-Barancewicz 2016, 41-52.
Winnicott D.W., *Dom jest punktem wyjścia. Eseje psychoanalityczne*, Gdańsk 2011, s. 139–140.
Ustawa o pomocy społecznej z dnia 12 marca 2004r.

Streszczenie

W niniejszy artykule autor przedstawił na przykładzie rodziny dysfunkcyjną. Pochylając się nad sytuacją finansowo-ekonomiczną rodziny. Jakie szanse i wyzwania stoją przed taką rodziną i jej członkami. Artykuł podejmuje próbę odpowiedzi na powyższe pytania. Wskazane zostają aspekty prawne funkcjonowania rodziny dysfunkcyjnej, a także wspomniane już szanse i wyzwania odnoszące się zarówno do rodzin które zmagają się z trudną sytuacją rodzinną. Podjęcie takiej tematyki nasuwa refleksje o istocie rodziny w życiu człowieka, relacji i więzi panującej w takich rodzinach, a które się w niej tworzą.

Słowa klucze: rodzinny, rodzina dysfunkcyjna, problem, człowiek, osoba

Summary

A picture of a dysfunctional family on the selected example

In this article, the author presents an example of a dysfunctional family. Bending over the financial and economic situation of the family. What opportunities and challenges are facing such a family and its members. The article attempts to answer the above questions. Legal aspects of the functioning of a dysfunctional family are indicated, as well as the already mentioned opportunities and challenges related to both families who are struggling with a difficult family situation. Undertaking such a topic raises reflections on the essence of the family in human life, the relationships and relationships prevailing in such families, which are formed in it.

Key words: family, dysfunctional family, problem, human, person

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ БРИТАНСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ БРИТАНСЬКОЇ ІМПЕРІЇ 1990-Х – 2000-Х РОКІВ

*Кузьменко Едуард Костянтинівич,
студент КНУ імені Тараса Шевченка
edukuzmenko@knu.ua
Науковий керівник –
д. істор. наук, проф. О. П. Машевський*

На сьогодні Велика Британія володіє 14 заморськими територіями (Overseas territories) [1]. Проблеми деколонізації все ще активно стоять на порядку денному міжнародних відносин. Так, Комітет з деколонізації проводить вже третю декаду деколонізації [2]. Хоча на сьогодні Британська імперія здається чимось віддаленим хронологічно, проте насправді фінальний акорд у розпаді імперії відбувся у 1997 році [3].

У 2014 році британська аналітична фірма YouGov провела опитування щодо ставлення резидентів Великої Британії до Британської імперії: 59 % опитуваних пишалися імперською історією, 19 % було соромно за цю сторінку Британської історії. До того ж, 34 % хотіли б, щоб імперія досі існувала, тоді як 45 % були проти цього [4].

Інтерес світової спільноти до Великої Британії отримав новий імпульс у зв'язку Брекзітом, адже простежується переорієнтація курсу розвитку держави, який був прийнятий у 1973 році, коли Велика Британія вступила до ЄС.

3 червня 2020 року Боріс Джонсон, прем'єр-міністр Великої Британії заявив, що в умовах історичної когерентності Британії та Гонконгу він готовий лобювати інтереси зміни міграційної політики Великої Британії та одразу прийняти 350 тисяч жителів Гонконгу, які мають паспорти Британських заморських підданих на 6 місяців з можливістю натуралізації. Більше того, він наголосив, що таке право можуть отримати ще 2,5 мільйона гонконгців. Це було декламовано на фоні ускладнення відносин між Гонконгом та КНР, коли китайський уряд шляхом уніфікації законодавства Гонконгу до норм КНР, може порушити умови Спільної Декларації 1984 року, на умовах якої Гонконг у 1997 році перейшов до Китаю [5].

Більше того, у науковому полі проблема Британської імперії займає важливе місце. Якщо з початку 1990-х років щорічно публікували близько 50 наукових робіт з даної тематики (у 1990 році – 47), то вже з початку 2000-х кількість публікацій перевищила 1000 (у 2000 році – 164, у 2003 році – вже більше 1000). На сьогодні активно відбуваються дебати щодо Імперії, проходять симпозиуми, видаються періодичні наукові видання (наприклад, *The Journal on Empire and Commonwealth Studies*) [6].

Вищенаведені дані демонструють нагальність та актуальність, вплив наслідків імперіалізму загалом, та деколонізації зокрема на сучасність.

У даній роботі буде зосереджена увага на історіографічній складовій проблеми деколонізації, буде продовжено накреслення «дорожньої карти» формування британської історіографії Британської імперії, розпочате у попередній публікації автора [7]. Фокус уваги буде зосереджений на тенденціях історіографії Британської імперії 1990-х – 2000-х років; «tagna oroga» провідних авторів, хто розробляли дану тематику, проте з необхідними ремінісценціями до попередніх напрацювань британської історіографії.

Інтелектуальні пошуки інтерпретації Британської імперії 1980-х були гармонійно скомбіновані у праці Джона Дарвіна, 1988 року видання [7, 114]. Проте на цьому, звісно, Джон Дарвін не зупинився. Еволюція ідей дослідника яскраво проявилась у його праці, виданій у 2012 році «Незавершена Імперія. Глобальний поступ Британії». У полі зору автора вже не тільки військова, політична та економічна історія Британської імперії, але й аналізується історія ментальності Британської імперії. Більше того, автор глибше дивиться на проблематику Британської Імперії. Так, автор наполягає, що під час Першої Британської імперії не було єдиного бачення імперії, різні групи англійських бізнесменів, релігійних груп сприяли поліперспективності Британської імперії в імажинері британців (до 1707 року – англійців). У той час держава не фінансувала імперську адміністрацію, а лише за допомогою Королівського флоту захищала її від зовнішніх сил. [8, р. 386–400]. Д. Дарвін заявив, що Британська імперія вирізнялася адаптивністю її будівників. «The hallmark of British imperialism was its extraordinary versatility in method, outlook and object». Британці намагалися використовувати методи «soft power», покладатися на створені британцями завдяки принципу «divide et impera» субальтерні еліти, аніж використовувати воєнні методи [8, р. 388].

Інший авторитетний науковець, Пірс Брендон, у своїй праці «Занепад і розпад Британської імперії» запевняв, що британці побудували неформальну економічну імперію через контроль над торгівлею та фінансами в Латинській Америці після унезалежнення колоній від іспанської та португальської імперій. Даний механізм Британська імперія буде використовувати у подальшому на Близькому Сході. Особливо яскраво це відобразилося у періоді після Першої світової війни, коли формальні схеми інкорпорації територій до імперії були замінені моделями мандатів і протекторатів [9, р. 61].

Джеймс Лоуренс у своїй книзі «Розпад та занепад Британської імперії», яка була видана у 1995 році, наголошував, що у 1840-х роках Велика Британія успішно імплементувала доктрину вільної торгівлі в свій зовнішньополітичний стратегічний курс, що дозволило імперії домінувати у світовій торгівлі [10, р. 169-183].

Цікаво зазначити, що ці автори, окрім розробки проблем імперіалізму, колонізації та деколонізації, активно займалися проблемою глобалізації, часто підкреслюючи контрибуцію британського імперіалізму (поширення

англійської мови як мови міжнародного спілкування і т.д.) на процеси глобалізації, яка проводиться за англо-саксонською моделлю.

Не можна говорити про логіку та когерентність Британської історіографії не з'ясувавши зразки, на які орієнтувались і орієнтуються сучасні британські історики. Важливо зазначити, по-перше, 6-томну працю «Історія занепаду та загибелі Римської імперії», яка була опублікована з 1776 по 1788 роки. Логіка розповіді, причини та хід демонтажу Римської імперії в очах британських істориків кінця XX – XXI століття мала паралелі з подібними процесами під час Британської імперії. Саме її високо цінував вищезгаданий Пірс Брендон, наслідуючи логіку викладення матеріалу у своїй праці «Занепад і розпад Британської імперії 1781-1997» [9].

По-друге, важливою для сучасних істориків (особливо консерваторів за поглядами) є праця «Розширення Англії» професора модерної історії у Кембриджському університеті Джона Сілі, написана у 1883 році [11]. Ця робота стала першою визначною історичною роботою у даному полі досліджень, мала чітко виражену проімперську орієнтацію. Саме з цієї праці розпочинають відлік проімперської історіографічної традиції історичного факультету Кембриджу.

З цього видно, що історія ідей не вписується у чіткі хронологічні рамки і насправді історіографічні традиції другої половини XX – поч. XXI століття ревіталізували на фоні ширшого емпіричного матеріалу ідеї, сформульовані попередниками, трансформували ідейні моделі XVIII – поч. XX століть.

До 1960-х років історики в основному фокусувалися на військовому, дипломатичному та адміністративному аспектах Британської імперії. Нове покоління істориків подивилося на імперію під іншою перспективою: більш критично, з фокусом на економічних, соціальних та культурних темах. Яскравим прикладом старої школи (традиції) є 5-томна Кембріджська історія Індії, що видавалась видавництвом Кембріджського університету протягом 1922 -1937 років. Частина цього масштабного проекту була одночасно і частиною іншого багатотомного видання Кембріджської історії Британської імперії. Дані публікації зазнали сильної критики, говорили, що методи дослідження були застарілими .

Цікаво простежити іншу важливу історіографічну лінію. У 1952 році було опубліковано статтю «Імперіалізм вільної торгівлі», написану Джоном Галлагером і Рональдом Робінсоном. Автори доводили, що Новий імперіалізм 1880-х років, особливо «роздирання Африки» (Scramble for Africa), був лише продовженням довготривалої стратегії, коли неформальна імперія з її інструментарієм вільної торгівлі була більш вигідною за утримання формального імперського контролю [12]. Публікація мала високий резонанс серед наукових кіл. Більше того, публікація стала тим каталізатором, що призвів до утворення Кембріджської школи історіографії. Саме Джон Галлагер та Рональд Робінсон сформували школу наприкінці 1960-х – на початку 1970-х років. До школи також належали

Девід Вошбрук, Гордон Джонсон, Аніл Сіл, Пітер Маршал, Девід Філдхауз. Особливістю даної історіографічної школи був фокус на історіях еліт, тобто державницький напрям в історіографії, Кембріджська історіографічна школа проіснувала до початку 1980-х років, коли зазнала сильної критики з боку істориків субальтерних студій, дослідників-марксистів та лібералів [13]. Наприклад, наприкінці ХХ століття Мартін Лінн ревізіонував доробок Галлагера та Робінсона, виявив, що автори перебільшували вплив вільної торгівлі на тлі складного конгломерату процесів, що відбувалися у імперії. Мартін наголошував, що Британія втілила у життя лише частину своїх планів щодо лобювання інтересів, проте реалізувати програму максимум – економічно прив'язати більшість колоній до Великої Британії їй так і не вдалося [14].

Проте, незважаючи на припинення діяльності школи, її моделі, ідеї, принципи залишилися в історіографічній традиції сучасних дослідників. Так, Ніал Фергюсон високо оцінив напрацювання Кембріджської історіографічної традиції. Особливістю його праць [15], [16]. [17] є переоцінка Британської імперії. Фергюсон концентрується на позитивних моментах спадщини Британської імперії, показуючи, що завдяки імперії відбувся розвиток інфраструктури, відбувалися інтеграційні процеси, що сприяли глобалізації світу.

Ентоні Джеральд Хопкінс – Смутс професор історії Співдружності (почесне професорське звання у Кембриджі) протягом 1992-2004 років, викладав на історичному факультеті Кембріджі. Він активно розробляв проблеми колоніалізму (з фокусом на Африці), глобалізації. Також Джеральд був редактором наукових видань «Journal of African History» та «Economic Historical Review». Важливою є його книга 1993-го року видання – «Британський імперіалізм, 1668-2000», написана у співавторстві з Пітером Кейном, яка у 1995 році Американською Історичною Асоціацією була визнана найвпливовішою інтерпретацією історії експансії Британської імперії за останні пів століття [18].

Взагалі, з 1990-х років історіографія Британської імперії активно розвивається у нових напрямках. Так, дослідники почали досліджувати історію екології Британської імперії та наслідки панування Британського імперіалізму на навколишнє середовище. Більше того, активно досліджуються теми медицини, науки, спорту у Британській імперії. Також значна увага приділяється гендерним студіям, де дослідники вивчають роль жінки у Британській імперії.

Політизованими темами сучасної історіографії є питання раси та спадщини імперії. Дебати щодо цих питань активно транспонують на сучасну політичну кон'юнктуру і створюють амбівалентність, де немає точки порозуміння. Так, наприклад, радикально антиімперські настрої демонструє професор «Чорних студій» (Black Studies) Бірмінгемського університету Кегінде Ендрюс. Він вважає, що імперська ментальність досі існує у британців, вважає британське суспільство расистським та закликає

до виплати Великою Британією репарацій минулим колоніям [19].

Тобто, тема Британської імперії загалом та деколонізації Британської імперії зокрема активно досліджується у Британській історіографії. Імпульс прискорення темпів дослідження Британської імперії відбувся у 1990-х років, друга хвиля у 2000-х роках. Складна кон'юнктура британського суспільства доповнилася новою ментальною складовою, переходом частини суспільства у постмодерн, коли кліше, ідеології не обмежують дослідницький попит та інтерес, коли заперечуються концепт європоцентризму [20].

Проте новітня історіографія не є абстрактною від попередніх напрацювань, британська історіографічна традиція має глибоке коріння, тісно пов'язана з історіографічною традицією. Важливими маркерами історіографії другої половини ХХ століття є Кембріджська історіографічна школа (дискусії розпочались у 1952 році, школа виникла у 1972 році), Субальнерні студії (з 1982 року), постколоніальні студії.

Отже, проблема британської історіографії Британської імперії є важливою та на фоні масивного інформаційного потоку потребує комплексного, багатогранного аналізу. Українська історична наука потребує заповнення лаку у даній області історіографічної науки, щоб з'ясувати ставлення британських дослідників до проблеми Британської імперії та проаналізувати настрої, тенденції внутрішньо британської ситуації у науковій та освітній сферах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Британські заморські та коронні території. – Режим доступу: <https://www.gov.uk/international/government-topics-foreign-affairs-uk-overseas-territories> (дата звернення: 02.06.20).
2. Комітет ООН з питань деколонізації. – Режим доступу: <https://www.un.org/dppa/decolonization/en/about> (дата звернення: 02.06.20).
3. Китайсько-британська Спільна Декларація. – Режим доступу: <https://web.archive.org/web/20031208081141/http://www.hkbu.edu.hk/~pchksar/JD/jd-full1.htm> (дата звернення: 02.06.20).
4. Британська аналітична фірма YouGov. – Режим доступу: <https://yougov.co.uk/topics/politics/articles-reports/2014/07/26/britain-proud-its-empire> (дата звернення: 02.06.20).
5. Гурсіман Г. «Одна держава – 2 системи». – Режим доступу: <https://www.express.co.uk/news/world/1290554/Hong-Kong-news-Boris-Johnson-China-Article-23-One-Country-Two-Systems> (дата звернення 03.06.20).
6. Hann K. A history of Imperialism in the Global History. – Режим доступу: <https://www.yumpu.com/en/document/read/38011238/13-katherine-hann-engage> (дата звернення: 02.06.20).
7. Кузьменко Е. Історіографія проблеми деколонізації британської імперії у працях британських та американських дослідників 1920-х – 1980-х років. // Гуманітарний корпус: [збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії] – Випуск 33 (том 1). – Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2020. – с. 113-115.
8. Darwin J. Unfinished Empire: The Global Expansion of Britain. – L.: Penguin Books Ltd. First Edition, 2012. – 483 p.
9. Брендон П. Упадок и разрушение Британской империи 1781-1997 [пер. С англ. М.В. Жуковой]. – Москва: АСТ, 2010. – 983 с.
10. Lawrence J. The Rise and Fall of the British Empire. — N. Y.: St. Matrin's Press, 1995.
11. Seeley J. The Expansion of England. – L. Macmillan, 1914. – 354 p. – Режим доступу: <https://archive.org/details/expansionofengla00seeLUoft> (дата звернення: 03.06.20).

12. Gallagher J., Robinson R. The Imperialism of Free Trade // The Economic History Review. – L.: Wiley. New Series, Vol. 6, No. 1, 1953. – pp. 1-15. – Режим доступа: <https://www.jstor.org/stable/2591017> (дата звернення: 02.06.20).
13. The Cambridge school of historiography (Unit 23). – Режим доступа: <http://egyankosh.ac.in/bitstream/123456789/44462/1/Unit-23.pdf> (дата звернення: 02.06.20).
14. Lynn M. The British Empire in the 1950s: Retreat or Revival? – Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2006. – 242 p.
15. Ferguson N. Civilization: The Six Killer Apps of Western Power – London: Penguin Books, 2012. – 310 p.
16. Ferguson N. Empire: How Britain Made the Modern World. – London: Allen Lane, 2003. – 421 p.
17. Ferguson N. Empire: The Rise and Demise of the British World Order and the Lessons for Global Power. New York: Basic Books, 2003. – 392 p.
18. William Coleman, Alina Sajed. Fifty Key Thinkers on Globalization. – Abington: Routledge, 2013. – p. 136.
19. Esther A. Armah. How To Talk About Racism in Britain. – Режим доступа: <http://www.warscapes.com/column/esther-armah/how-talk-about-racism-britain> (дата звернення: 04.06.20).
20. Иноземцев В.Л. Постмодерн // Новая философская энциклопедия. Том 3. — М.: Мысль, 2010. — С. 296-297.

CULTURAL AND ANCIENT SEX STEREOTYPES BASED ON WALT DISNEY'S FIRST FULL-LENGTH ANIMATED FILM "SNOW WHITE AND THE SEVEN DWARFS"

Kukier Joanna

*PhD student, Maria Curie-Skłodowska University
kukier.joa@gmail.com*

Aneta Tomków, M.A.

*Maria Curie-Skłodowska University
anetatomkow@gmail.com*

Introduction

The purpose of the following article is to present the stereotypes of femininity occurring in one of Walt Disney's movies. This great visionary created many iconic characters such as Snow White, Cinderella, Aurora and Mary Poppins during his life. I will try to focus on these characters and supporting characters such as Diabolina and the evil queen. By choosing this topic I was trying to examine the situation and the origin of the stereotypes created. In modern popular culture there are many stereotypes of femininity, commonly occurring in fairy tales. There is a rich bibliography touching the issues of femininity stereotypes in various areas of popular culture. However, the literature on the subject does not contain many items that address the issue of gender stereotypes and femininity popularized in fairy tales. This area is not yet sufficiently explored. In this article,

we will try to focus mainly on the theoretical approach to the stereotype and its ancient cultural background and present them the main definitions. We will analyze this aspect of one of the most popular Disney animation “Snow White and the Seven Dwarfs”. We will try to answer the question of what caused that these stereotypes were portrayed in the characters created by Walt Disney.

Walt Disney and the beginning of the animation

Walt Disney entered the history of world cinema as a visionary, legend and creator of many animated works. He was the embodiment of the American dream, and the characters he created of Mickey Mouse, Donald Duck or Pluto dog made him valued among film critics.

Walter “Walt” Elias Disney was born on December 5, 1901 in Chicago. His father, looking at the growing crime decided to move to Marceline, Missouri. The father used violence against his children. The family was having a hard time when the times of bad crop have reached the farm. After another financial defeat of the father the family moved to Kansas City. Young Walt worked at different places of employment, although he liked to attend school. He showed a special passion for reading and was also active in the school newspaper, to which he willingly made sketches and drawings. After returning to Chicago, he also served as a photographer in *the Voice* and studied at the Chicago Institute of Art of Drawing and Anatomy [1, p. 24]. That year America joined World War I. In an effort to join the army young Walt altered his birth certificate and enlisted as a driver in the Red Cross, in which he traveled the country and even got permission to travel to France for a year where he gained extensive experience [1, p. 27 - 32]. After the war Walt went to Kansas City, where his brother Roy was already there. Roy was the one who helped develop Walt’s passion for drawing. Walt managed to get hired at an advertising company, where he made corrections at first and later designed ads. Walt Disney learned the first secrets of animation while working at Kansas City Film Ad Company. At first, they were primitive productions: figure cutouts were moved on a piece of cardboard and photographed in this way, which created the illusion of movement. This did not satisfy Disney, so he decided to develop his ideas. He received various assignments, created mainly funny gags and satires. The chatter about Disney began to grow in a wider group. Walt’s first animations include “Alice”, “Felix the Cat”, “Trolley Troubles” and “Oswald the Lucky Rabbit”. However, successes were attributed to Universal Pictures which was not to the author’s liking. He decided to leave the label and come up with a completely new character - Mickey Mouse [1, pp. 24]. Some biographical researchers attribute the creation of this character to Ub Iwerks. Work on the first cartoon about Mickey Mouse was done in secret. The first cartoon was titled “Plane crazy” and its premiere was on May 5th, 1928. The film was received kindly, but without much enthusiasm. After the huge profits of “Three Little Pigs” Walt decided to undertake something new, namely a full-length animated film. Walt’s first step was to expand the studio and employ new animators. He decided that his film would be “Snow White and the Seven Dwarfs”. The film

was a worldwide success. The film received a special Oscar award in 1938 from the Film Academy in the form of one statuette of normal size and seven smaller, symbolizing the dwarfs. Within a few years, a small company with a small studio was created, producing many animated films and employing thousands of people over time. Therefore, the studio moved to another larger place in Burbank, California and is still headquartered there [3]. In the following years, the studio produced many well-known movies: “Pinocchio” and “Fantasy” from 1940, “Dumbo” from 1941, and “Bambi” from 1942. These first productions gave grounds to the golden age of Disney, which resulted in a strike at the studio. These significant films for Walt present a main theme - the sanctity of the family and the tragic consequences entailing anyone who slanders her holiness, and the search for a family leads to spiritual fulfillment. They also have the typical drama - poisoned witch’s apple, extra-large Dumbo ears, Pinocchio’s growing nose or Bambi’s burning forest. Other famous films include “Cinderella” (1950), “Alice in Wonderland” (1951), “Peter Pan” (1953), “Sleeping Beauty (1950),” “101 Dalmatians” (1961). Walt Disney died on December 16, 1966.

Walt Disney’s public life has created a picture of a good “uncle” among people around the world. One should not forget, however, about the strike of cartoonists who were tired of the excessive work and low, inadequate to performed work, wages and gender discrimination. He was also accused of spying for the United States. His achievements: the creation of Mickey Mouse, Donald Duck, Minnie, Goofy or Pluto dog make him adored and remembered to this day. The facts that I have presented also show another, darker side of his private life. However, Walt’s genius is valued even after years, and maintaining and protecting a good image has become a necessity for those who rule his label to this day.

Stereotype - definitions

The inclusion of the concept of stereotype in sociological sciences dates back to the early 20th century, when in 1922 a book by an American journalist, advisor to President Roosevelt and publicist Walter Lippmann was published under the title “Public Opinion “, in which the author uses the word stereotype to describe the human tendency to perceive people or objects as similar on the basis of extracting their common features. He also describes that the stereotype is a lasting opinion obtained by individuals in the process of social contacts, and not as a result of observing reality [4, p. 98].

This significance quickly became a research tool in many fields of the humanities, mainly in psychology, sociology and ethnology. In each of them one can distinguish not only the different meaning of the concept of stereotype, but also the width of its scope. This approach turned out to be pioneering, because the author guessed the genesis of the process of creating a stereotype by writing “[...] we take over what culture has already defined for us, and we usually see what we have adopted in the form of stereotypes shaped by culture” [5, pp. 25] .

Todd Nelson points out in his book, *Psychology of Prejudice*, that many definitions of stereotype have developed over the years. Despite the ambiguous

assessment of Lippmann's stereotyping, researchers began to treat the stereotype as something negative, or rather a "lazy" way of perceiving social groups, which made stereotyping considered irrational and non-analytical thinking. Many researchers even thought that it was an example of rigidity in thinking (e.g. Theodor Adorno, Daniel Levinson 1950), or a sign of the moral disability of the person who uses it [5, pp. 23].

Over time, scientists stopped assessing people using the stereotype, and also departed from the meanings of morality or correctness. It is worth mentioning here the American psychologist Gordon Allport. In his pioneering work, *The Nature of Prejudice*, he was the first to deal with the definition of stereotyping, not valuing stereotypes or the people who use it. His definition is: "[...] a stereotype is an exaggerated belief associated with a category" [5, pp. 27]. Other researchers in the seventies began to recognize the stereotype more as an automatic categorization process. Such an example could be JC Brigham's approach, which describes stereotyping as: "[...] a generalization about a certain group containing attribute attribution that is considered unreasonable by an external observer" [5, pp. 26]. According to him, the stereotype is any generalization about a group, regardless of whether the observer considers it justified.

Another researcher, Bogdan Wojciszke, presents the stereotype as: "[...] a diagram representing a group or type of people distinguished because of some easily noticeable feature defining their social identity, for example gender, race, nationality, religion, social origin, profession. Such a scheme is usually excessively simplified, generalized (all members of the group are the same), not susceptible to changes as a result of new information, and socially shared, constituting an element of the culture of some community" [6, p. 68].

According to psychologist Mirosław Kofta, research on stereotypes proves that cognitive situations increase the influence of stereotypes on our judgments that function as mental heuristics [8], handy and simplified theories. They free us from our own thinking. In addition, there is a relationship between the threat and the appearance of some prejudices and negative stereotypes. [5, pp. 23-26].

Psychologist Henryk Pietrzak, in turn, claims that stereotypes from a macro-social perspective is a constructor of reality, not an image of external reality, and in addition they are common to most communities and are passed down from generation to generation, subject to reinterpretation and reconstruction. Stereotypes do not exist in any isolation, but are part of the collective worldview, which is why it is associated with collective living conditions (political, social, economic). In addition, stereotypes put us on a "mind map" that answers the question of who we are and how we differ from others [8, p. 81].

The above-mentioned definitions of stereotype testify to the extent of this research area. Their use in many areas allows to learn stereotypes from different perspectives. There are many more definitions of this concept, but I decided to cite only a few of them to show the origin of the term.

Antique stereotypes and gender stereotypes

The sources of stereotypes also come from culture. It is worth highlighting their beginnings in the ancient culture. The sources of the stereotypes in individual groups are not only in the present but come from the legacy of centuries of socio-cultural heritage. Various ancient stereotypes can be found in modern times. The most common are gender stereotypes, cultural and religious and for people with disabilities. All this is closely interrelated by deistic factors (nothing happens without the knowledge of the gods or God). Hence this strict socio-religious condition. It should be noted that the patterns of these conditions, for example adopted by Christianity, are associated with Judaic culture and religion, and Greek culture with Roman [9, p. 22].

In the case of gender stereotypes, sex as a visible universal feature has become a great source of stereotypes. The social roles of men and women shape the expression of stereotypes. In most cultures, the stereotype focuses on the woman's inferiority paradigm in the intellectual, moral and social context. Since the dawn of time, women have had a secondary significance, and even subordinated to the positions occupied by men. For example, we can refer to the biblical Eve, or the mythical Pandora. In both cases, they were considered the first women and became the cause of human misery. They are usually described as weak, naive characters, without strong will, unable to predict the consequences of their actions. This is an example of negative stereotypes. Such beliefs are the most common reason for discrimination against women in many aspects [9, pp. 24].

Jolanta Miluska in her work "Stereotype of prejudice as determinants of women's lives" highlights the stereotypical features of masculinity and femininity. Men's are independence, domination, entrepreneurship and ease of making decisions. Females, on the other hand, are described as noble and capable of sacrifice to others. Such features mean that men and women have distinct roles in their professional work, leisure activities or scope of duties. The author recalls the study by V. Schein (1973), repeated by Keneth Heilman (1989), which showed the dominance of men over women in professional positions such as manager, manager or director. Attributes typical of these professions are also attributed to them: effectiveness, leadership skills, and ambition. These results confirm the authenticity of previous research conducted by scientists, which indicates the persistence of the gender stereotype [10, p. 145-146].

Such negative perceptions of women can justify discrimination and sexism in various aspects of life. These ideologies can be expressed in limiting many possibilities, e.g. receiving the right job in line with qualifications or receiving adequate earnings for the work performed. Negative aspects towards women are not limited to the area of work. Stereotypes also arise through cognitive or psychosocial theories. J. Miluska claims that "The principle of creating all stereotypes is the process of social categorization [Wilder 1981], which results in sharpening the similarity between objects belonging to one category and increasing the difference between elements of different categories" [10, p. 147]. Many sociological theories focus on inequalities between women

and men. Researchers focus on analyzing macro-social roles (e.g. ideological explanation of differences in the professional sphere between women and men), indirect (factors that determine women and their labor market), direct (occupational segregation and pay discrimination) [10, p. 148].

For centuries, discrimination of women was very visible. Nowadays it is milder, but still visible and not eliminated. As you can see in my examples, the most common ground for discrimination and stereotyping of women is the professional zone. Often, this process is also reflected in jokes, e.g. ones *about blondes*. To a large extent, stereotypes depend on our attitudes.

Stereotypes in the fairy tale “Snow White and the Seven Dwarfs”

Many generations grew up with the Walt Disney’s fairy tales. The studio has created the largest children’s fairy tale factory in the world. It is the princesses who attract the most attention. The charm, beauty and appropriate character of the characters shaped the tastes of many children. Many adult women have a sentiment for their favorite characters, which is also reflected in their perception of beauty.

The first full-length story created by Walt Disney was “Snow White and the Seven Dwarfs” from 1937. Initially, the author wanted to publish “Alice in Wonderland”, but later decided on “Snow White”, which he intended to shoot as part of “Silly Symphonies”. Finally, he decided to make a feature film. His decision was caused by childhood memories. At the age of fourteen, Walt Disney watched a silent version of the 1915 film about Snow White in Kansas City. It was one of the first films he saw in his life and it was stuck in his memory for a long time. At the beginning Walt intended to choose the director of the movie, which was David Hand (for David it was a reward for Walt’s loyalty) [1, pp. 113].

Walt Disney personally supervised each stage of the production of “Snow White”. He often ordered to watch movies featuring Charlie Chaplin so that the team of cartoonists would thoroughly examine the movements of the famous actor to then transfer them to animation. Disney often gave contradictory orders to employees and conducted regular checks, which caused an unpleasant atmosphere among cartoonists [1, pp. 114].

In order to show the best movements of the Princess, a model and dancer Marjorie Belcher was employed to pose for the then main animator of this character, Arthur Babbit. The animator filmed Marjorie dancing in line with Snow White’s script. He then cut the film into frames to analyze the movements of the dancer thoroughly. The two of them caused the sexual scandal of Belcher and Babbitt, violating the iron home rule established by Walt, which consisted in the conservative respect for family values. At that time, the Hays Code was still in force. Disney reluctantly stopped them during production. He did not release them but removed Babbitt from drawing Snow White and moved to work on the character of the Evil Queen [1, pp. 116].

The official world premiere of “Snow White and the Seven Dwarfs” took place at the Carthay Circle Theater^[1] in Hollywood on December 21st,

1937. After the premiere, Walt threw a party for all staff at the Hyperion studio, as a thank you for the four hard years of work. Since the premiere, “Snow White” has attracted not only crowds of viewers to cinemas, but also a huge number of delighted critics. One from the “New York Herald” stated: “After watching the *Snow White* for the third time, I am more than sure that it is one of the greatest cinematographic achievements ... it is one of those rare examples of works of inspired art that in an irresistible way enchant the viewer ... an unforgettable and moving experience” [1, pp. 122].

Walt Disney received a special Film Academy award for “Snow White”. Only he received one large Oscar statuette and seven miniature statuettes [11, p. 34.]. “Snow White and the Seven Dwarfs” is one of the many popular fairy tales of the Grimm brothers. In the original version, Snow White is the daughter of a queen who dreamed of her with a complexion white as snow, ruddy as blood and with hair black as ebony. Because of her beauty, the girl was called Snow White. A year after Snow White’s birth the mother died and the king took a new woman: a beautiful, proud and conceited woman, as wife. The stepmother had a magic mirror. She would admire her reflection often, asking the mirror: “Mirror, mirror on the wall, who is the fairest of them all?” The mirror responded: “Thou, Queen, art the fairest in the land ...”. Śnieżka became prettier every year, and when she was seven, she became more beautiful than the queen herself. When the evil stepmother asked the mirror, they replied, “Snow White, O Queen, is the fairest of them all.”. In anger the Queen told the shooters to kill Snow White. The shooter obeyed the order and followed Snow White into the forest to kill her, but when he saw the beauty of the princess, he gave her life, and as evidence of the murder he brought the stepmother’s heart of a hare. Snow White escaped, without looking at any obstacles she encountered in the forest. She wandered for a long time, until she came across a small house. Soon its hosts appeared. They were nice dwarfs. When they learned Snow White’s story, they allowed her to live with them, but warned against an evil queen who could take revenge. This indeed happened when the stepmother found out that Snow White was alive. She decided to kill her herself and hid in the form of an old woman. The first time she squeezed Snow White’s corset too tight, the second time she combed her hair with a poisoned comb, but in both cases the dwarfs managed to save the princess. The third time the stepmother prepared a poisoned apple and tricked Snow White into biting into the apple. This time the dwarfs failed to save her. Because of her beauty, they locked her in a glass casket. Passing by accident, a prince looked at Snow White and enchanted with her beauty asked the dwarfs to give her to him. Dwarfs took the casket and carried it to his kingdom. On their way there one of the dwarfs stumbled and a piece of the poisoned apple fell out of Snow White’s mouth. After a moment, the girl opened her eyes and was alive again. The prince was deeply in love and married Snow White, and the Evil Queen was invited to their wedding. Stepmother fell in despair so much that her beauty went away, and the Prince and Snow White lived “happily ever after” [12,

pp. 67-74].

This is the original version of this famous fairy tale. Walt Disney's version differs slightly from the original. Many details were left out from the motion picture. The main difference is in the figure of the Princess herself. In the fairy tale she is described as a seven-year-old child, while in film adaptation she is already an adult woman. Snow White's creation used the image of actress Janet Gaynor, and the voice was given by Adrian Caselotti. Disney's Snow White is shown as a beautiful, resourceful woman, with a charming voice who falls in love with an unknown prince in the very first scenes of the film. She was also loved by nice dwarfs, named by Walt: Doc, Dopey, Bashful, Grumpy, Sneezy, Sleepy and Happy.

Snow White is shown in the motion picture as a woman with short, slightly curly black hair. The light colors of the inks used for styling the skin contrast with the tinted cheeks, for which real blush was used by animators [2, pp. 131-146]. Śnieżka is joyful, helpful, but also reckless. After living with the dwarfs in the cottage, she decides to take care of the house. She cleans, cooks, eagerly spends time with her companions, and even surrounds them with motherly protection. Despite multiple warnings from the dwarfs, Snow White was tempted by an apple, which led to her death. But from this misfortune she was saved by the kiss of a charming prince [13].

Snow White is the first model of femininity in the film. She is a beautiful young woman for whom the main goal in life is to marry a prince with whom she will live happily ever after. An interesting feminist analysis was written by Janet Wasko. In "Analyzing the World According to Disney", she writes that "Snow White is shy, obedient, indecisive, naive, innocent and has a strong maternal instinct [...] is surrounded by male heroes and dissatisfied with her life, and her dream is to marry a prince [14, p. 134]. Her naivety is expressed in her approach to her stepmother. She is not aware of the danger that threatens her despite her friends' warnings. Her delicacy is shown, for example, in the escape. In the film, Śnieżka is very afraid to be in the forest, because she thinks that there are monsters living there. Those monsters turn out to be nice forest animals. This shows that the woman presented here tends to exaggerate a problem. Weakness is also shown in the scene when the terrified Snow White stumbles, falls and cries instead of getting a grip. This attitude of the Princess only maintains the stereotype of a woman who is helpless and unable to deal with the threat.

In the next part of the movie you can see more differences between Walt Disney's interpretation and the original. In the original version, the dwarf's house is very well maintained, shining with cleanliness, and the meal is already waiting on the table. In the film, Snow White finds a messy house. Seeing this, she takes up cleaning, cooking and immediately takes over the role of a housewife, who is responsible for order. When she meets the dwarfs, they offer Snow White to stay in the house. As a thank you for the shelter Snow White is to take care of the house - she will be washing, cooking and cleaning, so that the dwarfs can go to the mine to work at that time. A typical stereotype is presented here, in which the

place of a woman is at home while the men work.

The relationship between Snow White and the dwarfs is another example of a stereotype. depicted here is the princess's vulnerability; she is seemingly unable to take care of herself. Dwarfs, on the other hand, as male representatives, are brave and responsible for security. They can also predict the threat and warn Śnieżka against the queen's intentions. The Princess, however, because of her naivety and stupidity, falls into the trap of her stepmother.

Another stereotype is the rescue of Snow White by the charming prince. One can easily notice the differences between the original and the film version here. In the original, what saves the princess is an accident, a stumble. In the Disney version, the beautiful and innocent Snow White is saved by the kiss of a charming and heroic prince. The dependence of a woman who waits for the salvation by a beloved man is shown here.

The Evil Queen also plays a key role in the film. This character is portrayed as a firm, cruel, brave, confident woman. She has both strong eye and lip makeup. Her robes are long, black and purple. According to Disney, such traits characterize a villain, antihero, a femme fatale. She was based on the image of the actress Greta Garbo, who was considered as the cool and mysterious femme fatale of those times. Exaggerated makeup, a dress emphasizing her feminine shape and exaggerated jewelry were to emphasize her sexuality. It was perceived as something bad. Because of her jealousy, the Queen wants to kill Snow White, who, according to the magic mirror, is more beautiful than her. There is a noticeable need for approval by the male figure, i.e. the mirror. Although the Queen is portrayed as a strong and independent woman, her self-esteem depends on the opinion of a male figure. Here the shown stereotype is this of a woman who depends on the assessment of a man whose opinion is of highest importance.

In one of the scenes one of the dwarfs is rude about women. When all the dwarfs rave over Snow White's beauty and compare her to an angel, Grumpy immediately answers "Angel?! This is a woman and they are all mean, their character is terrible." It is hard to say whether Disney himself was the author of this text, because he had a small crisis in his marriage at the time and staying at home with his wife and children during the film only aggravated his neurosis. Presenting the figure of Snow White as a beautiful, caring and motherly woman reflects Disney's idealized attitude. He claimed that Snow White's behavior towards dwarfs showed his behavior towards employees. He described it as a fatherly, emotional attitude. Disney saw as a reflection of his own fight for survival in Hollywood in Snow White's fight to control her destiny driven by dark powers [1, pp. 125-126].

The femininity model shown here indicates passivity and helplessness of a woman without a man. The woman is too trusting, gentle and naive, but thanks to the man, the character finds herself and is fulfilled in a patriarchal society, and in return gets a happy ending as well as love and security, given by the prince. On the other hand, dress and appearance determine who is good and who is bad. Feminists fought for a long time during the third wave with the image of

a woman, depicted in the Walt Disney fairy tales. One of them, Vanessa Matyas spoke about the princesses quite negatively. She claims that Disney's portrayal of women is incredibly harmful, especially when stereotypes are targeted at young girls. It is instilled in them from an early age that in order to gain happiness, a woman must be beautiful and obedient, and she must win the love of a man [15, p.19].

Summary

The example of feminine stereotype described in this work indicates the evolution of views on the female figure. Research on stereotyping and prejudice has come a long way, from its beginnings in the 1930s to the development of theoretical models created by modern researchers. Over the past several decades, research into stereotypes and prejudices has shown that personality, emotions and cognitive factors contribute to their creation.

The presented analysis confirms that trends of stereotyping occur in various cultures and societies. In addition, they are part of the cultural heritage, shaped from generation to generation. Stereotypes have been and are readily absorbed by society because they simplify the surrounding reality and impose comfortable thought processes on it.

This interpretation reveals that stereotypes have a negative impact on the perception of reality, because they aid categorization and leave a mark on the integration processes which serves as the grounds for harmony. This also applies to such mental patterns that attribute positive features and thus force their development in line with social expectations.

Based on the character of Snow White, the typical stereotypes accompanying women in those times were presented. Their most important goal in life was taking care of the home, so that thanks to their sacrifice the man could work. It was not until later that the situation of women started to change gradually, which was also associated with Disney productions. We can also conclude that villains must have had opposite qualities. They were liberated women, pursuing a goal, aware of their value, all of which was to symbolize the evil. It was only with time that these characteristics began to be associated with positive characters. Only later did femininity evolve in the productions of Disney. Filmmakers have already departed from prejudices and old stereotypes and began to present a woman as an ambitious character who is trying to find her way in life on her own. Her future did not depend only on the man's choices, but mainly on her own attitude.

Bibliography:

1. Eliot M., *Walt Disney Black Prince of Hollywood*, translated by J. Zaus, Warsaw 1997.
2. Thomas B., *Walt Disney the power of dreams*, translated by T. Rutkowska, Warsaw 2018.
3. *The Walt Disney Studios History*, [in:] studioservices.go.com. [access: 04/01/2019].
4. Lippmann W., *Public Opinion*, New York 1961.
5. Nelson T., *Psychology of Prejudice*, Gdańsk 2003.
6. Wojciszke B., *A man among people. Outline of social psychology*, Warsaw 2002.
7. *PWN Dictionary of foreign words: heuristics - the ability to detect new facts and relationships between facts* [in:] <https://sjp.pwn.pl/szuki/heurystyka.html> [access: 10.08.2019].
8. Pietrzak H., *Consequences and effects of stereotypical perception of man and the social world*, Rzeszów 2000.
9. Chodkowska M., *Antique roots of modern stereotypes*, [in:] *Stereotypes walka z windm??*. Developed by A. Bujnowska, J. Szadura, Lublin 2011.
10. Miluska J., *Stereotype of prejudice as determinants of women's life*, Poznań 1993.
11. Hendrykowski H., *History of the film Oscar*, Warsaw 1988.
12. Grimm W., J., *Baśnie*, translated by M. Tarnowski, Warsaw 1990.
13. Hand D., Cottrell W., Jackson W., Morey L., Pearce P., Sharpsteen B., (Dir.), Disney W. (Prod), *Snow White and the Seven Dwarfs*, [Film], USA 1937.
14. Wasko J., *Analyzing the World According to Disney*, [in:] *Understanding Disney: The Manufacture of Fantasy*, s1, 2001.
15. Matyas V., *Tale as old as time: A Textual Analysis of Race and Gender in Disney Princess Films*, translated by own, McMaster University

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF PUBLIC RELATIONS IN CRISIS MANAGEMENT

Lisowska-Szron Irena
Uniwersytet Szczeciński
Ph student
irena.szron@gmail.com

Introduction

Crisis situations occur at every stage of our life and all have the same nature of unexpected, dynamic and undesirable events. They apply to private spheres, but also to a state defense, enterprise operations or national security. They appear in the sphere of health, in the political sphere, and they and relate to the moral issues. All these situations have one thing in common - the need to take quick actions to prevent the negative effects of the crisis and minimize the occurring loss. You should be prudent but act immediately. To quote I. I. Mitroff, the crisis situation is the result of unexpected disruptions in the organization's activity, including random internal and external factors (J. Zaiarko, p. 74).

An effective crisis management requires leadership skills that will help control the situation. Knowledge of the communication techniques is relevant as well, as it plays an important role in the perception of the crisis by the external environment. Companies affected by the crisis must properly send information outside to protect the company against a loss of the contractors and decline in value. Similarly, we can approach political and economic crises or scandals centered around one person. A skillful communication building and quick sending of the appropriate messages is likely to translate into public perception and influence whether the crisis will be resolved or not.

The skills to influence people play a great role in the activities of public relations specialists. Every person is subjected to manipulation techniques every day. This happens during everyday shopping, while reading the newspaper, watching TV or when using the Internet. Manipulation techniques are also used by members of political sphere. Every major organization (including a political party) and every important politician has (and if not - he should employ one as soon as possible) people associated with image creation and public relations.

Also politicians who play secondary and further roles in political life are directed by their parties to trainings in order to help them build a positive image and ability to influence people - in their case, voters. Political marketing specialists use persuasion techniques on a large scale. This led to the effective formation of public opinion and effective promotion of politicians. Many effective measures are taken during the political crisis situation, thanks to which the image of a political subject does not suffer as much as in the absence of a specialist help (W. Cwalina, A. Falkowski, p. 589).

The watchful eye can read the manipulation attempt because many of the

public persuasion attempts are too readable. French psychologist Gustave Le Bon claims that society has become partially resistant to widespread propaganda methods (W. Cwalina, A. Falkowski, p. 589). Voters are a “crowd” that is powerless against the manipulative inclinations of politicians. However, the vast majority of people are not alert enough and therefore influenced. Appropriate presentation of a given situation causes both human thoughts and cognitive reactions that relate to a given message to be directed in the right way, which is desired by the sender of the message.

Political opinion can show positive, negative or neutral attitudes towards the people it supports. However, it does not change the fact that public opinion adopts certain attitudes towards the situation and related entities. He can support something, be a supporter, but he can also oppose, taking the opponent’s attitude. It is also possible to maintain neutrality, which is represented by the vast majority of public opinion, and which has been named by the former US Vice President as a silent majority (R. Nixon, p. 170).

According to sociologist Leon Festinger, it is easier to convince people who remain neutral than those who oppose them. Because, individuals “often avoid information that creates dissonance and tend to seek information in line with their beliefs” (F. P. Seitel, p. 57). The goal of managing a political crisis is to make public opinion adopt positive or at least neutral attitudes, with neutral people being the easiest to influence. Therefore, one should strive to form the desired attitude in the citizen so that it can later be “transferred” to a more conscious state.

When analyzing the behavior of public opinion during a crisis situation, it should be taken into account that public opinion is sensitive to all kinds of events and quickly formulates their own view of a given situation. Only looking at the situation from a certain time perspective stabilizes opinions.

An important element of political crisis management is building an appropriate political image as well as an adequate presentation of the situation for the benefit of the manager. The building of the desired view of the situation and image is based on the known psychological mechanisms which guide the viewer of the matter. It is implemented in order to effectively shape public opinion. The elites use three strategies: self-presentation, positioning and explanatory rhetoric.

Self-presentation means the way in which each person through his statements, behaviors and non-verbal signals communicate outside who he is or who he would like to be considered (www.rozwojprzezkompetencje.eduportal.pl). This is the most important and also most often considered strategy of shaping public opinion. In a crisis situation, proper self-presentation will be helpful in raising trust and a sense of truthfulness in the recipient of information.

The basis of self-presentation is an effective attempt to manipulate relations in the press and television in order to get the most media face on the one hand, and on the other to shape the image that will be consistent with the information that the politician wants to convey to the public. Therefore the nonverbal communication is important, or “the transmission of information, without using

a written word but using static and dynamic properties of the body, also called body language and hidden communication” (J. Stankiewicz, p. 87).

Research indicates that up to 99% of communication between people is nonverbal. About one thousand nonverbal signals are sent during average interaction. The signal is not only how a person moves, how they sit, but also the smell of their perfume, hair length or speed of speech (T. Reiman, p. 15). We treat communication as a comprehensive message - without analyzing its individual dimensions (verbal and non-verbal) - as long as the content of verbal and non-verbal messages is consistent.

When the interlocutor notices the lack of agreement between individual elements of messages, he immediately starts the process of assessing the level of credibility of individual communication channels. For example, when an interlocutor maintains that everything is fine and his gestures show something different.

Michał Argyle distinguished four basic functions of non-verbal communication (W. Cwalina, A. Falkowski, p. 190). The first is to convey through a non-verbal communication the impression of dominance or submission as well as a friendly or hostile attitude of the person. This transmission occurs mainly when a person reveals emotions.

The second function of a non-verbal communication is self-presentation, because both clothing, physical appearance and accent provide information about a person. In addition, the discussed communication performs ritual functions, where the ritual is both greeting and funeral. These rituals do not lead to interpersonal goals, but affect social changes such as strengthening relationships within the group. The last function of non-verbal communication is to maintain verbal communication. This is due to the gestures that occur during interpersonal contacts, sometimes even replacing speech.

To effectively use self-presentation, motivation is necessary. It depends on factors which also determine the analysis of motives of manipulation. The first necessary factor is the relationship of the impression exercised on others with the possibility of achieving your own goals. The second is the value of the desired goal, while the third is the discrepancy between the desired and real image (M. Leary, p. 87). The basis of motivation is therefore the interest that a person has in achieving a given goal. During a crisis, the goal of politics will be to offset the effects of the crisis and to stop the effects it has caused. Because in such situations the ultimate goal is to protect one's own image or the political entity image associated with the politician, the more he will be focused on conducting the best self-presentation.

The image creation, i.e. Public Relations (PR) watch over the self-presentation and communication of messages during crisis management. The social understanding of the term Public Relations boils down to associations with advertising, business or the media, and more specifically with the promotion of a positive image of a company or person (J Ołędzki, 39-40). The public relations philosophy is that the assumed goals are better and easier achieved if their

implementation is accompanied by social understanding and support than if there is social opposition or indifference. This applies irrespective of whether public relations activities are undertaken in the economic and commercial fields, in relations between organizations or internationally. The essence of public relations can be described in a few words: “reputation, social response, credibility, trust, harmony and the search for mutual understanding based on true and complete information” (S. Blach, p. 11).

Although PR specialists are reluctant to admit it, it is no secret how great a role in their profession is the ability to influence people. Every man is subjected to this technique every day. Whether through advertising, shopping or listening to statements by politicians. Focusing on the last issue, it should be said that today’s politicians either use the help of PR specialists or participate in training themselves to help them build their positive image and ability to influence people - in their case, on voters.

Robert Cialdini, a professor of psychology at Arizona State University, formulated six rules based on his many years of researching the processes through which people are persuaded and make decisions, - psychic principles which underlie thousands of tactics that are used in practice to persuade and urge concessions. The formulated rules are (R. B. Cialdini, p. 156): the rule of reciprocity, the rule of commitment and consistency, the rule of social proof of equity, the rule of liking and sympathy, the rule of authority and the rule of unavailability.

Of these rules, it is the rule of authority that will have the greatest application in crisis management in politics, when it will be necessary to convince public opinion to adopt the desired point of view on the situation. The basis for formulating the rule of authority is Stanley Miligram’s study from 1974. The experiment carried out by the researcher consisted in ordering the test subjects to send electric shocks to a substituted person who, receiving shocks, screamed and asked to stop it. However, the majority of respondents did not stop sending stimuli, on the contrary, they increased them.

Summing up his research, Milligram stated that people have a rooted sense of the duty to submit to authorities. This is due to the beliefs of people about the wisdom, knowledge and infallibility of people recognized as authorities. It is an automatic reaction to the symbol of authority, and defense against this mechanism can occur only when an individual considers both the honesty of authority and the correctness of defining a person as authority.

Although the rule of authority is most applicable when advertising products, it is equally important when managing this crisis. Then this support from the authority is helpful. We have authorities because of the achievements, scientific position, but also because of the key position. The authority due to the position held may be, for example, the Prime Minister or the President of the country.

Gaining authority for a participant who is positive in a crisis situation may mean an increase in a public confidence. Acquiring authority shows that a person is respectable and reliable, because the authority defends them. Public opinion is

subject to suggestions made by authorities.

At the beginning of the twentieth century, two American psychologists Robert Yerkes and John D. Dodson discovered and documented, independently of each other, laws regarding the impact of emotions and motivations on performance, which are now called Yerkes-Dodson laws. The first of these laws explains why two people with the same predispositions and abilities receive different results during a similar task. The level of human stimulation is responsible for this, i.e. the intensity of his motivation (T. Witkowski, p. 104).

Motivation refers to psychological mechanisms that control thinking and behavior towards a specific goal. Motives, on the other hand, are the conscious and unconscious reasons behind the choices we make (D. O. Sears, L. Huddy, R. Jercis, p. 361).

With the increase in the level of human motivation but also with the increase of fear or rage, the level of human arousal increases. In turn, the less motivated a person is, the less he will achieve results in his actions. At the same time, it should be taken into account that too much motivation and, as a result, agitation, can lead to a person being "burned out" and, as a result, he will achieve counterproductive effects. It is therefore dangerous, because bringing someone outside the optimal range of stimulation makes them less intellectually efficient and their actions, increasingly chaotic (D. O. Sears, L. Huddy, R. Jercis, p. 361).

Therefore, in a crisis situation, when a person is very interested in convincing the public to a specific version of events, where the loss of image, position or social respect may be at stake, care should be taken that the level of motivation conditioning defense does not exceed a certain ceiling and does not contribute to achieve a different goal than intended.

While the above method of manipulating emotions can be used in relation to a person who is in the center of a critical situation, another technique - emotional swing, can be tested on people who want to convince to a given position. The technique of emotional swing is to cause a situation in which the victim, i.e. the person we want to manipulate, will first feel negative emotions so that they are later unloaded with positive ones - then the person relaxes, which obscures his sober look at reality.

A person subjected to such manipulation, i.e. shaping or transforming views and attitudes, carried out outside of human consciousness (Za W. Kopaliński, Dictionary of Foreign Words and Foreign Language Phrases with an Almanac, Warsaw 2000) becomes more submissive, vulnerable to the influence of others, and this is a matter of relief that evokes a sense of carefree people. Then the mind adapts and learned by experience consolidates the pattern of action: happiness = thoughtlessness, unhappiness = thinking. This means that during happy moments, a person is more willing to submit than when we are unhappy because we think less. The element of happiness significantly deprives the victim of the ability to think rationally that it does not have to be preceded by arousing negative emotions.

Most often, when using an emotional swing, people are first introduced to

various emotional states in a short time - especially in a feeling of fear. Tension and nervousness build up and after a while words, gestures and positive feelings are directed to these people, which warm up relations and introduce a state of relief (A. Dębowski, spolecznosc.grmg.pl). In this way, the manipulation of information can lead to the manipulative people obtaining the desired action of the manipulated people.

The human psyche, in fear of undesirable actions from his point of view, is defended by using various defense mechanisms. The crisis situation is also undesirable from this point of view, which may threaten the position of man and his credibility. Therefore, you should be familiar with the mechanisms that shape relationships between people and with ways - not necessarily ethical, how to prevent unwanted effects.

BIBLIOGRAPHY

- Blach S., Public Relations, Kraków 2003.
- Cialdini R. B., Wywieranie wpływu na ludzi. Teoria i praktyka, 2007.
- Cwalina W., Falkowski A., Marketing polityczny. Perspektywa psychologiczna, Gdańsk 2005.
- Guzewicz A., Rozwój przez kompetencje, www.rozwojprzezkompetencje.eduportal.pl,
- Leary M., Wywieranie wrażenia na innych. O sztuce autoprezentacji, Gdańsk 1999.
- Nixon R., The great silent majority of my fellow Americans, w: Nixon, Perlstein (red.), Speeches, Writings, Documents.
- Ołędzki J., Public Relations, pod red. J. Ołędzki, D. Tworzydło, Warszawa 2006.
- Reiman T., Potęga mowy ciała. Jak odnieść sukces zawodowy, Gliwice 2010.
- Zaiarko J. (red.), Podstawy Zarządzania Kryzysowego Cz. I, Zarządzanie kryzysowe w administracji, 2010.
- Sears D. O., Huddy L., Jercis R., Psychologia polityczna, Kraków 2008.
- Seitel F. P., Public relations w praktyce, Warszawa 2003.
- Stankiewicz J., Komunikowanie się w organizacji, Wrocław 2006..
- Witkowski T. i., Psychomanipulacje. Jak je rozpoznawać i jak sobie z nimi radzić, Warszawa 2000.

THE CURATOR'S ROLE IN ADAPTING THE FIRST YEAR STUDENTS TO THE CONDITIONS OF THE INSTITUTE OF HIGHER EDUCATION

Lebid Iryna

PhD, Associate Professor of NTU, Kyiv

i.h.lebed@gmail.com

Kravchenya Irina

PhD, Associate Professor of BelSUT, Gomel

ira.kravchenya@gmail.com

Luzhanska Nataliia

Senior lecturer of NTU, Kyiv

natali.luzhanska@gmail.com

Participation in the upbringing of students is an integral part of the education process. This is a professional duty of every Institute of higher education teacher. However, the key figure in the upbringing process at the Institute of higher education is the curator of the academic group [1]. Especially important is the work of the curator in the first year of training, when the adaptation of yesterday's student to the new conditions of learning and life is taking place. At this stage, students have a lot of problems that the curator should help them cope with.

Psychologists believe that the current generation of students is radically different from all previous ones. These children were born on the border of epochs and grew up in the new time, to which many of their parents (and not only their parents) still can not adapt: in their society everything was different, can be more understandable and stable. When entering the Institute of higher education, their life changes radically, because the student group is significantly different from the school group.

When teenagers graduate from high school and continue their studies in the Institute of higher education, their relationships become broader and more diverse. Young men and women have the opportunity to get acquainted with their peers from other districts, other social classes, and find friends among them. It is known that in early adolescence (around the age of fifteen), the number of friends necessary for communication increases dramatically. Later, when a teenager becomes more discerning, by the age of eighteen or nineteen, the number of friends decreases, passes into quality. In adolescence, the need for friends has a positive impact on psychological and social adaptation in the future. The process of adaptation is closely related to various features of the social community, in which the individual gets used to new social conditions through group-forming activities, in which the activity of the curator plays an important role [2].

What features does the student group have? Boys and girls have different approaches to evaluating friends or the group they belong to. Young men are more concerned with their status, authority in the group, and their independence.

Girls are more interested in the feeling of sincerity in the group, more interesting relationships. But both of them are based on a sense of similarity – young people choose someone who looks like them. Groups are formed in the same way. The group accepts someone who is more or less similar to its members. In this case, the manner of dress and bearing, hobbies, socio-economic status, reputation and personal qualities are evaluated. Those who do not meet these parameters are ignored by the group.

During a survey of students, they named the ability to adapt as one of the most important conditions for popularity in the group. Of course, the adaptation can have both positive and negative sides. It depends on what the group is and what its values are. For example, girls adapt better than boys. They are by nature, as a rule, great conformists. The level of adaptability in a group depends directly on the relationship of young people with their parents. Young men and women who love and value their parents and trust them, adapt well in a group of peers. However, when they have to make a decision, they are guided by the opinion of their parents.

From the point of view of personal development, the influence of peers on each other depends on the upbringing they received in early childhood. It is difficult to establish friendly relations for those who were deprived of parental support in childhood. As a rule, these young people have low self-esteem. In groups they often experience a sense of depression and anxiety, distrust of friends. These young people often feel lonely, even if they belong to a particular group. As a rule, the feeling of loneliness in youth is more acute than in adult life. This is why participation in a group is so important during this period – it is an opportunity to try your hand, to establish yourself in a new adult world.

The goal of the curator at this stage of the formation of the student as a person and the student group as a team is to help overcome the difficulties of adaptation, not to allow separation, taking into account the psychological characteristics of this community of emerging personalities. Because the success of adaptation of students is associated with such group indicators as cohesion, psychological climate, functional integrity, value-oriented unity. The successful adaptation process leads to an increase in the effectiveness of the educational process [3, 4].

The curator must not only unite the group, but also involve first-year students in active student life. At the beginning of the academic year, the curator should draw up a plan for organizing work with students for the academic year. This plan should include familiarizing first-year students with the historical and cultural traditions of the Institute of higher education. It is necessary to familiarize students with the rights and obligations, the norms of behavior, the rules of living in a hostel, the normative documentation regulating the activities of the Institute of higher education and students, the structure and functions of departments of the Institute, the location of services.

During the entire period of working with the group, the curator must advise students on all pressing issues, maintain constant contacts with the relevant

departments and public organizations of the Institute of higher education. The curator should work closely with the social and psychological service of the Institute, whose specialists can offer a wide program of classes for the adaptation of first-year students. Also, the curator should organize thematic meetings with specialists of medical institutions, since students may have medical problems that they do not attach due importance to against the background of a general stressful situation.

Meetings with specialists dealing with family and marriage issues play an important role in the life of students. Accommodation of boys and girls in a hostel in neighboring rooms is a great option for communicating with the opposite sex. It is important that students establish relationships that go beyond sexual interests alone. They take on a more versatile character. This is a very informal, close group activity, group interaction. Naturally, groups in adolescence are also formed according to the interests of the opposite sex. If friendship in a group of peers is one thing, then the constant meetings of a young man and a girl cause many adults to worry: "and how will this end? Isn't it too early?". According to statistics, about half of today's teenagers engage in sexual relations between the ages of fifteen and eighteen, and at least four out of five have sexual relations before the age of twenty-one. But, nevertheless, when there is a large amount of information in the Internet, the usual problems in communicating with the opposite sex still come first.

Also, the curator should involve students in the active life of the Institute, in working in laboratories and circles, involve them in theoretical, scientific-practical and scientific-methodical conferences, competitions of student works. When adapting first-year students, the curator's work is also important, such as involving students in studios and creative teams, planning and implementing cultural and sports events in the group together with the asset, attracting students to create conditions for healthy living and recreation in the hostel, and organizing for cleaning territories.

For the successful process of group formation, the curator needs to know the marital status, material well-being, interests, hobbies and inclinations of the group's students, keep a record of students who need social support, regularly hold meetings of the study group to discuss and monitor attendance, academic performance, and organize cultural and educational work. The curator must work with the Institute's student social organizations to participate in the selection of the group's leadership asset and help strengthen their authority.

The curator of a student group is not a duty, but a vocation, since the curator must be an authority in all matters. Then the first-year students will respect their supervisor, which will favorably affect interpersonal relations in the group.

Thus, the role of the curator of the student group in the first year of the Institute of higher education is significant. First, it is the supervision of academic activities of the first year students: attendance, academic performance, informing about the practical side of life and activities of the Institute. Second, educational activities: the formation of psychological climate in the group, familiarization

and compliance with the traditions of the Institute, learning the rules of decent behavior, basic manners, introduction skills. As well as joint development and organization of extracurricular activities. Third, working with parents is an important function. Most often, the Institute of higher education pays little attention to this aspect, and this negatively affects the educational and educational processes.

So, the curator helps the first year students in matters of adaptation, educational activities, interaction with teachers and the formation of interpersonal relationships in the group, which contributes to the growth of professional culture of future specialists.

References

1. Petukhova E.A. Problems of Adaptation of First Year Students and the Role of the Head of the Year in Their Solution // Izvestiya of Altai State University Journal, № 2-1 (82). – Barnaul: ASU, 2014. – P. 55-57. (in Russian)
2. Kravchenya I. N. Features of Psychological and Social Adaptation of Students // Innovative experience of ideological, educational and informational work in higher education: materials of the I International scientific.-pract. conf. / the General editorship of G. M. Jankovoy. – Gomel: BelSUT, 2009. – P. 179-182. (in Russian)
3. Berdibayeva S. K., Kalamatayeva A. M., Tulebayeva S. A. Research of Formation of Personal-Professional Capacities at Higher Education Institutes Students of Pedagogical Specialties // Procedia – Social and Behavioral Sciences № 69, 2012.– P. 1174-1177. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.12.048>
4. Lebid I. G., Tkachenko V. A., Kravchenya I. N. Motivation of Students as an Element of Personal and Professional Development // Goal and role of world science in modernity: Abstracts of VII International Scientific and Practical Conference. SH SCW “NEW ROUTE”, Helsinki, Finland, March 09-10, 2020. – Helsinki, 2020. – P. 181-182. (In Ukrainian)

COMMUNICATION IN THE PUBLIC RELATIONS

Lisowska-Szron Irena
Uniwersytet Szczeciński
doktorantka
irena.szron@gmail.com

**At some point, each organization exhausts its ability to succeed.
Which in practice means that the crisis will definitely appear and it is
not worth asking whether it will, you have to ask when.
- the first law of O'Brien (A. Zelek, p. 31)**

Social understanding of the term Public Relations (PR) boils down to associations with advertising, business or the media, and more precisely with

the promotion of a positive image of a company or person (Ołędzki, pp. 39-40). However, defining precisely the term Public Relations is not an easy thing to do. The creator of this concept is believed to be President Thomas Jefferson, who was the first to use this term at Yale University. Public Relations meant acting for the public good. It should be emphasized, however, that it was the American journalist Ivy Ledberter Lee who was the first to notice that admitting mistakes and repairing them, taking into account the interests of others, brings many benefits. Using the example of the enterprise of Lee, he observed that not only should critical opinions be mitigated, but also actively seek to gain social trust and good will of clients (Cenker, p. 11).

The philosophy of public relations is that the assumed goals are better and easier achieved if their implementation is accompanied by social understanding and support than if there is social opposition or indifference. This applies regardless of whether public relations activities are undertaken in the economic and commercial fields, in relations between organizations, or internationally. The essence of public relations can be described in a few words: "reputation, social response, credibility, trust, harmony and the search for mutual understanding based on true and complete information" (Blach, p. 11).

Among the several worth quoting definitions, it is best to start with the definition of the International Public Relations Association (IPRA), which states that "Public relations is a management function of continuous and planned nature, through which the organization acquires and maintains the understanding, sympathy and support of those who are currently interested or may be interested in the future (...)" (Wójcik, p. 17). In turn, the Mexican Declaration, which was signed in August 1978 by representatives from over 30 national and regional public relations associations, stated that "Practical activities within public relations are a field of art and a branch of social science consisting of on analyzing trends, predicting their consequences, consulting the management of various institutions, and implementing planned action programs that will serve both the institution and the public good" (Blach, p. 14).

However, public relations are not only activities or certain functions. We can also consider this concept in terms of a process. This definition is chosen by Philip Lesly, who argues that public relations is a process between the organization and its environment, whose task is to lead to previously planned goals, using appropriately selected means and methods of operation. And because it is a process an effect cannot be short-lived and it cannot stop further action. There is a regular exchange of information between the organization and its environment (Lesley, p. 34).

When defining public relations, one can also take into account the manipulative nature that this term defines. And so we can say that public relations is a "planned, persuasive communication, aimed at influencing significant social groups, or skillfully sending ideas to various social groups in order to produce the desired result." Or, to put it simply, "as the art of doing and saying what will cause people to have a good opinion and organization" (Zelmer, p. 15). Therefore,

actions are taken to form a specific, desired view about the organization (which is also a political party), both in a situation of stability as well as during a crisis.

However, the definitions of Public Relations are not what matter the most. It is much more important to focus on a few keywords that run through most of the PR definitions. The first key word is communication, which is the backbone of Public Relations, because it is through communication that messages are sent between recipients and senders. The achievement of goals and the effectiveness of responding to the crisis depend on effective communication.

Design is also important. Because actions taken under PR are never accidental and irrational. The goal of these activities is primarily to influence people, gain social support, reconcile society, and get to know and respond appropriately to their reaction. PR activities are based on a formulated plan, and any action taken that is not included in it may disrupt the entire process of shaping the image of the organization (Goban-Klas, p. 22).

The next key word is the plan, because PR activities are organized activities. Solutions are sought within various logistics systems. The implementation of the plan requires specialists in the field who will deal with a number of tests and then their analysis. The current relations of the organization with the environment, the environment itself as well as signals coming from within also require analysis. The entire study process requires a lot of time and the result should be a thoughtful and rational action plan (Goban-Klas, p. 22). Having a plan is important for crisis management. A professional Public Relations team has ready-made scenarios for various potential situations. In case of a crisis situation, within the so-called golden hour they can adapt the plan to the current situation and react quickly.

Good PR is also dependent on the organization's achievements. Successes in the economic field, or in the case of political parties, in the electoral field, are the main motivator for further actions, and verify their effectiveness (Goban-Klas, p. 22). Organizational successes are also an indispensable material for building an image. In the case of an enterprise, displaying successes can contribute to increasing the company's credibility and brand significance. In turn, exposing the achievements of political parties gives a chance for electoral success. It is appropriate to respond to allegations by political opponents or competitors.

The next key word in the PR definition is the social interest. The reason for conducting PR is not only the service of a given institution but social service. There is a wider, non-selfish dimension of PR activities. Of course, it would be best if both services coincided. According to the ideal model, this is the case, but in practice it varies (Goban-Klas, p. 22).

The last key word worth discussing is the management function. Because PR brings the greatest effects precisely when it is an integral part of managing the entire organization. At that time, PR is not limited to creating the company's image, public justifying its decisions or defending already made decisions and acting in a crisis. When PR is part of the organization's management, one its function is also to help solve problems. It can also perform advisory functions in making decisions that will be most beneficial to the organization (Goban-Klas,

p. 22).

The intensive development of the media in the second half of the 20th century very quickly pointed to the need to maintain good relations between the media and organizations. Due to the subject of my work, I will focus on political organizations and individual politicians. Richard Nixon, the president of the United States quickly felt the importance of positive media relations. As a vice president and then president, he regularly criticized the media. The reluctance he developed took revenge on him many years later, when the Watergate scandal came to light, and the media reported all new information for several months and spared no accusations against Nixon, contributing to his resignation (Reeves, p. 128).

This situation was one of many that contributed to the fact that PR specialists reached for a new solution, which was based on cooperation with the media. Attention was paid to preparations with the media for small notes or information for journalists and then to giving them access to political events that began to be directed performances. The symbol of the early era of spin doctoring was actor Ronald Reagan. The combination of his acting skills and cooperation with PRs resulted in extremely carefully prepared performances. Everything was done according to the script written by the image consultants. That is why today the Reagan era is called the era of media spinning (Hertsgaard, p. 23).

A PR specialist, wanting to effectively compete, must have certain means necessary to take effective action. Above all, it must have a database of journalists who will be interested in the matter proposed by the PR specialist at any given moment. It would be good if as many journalists from this database as possible had the status of “journalists” or “experts”. In addition, you should keep track of information appearing in the media, as well as gather all possible press clippings, etc. Thanks to this, it will be easier to prepare a message that will fit into your communication context. It is desirable for specialists to have all kinds of own materials, such as leaflets or gadgets, which will make the message more attractive and support the communication process (Jabłoński, p. 235).

It is worth developing the issue of the journalist base, i.e. mailing lists. Why is this so important in providing information and what criteria should a journalist ideal for PR employee meet? Above all, he should work for serious media, which are popular but therefore enjoy high credibility. Because it gives information a specific shape and context and then sends it further to the public. Thanks to this, it can give specific information overtones and thus influence the public opinion.

The journalist should be open to information provided by public relations specialists. Must be aware of the fact that the PR department is a kind of a link between the media and the organization. “Public relations should never create a barrier between the media and the institution; rather, it should always become a bridge on which messages and information can move in both directions without obstacles “(Blach, p. 66). If the cooperation is correct, the journalist will use information provided by PR specialists. However, if they do not use these

opportunities, the journalist will probably find another source of information. In this case, however, you will not be sure whether the way she presents the organization will be beneficial for her or not. In addition, preparing news for the media will hide those facts that we do not want to tell. Then the probability that the information being hidden will not see the light of day increases (Budzyński, p. 86).

A PR specialist must regularly track and analyze press clippings for the effectiveness of their activities. Thanks to this, he can formulate conclusions regarding the quality and usefulness of information provided to journalists. Because PR efforts do not always have to bring benefits, so it is so important to shape them in terms of the likelihood of their use in the publication. You can also see to what extent collaborating journalists have adopted a way of interpreting the resulting situations.

We are currently observing a very intensive development of public relations and an increase in its role in marketing communication. PR activities are a kind of communication platform, because during the campaign integration of many aspects of communication occurs (both advertising and sponsorship, but also direct marketing and the Internet). The dynamic development of PR is determined by the development of communication techniques, such as television, magazines, the Internet, or the development of transport, which allows faster movement and a greater number of meetings. Communication is very efficient and the feedback is almost instant (Kupiec, p. 13).

The basis of Public Relations is information that is encoded and transmitted, and then decoded. PR deals with directing this information in such a way that efficient communication between senders and recipients is created. Very often the ability to communicate effectively to achieve mutual understanding is the difference between the success and failure of an organization. Communication can be one-way or two-way. In one-way communication, information is sent by the sender to the recipient, but there is no response on his part. In two-way communication, there is a feedback. The recipient of information sends his own information, which is a response to the received message (Rozwadowska, p. 15).

The basis of the effective information flow in PR is the effective communication. The model of the communication process answers the questions of who is communicating, what is being conveyed, through which channel, to whom and with what effect. The most important elements of the communication process are the sender and recipient, the next important elements are the message and the channel. Coding, decoding, reactions and feedback are among the elements presenting the most important functions of the communication process (Rozwadowska, p. 15).

According to this model, the senders must be oriented to whom they convey information. They use the appropriate key to easily reach the recipient of the message. In addition, in order to get a response, the sender needs to build a favorable feedback channel in order to know the response of the message recipient. The selection of the coding key is important because the sender and

recipient may have different experiences or occupy a different place in the social structure (Rozwadowska, p. 15).

Let's relate this to the situation on the political scene. The sender will be a politician (or a political party, but the position will be given by a representative), and the recipient will be the voters. The voters represent the entire range of social structure. So you can distinguish them according to the class structure, or really determine their property status. We have an age structure - who performs certain activities and which social class they belong to. There is also a professional structure and demographic structure relating to sex, age, place of residence, etc. (Błuszkowski, p. 6).

A politician who communicates correctly with recipients should speak the simplest language that will be understandable to most voters. In addition, information must be presented in an interesting way, because the voter deals with dozens of information in the media, press, radio and the Internet every day. Therefore, he makes selections and choose information that from his point of view seems to be the most interesting or most important. The politician must also be aware that the voter, by making a selection and choosing his message, assumes an attitude that causes waiting for something that he wants to hear or see. Therefore, one usually omits or misses the things which occur in the message, and which he is not set to hear. Therefore, the sender must present the message in the simplest and most understandable way (Kotler, p. 547).

Broadcasters are therefore looking for certain features that are common to society and which are compatible with their persuasion skills. For example, it is assumed that people with a higher level of education and a higher financial status are less susceptible to manipulation. Similarly, it is also different in terms of gender. Women are more susceptible to manipulation than men, and among themselves, those of women who are more attached to the traditional role of their sex are more susceptible (Eagly, pp. 860-116). The above research results only confirm the need to speak to a wide spectrum of recipients and justify the fact that during a crisis, politicians primarily use appealing to emotions.

In the PR system, we can distinguish four interrelated links, which are the essence of PR. These links are the PR department, information transmission channels and the final recipient of information. The condition for the smooth operation of the entire system is communication between individual links, which must be both ways. Feedback is necessary for the efficiency of the entire system (Czarnowski, 7/03/2019).

The first link is the company itself, which must ensure efficient internal communication. It is recommended that internal communication, which will improve organization management, should be both vertical and reciprocal. It should also be organized in such a way that both the bosses inform the undersigned members of the organization as well as the members can pass the information "up". This helps prevent many crises that would result from a lack of communication. It also allows organizations to speak with "one voice" when a crisis occurs either way. Efficient communication within the organization also

translates into efficient communication with its environment and facilitates the transfer of information to the outside (Czarnowski, 7/03/2019).

The second link in the PR system is the PR department or agency. So PR can be either an independent department in an organization or the subject of outsourcing. Regardless of where you place your PR, you should ensure positive communication between your PR and the rest of the organization. However, it is important to contact the top representatives of the organization, because PR specialists must know the plans, strategy or policy of the organization for building the image. They should also be able to influence the shaping of these strategies (Czarnowski, 7/03/2019).

The next link is information transfer channels. The most popular channel is the media and the growing Internet. Piotr Czarnowski, comparing the Polish approach to the approach prevailing in other countries, draws the thesis that "In the world of journalists it is taught that the best source of verified information is PR. PR people are taught that the media are the better information channel the more trust they have in them. In Poland, journalists are taught surreptitious advertising and tracking sensations, not the truth, and PR people are not taught at all or are taught that the media can be easily corrupted" (Czarnowski, 7/03/2019). Despite these differences, there is no doubt that PR and the media must and should work together. Ethical behavior from both sides is necessary, which can be transferred to fruitful cooperation based on partnership (Czarnowski, 7/03/2019).

The fourth and last link in the communication chain is the final recipient of information. Most often it is public opinion, i.e. a broad target group. It is important here as well to expect a feedback between all those links, i.e. media and recipients. If such feedback does not occur, the additional role falls to the previous link, i.e. the PR department. He must look for another way to reach the recipient bypassing the media. Today, the Internet offers great opportunities, by means of which the organization can send direct messages to its recipients and can immediately observe the feedback (Czarnowski, 7/03/2019).

In order for communication to run smoothly, you must be able to choose the right way to communicate. You can talk about several forms of communication. These are: oral, written communication, through signs and symbols, through gestures and behavior, through sounds, and through combinations of the above (Piasta, p. 10). Oral communication, through conversation, spoken word, gives the best chance for a specific - because expressed in words - message. Written communication has similar specificity. However, due to the ability to manipulate the word, non-verbal communication plays a large role. Body language is an important element that allows you to try to verify the sincerity of people.

The information provided in the message should be arranged in a language that is simple and understandable to the average recipient. The issues contained in the communication should be presented in a clear manner so as to minimize the risk of misunderstanding the message. You should also adapt the length of the message to both the goal you want to achieve and the type of recipient so as not to bore it. In addition, the information must be related to the topic and contain

terminology relevant to it. You cannot formulate information focusing solely on your desire to use your oratory skills. Importantly, and what manipulation specialists point out, the message should be presented from the positive side, not from the negative side. Thanks to this, negative connotation will not be encoded in the mind of the recipients, and thus and associations. The content should be expressed in a way that leaves no doubt as to what the recipient has heard. A message formulated according to these principles should be above all comprehensible and thus more credible to recipients (Lesley, p. 34).

In addition to the factors which affect communication and are dependent on the sender of the information, other factors affect the communication process itself. And so is the education of the addressee as well as his social and material position. It is assumed that the greater the social position, the more sophisticated the media can be used, because a high position in the social hierarchy is synonymous with a higher intellectual level of the recipient. In addition, to gain the interest of potential recipients, information should be provided which relates directly or indirectly to them. The larger the group of potential recipients, the more general the information should be (Lesley, p. 34).

The domain of Public Relations specialists is dialogue with the environment. Dialogue, like, the exchange of messages, conscious and purposeful. This is to provide information with the intention of influencing the recipient and its purpose is to direct the recipient's way of thinking. To manage your image and crises well, you need skills to communicate with the media, with society, but also with political competition. When choosing the right means of communication, the organization has a great chance to succeed.

BIBLIOGRAPHY

- Blach S., *Public Relations*, Kraków 2003.
Błuszkowski J., *Struktura społeczna*, Warszawa 1996.
Budzyński W., *Public relations. Zarządzanie reputacją firmy*, Warszawa 1999.
Cenker E. M., *Public Relations*, Poznań 2000.
Czarnowski P., *Public relation w systemie informacyjnym przedsiębiorstw*, www.first.waw.pl/opr.pl.
Eagly H., *Sex Differences in Influenceability*, Psychological Bulletin, styczeń, 1978.
Goban-Klas T., *Public relations czyli promocja reputacji, pojęcia, definicje, uwarunkowania*, Warszawa 1997.
Hertsgaard M., *On Bended Knee: the Press and the Reagan Presidency*, Farrar Straus & Giroux, New York 1988.
Jabłoński W., *Narzędzia i techniki pozyskiwania spinu*, Public Relations znaczenie społeczne i kierunki rozwoju, J. Olędzki, D. Tworzydło (red.), 2008.
Kotler P., *Marketing – analiza, planowanie, wdrażanie i kontrola*, Warszawa 1994.
Kupiec L., Augustyn A., *Public Relations*, Białystok 2004.
Lesly P., *Lesly's Handbook of Public Relations and Communication*, New York 1991.
Olędzki J., *Spoleczne rozumienie terminu public relations*, J. Olędzki, D. Tworzydło (red.) *Podyplomowe Studium Public Relations, Historia i korzenie Public Relations*, www.studiumpr.pl,
Public Relations, Warszawa 2006.
Wojcik K., *Public Relations od A do Z*, t. I, Warszawa 1997.
Reeves R., *President Nixon: Alone In the White House*, New York, 2002.
Rozwadowska B., *Public relations – teoria, praktyka, perspektywy*, Warszawa 2002.
Zelek A., Kryzys czyściec, „Marketing w Praktyce” nr 1/2009.
Zelmer Z., *Public Relations – kreowanie reputacji firmy*, Warszawa 1992.

ЗМІСТ

LEXICAL AND GRAMMATICAL ASSIMILATION OF THE NEWEST ANGLICISMS IN THE SLAVIC LANGUAGES

Anisimova Anastasiia.....5

POWSTANIE ZAKONU OO. PAULINÓW NA ZIEMIACH POLSKICH

Bekus Ewelina, Łukasz Majewski12

МУЗЕЙНА ЕКСПОЗИЦІЯ: ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ТА РОЗШИРЕННЯ

Бегаль Тетяна Олександрівна18

WROBRAŻENIA SĄDU OSTATECZNEGO W GOTYCKIM MALARSTWIE TABLICOWYM

Bekus Ewelina, Majewski Łukasz21

SYMBOL OF GDAŃSK IN THE SELECTED LITERARY WORKS

Bień Agnieszka, M.A.27

WHAT IS THE VISION OF A UNIVERSITY? CONCEPTUAL DIMENSION OF EDUCATION

Warchoń Adam.....35

UDZIELENIE ZABEZPIECZENIA NA PODSTAWIE ART. 730 K.P.C. W SPRAWACH Z ZAKRESU REGULACJI ENERGETYKI - CASE STUDY

Węglińska Justyna42

ZASADY DORĘCZANIA, UZASADNIANIA ORAZ STOSOWANIA ŚRODKÓW ODWOŁAWCZYCH OD ORZECZEŃ WYDANYCH W POSTĘPOWANIU CYWILNYM PO NOWELIZACJI POLSKIEGO KODEKSU POSTĘPOWANIA CYWILNEGO Z 2019 R.

Węgliński Konrad49

LEM W GATUNKU LITERATURY KRYMINALNEJ

Woźniak Marcel55

HISTORIA UFC I PROBLEMY Z JAKIMI MIERZYŁA SIĘ TA ORGANIZACJA

Gałaszewski Michał62

CZŁOWIEK OCZYMA PRZEDSTAWICIELI SZKOŁY FRANKFURCKIEJ

Garbulińska-Charchut Joanna,69

ZNACZENIE PRZEKROCZONEGO LIMITU WAGOWEGO W WALKACH UFC 2019-2020

Gałaszewski Michał76

VARIOUS COGNITIVE PATHS LEADING TO KNOWLEDGE AND UNDERSTANDING OF AFRICAN ART AND AESTHETICS

mgr Gralak Zofia.....83

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ КУЛЬТУРНОГО ЛАНДШАФТУ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНИХ ПРАКТИК Дичковський Степан Іванович	91
WSPÓŁCZESNE INTERNETOWE TRENDY KOMUNIKACYJNE MŁODZIEŻY Mgr Drozd Iryna	96
KURHAN NR II Z MAŁYCH ŁĘK – NOWE UJĘCIE STARYCH BADAŃ. magister Zgurecki Wojciech	105
ЕСТРАДНА ПАРОДІЯ ЯК СИНТЕЗ МИСТЕЦТВ Льницька Олександра Анатоліївна, Льницький Віталій Андрійович	112
SPOSÓB NA ŻYCIE CZYLI AKTYWNOŚĆ FIZYCZNA UCZESTNIKÓW UNIwersytetu TRZECIEGO WIEKU mgr Kawa Janusz	115
ІДЕЯ «ДЕРЖАВИ ЗАГАЛЬНОГО ДОБРОБУТУ» У ЄВРОПЕЙСЬКІЙ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІЇ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ Коваль Олесь Олексіївна	124
OBRAZ RODZINY DYSFUNKCYJNEJ NA WYBRANYM PRZYKŁADZIE Kawa Janusz	127
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ БРИТАНСЬКОЇ ІСТОРИОГРАФІЇ БРИТАНСЬКОЇ ІМПЕРІЇ 1990-X – 2000-X РОКІВ Кузьменко Едуард Костянтинович	134
CULTURAL AND ANCIENT SEX STEREOTYPES BASED ON WALT DISNEY'S FIRST FULL-LENGTH ANIMATED FILM "SNOW WHITE AND THE SEVEN DWARFS" Kukier Joanna, Aneta Tomków, M.A.	139
PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF PUBLIC RELATIONS IN CRISIS MANAGEMENT Lisowska-Szron Irena	149
THE CURATOR'S ROLE IN ADAPTING THE FIRST YEAR STUDENTS TO THE CONDITIONS OF THE INSTITUTE OF HIGHER EDUCATION Lebid Iryna, Kravchenya Irina, Luzhanska Nataliia	155
COMMUNICATION IN THE PUBLIC RELATIONS Lisowska-Szron Irena	158

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ГУМАНІТАРНИЙ КОРПУС

Випуск 34

(Том 1)

Матеріали

III Міжнародної науково-практичної конференції
«Наукові пошуки: актуальні дослідження, теорія та практика»
(05.06.2020 р.),
яка відбулась з використанням сервіса відеоконференцій ZOOM

Друкується за оригінальними авторськими текстами.

Редакційна колегія не несе відповідальності
за авторську редакцію поданих матеріалів.

Верстка та оригінал-макет Мохонько Віталій

Підписано до друку 09.07.2020.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Друк цифровий.
Друк арк. 10,5. Умов. друк. арк. 9,77.
Обл.-вид. арк. 11,79.
Наклад 100 прим. Зам. № 3960/1.

Віддруковано з оригіналів замовника.
ФОП Корзун Д.Ю.
Свідоцтво про державну реєстрацію фізичної особи-підприємця
серія В02 № 818191 від 31.07.2002 р.
21027, м. Вінниця, вул. Келецька, 51а, прим. 143.
Тел.: (0432) 603-000, (096) 97-30-934, (093) 89-13-852.

Видавець ТОВ «ТВОРИ».
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 6188 від 18.05.2018 р.
21027, м. Вінниця, вул. Келецька, 51а, прим. 143.
Тел.: (0432) 603-000, (096) 97-30-934, (093) 89-13-852.
e-mail: info@tvoru.com.ua
<http://www.tvoru.com.ua>